



T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARI ve ÖRNEK
ROMANLARIN TAHLİLİ

Emine GÜNEŞ

ŞANLIURFA-2019

Emine GÜNEŞ
155210004

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE
DARBE ROMANLARI ve ÖRNEK
ROMANLARIN TAHLİLİ

TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞANLIURFA
2019



T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARI VE ÖRNEK
ROMANLARIN TAHLİLİ**

Emine GÜNEŞ

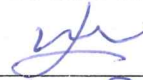
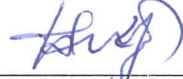

Doç. Dr. Levent BİLGİ

ŞANLIURFA-2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 155210004 Emine GÜNEŞ'in hazırladığı "Cumhuriyetten Günümüze Darbe Romanları ve Örnek Romanların Tahlili" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 17/06/2019 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

17/06/2019

| Sınav Jürisi | Unvan, Adı Soyadı | Kanaati | İmzası |
|--------------|------------------------------|---------|---|
| Danışman | Doç. Dr. Levent BİLGİ | Kabul |  |
| Üye | Dr. Öğr. Üyesi Halef NAS | Kabul |  |
| Üye | Dr. Öğr. Üyesi Selim SOMUNCU | Kabul |  |

Bu tezin Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

01.07/2019


Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarını, çizelge, şekil ve fotoğraflarını kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.



HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı :Emine GÜNEŞ
Öğrenci Numarası :155210004
Enstitü Anabilim Dalı :Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı :Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) :Cumhuriyetten Günümüze Darbe Romanları ve
Örnek Romanların Tahlili

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen **Cumhuriyetten Günümüze Darbe Romanları ve Örnek Romanların Tahlili** çalışmanın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 320 sayfalık kısmına ilişkin, 20/06/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %31'dir.

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar ~~hariç~~/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/~~tezsiz~~ lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.06.2019

Hazırlayan

Öğrencinin

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım.

Doç. Dr. Levent BİLGİ

ÖZET

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARI VE ÖRNEK ROMANLARIN TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

GÜNEŞ, Emine

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez danışmanı: Doç. Dr. Levent BİLGİ

Mayıs, 2019, 320 sayfa

Bu çalışmada Cumhuriyetten günümüze yapılan darbeler ele alınmış olup bu darbelerin edebiyatımızda ki romanları nasıl yansıdıkları ele alınmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, darbenin sözlük anlamına, yapılan darbelerin toplumlara nasıl şekillendirdiğine değinilmiştir.

Birinci bölümde; Cumhuriyetten günümüze yapılan darbeler ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda, darbelere zemin hazırlayan sebepler, olayların nasıl cereyan ettiği ve ne gibi siyasi sonuçlar doğurdukları anlatılmıştır.

İkinci bölümde; Cumhuriyetten günümüze kadar yazılan darbe romanları ile ilgili bilgiler verilmiş olup eserlerin konuları hakkında da kısa kısa özetlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Cumhuriyetten günümüze kadar yapılan darbelerin incelenen romanlardaki yansımaları genel olarak ele alınmış olup ayrıca askeri darbeleri anlatan bu romanların tahlilleri yapılmıştır.

“Cumhuriyetten Günümüze Darbe Romanları Ve Örnek Romanların Tahlili” adlı yüksek lisans çalışmamız söz konusu darbeler ışığında yazılan eserlerin tahlilini ele alarak döneme ışık tutmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Darbe Romanları, Edebiyat ve Siyaset, Darbeler

ABSTRACT
NOVELS OF COUP D'ETAT SINCE THE REPUBLIC
AND THEIR SAMPLE ANALYSES

Master's Thesis

GÜNEŞ, Emine

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Levent BİLGİ

May, 2019, 320 pages

In this study, coup d'états that had broken out since the Republic and their reflections on the novels in our literature were analysed.

In introduction, lexical meaning of coup d'états was defined, and how coup d'états had formed societies was analysed.

In the first chapter, coup d'états that had broken out since the Republic were mainly discussed. In this context, underlying reasons of the coup d'états, how they took place and what kind of political results they brought about were presented.

In the second chapter, some information about novels of coup d'états that had been written since the Republic was given, and brief summaries about the plot of these novels were also presented.

In the third chapter, reflections of the coup d'états on these novels were discussed, and literary analysis of these novels that included military narrations was conducted.

This dissertation titled "Novels of Coup D'états Since the Republic and Their Sample Analyses" aims to shed light on the period in question by analysing the novels that were penned under the conditions of the coup d'états.

Keywords: Novels of Coup D'état, Literature and Politics, Coup D'états

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARI VE ÖRNEK
ROMANLARIN TAHLİLİ**

İÇİNDEKİLER

| | |
|--|-----|
| TEZ ONAY SAYFASI | II |
| ORJİNALLİK RAPORU ve BEYAN BELGESİ | III |
| ÖZET | IV |
| ABSTRACT..... | V |
| İÇİNDEKİLER | VI |
| KISALTMALAR..... | XII |
| GİRİŞ | 1 |

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE YAPILAN DARBELER

| | |
|--|----|
| 1.1. 27 MAYIS 1960..... | 7 |
| 1.2. 12 MART 1971 | 11 |
| 1.3. 12 EYLÜL 1980 | 15 |
| 1.4. 28 ŞUBAT 1997 | 19 |
| 1.5. 15 TEMMUZ 2016 DARBE TEŞEBBÜSÜ..... | 26 |

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARINA BAKIŞ

| | |
|--|-----|
| 2.1. 27 MAYIS 1960 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ | 28 |
| 2.2. 12 MART 1971 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ..... | 45 |
| 2.3. 12 EYLÜL 1980 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ | 64 |
| 2.4. 28 ŞUBAT 1997 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ..... | 92 |
| 2.5. 15 TEMMUZ 2016 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ..... | 100 |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBE İLE İLGİLİ ÖRNEK ROMANLARIN TAHLİLİ

| | |
|-------------------------------------|-----|
| 3.1. BEN BU ADAMI SEVDİM | 102 |
| 3.1.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 102 |
| 3.1.1.1. Eserin Konusu: | 102 |
| 3.1.1.2. Zaman:..... | 102 |
| 3.1.1.3. Mekân:..... | 104 |

| | |
|--|-----|
| 3.1.1.4. Kişiler Kadrosu..... | 105 |
| 3.1.2. Anlatıcı..... | 115 |
| 3.1.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 117 |
| 3.1.3.1. Romanın Özeti:..... | 117 |
| 3.1.3.2. Dil | 122 |
| 3.1.3.3. Üslup..... | 122 |
| 3.1.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi:..... | 123 |
| 3.1.4.1. Demokrat Partinin Yargılanması ve Baskı | 123 |
| 3.1.4.2. Menderes, Demokrat Parti ve Halk | 126 |
| 3.1.4.3. Darbenin Kamuya Bilançosu..... | 128 |
| 3.2. ZÜBÜK TAHLİLİ..... | 129 |
| 3.2.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 129 |
| 3.2.1.1. Eserin Konusu | 129 |
| 3.2.1.2. Zaman..... | 130 |
| 3.2.1.3. Mekân..... | 130 |
| 3.2.1.4. Kişiler Kadrosu..... | 131 |
| 3.2.2. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 139 |
| 3.2.2.1. Romanın Özeti..... | 139 |
| 3.2.2.2. Dil..... | 142 |
| 3.2.2.3. Üslup | 143 |
| 3.2.3. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi..... | 144 |
| 3.2.3.1. Zübük Kitabında İktidar Partisine Yapılan Göndermeler | 144 |
| 3.3. YARALISIN TAHLİLİ | 149 |
| 3.3.1. İçerik Yönüyle İnceleme | 149 |
| 3.3.1.1. Eserin Konusu | 149 |
| 3.3.1.2. Tema..... | 149 |
| 3.3.1.3. Zaman..... | 149 |
| 3.3.1.4. Mekân..... | 150 |
| 3.3.1.5. Kişiler Kadrosu..... | 152 |
| 3.3.2. Anlatıcı..... | 156 |
| 3.3.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 158 |
| 3.3.3.1. Romanın Özeti..... | 158 |

| | |
|---|-----|
| 3.3.3.2. Dil..... | 160 |
| 3.3.3.3. Üslup | 160 |
| 3.3.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 161 |
| 3.3.4.1. Dönemin Kitaba Yansımaları | 161 |
| 3.3.4.2. Eserde Suçu Kabul Ettirme, İşkence | 162 |
| 3.3.4.3. Eserdeki Siyasi Yansımalar..... | 165 |
| 3.4. BÜYÜK GÖZALTI TAHLİLİ | 167 |
| 3.4.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 167 |
| 3.4.1.1. Eserin Konusu..... | 167 |
| 3.4.1.2. Zaman | 167 |
| 3.4.1.3. Mekân | 168 |
| 3.4.1.4. Kişiler Kadrosu | 170 |
| 3.4.2. Anlatıcı | 176 |
| 3.4.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 179 |
| 3.4.3.1. Romanın Özeti | 179 |
| 3.4.3.2. Dil: | 183 |
| 3.4.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 184 |
| 3.4.4.1. 12 Mart Döneminin Kitaba Yansımaları | 184 |
| 3.4.4.2. Romanda Suçlamalar ve Hayal-Gerçek Karmaşası | 185 |
| 3.4.4.3. Romanda Soyutlanmışlık Hali | 188 |
| 3.4.4.4. Kitapta Geçen İşkence | 191 |
| 3.5. DARBE TAHLİLİ | 194 |
| 3.5.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 194 |
| 3.5.1.1. Eserin Konusu..... | 194 |
| 3.5.1.2. Zaman | 194 |
| 3.5.1.3. Mekân | 196 |
| 3.5.1.4. Kişiler Kadrosu | 197 |
| 3.5.2. Anlatıcı | 202 |
| 3.5.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 203 |
| 3.5.3.1. Roman Özeti | 203 |
| 3.5.3.2. Olay Örgüsü..... | 205 |
| 3.5.3.3. Dil | 206 |

| | |
|---|-----|
| 3.5.3.4 Üslup..... | 206 |
| 3.5.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 207 |
| 3.5.4.1 Dönemin Işığında, Eserde İşlenen Konular | 207 |
| 3.6. SON ADA TAHLİLİ | 214 |
| 3.6.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 214 |
| 3.6.1.1. Eserin Konusu | 214 |
| 3.6.1.2. Zaman | 214 |
| 3.6.1.3. Mekân | 215 |
| 3.6.1.4. Kişiler Kadrosu | 215 |
| 3.6.2. Anlatıcı | 218 |
| 3.6.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 219 |
| 3.6.3.1. Romanın Özeti | 219 |
| 3.6.3.2. Dil | 222 |
| 3.6.3.3. Üslup..... | 222 |
| 3.6.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 223 |
| 3.6.4.1. Darbe Dönemi Yönetiminin Kitaba Yansımaları | 224 |
| 3.6.4.2. Başkanın Özellikleri..... | 225 |
| 3.6.4.3. Romanda Mahkeme Tarafsızlık Ve Cezaevleri | 225 |
| 3.6.4.4. Darbe Sonrası..... | 226 |
| 3.7. SESSİZ EV TAHLİLİ..... | 227 |
| 3.7.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 227 |
| 3.7.1.1. Eserin Konusu | 227 |
| 3.7.1.2. Zaman | 227 |
| 3.7.1.3. Karakterler | 228 |
| 3.7.2. Anlatıcı | 230 |
| 3.7.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 231 |
| 3.7.3.1. Romanın Özeti | 231 |
| 3.7.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 234 |
| 3.7.4.1. 12 Eylül 1980 Dönemini Ele Alan Kitap: Sessiz Ev | 234 |
| 3.8. İKNA ODASI TAHLİLİ..... | 243 |
| 3.8.1 İçerik Yönüyle İnceleme | 243 |
| 3.8.1.1. Eserin Konusu..... | 243 |

| | |
|---|-----|
| 3.8.1.2. Zaman | 243 |
| 3.8.1.3. Mekân | 244 |
| 3.8.1.4. Kişiler Kadrosu | 246 |
| 3.8.2. Anlatıcı | 250 |
| 3.8.3 .Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 251 |
| 3.8.3.1. Romanın Özeti | 251 |
| 3.8.3.2. Dil | 254 |
| 3.8.3.3. Üslup..... | 255 |
| 3.8.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi | 255 |
| 3.8.4.1. 28 Şubat Dönemi ve Kadın..... | 255 |
| 3.8.4.2. 28 Şubat Süreci ve Toplum..... | 257 |
| 3.9. HARBİYELİ TAHLİLİ | 259 |
| 3.9.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 259 |
| 3.9.1.1. Eserin Konusu..... | 259 |
| 3.9.1.2. Zaman | 259 |
| 3.9.1.3. Mekân | 260 |
| 3.9.1.4. Kişiler Kadrosu | 262 |
| 3.9.2. Anlatıcı | 270 |
| 3.9.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 272 |
| 3.9.3.1. Romanın Özeti | 272 |
| 3.9.3.2. Dil | 275 |
| 3.9.3.3. Üslup..... | 276 |
| 3.9.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi: | 276 |
| 3.9.4.1. Romanda 28 Şubat Dönemi | 276 |
| 3.10. KARA GÜNEŞ TAHLİLİ | 280 |
| 3.10.1. İçerik Yönüyle İnceleme..... | 280 |
| 3.10.1.1. Eserin Konusu | 280 |
| 3.10.1.2. Zaman..... | 280 |
| 3.10.1.3. Mekân..... | 281 |
| 3.10.1.4. Kişiler Kadrosu | 283 |
| 3.10.2. Anlatıcı..... | 290 |
| 3.10.3. Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri | 291 |

| | |
|--|-----|
| 3.10.3.1. Romanın Özeti: | 291 |
| 3.10.3.2. Dil..... | 294 |
| 3.10.3.3. Üslup | 295 |
| 3.10.4. Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi..... | 296 |
| 3.10.4.1. 15 Temmuz İlık Tutan; Kara Güneş | 296 |
| SONUÇ | 300 |
| KAYNAKÇA..... | 303 |



KISALTMALAR

| | |
|-----------------|--|
| AP | Adalet Partisi |
| DP | Demokrat Parti |
| FETÖ/PDY | Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması |
| GATA | Gülhane Askeri Tıp Akademisi |
| KHK | Kanun Hükmünde Kararname |
| MBK | Milli Birlik Komitesi |
| MSB | Milli Savunma Bakanlığı |
| MSP | Milli Selamet Partisi |
| NATO | Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü |
| OHAL | Olağanüstü Hal |
| RÇY | Roman Çözümleme Yöntemi |
| TDK | Türk Dil Kurumu |
| TBMM | Türkiye Büyük Millet Meclisi |
| TMSF | Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu |
| TSK | Türk Silahlı Kuvvetleri |
| Yay | Yayımları |

GİRİŞ

Türkiye’de 1960-1997 yılları arasında dört askeri müdahale, yaşadığımız yakın zamanda ise bir darbe kalkışması gerçekleşmiştir. Bu müdahaleler, farklı tarihsel koşullar ve komuta kademelerindeki askeri örgütlenmeler ile yapılmıştır. Ülkemizin yakın geçmişinde yapılan bu darbeler elbette edebiyata da yansımıştır. Çalışmamızda ülkemizin yakın tarihindeki bu darbeleri yazarların romanlarına nasıl yansıttıkları ele alınmaktadır.

Tezimizin konusu olan darbe romanlarını incelemeden önce ilk olarak, darbeyi yansıtan siyasi kelimelerin sözlük anlamlarına bakalım. Darbeyi yansıtan siyasi kelimelere kavram olarak bakıldığında “ihtilal” kelimesinin Arapça ‘halel’ (bozulma, fesat, alçaklık, boşluk) kelimesinden geldiği görülmektedir. Kelime anlamı olarak ise; “Bir ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi”¹ olarak tanımlanmaktadır.

İhtilal ve darbe kelimeleriyle yakın ilişkisi olan bir diğer kavram “inkılâp” kelimesidir. Bu sözcük ise Arapça “kalp” kelimesinden gelmekte ve ‘değişim, başkalaşım, bir halden başka hale geçme’ anlamına gelmekle beraber “toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek amacıyla yapılan köklü değişiklik”² olarak da tanımlanmaktadır.

İhtilâller, getirmeyi amaçladıkları yeniliklerle beraber şiddet unsurlarını da barındırmaktadır.

Ancak “devrim” sözcüğü ihtilal ve inkılâp kavramlarını birlikte içermektedir. Devrim sözcüğü devirmekten gelmektedir. “Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik” anlamını taşımaktadır. Tarih içerisinde devrimcilerin de şiddete başvurduğu örneklerle rastlamak mümkündür.

¹Darbe, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yay, 2005) 80.

²İnkılâp, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yay, 2005) 132.

‘Darbe’ kelimesi bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi anlamına gelmektedir.

Anlamları itibariyle de bakıldığında yapılan ihtilallerin toplumları derinden etkilediklerini görmekteyiz. Toplumları bu denli derinden etkileyen olayların edebi ürünlere yansımaması ise düşünülemez. Bu bakımdan edebiyat ve siyaset iç içedir ve bu nokta da toplumsal olaylardan etkilenmeyen, bir yönüyle hayatın gerçekliğiyle temas halinde bulunmayan bir sanat/edebiyat düşünülemez.

Mehmet Kaplan, “Yaşanılan hayat, sanatı besleyen en büyük kaynaktır.”³ Diyerek sanatın/edebiyatın toplumsal bağlamından koparılamayacağı gerçeğine vurgu yapmaktadır.

Edebî ürünlerin toplumla olan bu ilişkisi çift yönlü bir karakter göstermektedir. Kimi zaman sosyal yaşamdaki değişimler edebî ürünler için tetikleyici rol üstlenirken kimi zaman da sanat/edebiyat ürünleri toplumun yeniden inşasının, değişim ve dönüşümlerinin itekleyici gücü olmuştur.

Sanatçının, büyük oranda içinde yetiştiği coğrafyanın ürünü olduğu fikrinden hareketle toplumsal olguların yazar muhayyilesi üzerinde etkili olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Çünkü “Edebiyat eserleri, içinde doğdukları toplumun duyuş ve düşünüşünü, hayatı algılayış biçimlerini, büyük tarihî dönemlerde ortaya çıkan sosyal psikolojinin bütün ve en ince ayrıntılarını kendilerinde yaşatırlar.”⁴

Gerçek hayattan aldıklarını kendi ruh dünyasıyla birleştirerek yeniden üreten yazar, onu bu yaratma süreci içinde güzel duygusal bir tat katarak özgün bir eser şekline dönüştürmektedir.

Mehmet Kaplan; edebî üretim sürecinde edebiyatın genellikle iki yönünün öne çıkarılarak işlevsel eştirildiğini ifade eder. Ona göre kimileri, edebiyatı kişisel duygulanımların, yaşantıların, heyecanların ifade aracı görürken ikinci bir görüşe göre edebiyat, toplumsal bakış açısının ürünüdür ve ondan beklenenlerin sınırları da buna göre çizilmektedir. Her iki yaklaşımı da tek başına yetersiz bulan Kaplan “gerçek

³ Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, 11. bs. (İstanbul: Dergah Yayınları,1998), 169.

⁴ Ramazan Kaplan, “Edebiyat ve Toplum”, *Eskişehir, Edebiyat Bilgi ve Kuramları, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2 (Mayıs 1998): 24.

edebiyat eserinin bu ki amaca da başarıyla hizmet eden eserler” olduğunu ifade eder. Genel anlamda edebiyat eserinin hayatla olan bağları, özel olarak hayata alternatif hayatlar üretme iddiası taşıyan roman türünde daha yoğun bir şekilde ifade edilmektedir.

Romanı, Stendhal’ın Kırmızı ve Siyah’ından bu yana “uzun yolda dolaştırılan bir ayna”ya teşbih etmek sıkça başvurulan bir yöntem olarak görülmüş, Türk edebiyatında ise ayna olma işlevi en fazla 19. asırda karşılaşılan bir durum olduğu ifade edilmiştir .

Roman ve Hayatta, romanın gerçek yaşamla münasebeti şöyle özetlenmektedir. “Her roman, farklı gözlerle görülen hayatın, farklı kalemlerden yeniden yorumlanması demektir. Her romancı kaçınılmaz olarak, kendi idrak edebildiği, farkına varabildiği ve kuşatabildiği hayatı eserine taşıyabilir. Hayatın bu şekilde hayatlara dönüşmesi, okuyucunun hayatında da okunarak edinilen hayatların zenginliğinin, birikiminin ve deneyimlerinin mevcut hale gelmesi manasını taşır.”⁵

Siyaset de yaşamın önemli bir gerçeği olduğu ve “insanların hayatında mühim bir rol oynadığı için sanatkârın ona kayıtsız kalması beklenemez”⁶

Türk Edebiyatı’nda roman, özellikle 1980’lerin son yıllarına kadar doğrudan ya da dolaylı olarak politikayla iç içe olagelmıştır. Hayatla çok yakın temas halinde olan, hatta yaşamın yeniden şekillendirilmesinde büyük rol oynayan siyaset, insanı odağa alan tüm sanatsal ürünlerin konusu da olmuştur.

Türk Edebiyatında zaman zaman yoğunlaşan siyaset-edebiyat ilişkisi iki yönlü bir perspektiften bakmayı zorunlu kılmaktadır. Çünkü “sanat/edebiyat eseri üzerinden siyaset üretmek olayın bir yönü iken, siyasetin sanat üretimi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkide bulunması, başka bir yönüdür”⁷

Edebiyat ürününün kendisi dışında bir amaç için ‘araç’ haline getirilmesinin onun edebî değeri hakkında şüpheler doğurmaktadır. Bir eserin edebî değerini düşürmesinin önüne geçmek için “dengeli bir kurgu, özenli bir üslûp, iyi bir anlatım” kullanılarak politik görüşü “incelmiş hale getirmek” gerekmektedir.

⁵ Fatih Andı, *Roman ve Hayat*, 1. bs (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2018), 24.

⁶ Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, 180.

⁷ Kenan Çağan, “Sanat ve Edebiyatın, Toplumsal Perspektifi-Siyasal ilişkilerine Dair Genel Bir Çözümleme” *Hece, Hayat, Edebiyat, Siyaset Özel Sayısı*, 9/91(Aralık 2004): 75.

Söz konusu edebî endişelerin öncelik kazanması durumunda “edebiyatı kişisel duygulanmaların aracı görenlerin de, toplumsal sorunların çözümünde ondan çok fazla şey bekleyenlerin de beklentileri dengelenmiş olacaktır.”⁸

Türk Edebiyatı tarihinde romanın başlangıcından günümüze kadar “politikayla birlikte ilerlediği ve özellikle Tanzimat’la birlikte romanın politik hüviyet kazandığı” araştırmacıların üzerinde birleştikleri bir görüştür.

Romanın siyaseti yönlendirmesi ve toplumun inşasında önemli görevler yüklenmesi hususunda Tanzimat’ın öne çıkması, devrin ruhuyla alakalıdır. Tanzimat’ın birinci kuşak sanatçılarının romanı bir eğitim aracı olarak görmeleri ayrıca “dönemin siyasal ve sosyal sorunlarıyla ilgilenen, yalnızca birer edebiyatçı değil, aynı zamanda gazeteci, politikacı ve fikir adamı olmaları”⁹ işledikleri konuların, dönemin sosyal ve siyasî şartları ile sınırlı olmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de romanın politik bir yapı arz etmesi 1970 sonrasına rastlasa da Tanzimat’tan itibaren yaşanan çeşitli siyasî değişimler, sosyal yaşantıyı ve bununla beraber romanı da etkisi altına almıştır.

Devrim niteliği taşıyan tüm müdahalelerde olduğu gibi değişimin yanında veya karşısında olan birçok sanatçı mevcut duruşlarını eserleri aracılığıyla ortaya koymuşlardır. “Cumhuriyet’in kuruluşundan 1940’lara kadar daha ziyade devrimleri ‘halka anlatan’ edebiyat, bu yıllardan itibaren yavaş yavaş ideolojilerin etkisi altına girmeye başlamış”¹⁰ 1960’la birlikte sosyal yaşama bağlı olarak önemli değişiklikler kaydetmiştir.

Türkiye demokrasinin tanıştığı asıl hazin durumun bu yılda gerçekleşen idamlar olduğunu söyleyen Mehmet Narlı, neredeyse hiç kimsenin doğruluğu konusunda görüş bildirmedeği bu idamların, siyasete bağlı sosyal hayatın şekillenmesinde çok önemli etkilere sahip olduğunu ifade etmektedir.

“İdamları, sosyal vicdanında affetmeyen geniş kitleler, sonraki yıllarda Menderes dönemini anlatan her türlü edebiyat ve düşünce eserlerine yoğun ilgi gösterdiler. 1960

⁸Ramazan Kaplan, “Edebiyat ve Toplum”, 24.

⁹ Sezai Coşkun, Tanzimat’tan Bugüne Türk Romanında Siyaset, *Hece Hayat Edebiyat, Siyaset Özel Sayısı*, 1/91 (Aralık 2004): 531,512.

¹⁰Sezai Coşkun, “İki Eserde İki Siyasi Dönem Ya Tahammül Ya Sefer ve Mektup Aşkları,” *Hece Hayat Edebiyat, Siyaset Özel Sayısı*,1/90 (Aralık 2004): 531.

sonrası romanının da temel temaları, ikinci demokrasi çalışmaları, Menderes dönemi ve ihtilalin getirdikleri, götürdükleridir.”¹¹

Türk romanında gerçek anlamıyla politik türe dâhil edilebilecek örneklerin ortaya çıkışında 12 Mart milat kabul edilmektedir. Romanın, ideolojilerin dili olması 1960’ta başlamış ve 1971 muhtırası ile hız kazanmıştır. Türk romanında 1970 yıllarda yoğun bir şekilde sosyal ve siyasi meseleler ele alınmıştır.

“12 Mart 1971 Muhtırası, sivil idareye müdahale etmenin ötesinde, ordu içindeki operasyonlarla ve tasfiyelerle de tartışılmıştır. Özellikle 1960 İhtilali anayasanın sağladıklarıyla sol sosyalist düşünce, siyasette, kültür ve edebiyatta uygulama alanlarına sahip olmuştur.” Bütün bunlar 1971’den sonra yazılan politik romanlara yansımıştır”¹² Murat Belge, 12 Mart romanlarını “içerdekiler/dışarıdakiler” şeklinde yazar, okur bakış açılarıyla ikiye ayırmaktadır. En şematik biçimiyle dışarıdan bakanların, devrimci hareketi yüceltme yoluna gittiklerini; içerden bakan yazarın ise eleştirel bir bakış açısını öne çıkardığını söylemektedir. Ona göre 12 Mart, sosyalizmin yenilmesidir. bu romanların temel sorunsalı, bu yenilginin sorgulanması olmalıdır.

Fakat bu romanlar genel olarak işkence ve suçluluk duygusu arasında ortaya çıkan mağduriyete eğilmişlerdir.

Berna Moran darbeyi konu alan romandaki kişilerin edilgenliğine dikkat çekmektedir. Moran’a göre “Romanların edilgen kişileri, sayısız kolları olan büyük bir yaratığın karşısında çaresiz durumdadırlar...

12 Mart romanlarında devrimci genç, başına gelenlere katlanmak zorunda kalan bir solcudur. Olaylara yön veren ise karşı güçlerdir.”¹³

12 Mart döneminin sosyal ve siyasî atmosferinde ortaya çıkan romanlarda; “bir kuşağın yenilgisi ardından düştüğü durum, en çok da hapishane-işkence anlatılarıdır;

¹¹Mehmet Narlı, *Roman Ne Anlatır-Cumhuriyet Dönemi (1920-2000)*, 1.bs. (Ankara, Akçağ Yayınları, 2007), 63.

¹²Narlı, *Roman Ne Anlatır-Cumhuriyet Dönemi (1920-2000)*,169.

¹³Berna Moran, *Türk Romanlarına Eleştirel Bir Bakış 3*, 19 bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015),14.

hemen hepsinde gözaltına alınmış devrimcilerin çektikleri acılar ve giriştikleri hesaplaşma işlenir”¹⁴

Dönemin romancıları “cezaevindeki yaşam koşullarını, işkenceyi, zorbalığı yazmakla okura, iyi tanımadığı acımasız bir dünyanın kapılarını aralayarak onlara yabancı olduğu bir dünyaya ait gerçekleri aktarmış, bu da okurda ‘çarpıcı ve sarsıcı’ bir etki”¹⁵ yaratmıştır. 12 Mart romanıyla ondan önceki Anadolu romanı arasındaki ezen/ezilen karşıtlığını odağa almaları noktasında ortaklık olduğunu ifade eden Moran; Anadolu romanlarının ideal ve kurmacaya, 12 Mart romanının ise gerçek dünyaya ve yaşama yaslandığını ifade etmektedir.

Meşrutiyet ve Cumhuriyet’ten sonra yaşanan askerî müdahaleler, toplumun yeniden yapılandırılması ve darbelerin istediği toplum modelinin inşasını dayatmıştır. Girilen yeni süreçler toplumsal duyarlılıktan kopmayan romancıların edebî üretimlerinde belirleyici etken olarak görülmüştür.

Bu anlamda darbe romanlarındaki tanıklık edebiyatı, malzemesini devşirdiği politik, hukuksal ve toplumsal alan yani “gerçeklikler” üzerine kurulmaktadır.

Türkiye’de gerçekleşen askeri darbelere tanıklık eden edebiyat, arşiv ve belgelerin ürettiği gerçeklikleri kişisel ve toplumsal bellek anlatıları ile karşı karşıya getirerek dönemin mağdurlarının sesini duyuran, yaşananları not eden ve arşiv gerçeklikleri içinde alternatif tarih anlatıları oluşturmaktadır.

Bu bakımdan, darbelere tanıklık eden edebiyatın, belgelerin dışında kalan bir tarihin yükünü sırtlanmaya aday olduğunu görmekteyiz. Darbe ortamının getirdiği İdamlar, mahkemeler, işkence, hapisane koşulları, devrimci mücadele, hukuksuz uygulamalar ve baskı ortamı belgelenmeyen yönleriyle edebiyatta görünür kılınmıştır.

Bu değerlendirmeler ışığında çalışmamızda darbelere giden süreçlerdeki toplumsal mücadeleler, halkın talepleri ve bunların edebiyattaki izdüşümleriyle; darbe koşulları altında yazılan ve darbe koşullarına tanıklık eden, darbe atmosferine kafa tutan veya darbe tarihini edebiyat aracılığı ile kaydetmeye çalışan romanlar yansıtılmaya çalışılmıştır.

¹⁴A. Ömer Türkeş “Darbeler Sözü Bittiği Zamanlar”, *Hece Hayat Edebiyat, Siyaset Özel Sayısı*, 1/91,(Aralık,2004): 429.

¹⁵Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 3,14.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE YAPILAN DARBELER

1.1 27 MAYIS 1960

Cumhuriyet tarihinin ilk darbesi olan 27 Mayıs darbesi birçok açıdan halkın yabancı olduğu yenilikleri bir araya getirmiştir. Halk bu darbeye bütünüyle sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Türkiye seçilmiş hükümetlerin askerî güçle engellenmesine ilk olarak 1960'da tanık oldu. On yıllık Menderes, Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen ilk askerî darbe ile kanlı bir şekilde sonlandırıldı. Darbe emir komuta zinciri içinde yapılmamıştır. 37 düşük rütbeli subayın planları ile icra edilmiştir. Kritik mevziler bu subayların ellerindeki asker ve silahlarla önce ordudaki komuta kademesinin etkisiz hale getirilmesi ile ele geçirilmiştir. Sonra Cumhurbaşkanı ve hükümet üyeleri tutuklanarak hükümet; 235 general ve 3500 civarında subay (daha çok albay, yarbay, binbaşı) emekliye sevk edilerek ordu; 147 üniversite öğretim görevlisi görevden alınarak ve bazı üniversiteler kapatılıp el konularak, 520 hâkim ve yargıç görevden alınarak, yargı kontrol altına alınmıştır. Darbeden sonra darbeyi planlayan ve icra eden 37 düşük rütbeli subay ve emekli Orgeneral Cemal Gürsel'in oluşturduğu Millî Birlik Komitesi ülke yönetimini üstlenmiştir¹⁶

27 Mayıs'tan bu yana demokrasiye dışarıdan yapılan müdahalenin kavramlaştırılmasında görüş birliği olmadığını görmekteyiz. Hatta, kişiler kendi ideolojik yapıları ve siyasi duruşlarına göre bu olayları tanımlamışlardır.

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen fiile, sol kesimdekilerin hiçbir şekilde darbe dememeleri dikkat çekicidir. Buna karşılık bu olayı devrim olarak nitelendirdikleri görülür. Mesela; olayın içinde yer alan Haydar Tunç Kanat'ın bu konuyla ilgili kitabının adı 27 Mayıs 1960 Devrimi¹⁷ şeklindedir.

Devrim olarak nitelendirmelerinin en temel sebeplerinden bir tanesi getirdiği anayasadır.

¹⁷Şerif Demir, Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960), (Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, 1996), 65.

1961 Anayasası, çağdaş, laik, insan haklarına, hukukun üstünlüğü ve sosyal devlet ilkesine bağlı bir anayasadır. İlerici bir anayasanın yaratılması sonucunu doğurduğu için 27 Mayıs da bir devrimdir.

İkinci Dünya savaşı sonrasında oluşan yenedünya düzeni çerçevesinde, İsmet İnönü, çok partili rejime geçme kararı alınca Türkiye'nin önüne gerçek bir demokratikleşme fırsatı çıkmıştır.

CHP'nin iktidar olduğu dönemde ekonomik durum ise refah bir seviyede değildir. Maaşlar ve işçi ücretleri aynı kaldığı için, hayat pahalılığının artması ile dar gelirli sınıfa sıkıntıya girmişlerdir. Hükümetin aldığı kararlar da çeşitli toplumsal grupların hayat düzeyleri arasındaki farkın giderek artmasına neden olmuştur

İlk olarak 18 Temmuz 1945'te Mili Kalkınma Partisi'nin ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başlayan çok partili dönemde 27 Mayıs 1960'a kadar önemli siyasi gelişmeler olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi içinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından verilen Dörtlü Takrir ile zirveye çıkan muhalefet, sonunda Dörtlü Takrir sahiplerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa ederek Demokrat Partiyi kurmalarına neden olmuştur.

“Demokrat Parti, devletçilik ve laiklik görüşleri sınırlı bir biçimde Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı olmakla beraber CHP'nin altı okunu benimsemiştir”¹⁸.

CHP de çok partili döneme girdikten sonra bu konularda ve devrimcilik ilkesi üzerinde hoşgörülü davranmaya başlamıştır. Bilhassa, özel sektörün ve dini inançları kuvvetli olanların olaylarına da talip olmuş onlar için seçim vaatlerinde de bulunulmuştur.

Demokrat Parti ilk seçim sınavını ise 1946 seçimlerinde vermiş ve 456 milletvekilliğinden 64'ünü kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün çok yakın arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmak da bu kişilerin arasında bulunmuştur.

Bunun beraberinde 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP, oyların % 53,35'ini alarak 487 üyelikten 408ini kazanmıştır. CHP ise sadece 69 milletvekilliği çıkarabilmiştir.

¹⁸ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs ihtilali ve Sebepleri*, 8. bs. (İstanbul: Yağmur Yayınları 2019) 46.

14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Partisinin iktidara gelmesi ile Cumhuriyet tarihinde ilk kez iktidar seçim yolu ile el değiştirmiştir.

Yeni Meclis 24 Mayıs'ta toplanmış; Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve Adnan Menderes de Demokrat parti hükümetini kurmakla görevlendirilmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri bir tür devrim olarak değerlendirilmiştir.

14 Mayıs 1950'de, iktidara gelen Demokrat Parti, önce basın affi çıkarmış, hemen ardından da Yeni Basın Yasası'nı Meclis'ten geçirmiştir.

Demokrat Parti kurulunca tek parti diktasından yılmış olan basından büyük yakınlık görülmüş, özgürlükçü vaatleri nedeniyle basın tarafından desteklenmiştir

1950 yılında serbest seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti yöneticilerinin, iktidara geldikleri çok partili demokrasi kurallarına kimi zaman tam anlamıyla riayet etmedikleri görülmektedir. Demokrasiyi sadece çoğunluğun yönetimi olarak uygulamak, insanların temel hak ve özgürlüklerini aynı zamanda basının, sendikaların ve muhalefetin haklarını geliştireceklerine kısıtlamak gibi yanlışlara düşmüşlerdir.

27 Mayıs 1957'de yapılan seçimler ile beraber Demokrat Partinin yıpranma süreci giderek hız kazanmıştır. Seçimlerde muhalefet partilerinin aldığı oyların toplamı DP oylarını aşarken Demokrat Parti de önemli bir oy kaybına uğramıştır.

“ Gerek bu durum, gerekse mutlak çoğunluğa dayalı seçim sisteminin partilere Mecliste aldıkları oy oranında temsil edilme imkanı vermeyişi, partiler ve yurttaşlar arasındaki gerginliği arttırmıştır”¹⁹

Bu olaydan sonra DP, kaybetme telaşı ile hırçın, hoşgörüsüz ve baskıcı bir tutuma girerken, CHP de kazanma ve iktidar hırsı ile kırıncı ve saldırgan olmaya başlamıştır .

1960 darbesi genç subayların ayaklanmasıyla gelmiştir. “Harbiye öğrencileri

Genelkurmay Başkanı'nı öldürmek için otomatik silahlarla evinin kapısına dayanmışlardır.”²⁰

Mümtazer Türköne'nin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir,

¹⁹ Ali Özgan, *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Neden Ve Sonuçları*, 82.

²⁰ Rahmi Kalaycıoğlu, “1960 Darbesi”, *Radikal Gazetesi* (14.05.2007).

“Bir yanda emir-komuta zincirine sahip bir kurum olan ordu varken, diğ er yanda, aralarında ç ete oluşturmuş ve darbe yapan bir grup subay vardır. Bu durum, ordu diye genellenen yekpare bir kurum olarak algılanan ordunun ö yle olmadığını göstermektedir. Ordunun içinde orduların olması anormal bir durumdur. Bu durum ise bize, bugün Türkiye'nin çektiğ i sıkıntıların sebebini ve sakatlığ ın nerede olduğunu göstermektedir”²¹

“1960 darbesi, ordu, bü rokrasi ve aydı nlardan oluş an ‘tarihsel Blok’un’ çevre karş ısında aldığı yenilginin rö vanş ı olarak ortaya çı kmıştır ve gerçek anlamda bir 'genç subaylar hareketidir.’”²²

27 Mayıs darbesinden sonra mü dahalenin baş ındaki Cemal Gürsel, son dönemde Demokrat Parti aleyhine yaptığı konuşmalarıyla ö ne çıkan ve ö ğ renci olaylarını kışkırtan anayasa hukukçularını Ankara'ya getirmiştir. Amacı yeni bir anayasa hazırlamak ve bir an ö nce seçimleri gerçekleştirmektir. Ancak profesörler heyeti bu görüşe karşı çı kmış ve askerlerden oluşacak ihtilal komitesinin kurulması gerektiğini söylemişlerdir. Bundan sonra devleti bir mü ddet Milli Birlik Komitesi yönetmiştir. arkasında artık basın, profesör ve yargı mensuplarının açı ktan desteğ i vardır.

1960 da basın, irtica hortladı diye manş et atmış, yüksek yargı mensupları ço ğ unluğ un iktidara gelerek devleti ele geçirdiğini iddia etmiş, anayasa profesörleri devleti yönetmek için ulusal iradenin temsilcisi olan meclisi meş ru saymamışlardır. Cumhuriyet döneminde darbeler tarihinin baş langıcı olan 27 Mayıs, yalnızca askeri bir mü dahale, darbenin tek mü sebbibi de zinde kuvvetler değ ildir.

Ordu, 27 Mayıs'ın görünen yüzüdür. Basın, anayasa hukukçuları ve yüksek yargı mensuplarının büyük bir kısmı, darbenin arkasındaki asıl güçlerdir.

28 Eylül 1960 günü mahkeme kararıyla DP kapatılarak bir döneme damgasını vuran siyasal hareketin örgütsel varlığına son verilmiştir. Birkaç hafta sonra da, 14 Ekim 1960 da Yassıada da özel olarak kurulan Salim Başol başkanlığındaki Yüksek Adalet Divanı, Menderes ve ö teki DP yöneticilerinin yargılanma sürecine başlamıştır.

16 ay boyunca Yassıada'da kalan Adnan Menderes, hakkında açı lan altı davadan sadece birinden beraat ederken, diğ erlerinden mahkû m edilmiştir. Yüksek Adalet

²² Ö zgan, *28 Şubat Sürecinin Siyasal Aç ıdan Neden ve Sonuçları*, 67.

Divanı, Menderes'in de aralarında bulunduğu 15 kişiyi idama mahkûm etmiş, ancak bunlardan sadece üçünün idamı gerçekleştirmiştir.

Menderes ise 17 Eylül 1960 da infaz edilmiştir.

27 Mayıs darbesinden bir buçuk yıl sonra 15 Ekim 1961'de yeni seçimler yapılmış ve hiçbir parti çoğunluğu alamadığı için, en yüksek oyu alan CHP'nin lideri İsmet İnönü'nün başkanlığında yeni sivil hükümet kurulmuştur.

1960 ihtilalinin görünürdeki amacı uygulanan baskı rejimini kaldırmak ve demokrasiyi yeniden kurmaktır. Gerçekte ise asıl amacı, baskı rejiminin sorumlusu olarak görülen Demokrat Partiyi siyaset dışına çıkarmak ve sivil iktidarı Cumhuriyet Halk Partisine devretmektir. Bundan dolayı, Demokrat Parti kapatılmıştır.

27 Mayıs darbesinin karakteristik özelliğini ise Türköne şu şekilde ifade etmiştir:

“Halka bu müdahale ile birlikte, senin seçtiğini biz asarız mesajı verilmiştir. 27 Mayıs, halka verilen bir mesajdır. Türkiye'de birçok şeyin dönüm noktası 27 Mayıs'tır.”

1.2 12 MART 1971

12 Mart 1971 Muhtırası öncesi yıllarda ülke tam bir gerginlik içindedir. Zamanın Milli Güvenlik Kurulu Üyesi Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ‘duruma hâkim olamıyorlar, çekilmeleri gerekir, bunu söyledik ama dinlemediler’ diyerek durumu ordu açısından izah etmiş, muhtıranın nasıl geldiğini anlatmıştır.”²³

Olup bitenleri dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç “sosyal olayların temelinde ekonomik nedenler aramak komünistlerin uydurmasıdır. Tüm olaylar Anayasa'nın özgürlükçü özünden çıkmaktadır. Bu Anayasa ve özgürlüğe açık yasalar değiştirilmeden olayların üstesinden gelinemez” şeklinde ifade etmiştir.

12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur'un imzasıyla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra vererek hükümet istifaya zorlamıştır. Darbenin bu şekilde yapılmasının nedeni, Askerlerin doğrudan müdahalesinin mevcut

²³Mehmet Ali Kışlalı, “Cumhurbaşkanının Konumu”, *Radikal Gazetesi*, (10.03.2006).

partilerin varlığını ortadan kaldıracığına inanılmasıdır.. Mevcut partilerin ortadan kaldırılması halinde ise meydanın belli bir ölçüde de olsa sol gruplarda kalacağı düşünülmüştür.

Genel anlamda sol, kendisine özgür bir ortamda ve rahat bir biçimde örgütlenme Olanağı sağlanılacağı düşünüldüğü için herhangi bir askeri müdahaleye karşı çıkmamıştır.

Dev-Genç de muhtırayı bundan dolayı desteklemiştir. Fakat düşünülen olmamış, darbe sola karşı genel bir saldırı izlemiştir. Türkiye İşçi Partisi, Dev Genç gibi sol örgütler ortadan kaldırılmıştır. THKO ve THKP-C'nin eylemlerinden sonra baskı daha da artmıştır. Sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Sendikalar ve de sol yayınlar kapatılmıştır.

Dönemin Başbakanı Memduh Tağmaç, sürekli olarak Anayasanın fazla özgürlükçü yapısından yakınmaktadır. Bir yandan İmam-Hatip okullarının açılması, öte yandan komünizmle mücadele derneklerinin güçlendirilmesi, bu fazla bol olduğu iddia edilen Anayasa ile mücadelenin zorunlu stratejileri olarak sürdürülmüştür. Bu propagandalarında etkisiyle askerler, on yıl önce kendi yaptıkları Anayasa'yı değiştirmek üzere 12 Mart 1971'de yönetime el koymuşlardır.

“CHP'nin Demokrat Parti diktatörlüğüne karşı yayınladığı İlk Hedefler Beyannamesi bir model olarak 27 Mayıs'ta işe yaramışsa, 12 Mart'ın da önünde de Celil Gürkan ve arkadaşlarının Doğan Avcıoğlu grubundan esinlenerek uygulamaya koymak istedikleri bir Atatürkçü Kalkınma modeli vardır. Ancak darbe esas olarak sola, özgürlüklere ve Celil Gürkan-Doğan Avcıoğlu grubuna karşı olduğu ve uzun dönemde dinci-milliyetçi çizgide bir oluşuma dayandırılmak istendiği için bu isimlerin kabinede yer alması önemli bir çelişki oluşturmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra bu isimlerin tümü hükümetten istifa etmiştir.”²⁴

Muhtıra sonrası siyasi gelişmeler ise “1971 bunalımının kendine özgü bir partiler üstü hükümet modelini de beraberinde getirmesi, Cumhurbaşkanının partiler üstü

²⁴http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php . Erişim 07.03.2008.

hükümeti kurmakla Nihat Erim'i görevlendirmesi, partilerden destek olmalarının ve belli bir süre için programlarını bir kenara bırakmalarının istemesi şeklinde olmuştur.”²⁵

1971 muhtırası sonrası diğer siyasi gelişmeler ise şu şekildedir: “1971 Muhtırası ara rejimi, 26 Mart 1971'de kurulan Nihat Erim Hükümeti ile başlamıştır. Bu hükümet ancak yedi ay, 2. Erim Hükümeti de ancak dört ay ayakta kalabilmiştir. 22 Mayıs 1972'de Cumhuriyet Senatosu üyesi olan Ferit Melen hükümeti 11 ay, 15 Nisan 1973'te yine bir senatör olan Naim Talu hükümeti ise 10 ay iş başında kalmıştır. Aralık 1973 seçimlerini CHP, AP'nin önünde tamamlamasına karşılık Meclis'te çoğunluğu alamamış, Ecevit'in 26 Ocak 1974'te kurduğu hükümet 10 ay sonra dağılmıştır. Senatör Sadi İrmak'ın kurduğu hükümet beş ay, Demirel hükümeti ise iki yıl üç ay görev yapmıştır. 1977 seçimlerinde, CHP yüzde 41, AP yüzde 36,9 oy alabilmiştir.”²⁶

Tüm bunlarla beraber, CHP ile birleşik olma gerçeğinin değişmeye başladığını gören ordu, CHP'yi tam gözden çıkarmadan kendine Menderes'ten sonra yıldızı parlayan iki isimi; Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'i yanına almıştır. Bu iki isim aynı zamanda 28 Şubatın baş aktörleri olarak karşımıza çıkacaktır.

12 Mart darbesi Ecevit-Erbakan koalisyonuna ve siyasal İslam'ın ilk kez iktidara ortak olmasına yol açmıştır. Ecevit'in koalisyonu bozması ise, sağda yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur. Orta sağ, milliyetçi sağ ve dinci sağ partiler birleşmişler, Demirel'in Başkanlığında Birinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuşlardır. Ortak iktidar olmanın gerektirdiği bir kısım

isteklerden vazgeçmemesi her iki partinin de birbirini kullanma amacından sıyrılmaması, koalisyonun sona ermesine yol açmıştır. Sonrasında özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla sonuçlanan uygulamalar İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetinin üç seneye yakın bir süre ülkeyi yönetmesiyle devam etmiştir.

12 Mart 1971 darbesinin idealist amacını belirlemek çok kolay olmamaktadır. Açıklanan amaç şiddetlenmekte olan sağ sol kavgasını önlemektir. Fakat “darbe önce

²⁵İlter Turan, “Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış”, 1.bs. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını,1977), 71.

²⁶ Özgan, “28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Neden ve Sonuçları”, 33.

sağ görüşün hâkim olduğu bir biçimde başlamış, sonra aniden sola dönmüş ve giderek baskıcı bir hal almıştır”²⁷

“Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’in 1960 harekâtına ait zıt yorumlarının ikinci darbe için söz konusu olmadığı bilinmelidir. Demirel, doğrudan ordu yönetimini sorumlu tutmakta ve 1971 krizinin kuvvet komutanları kademesinde, arkasında bir grup insanla ordunun nüfuzundan makam elde etmek için giriştikleri bir hareket olduğunu belirtmektedir. 1960 darbesini halk hareketi olarak niteleyen Ecevit ise, Türkiye’de dış politika konusunda anti-Amerikan dalgalanmanın uzun vadede Amerika’yı kaygılandırmış olabileceğini ifade etmiştir.²⁸ Ülke de 27 Mayıs ve 12 Mart’a karşı sağdaki ve soldaki aydınların çelişkili tavrının halkta yansıması olduğu söylenemez. Sağdakiler 12 Mart’a sahip çıkıp 27 Mayıs’ı eleştirirken, soldakiler de 27 Mayıs’a sahip çıkıp 12 Mart’ı eleştirmişlerdir.

Halk, demokrasiye aykırı tutum takınanlara oyuyla karşı çıkmış, her müdahale dönemi sonrasın da tepkisini bu şekilde göstermiştir. Halkın bu tutumu nedeniyle ordu müdahaleleri istenilen şekilde neticelenmemiştir. 12 Mart’tan sonra öğrenci gençliğin büyük çoğunluğuna hâkim olan grubun temel sloganlarından biri ‘Ordu Gençlik El Ele, Milli Cephede Olmuştur’. Solun diğer kanadı da gençliğe büyük önem vermektedir. Sağın verdiği önem ise, karşıt bir gücün oluşturulmasıyla gösterilmiştir. Her kesim gençliğe başarmaya çalıştıkları işte katalizörlük işlevini yüklemiştir. Bir başka deyişle gençliği kullanmak istemişlerdir.

Sol-sağ çatışması ve bu çatışmanın yarattığı terör en başta üniversiteleri sonrasında tüm Türkiye’yi etkisi altına almıştır. 12 Eylül öncesinde günlük ortalama ölenlerin sayısı 30’a kadar çıkmıştır.

“Bu arada Ecevit’in başarısızlıkla sonuçlanan hükümet denemesinden sonra azınlık hükümeti olarak iktidara gelen Süleyman Demirel ekonomik bir yenileme programını, Özal’ın hazırladığı 24 Ocak 1980 kararlarını yürürlüğe koymuştur. Ekonomik sıkıntıların yükünü olduğu gibi geniş halk kitlelerinin sırtına yükleyen bu

²⁷ Nurkut İnan, “Hedeflerini Gerçekleştirebilmiş Bir Askeri Müdahale Yok”, *Radikal Gazetesi*, (10.05.2007)

²⁸ Mehmet Altan, *Darbelerin Ekonomisi*, 1. bs . (İstanbul, Hemen Kitap, 2006), 96.

programın demokratik bir ortamda seçilmiş bir siyasal iktidar tarafından başarıyla yürütülmesi hemen hemen olanaksızdır.”²⁹

Tüm bu olumsuzluklara bir de günde otuza varan terör kurbanı eklenince, iktidar bir kez daha silahlı kuvvetlere yani askeri darbeye maruz kalacaktır.

1971 muhtırasında dikkate değer bir nokta, 1960 darbesinde asker, kendisini anayasanın koruyucusu ve kollayıcısı kabul ederek ve mevcut hükümetin Anayasayı ihlal ettiği gerekçesiyle müdahale etmişken, 12 Mart muhtırası Anayasanın ihlalinden değil, bizatihi kendisinden şikayetçi olduğu için yapılmıştır.

Bu bakımdan muhtıra sonrasında kurulan rejimde önceki hukuk reddedilmiş ve bu, polisinden mahkemesine kadar belirleyici etken olmuştur. Tüm bunların beraberinde dönemin aydınları 12 Mart edebiyatında yasaların taraflılığı ve hukukun kendisinin bir ideolojiyi, belli bir kesimin çıkarlarını savunan bir araç haline geldiğine dikkat çekmektedir. Hakim Albay Ahmet Turan kitabında bu önyargıyı ve yargısız infaza şu cümlelerle anlatmıştır.

“1972_1973 yıllarında tam anlamıyla bir anarşist avı yaşandı. güvenlik kuvvetlerinin en önemli işi komünist yakalamaktı. Öncelikle solcu olan herkes komünistti.hatta kılık kıyafeti benzeyen onlar gibi sözcükler kullanarak yazan , konuşan, memlekette fakirlik olduğunu söyleyen ,eşitlik demokrasi diyen çoğu insan yakalanabiliyordu. Çoğu insan komünist olmadığını kanıtlayana kadar tutuklu kalmış işinden gücünden olmuştur.” “...mahkemelerde en çok ‘Anayasayı tebdil, tağyir ve ilgaya teşebbüs’ suçlaması yapılıyor bu gerekçelerle davalar açılıyordu.”

“...1971-1973 yılları arasında komünist solcu avı korkunç boyutlara ulaşan ihbar fırtınasıyla sürüyordu. Halk ihbarcılık yapsın diye yönlendiriliyordu.”³⁰

1.3 12 EYLÜL 1980

12 Eylül Darbesi veya 1980 İhtilali, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Eylül 1980 günü emir-komuta zinciri içinde gerçekleştirdiği askerî müdahaledir. 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasının ardından Türkiye Cumhuriyeti tarihinde silahlı kuvvetlerin yönetime üçüncü açık müdahalesidir.

²⁹ Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 1. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 84.

³⁰Askeri Yargıtay Üyesi Emekli Hakim Albay Ahmet Turan, *Darbeler Arası Türkiye*, 1. bs. (İstanbul: Resital Yayıncılık, 2007) 17.

Bu müdahale ile Süleyman Demirel'in Başbakan'ı olduğu hükümet görevden alınmış Türkiye Büyük Millet Meclisi lağvedilmiş, 1970 sonrasında değiştirilen 1961 Anayasası uygulamadan kaldırılmıştır. Türkiye siyasetinin yeniden tasarlandığı bir askerî dönem başlamıştır. Darbe zeminin nasıl şekillendiğine ve konuyla ilgili dönemin önde gelen isimleri durumu nasıl değerlendirmiş bir bakalım.

14 Ekim 1973'ten 12 Eylül 1980'e kadarki dönem Türkiye'de bir kaos dönemidir. İki kez Ecevit'le canlanan özgürlük umutları, ikisinde de olumsuzlukla sonuçlanmıştır. “Özellikle 1977'de arkasında genel oyda yüzde 44'lük bir destek bulan Ecevit, seçim sistemi yüzünden iktidar olamamıştır. Terör ortamı içerisinde olan Türkiye, ağırlaşan ekonomik sorunlar karşısında çaresiz kalmış, yokluk, kıtlık ve ölümler Ecevit'i 22 aylık iktidar sürecinin ardından hiçbir şeyin alternatifi olamama durumunda bırakmıştır.”³¹

1973 seçimlerinden sonra kurulan CHP-MSP iktidarı umutlarla işe başlamış ancak beklenildiği şekilde sonuçlanmamıştır. Erbakan ile Ecevit'in koalisyon ortaklığı bir yıl sürememiş, koalisyon bozulmuştur. Sonrasında Demirel'in gündeme gelişi ve Milliyetçi Cephe hükümetleriyle ülke kaos ortamına doğru sürüklenmiştir. 1977 seçimlerindeki CHP'nin başarısı dahi durumu değiştirmemiştir.

“12 Eylül öncesinde sokakların kanlı eylemlere sahne olması, yüzlerce kişinin sağ-sol çatışmasında hayatlarını kaybetmesi, darbeyi doğru bulmamız için meşru gerekçe sayılmamaktadır. Esas sorun; meşru bir gerekçenin varlığı gayri meşru yöntemi de meşru kılıp kılmadığıdır. İyi bir sonucu sağladığı düşüncesi, kötü bir eylemi iyi saymak için neden olamaz.”³²

“Birçok parlamento üyesi, hatta bakan, Silahlı Kuvvetlerin en yüksek kademelerindeki komutanları ziyaret edip, içimizde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz diyerek Silahlı Kuvvetlerin yönetimi eline almasını istemeleri”³³ ülkenin içinde bulunduğu durumun ne kadar endişe verici olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Nitekim 27 Ağustos 1979'da Zafer Haftası nedeniyle Genelkurmay Başkanın Silahlı Kuvvetler mensuplarına hitaben yayınlanan mesajında, yapılan durum değerlendirmelerine bağlı olarak iktidara uyarı niteliği taşıyan mesajlar yollanmış ve

³¹ Ahmet Çakır, “İkinci Baskı Yapmak Yasak”, *Radikal*, (26.07.2001).

³² Fehmi Kuru, *Yeni Şafak Gazetesi*, (07.12.2006).

³³ Osman Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*, 1.bs.(Ankara: Fark Yayınları,2006), 43.

TSK İç Hizmet Kanunu'nun Silahlı Kuvvetlere verdiği görev ve yetkilerden söz edilmiştir.

12 Eylül müdahalesi öncesi durum ile ilgili olarak Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolması nedeniyle, 22 Mart 1980 tarihinden itibaren yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin, siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenmesi ve hafife alınması da, bu dönemde bunalımların artmasına sebep olmuştur.

Bu gelişmelerle beraber TSK 12 Eylül 1980 günü, TSK İç Hizmet Kanununun kendisine verdiği ileri sürdüğü yetkiye dayanarak yönetime el koyulduğunu belirtmiştir.

Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanından oluşan, beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi, fiilen TSK adına tüm yetkileri elinde toplamıştır. Böylece 1961 Anayasasının TBMM'ye, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğunu belirttiği görev ve yetkilerin Milli Güvenlik Konseyine, Cumhurbaşkanına ait olduğunu belirttiği görev ve yetkilerin de Devlet Başkanı sıfatı ile Milli Güvenlik Konsey Başkanına verilmiştir.

“ Milli Güvenlik Konseyinin 52 numaralı bildirisi ile her tür siyasi faaliyet yasaklanırken, yasaklı olan siyasi partiler feshedilmiştir.”³⁴

“12 Eylül 1980 yönetiminin kurduğu Atatürk Yüksek Kurulu, Özal'ın da büyük desteğiyle, 20 Haziran 1986 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in başkanlığında toplanarak Türk-İslam sentezini temel alan bir kültürün bütün millete kabul ettirilmesine yönelik bir raporu kabul etmiştir”³⁵

Haziran 1981'de Kurucu Meclis İle ilgili Kanun yayınlanmış ve bu suretle demokrasiye dönüş yolu takvimi aşağı yukarı belli olmuştur.

Bu kanun ile Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyinden oluşan bir kurucu meclis oluşturulmuş, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca yeni anayasa, 7 Kasım 1982 günü halkoyuna sunulmuştur. Silahlı Kuvvetlerin yönetimi altında yapılan

³⁴ http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008 .

³⁵ Alev Coşkun, *Tarihi Unutmamak Günceli Yakalamak*, 1. bs.(İstanbul: Cumhuriyet Kitapları,2006), 78.

halk oylaması sonucunda da % 91.37 oranında kabul oylarıyla, yeni anayasa kabul edilmiştir.

Böylece, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olan Kenan Evren, Cumhurbaşkanı seçilirken, Milli Güvenlik Konseyinin Evren dışındaki üyeleri de 1982 Anayasasının geçici 2'inci maddesine göre 6 yıllık bir süre için Cumhurbaşkanı Konseyi Üyeleri olarak seçilmişlerdir.

Kasım 1983 seçimlerini, emekli orgeneral Turgut Sunalp tarafından kurulan ve MG Konseyi tarafından da desteklenen Milliyetçi Demokrasi Partisinin değil ancak Turgut Özal'ın Genel Başkanlığındaki ANAP'ın kazanması ile hükümet kurma görevi Turgut Özal'a verilirken, yeni Meclisin göreve başlaması ile de Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyinden oluşan Kurucu Meclis ortadan kalkmıştır.

27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri arasında, sivil politikacılar ile askerlerin etkileşimi açısından garip bir sarmal ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs sivil politikacılara karşı yapılmış ama ondan sonraki iki darbe bu darbenin kurduğu demokratik yapıyı ortadan kaldırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Yani askerlerin demokrasi amaçlı yaptıklarını söyledikleri askerlerin yine kendilerinin yürürlüğe koyduğu anayasayı değiştirmek için yaptıkları anti-demokratik amaçlı darbelere yol açmıştır.

12 Eylül 1980 darbesini diğer darbelerden ayıran en büyük özellik ise daha sistematik ve uzun sürmesidir.

12 Eylül darbesi ülkenin politik yapısında köklü değişiklikler yapan bir müdahale olmuştur. Türkiye'de yaşanan üç darbenin de gösterdiği gibi askeri darbelerde anayasal olarak krizleri çözmüş gibi görünse de demokrasi açısından gelişimi zorlaştıran en büyük etken olduğu açık ve nettir.

12 Eylül darbesinin etkileri dokuz yıl sürmüştür.

Bu dönemde Askerlerin yaptırdığı yeni anayasa baskısıyla kabul ettirilmiş. Ülkenin pek çok yerinde tutuklamalar yapılmıştır. Hapishanelerde akıl almaz işkenceler uygulanmış ve o dönem de birçok kişi idam edilmiştir. 2010 anayasa referandumunda, değişikliklerin kabul edilmesiyle 13 Eylül 2010 tarihinde çeşitli sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve dernekler ile darbe mağduru kişiler 12 Eylül darbesini yapanlar hakkında suç duyurusunda bulunarak süreç de yaşanan mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır.

1.4 28 ŞUBAT 1997

28 Şubat post-modern darbesi ise, Necmettin Erbakan'ın başbakan, Tansu Çiller'in dışişleri bakanı olduğu dönemde gerçekleşmiştir. 28 Şubat 1997'de olağanüstü toplanan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucu açıklanan kararlarla başlayan, ordu ve bürokrasi merkezli süreçtir. Türkiye siyasi tarihine geçen kararlar ve bu kararların uygulanması sırasında Türkiye'de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimlere neden olan bir süreçtir. Yaşananlar, post-modern darbe olarak da adlandırılmıştır. Bu dönem başta muhafazakâr kesime karşı başörtüsü yasağı gibi uygulamalara sahne olmuş, başörtülü öğrenciler okullardan atılmış, ikna odaları kurulup başlarını açmaları için zorlanmış ve çok sayıda kamu personeli işinden atılmıştır. “İrticayla mücadele eylem planı” ile anılan bu süreçte verilen kararların ve yaptırımların uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için Çevik Bir öncülüğünde Batı Çalışma Grubu kurulmuştur. 28 Şubat sürecinin yargılamaları ilk kez Ergenekon davaları ile başlamıştır.

28 Şubat 1997'de toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Refahiyol hükümetine 18 maddelik bir muhtıra vermiştir. Milli Güvenlik Kurulu irticayı, düzene karşı en önemli tehdit olarak değerlendirmiş, bir dizi önlem alınmasını istemiştir.

Milli Güvenlik Kurulu sivillerin olduğu kadar askeri kesimin de fikirlerini açıklayabilecekleri bir platformdur. Anayasa'nın 118. maddesi komutanlara Türkiye'nin güvenliğiyle ilgili her konuda görüşlerini istedikleri gibi açıklama imkânı tanımaktadır. “Bu çerçevede 1982 Anayasası ile tanınmış olan bir anayasal hak, komutanlar tarafından kullanılmış ve MGK ilk kez Ordu ile hükümet arasında spekülasyonlara sebep olabilecek derece de uzun sürmüştür”³⁶Bu ortamda askerlerden gelen hazırlığın MGK Kararı olarak benimsenmesi ve bildiride yer alması siyasal iktidar kanadında kabul görmemiştir. Bunun üzerine dört maddeden oluşan kısa bir basın bildirisi açıklanmıştır.

“Ancak bu kısa metnin dördüncü maddesi, biraz geniş tutulmuş ve bu maddeye, ordunun sıkıntılarını ve endişelerini yansıtan çok sayıda alt paragraf eklenmiştir.”³⁷

³⁶ Sedat Ergin, “İrtica Tehdidi Devletin Önemli Belgesinde”, *Hürriyet Gazetesi* (02.11.1997).

³⁷ Osman Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*, 2. bs. (Ankara: Fark Yayınları, 2006), 42.

Toplantıya katılan komutanların rahatsız oldukları uygulamaları ifade etmelerinin ardından MGK bildirisini hazırlanmıştır. Milli Güvenlik Kurulunun 28 Şubat 1997 günü yaptığı toplantı sonrasında MGK Genel Sekreteri tarafından yapılan resmi açıklama şu şekildedir:

"Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nden bildirilmiştir.

1) MGK, 28 Şubat 1997'de aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2) Kurul'un toplantısında, bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleri ile çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahade edilmiştir.

Bu sonuçların, bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dâhilinde süratle yürürlüğe konulması gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır.

Bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen dokuz ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının, 30 Mart 1997'den itibaren dört ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

3) Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

4) Toplantıda bilhassa, Anayasa ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı, çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtar faaliyetler de gözden geçirilmiş,

- a. Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,
- b. Anayasa'nın tanımladığı Cumhuriyet'in demokratik, laik ve sosyal hukuk devlet ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkan sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,
- c. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların, laik ve anti laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
- d. Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
- e. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,
- f. Türkiye'nin 1997 yılı içinde, Avrupa Birliği'ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşların bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurtdışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek her türlü spekülasyona son vermek gerektiği,
- g. Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'ye yarardan çok zarar verdiği,
- h. Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.”³⁸Necmettin Erbakan'ın MGK'da kabul ettiği irtica ile mücadele programını hükümetten geçirmesi ülkedeki siyasi atmosfer gerginleşmiştir. Necmettin Erbakan'ın Meclis desteği arayışı istediği gibi sonuçlanmamış, ANAP'tan destek almamıştır.

“DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal ise ortak bir açıklamayla, ‘ya imza, ya istifa’ demişlerdir. Çiller, 5 Mart'ta Erbakan'a giderek konunun

³⁸Hikmet Çiçek, “İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri”,1. bs. (İstanbul, Kaynak Yayınları,1997), 29-31.

hassasiyetine dikkat çekmiş, netice itibariyle Erbakan, kararları imzalamıştır. İrtica ile mücadele için Başbakanlık Takip Kurulu Erbakan ve bakanlarının imzasıyla kurulmuştur.”³⁹

MGK toplantısından çıkan kararlar ve sonrasında yapılan açıklamalar yeterli görülmemiş, “bu durum toplantıyı hemen izleyen günlerde ordunun ve askerlerin görüş ve düşüncelerinin, altında Başbakan’ın imzasının yer alacağı bir MGK Genel Sekreterliği yazısı ile yürütmeye ve yönetime yansıtılması girişimine neden olmuştur”⁴⁰Başbakan Necmettin Erbakan’ın bir süre imzalamaktan kaçındığı sonradan ikna olarak imzaladığı bu yazının ekinde ordunun MGK toplantısına taşıdığı ve bu toplantı öncesinde Cumhurbaşkanına sunulan 18 maddelik görüş ve değerlendirmesi yer almıştır.

28 Şubat'taki MGK zirvesinde alınan, 5 gün süreli imza sıkıntısına yol açan ve sonunda Başbakan Necmettin Erbakan'ın imzalamasıyla sonuçlanan 406 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kararı'nın tam metni şu şekildedir:

“28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı MGK Kararı'nın Eki'dir

1. Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhidi Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a. 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttan uygulamaya konulmalı.

³⁹ Osman Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*,1. bs. (Ankara: Fark Yayınları,2006), 49.

⁴⁰Öztürk, *Ordu ve Politika*, 53.

b. Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6. Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.

9. TSK' ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10. Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı, faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konmalıdır.

11. Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara

ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14. Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

MGK kararlarından 20'si kamuoyuyla paylaşılırken 10.madde gizli tutulmuştur. Bu madde de 12 Nisan 1997 tarihli Radikal Gazetesinde yayınlanır.

15. Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16. Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17. Ülke sorunlarının çözümünü 'Millet kavramı yerine ümmet kavramı 'bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18. Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.”⁴¹

Kamuoyu 28 Şubat sürecinin sahibi olarak, görev gereği vitrine çıkan bu isimleri tanımıştır:

⁴¹ Hikmet Çiçek, “İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri”, 29 -31.

“Kurmay Albay Hüsnü Dağ, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir, Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner, Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Öz kasnak, Genelkurmay Adli Müşaviri Tuğgeneral Erdal Şener ve Basın ve Halkla ilişkiler Daire Başkanı Albay Hüsnü Dağ, 28 Şubatın vitrini olmuşlardır”⁴²

Milli Güvenlik Kurulu ile Erbakan'ın başbakanlığındaki 54. hükümet arasında yapılan toplantı ardından alınan kararlar Türk siyaset tarihine ‘28 Şubat Kararları’ olarak geçmiştir.

Radikal dinci faaliyetlere ilişkin MİT raporunun ele alındığı toplantıdan sonra alınan kararlar için bir çeşit "sivil muhtıra" yorumu yapılmıştır.

“28 Şubat'ta Emekli Org. Çevik Bir kadar bilinen iki isim ise Prof. Dr. Kemal Gürüz ve Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu'dur. Gürüz, YÖK'ün, Alemdaroğlu ise İstanbul Üniversitesinin başındadır. Alemdaroğlu'nun en yakın danışmanı ve başyardımcısı ise Prof. Dr. Nur Serter'dir. Serter, başörtülü öğrencileri üniversiteye kayıt sırasında ikna odalarına almış ve başlarını açmalarını yoksa okuma haklarını kaybedeceklerini anlatmıştır.”⁴³

“28 Şubat 1997 döneminde, İstanbul ve Ankara kulislerine yayılan hava, Refahyol Hükümetinin gitmesi yönündedir.”⁴⁴

Bir diğer ifadeyle 28 Şubat muhtırası; hükümetin gitmesini hedefleyen bir muhtıradır. 28 Şubat sonrası girilen süreç, sıkıntılı bir süreci ihtiva etmektedir. Bu tarihte MGK'dan geçirilen kararların uygulanmaması olasılığı, siyasi ortamda kriz yaratacak mahiyettedir. Kabinenin RP kanadının MGK kararlarını imzalamayı reddetmesi, ardından kamuoyunda tartışmaya açması tedirginliğe yol açmıştır.

“Mart ve Nisan aylarında gündemi meşgul eden diğer bir konu, sekiz yıllık eğitim tasarısının TBMM'den geri dönmesi olasılığıdır. Ancak Çiller'in koalisyonunda daha büyük bir çatlağa yol açmamak için tasarının TBMM'ye gelmesini önlemesi, bu olasılığı ortadan kaldırmıştır.”⁴⁵

⁴² Murat Yetkin, “10.Yılında 28 Şubat”, *Radikal Gazetesi* (26.02.2007).

⁴³ Tuncay Opçin, *Şubat Uzar Bin Yıl Olur*, 1. bs. (İstanbul: Selis Kitapları, 2004) , 89.

⁴⁴ Opçin, *Şubat Uzar Bin Yıl Olur*, 39.

⁴⁵ Sedat Ergin, “İhtilal Olmaz, ABD ile Konuştum”, *Hürriyet Gazetesi* (28.08.1997).

28 Şubat sonrası, aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin de tepkilerini göstermeye başladıkları bir dönemdir. Odalar Birliği, DİSK, TÜRK-İŞ, TESK ve TİSK arasında hükümete karşı bir oluşum olarak bir dönüm noktasını ifade etmektedir.

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı Dünya basınında da yer almıştır. Komutanların laikliğe ilişkin uyarılarına geniş yer veren dünya basınında, 'Refahiyol Hükümeti'ne son uyarı' gibi yorumlar yapılmıştır.

1.5 15 TEMMUZ 2016 DARBE TEŞEBBÜSÜ

15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde kendilerini 'Yurtta Sulh Konseyi' olarak tanımlayan bir grup asker tarafından gerçekleştirilen askerî darbe teşebbüsüdür.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) resmî internet sitesi ve TRT'de yayınlanan bildiriye ordunun yönetime el koyduğu ifade edilerek ülkede sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklandı.

Millet Meclisi bombalandı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı suikast girişiminde bulunuldu. Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar, Kara Kuvvetleri Komutanı Salih Zeki Çolak, Hava Kuvvetleri Komutanı Abidin Ünal ve Jandarma Genel Komutanı Galip Mendi darbeyi gerçekleştiren askerler tarafından rehin alındı.

Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, CNN Türk'te gerçekleştirdiği bağlantıda darbecilere hiçbir şekilde imkân tanınmayacağını ifade ederek, halkı darbeye tepki göstermek için meydanlara ve havalimanlarına çıkmaya davet etti. Çağrının ardından, Türkiye'nin birçok ilinde darbe karşıtı protesto gösterileri düzenlendi. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğü personelinin gerçekleştirdiği operasyonlar sonucunda darbe girişimi bastırıldı ve askerler silahları ile birlikte teslim oldu. Olaylar sonucunda 104'ü darbe yanlısı asker olmak üzere 300'den fazla kişi hayatını kaybetti, 1491 kişi yaralandı, olaya karışan pek çok kişi tutuklandı, birçoğu görevlerinden alındı. OHAL ilan edildi. Yakın zamanda gerçekleştirilen bu darbenin etkileri halen devam etmektedir. Darbe girişimi, Türkiye siyasi tarihinde 12 Eylül 1980 askerî darbesinden 36 yıl sonra gerçekleştirilen ilk askerî darbe teşebbüsü olarak kayıtlara geçmiştir.

15 Temmuz darbe girişiminden 4 gün sonra konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan MGK ve Bakanlar Kurulu toplantıları yapacaklarını ve ardından da önemli bir kararı açıklayacaklarını duyurmuştur. 20 Temmuz'da yapılan bu toplantıların ardından açıklanan önemli karar 3 ay süreyle Olağanüstü Hal ilan edilmesidir .Ancak OHAL 3 ayla sınırlı kalmamış ve yedi defa üçer aylığına uzatılmıştır. Uzatılan OHAL iki yılın ardından 17 Temmuz 2018 gecesi itibariyle sona ermiştir.

Bu süreçte dikkat çeken bir nokta ; İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Türkiye'nin batısındaki büyük şehirler, 1980'lerden sonra ilk defa OHAL'i yaşamıştır.

Peki 12 Eylül askeri darbesinden beri ilk defa ülke genelinde uygulanan iki yıllık OHAL'in bilançosu ne olmuştur? Geçen sürede OHAL kapsamında 26 Kanun Hükmünde Kararname (KHK) yayınlanmış ve 100 binin üzerinde kamudan memurlar ihraç edilmiştir. Bununla birlikte binlerce kurumun kapatılmasına yol açan kararnameler ile çok sayıda kanunda da düzenleme yapılmıştır.

21 Temmuz 2016 itibariyle uygulanmaya başlanan OHAL, aynı zamanda Kanun Hükmünde Kararname (KHK) dönemi olmuştur. İlki 23 Temmuz olmak üzere toplamda 26 KHK çıkarılmıştır. Kamudan yüz binin üzerinde ihraç, binin üzerinde özel okul, yayın kuruluşu ve derneğin kapısına kilit vurulmuştur. OHAL süresinde TSK'nın sil baştan yenilenmesi gibi kritik bir çok kararın hayata geçirildiği KHK'larla rektör atama sisteminde değişiklik, belediyelere kayyum atanması, vatandaşlıktan çıkarma, evlilik programlarına yasak, gibi farklı bir çok alanda da düzenlemeye gidilmiştir.

Tüm bu art arda alınan kararların ülke için çok önemli ve bu denli kritik kararlar olması dikkat çekicidir.

“ Muhalefetin Meclis'in By-Pass edildiği eleştirilerine yol açan Kanun Hükmünde Kararnameler ve içerikleri şöyle olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2 CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DARBE ROMANLARINA BAKIŞ

2.1 27 MAYIS 1960 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ

Bu bölümde 1960 darbesi dönemini ele alan önemli gördüğümüz eserlerin kısaca özetlerine yer vermekteyiz. Bu bölümde ele almadığımız bazı eslere üçüncü bölümde detaylı bir şekilde yer verilmektedir. 1960 darbesi sonrasında eserlerde dikkat çeken nokta yazarların romanlarında diğer darbe dönemlerine nazaran politik konulara daha az yer vermiş olmalarıdır.

Attila İLHAN

Kurtlar Sofrası

Toplumsal ilişkiler ve sorunlar ışığında ele alınan bireyler arası ilişkiler, Attila İLHAN tarafından detaylı bir boyutla incelenerek işlenmiştir. Kitapta ülkedeki iş çevrelerini, basın ve eğlence endüstrisini gazeteci Mahmut Bey'in kişiliği de ele alınarak, yaşanan dönemi tüm çıplaklığı ile ortaya koymuştur.

Mahmut Bey, üzerinde çalıştığı haberlerle ilgili olarak Kâtip Rıza ile görüşmek üzere randevulaşır. Fakat randevu yerine geldiğinde ortada kâtip yerine bir başkası ile karşılaşır. Kendisini Kâtip Rıza'nın gönderdiğini söyleyen kişi; kendisi ile gelmesini ister. Beraber giderken iki kişi daha ortaya çıkar ve üçü birlikte Mahmut Bey'in üzerine saldırırlar. Mahmut Bey, bir yolunu bulur ve aralarından kaçarak kurtulur. Mahmut Bey, Kâtip Rıza'ya ulaşamamıştır ve onu mutlaka bulması gerekmektedir. Buluşmayı önceden öğrenen gangster bozuntuları Kâtip Rıza'yı iyice benzetip bir köşeye atmış ve başına da üç nöbetçi bırakmışlardır.

Mahmut Bey Kâtip Rıza'nın izini bulur. Hemen bir plan yaparak Kâtip Rıza'yı gangsterlerin elinden kurtarır ve beraberce Beyazıt'ta Acem'in Sabahçı Kahvesi'nde soluğu alırlar.

Mahmut Bey sigarasını içerken aklından tek geçen şey Sezai Yılmaz'ın adresini bulmaktır. Ancak bu adam ve onun adresi sayesinde, birbiri ile ilgisi yokmuş gibi gözükken birçok olay çözülebilecek, aynı zamanda arsa spekülasyonuna ve inşaat yolsuzluklarına kadar birçok olayın perde arkası aydınlanacaktır. Kâtip Rıza intikamını almak için Yazmacının adresini bulur. Mahmut'u bir düşüncedir alır. Böyle bir sırada

İstanbul'dan ayrılmak, gazeteyi ve Ümit'i bırakmak doğrumu diye uzun süre düşünür. Mahmut tüm bu düşüncelerinden sıyrılarak İzmir'e gitmeye karar verir.

Gazetenin diğer çalışanlarından Ragıp da tedirgindir. Akşamdan beri elini ayağını tutan onu dürüst bir iş sahibi etmeyen huzursuzluğun altında tevkif edilme korkusu bulunmaktadır. Siyasetin ne kadar çetrefilli bir iş olduğunu o zaman anlar. Ama gazetecilik iç güdüsü ile duyduğunu, gördüğünü yazmak istediği de vardır. Ona ters gelen taraf, sustuğu zaman korkuyor anlamının ortaya çıkmasıdır. Gazetede çıkan fikranın konusu olan adam; iki defa haklı çıkması, üç defa yerinde tenkidi yüzünden yarın cezaevini boylayacak olursa korku düpedüz içine girmiş anlamına gelecek. Birden aklına Mahmut'un sözleri gelir.

Kirli işlerin adamı İbrahim, iri ve ağır bulduğu suratındaki yuvarlak gözleri ile Mordohay'ı ve Seyit Sabri'yi etkisi altına alır. Mordohay'ı içten içe bir korku sarıyor. Seyit Sabri'nin baş eğdiği bir fikre baş kaldırma ise, Mordohay'ın adeta vazifesidir. O kadar mı? Birisi nasıl kıpır kıpır koltuğunda ve dünyadaki yerinde kendisini rahatsız hisseder; Oysa öteki iğneli beşikte olsa bile, bir bulut kadar rahattır. Birisi nasıl küçük hesapların, buçuk liretlerin birkaç sıfırlı küstah çeklerin, büyük bonoların adamıdır. Mordohay'la iki çift lakırdı etmek sorunda kalırsanız, kendinizi gerek sosyal, gerekse entelektüel bakımdan hiç değilse size eşit bir kimse karşısında mı bulursunuz? Seyit Sabri, sakallarını tel tel gözümüzün camına batırarak, size mutlaka kapıcı muamelesi yapılacaktır. Ama birincisi Yiddiş ve İbranice ile birlikte altı dil konuşmuş. Konuşmakla da kalmaz, bütün bu dillerde yayımlanan kitapları bulur buluşturur, ipek böceği Sabri ile okurmuş. İkincisi ise yarım Fransızcası ve İngilizcesi ile gittiği ve gideceği herhangi bir yabancı ülkede, yemek listelerinden ve uçak tarifelerinden başka, hiçbir şeyi okumak külfetine katlanmazmış. İkisi de döviz kaçakçılığı yapar ama Yardımseverler Cemiyeti hesabına hayır işlenmiş gibi ...

Gece sabaha karşı balıkçılar denizde başsız bir erkek cesedi bulurlar. Bir dizi araştırma sonucunda başsız beden Mahmut Ersoy' a ait olduğu anlaşılır. Faili meçhul bir cinayet olarak kayıtlara geçer.

Mordohay ve Seyit Sabri'nin ellerini uzatmadığı köse, burunlarını sokmadığı delik kalmamıştır. Bir o uçtan, diğer uca, ta otuzlardan beri ithalat, ihracat derken, oluk oluk para akıtan bir kazanç değirmeni kuruvermişlerdir. Limanlardan gemiler mi

kalkıyor? Sözü'n gelişi Hamburg limanında gemiler mi bekliyor? Marsilya'da Rıhtım işçileri kendilerini kamçılıyıp simsiyah bir gemiye büyük kasalar mı yüklüyor? Her şey bu tırnaklarını kemiren Yahudi Mordohay MORDA için ! Bankalar caddesinde, Şişhane'ye en yakın, en müthiş üç binadan birisinin giriş kapısında beyaz mermer üzerine siyah harflerle “ Akın İş Hanı ” yazıyor. Bu han şirketin; Şirket Seyit Sabri ile Mordohay'ın malı. İbrahim Cura'nın hesaplarına göre, onlar sadece ithalat ve satış kârları üzerine yaşasalar, yıllık safi gelirleri bütün lükslerine yeter de artar bile. Oysa taban tabana zıt her halleri ve hareketleri ile birbirlerini iten bu iki adam Seyit Sabri ve Mordohay, yalnız bir noktada tartışmasız birleşiyorlar.: Daima daha çok kazanma Servet bir yerden sonra bütün dikişleri söküyor; ardından koşanları hep usul usul kanun dışında hem de fark ettirmeden beşeri olmayana götürüyor. Biri otuz beş yıllarında buhran sırasında, biri vergi zamanında, iki büyük iflas tehlikesi geçirdikten sonra firmasını kale gibi korumuş para avcısı iki canavar.Bu canavarın işlerine burnunu sokanlar da Mahmut Bey gibi görüyorlar.

Mahmut Ersoy, bir İnkılap çocuğuydu! Bir İnkılap Şeyhi idi.

Basını, diyor; parayla soysuzlaştırmak istiyor. Çünkü yalnız paranın kuvvetine inanıyorlar. Ahlak ölçülerini de yapan bu; saadet ölçülerini de. Daha çok kazanmak, daha zengin olmak için, iktidara mı gelmeli? Bunu açıklamaya kalkışan, ya besleyip evcilleştirecekler ya da kaba kuvvete başvurup, dize getirmeye çalışacaklar. Onların karşısında, her şeyden çok, halka ve fikirlere tutunmak gereklidir. Halka ve devrimci fikirlere.

Bu böyle yürümez, Ümit! dedi. Bir şeyler yapmayı düşünmek gerek. Artık bir şeyler yapmayı düşünmek yeter, artık bir şeyler yapmak lazım. Gerekirse tehlikeli hatta ümitsiz, fakat sonrakilere örnek teşkil edebilecek, elle tutulur, gözle görülür hareketler! Onlar duruyorlar mı? Baksana çatal dişleri, çamurlu burunlarıyla, kurtlar gibi her şeyi göze alarak saldırıyorlar. Ete, ekmeğe, suya her şey onların pençeleri arasında kalıyor. Memleket bir kurt sofrasına döndü. Bu vaziyet karşısında, senin, benim, yapabileceğimiz pek fazla bir şey yok.

Fakat asıl, en önemli sözünü Ümit'i usulca öptükten sonra dudaklarını kulağına yaklaştırıp gizli bir aşk sözü gibi fısıltıyla söylemişti.

Memleket bir kurtlar sofrasına dönmüş ise isyan haktır.

Bıçağın Ucu

Bıçağın Ucu, Atilla İlhan'ın 'Aynanın İçindekiler' serinin yayımlanan ilk romanı 1960 dönemi Türkiye'sindeki asker, aydın, burjuva gruplarının portresini çizmektedir.

Bıçağın Ucu bir cehennemi anlatıyor. Bu cehennem Türkiye'deki aydınların yaşamıdır.

Roman 27 Mayıs'ın ilanı ile sona erer.

Kitap da olaylar Suat ve Halim karakterleriyle bağlantılı olarak gelimektedir.

Atilla İlhan, Bıçağın Ucu romanında, 1960 yılının Ocak-Mayıs aylarındaki gelişmeleri anlatarak, Demokrat Parti de Cumhuriyet Halk Partisinin çözümlerini yaparak Türkiye'nin 27 Mayıs'a nasıl geldiğini açıklamaya çalışır, Türkiye'nin kurtuluş yolu için çözümler arar. Bayraktar Paşazade'nin kızı Suat, saplantılarıyla boğuşan, genel ahlak kurallarının hor görüldüğü hayat yaşayan biridir. Halim ise kadınlardan korkan, onları tanımayan, kötü kadınlar dışında kadınlara yanaşmamış, Manisa ileri gelenlerinden birinin oğludur. Halim ve Suat, hapse girmiş bir ozanın kurtarılması için düzenlenen toplantıya katılırlar. Toplantıyı bir kalabalık basar ve bu kargaşa polis tarafından dağıtılır. Bu iki kişi, bu kargaşa içinde birbirine yaklaşırlar. Romanda, bu kargaşa ortamı, aydınların yaşamı anlatılmaktadır. Roman kahramanı Halim bu durumu şu şekilde ifade eder. "Gerilime alıştık bir tanem, yıllardır bıçağın ucunu kalbimizin üstünde duyarak yaşıyoruz."

Yaraya Tuz Basmak

Eser 1978 yılında yayımlanmıştır.

Yaraya Tuz Basmak 'ta Kurtlar Sofrasındaki Ümit karakterinin de katılımıyla, Kore Savaşı merkeze alınarak, 1960 darbesine giden dönemde Türkiye- NATO ilişkilerine ışık tutulur. Darbeye değinen ancak darbe sonrasına tanıklık etmeyen bu metinleri, 1990'larda darbe sonrasını ele alan eleştirel tanıklıklar takip eder.

Binbaşı Demir Çukurcalının memleketin yararın diye giriştiği çeşitli eylemler (Kore Savaşı ve 27 Mayıs İhtilali), bu eylemlerin dayandığı çıkarları anlamasına kadar geçen süreç ve bu süreç içerisinde Binbaşı Demir'in başından geçen olaylar, bu olaylar karşısındaki tutumu. Ülkemizin çıkarları doğrultusunda olduğunu düşündüğümüz ve inandığımız, bu yüzden giriştiğimiz çeşitli eylemler bazen kendi devletimizden çok

başka devletlerin ki bunlar bizden daha güçlü batılı devletlerdir, yararına olabiliyor. Kendi yaralarımıza tuz basıp, kavurup çabuk iyileşmesini sağlayalım derken başkalarının yaralarına tuz basıp onların yaralarını kavurabiliriz. Bu ince ayrımı iyi anlamalı ve görmeliyiz.

Yıl 1950. Yer Kore Üsteğmen Demir, Takviyeli Keşif Kolunun komutanıdır ve Woman Boğazını ele geçirmiştir. Gerillaya karşı başarılı savunmalar yapan Demir oldukça başarılı bir askerdir. Kore’de tıpkı kendi vatanını savunur gibi savaşır. Bir çatışma sırasında çok sevdiği arkadaşı Yüzbaşı Cevdet’i kaybeder. Bunun etkisiyle Zizi Yüzbaşı ile birlikte Tokyo’ya beş günlüğüne Cephe gerisi iznine gönderilir. Zizi Yüzbaşı, Demir’i Tokyo’nun barlarına götürür. Bir gecede Geisha Houselardan birine götürür. Orada Mamasan Shamisen ile tanışır.

Tokyo dönüşü Demir yine birliğinin başına komutan olarak geçer. O gece Çinlilerle bir çatışmaya girer. Çatışma gecesinin sabahı onu ve o civarda bulunan bütün komutanları “baba” Saffet adlı Binbaşı brifinge çağırır. Saat 22: 00 sularında Üsteğmen Demir brifing yapılacak çadıra gider. Çadıra girer girmez bir patlama sesiyle kendini yerde bulur ve kendisinden geçer. Olay Üsteğmen Demir’in çadıra girmesiyle brifinge başlamak için bir kasanın üstüne oturan Yüzbaşı Halil Çayan’ın, kasaya kurulan bubi tuzağını faaliyete geçirmesiyle vuku bulur.

Yüzbaşı Halil Çayan ölür. Diğer komutanlar ise ağır yaralar alarak kururlar. Üsteğmen Demir önce Amerikan Sahra Hastanesine kaldırılır daha sonra ise Pusan’daki İsveç Hastanesine gönderilir. Fakat kendisi bilinçsizce yattığı için bu kısımları hatırlamaz. Kendisini bilmeden iki hafta yatar burada. Üsteğmen Demir iki yerinden ağır yara almıştır: başından ve kasıklarından. Pusandaki doktorlar Demir’in kendisine gelmesini bir türlü sağlayamadıkları dolayısıyla yarasının ne derece ağır olduğunu kavradıkları için onu Tokyo’daki hastaneye yollarlar. Demir orada kasığından ameliyat olur.

Demir, Bursa Muradiye’de ahşap, cumbalı, konak yavrusu bir evde doğmuştur. Annesi Suat Hanım ‘revnaklı’ bir kadındır. İstanbullu olmakla her fırsatta övünen, dudağının boyası, zebercet yeşili gözlerinin sürmesi eksik olmayan bir kadındır.

Demir’i ilkokulu bitirinceye kadar Kalfa Nine büyötmüştür. Baş örtüsü oyalı, çitlenbik gözlü, kuru incir buruşuğu, dişsiz bir ihtiyardır Kalfa Nine.

Demir annesiyle birlikte babası ve dedesine karşı adi olunmaz bir öfke ve korkuyla birleşmişlerdir. Dedesi Çukurcalı Rasim Efendi, oldukça dindar bir adamdır. Oğlu Feyzullah Efendiyi de kendi görüşleri doğrultusunda yetiştirmiştir.

Dedesinin Demir ve annesi üzerinde sıkı bir otoritesi vardır. Dedesinin harb okullarını “Mustafa Kemal’in dinsiz okulları” olarak tanımlaması Demir’in harb okuluna gitme isteğini daha da kamçılamıştır. Zaten annesi de onu küçük yaşlardan itibaren harbiye eğitimi alması içi yönlendirir. Onun tıpkı amcası Harullah Efendi gibi cesur bir asker olmasını istemektedir.

Üsteğmen Demir Tokyo’da hastanede kaldığı sürenin büyük kısmını kendini bilmez bir halde geçirir. Bu süre zarfında Hemşire Julie onunla yakından ilgilenir. Hastanede, Bostonlu olduğu her halinden belli kibirli bir sesi olan ve yakışıklılığı onu daha da katlanılmaz kılan Sheldon adında bir doktor ve Hemşire Julie’ye yardım eden Japon bir hemşire mevcuttur.

Üsteğmen Demir iyi bir bakım sayesinde iyileşir. Hemşire Julie ona çok iyi bakar. Onun Demir ile bu kadar yakından ilgilenmesini en büyük sebebi hiç kuşkusuz yakışıklılığıdır. Yalnız doktorlar kasığındaki derin yara ile fazla ilgilenmişler daha da ağır olan alnındaki yara ile pek ilgilenmezler. Bu yaranın ciddiyetini ise ancak Demir ağır baş dönmeleri geçirince fark ederler.

Hastanede yattığı bir gün Demir Yüzbaşı Cevdet’i görür gibi olur. Onun söyledikleri bir bir aklına gelir. Onun söylediği şeylerin doğruluğunu anlar. Bunun üzerine karşısında yatan yatak komşusu Yüzbaşı Raman’a büyük bir itirafta bulunur. Hayatı boyunca kimseye etmediği ve edemeyeceği bir itiraftır bu, “aldanmışlığın” itirafı. Birey ve bir Türk olarak herkese hep üstten baktığının öyle gördüğünü ve öyle öğretildiğinin itirafı aslında gerçeğin hayat şartları karşısında çok daha farklı olduğunun itirafıdır. Bu itiraf şöyle biter; “ne Türkiye benim sandığım Türkiye, ne askerlik benim sandığım askerlik, ne ben sandığım benim. ”

Demir’in Kore’ye geliş amacı: bir Türk ve bir asker büyük başarılar kazanıp, muzaffer bir başkomutan olarak ün yapıp geriye kalan hayatını büyük bir gururla geçirmektir fakat aslında işin aslı hiç de düşündüğü gibi değildir. aldanmışlıktan kastı budur.

Demir Türkiye'ye dönünce Kore'deki başarılarından ötürü Amerika ona Silver Star Madalyası verir. Ayrıca rütbesi Yüzbaşı'ya yükseltilir.

Demir Türkiye'ye dönünce bir müddet annesinin yanına Bursa'ya gider. Orada kaldığı süre içinde Kore'den arkadaşı Kore gazisi Yarbay "Baba" Saffet ile karşılaşır. Yarbay "Baba" Saffet de Demir'in yaralandığı pusuda yaralanmış ve bacağını kaybetmiştir. Bu yüzden malulen emekli edilmiştir. Demir bir gün çekmecesinde kurdeleye bağlanmış, İstanbul'dan gönderildiği üzerindeki pullardan anlaşılan bir deste mektup bulur. Bu mektupları Yarbay "Baba" Saffet'e okutur. Ve bu mektupların annesi ve Hayrullah amcası arasında yaşanan aşkın belgeleri olduğunu üzülen öğrenir. İstanbul'a dönen Demir uzun süre bu "aldatılmışlığın" etkisiyle Bursa'ya uğramaz. Kore'de aldatılmışlığın etkisiyle içinde açılan derin yaranın içten içe kanadığını hisseder.

İstanbul'a giden Demir orada Zizi Binbaşı ile karşılaşır. Onun sayesinde Birlik gazetesinin muhabirlerinden gazeteci Ümit Ersoy ile tanışır. Bu rastlantıyı daha sonra şöyle hatırlar: "Bir insana rastlamak bazen bir hayatı değiştirir. ". Çünkü Ümit'e her şeyi değil ama birçok şeyi borçludur.

Ümit Kore Savaşı sonrası savaşın iç yüzünü ve orada dönen dolapları ortaya çıkarmak ve dönemin hükümetinin hatalarını gözler önüne sermek amacıyla Kore gazileriyle bir röportaj yapar. Bu yüzden Demir ile tanışır. Zamanla aralarında duygusal anlamda bir yakınlık olur. Birlikte olmaya başlarlar. Aslında Ümit Demir'in hayallerini süsleyen kadın portresinden çok farklıdır. O hep makyajı ve giyimiyle son derece bakımlı herkesin özenerek baktığı bir kadın istemektedir. Ümit ise tersine son derece sade ve Avrupalı bir kadındır.

İlk başlarda Demir ondan kaçır. Bir gün Ümit ona: 'Kore'de kalbini kaybetmişsin Demir' der. Oda: 'hayır Ümit, kalbimi değil erkekliğimi bıraktım' Der.

Demir, Ümit ile tanışmadan önce Zizi Binbaşı sayesinde Aysel adlı bir kadınla tanışır ve onunla cinsel bir beraberlik kurmak ister. Fakat başarısız olur. Daha sonra doktora gider ve problemin savaşta aldığı yara ile ilgisinin olmadığı ortaya çıkar. Problem tamamen psikolojiktir. Aysel daha sonra ona çok yardım eder. Demir daha sonra Aysel için şöyle der: "bir abla yakınlığıyla davrandı. Benim için çok uğraştı. Bir ablam olsaydı bu kadar yakından ilgilenmezdi.

Demir Ümit'le tanışmasından sonra yine Zizi Yüzbaşı sayesinde ihtilalci subaylarla tanışır. Zamanla da onlardan biri olur. Zaman geçtikçe ortalık iyice alevlenmiştir. Hükümetin askerler hakkında verdiği olumsuz demeçler askerleri iyice rahatsız eder, hükümetin iç ve dış politikadaki tutumları öğrencileri iyice kızdırır. “ihtilalci subaylar” iyice ihtilal düşüncesinde birleşir ve çeşitli planlar yapmaya başlarlar.

Demir korkunç bir gerçeği görür o gün, kendi memleketinin kaderinin, yıllar önce “özgürlüklerini vermek” iddiasıyla savaştığı Kore'nin kaderine çok benzemesi. İstanbul Üniversitesi öğrencileri devleti boykot etmek için üniversite bahçesinde birleşir ve sessiz oturma eylemi yaparlar. Poliste olaylara müdahale etmek için üniversitenin bahçesine girerler. Aslında rektörün izni olmadan üniversiteye polisin girmesi yasaktır. Polisi gören öğrenciler hiddetlenir ve olaylar büyür.

Rektörün de göz altına alınmasıyla olaylar iyice büyür. Askerin üniversiteye girmesiyle öğrenciler önce sevinir çünkü askerlerinde amacı aynıdır. Fakat askerler tanklarını öğrencilerin üzerine çevirince etraf biraz sakinleşir. Rektörün serbest bırakılmasıyla olaylar iyice durulur. Ve öğrenciler askerler tarafından göz altına alınırlar. Fakat daha yolda giderken birer ikişer serbest bırakılırlar. Demir tüm bu olayları yakından takip eder ve daha sonra “ihtilalci” arkadaşlarına rapor halinde sunar. Demir'i üzen bir olay oluştur oda göz altına giden öğrencilerin etrafa saçtığı pusulalardan birinde “Halk sende eylemimize katıl” ibaresidir. Halk ise tüm olanları uzaktan bir filme bakar gibi izlemektedir.

Demir Yassıada Davaları sırasında irtibat bürosunda görevlidir. Davaları yakından takip ederek “ihtilalci subay” arkadaşlarına rapor halinde sunmaktadır.

Bu süre içinde Ümit, Barones gazetesinde yazdığı hükümet aleyhine bir yazı sebebiyle hapis cezası alır. Bunu üzerine güvenlik için Demir bir pansiyona yerleşmeye karar verir. Halim Hacıbeyoğlu adında kimsenin tanımadığı bir tiyatrocunun evinin bir odasını kiralar. Orda kaldığı süre içinde ev sahibesi olan Suat Hanım'a karşı güçlü duygular hisseder. Zamanla onunla samimiyet kurmaya başlar. Ümit'te onunla tanışır ve çok yakın iki arkadaş olurlar. Ümit ne kadar düzensiz bir kadınsa, Suat o kadar düzenli ve bakımlıdır. Bunlar Demir'i çok etkiler.

‘İhtilalci Subaylar’ 26/27 Mayıs gecesi ihtilali yapmaya kara verirler. Tüm birliklere gitmesi gereken haber gider ve tüm hazırlıklar tamamlanır.

27 Mayıs saat 03: 00’da ihtilalin yapıldığı TRT Ankara radyosundan anons edilecektir. Fakat saat 03.00 olduğunda Ankara’dan ses çıkmayınca ihtilal TRT İstanbul radyosundan ilan edilir. Hükümet devrilir. İkinci bir emre kadar karakollarda dahil olmak üzere tüm kamu kuruluşları askerinin eline geçer. Sokağa çıkma yasağı konur. Hükümetin başları yakalanır ve yargılanmak üzere mahkemelere sevk edilir.

Suat bu sırada kocası Halim Bey’den ayrılma kararı alır. Küs olduğu annesiyle tekrar barışarak, onun yardımıyla bir yalı alır. Ümid ile samimiyeti gittikçe artmaktadır. Demir’de zaman zaman onların yanına giderek hoş vakit geçiriyor ve ihtilalin getirdiği stersi üzerinden atar.

Demir, 30 Ağustos 1960’da binbaşılığa yükselir.

İhtilal uzadıkça askerler arasında ikilikler çıkmaya başlar. Bir grup ülke yönetiminin derhal sivillere bırakılmasından yana iken bir diğer grup ise Atatürk’ün başlattığı ve tam olarak tamamlayamadığı tüm yeniliklerin tamamlanıp ondan sonra yönetimin sivillere devredilmesidir. Demir ve arkadaşları “ihtilalin karıncaları” (Zizi Binbaşı da bu gruptan) ikinci görüşe sahip grubun başlarındandır. Nitekim sonuç birinci görüşe sahip olan askerlerin dediği gibi oluyor ve ikinci grupta olan askerlerde aranmaya başlıyor.

Demir sonradan aslında yaptıkları ve birçok umutlar bağladıkları ihtilalinde sadece hükümeti devirip yerine başka bir partinin hükümet kurması için olduğunu anlar. İşin içinde aslında NATO’nun da büyük çıkarlarının olduğunu anlaması ona ikinci bir darbeyi indirir. Demir ve arkadaşları bir kez daha aldatılmıştır. Bir aldatılmışlık daha içinde bir yerlerde Kore savaşında açılan yaranın bir kez daha feci şekilde kanamasına yol açmıştır.

Yönetime sivillerin gelmesi sonrası, “Zizi” Albay, nişanlanır ve Madrid’e Ataşemiliter yardımcısı olarak gider. Yine İhtilalin baş adamlarından Albay Dündar da ataşemiliter olarak atanır. İçinde Binbaşı Demir’in de olduğu bir grup asker askeri mahkemeye sevk edilmek üzere aranır. Demir bir müddet Suat’ın yeni aldığı yalıda gizlenir. Daha sonrada 24 Aralık 1960’da emekliye ayrılır.

Sırtlan Payı

Attila İlhan, ‘Aynanın İçindekiler’ dizisinin ikinci romanı olan Sırtlan Pay’ından, bir yandan 27 Mayıs darbesini izleyen siyasal panoramayı çiziyor, bir yandan da Balkan ve Birinci Dünya savaşları ile Kurtuluş Savaşı'ndan kesitler veriyor...

Eser bir yandan 27 Mayıs 1960 devrimini izleyen siyasal panoramayı çiziyor, bir yandan da Balkan ve Birinci Dünya Savaşları ile İstiklâl Harbi olaylarından kesitler veriyor. 1960 Temmuz’unda bir gece İstanbul’da Emirgan’daki evinde bir enfarktüs geçiren emekli Albay Ferit Bey’dir romanın odak noktası. Çanakkale, Gazze (Filistin) ve İstiklâl Savaşı gazisi, yetmiş yaşında Miralay Ferit, bu kriz gecesinden ölümüne kadarki zaman içinde (Temmuz – Ağustos), İmparatorluğun ve Millî Mücadele, Mütareke yıllarıyla yakın tarihimizin hesaplaşmasını yapar. Miralaya bakan kardiyolog Dr. Sevim Mertoğlu; Sevim’in yoksul ezik çocukluğundan gelme hınçlarını gizli ve ahmakça tutkunluğuyla ödeyen eczacı İhsan; Miralay Ferit’in nazlı eşi Ruhsar; Miralayın kız kardeşi, erkek tabiatlı Hayrun, Hayrun Hanım’ın kızı ve Miralay dayısının sevgilisi Suat; Millî Mücadele yıllarında Miralay gibi “Teşkilât-ı mahsusa”dan doktor Hayrullah; kaymakam Hüsamettin; Dahiliye Vekâleti mübeyyizlerinden, adi ruhlu Rıza Muhittin (ki sonlara doğru Dr. Sevim’in üvey babası çıkar); II. Abdülhamid’in “sabık Paris sefiri”nin kızı Gülistan Satvet.. Şaşırtıcı ve tipik hayatlarıyla, romanın gerilimini artıran kişilerdir. Çanakkale’de Mustafa Kemal Paşa’yı da tanımış, veliaht Vahdettin’in Almanya seyahatinde (1917) Kemal Paşa’nın maiyet subaylığını da yapmış olan Miralay Ferit, Gazze’de çarpışırken mülâzım teğmen İhsan’ın şehit oluşunu gördü. Şairdi bu genç;

Manastırlı asker Salih Paşa’nın oğluydu, ihtiyat zabiti yedek subay olarak cepheye hareketinden iki gün önce Ruhsar Hanım’la evlenmişti. Miralay Ferid, İstanbul’a dönünce Salih Paşa’yı buldu, ona şehit oğlunun emanetlerini teslim etti ve Paşa’nın konağına gide gele genç, güzel Ruhsar Hanım’ı, Gazze’deyken, mülâzım İhsan’daki fotoğrafından, Mülâzım’ın okuduğu mektuplardan ve anlattıklarından tanıyordu. Mitrilyoz çaprazına düştükleri o sabah, koşup da mülâzım İhsan’ı kurtaramayışının nedeni, belki de Ruhsâr Hanım’la böyle uzaktan dolu oluşuydu ve Miralay Ferid, bu karanlık duyguyu, ölümün eşiğinde bile, mutlu hayatlarında üzerine titrediği eşi Ruhsâr Hanım’a Maviş Hanım açıklayamadan ölür.

Orhan KEMAL: Hanımın Çiftliği

Orhan Kemal, Hanımın Çiftliği'ni 1961 de yayımlamıştır. Hanımın Çiftliği, Orhan Kemal'in üç ciltlik romanıdır. Kitap, Vukuat Var, Hanımın Çiftliği ve Kaçak ciltlerinden oluşmaktadır. Romanın ilk cildi olan Vukuat Var, yazar tarafından 20 günde yazılmıştır. Eser, popüler kültür alanında da ilgi gördü; iki ayrı uyarlaması televizyon dizisi olarak Türk televizyonlarında yayınlandı. Romanda, Çukurova'daki insanların yaşamları anlatılmaktadır. Romanın ciltlerindeki olay örgüsü, birbirleriyle bağlantılıdır. Örneğin: Vukuat Var adlı romanda başlayan olay örgüsü Hanımın Çiftliğinde devam eder.

Politik kutuplaşmalar içinde taraf tutarak palazlanmaya çalışan küçük burjuvazi karşısındaki köylülerin hayatını, hırslarını, kavgalarını, hayata bakışlarını ortaya koyar.

Darbe öncesindeki baskı ortamı, öğrenci olayları ve sokağa çıkma yasakları gibi sıkı yönetim uygulamaları ile iyice gerginleşen atmosfer bu romana yansımıştır.

1950'lerin Çukurova'sında geçen Hanımın Çiftliği, genç ve deneyimsiz bir kadın olarak gelin gittiği çiftliğin hanımı konumuna geçen Güllü'nün etrafındaki güç kavgasını resmeder.

Muzaffer Bey çiftlik sahibidir. Çiftlikte ev işlerine Muzaffer Bey'in metresi ve Gülizar bakmaktadır. Muzaffer Bey'in sıska yeğeni Ramazan ise evlenmeye karar vererek şehirden Güllü isimli bir kız getirir. Muzaffer Bey bu sırada Ankara'ya gitmiştir. Geldiğinde Muzaffer Bey bu kızı görürse ona göz dikebilirdi. Bunun için Gülizar, Bey gelmeden önce Ramazan ile Güllü'yü evlendirip bir eve sokmalıydı fakat Bey buna çok kızardı. Çünkü o kendinden habersiz bir iş yapılmasını istemezdi.

Muzaffer Bey Ankara'dan gelir ve Güllüyü görür. Gördüğü an ona hayran kalır. Güllü de Bey'i çok beğenmiştir. Güllünün planları vardır. Gülizar'ı çiftlikten attırıp çiftliğe hanım olmak istiyordur. Muzaffer Bey de, eskiden köylünün ektiği ama sonradan kendisinin ekmeğe başladığı toprakları kendi üzerine geçirmek istiyordur. Bunun için mahkemeye başvurmuştur. Bunu köylüler duyduktan sonra sınırları iyice gerilir ve Muzaffer Bey'e düşman kesilirler. Bunların başında Habib vardır. Habib, köylüyü her zaman bu konuda kışkırtır. Muzaffer Bey Güllü'ye göz diker ve onunla evlenmeye karar verir. Bu başta çiftlik üzere köyde de büyük bir tedirginlikle karşılanır. Ramazan dayısına bu konuda rest çeker ve dayısı da onu çiftlikten kovar.

Gülizar da aynı tepkiyi gösterince Ramazan' a olanların aynısı Gülizar' ın başına da gelir. Köylüler, Güllü ile olan bu ilişkiden sonra Muzaffer Bey' in çok ileri gittiğini anlarlar. Habib köylüyü bu olaydan sonra dini de kullanarak ayaklandırır. Bir gün Muzaffer Bey Güllü' den baba olacağı haberini alınca çok sevinir. Bunun üzerine çiftlikte çiftlik ağalarıyla birlikte bir parti verir. Sonra bir karar alır ve Güllü' ye söyler. Bu karar Avrupa' ya beraber gitme kararıdır. Güllü doğum yapmıştır ve Avrupa' ya gitmek için hiçbir engeli kalmamıştır. Muzaffer Bey' de Ankara' da işleri halletmek için çiftlikten ayrılır. Habib bunu görür. Tam da bu sırada köylü ayaklanmıştır. Habib, Muzaffer Bey Ankara'dan dönerken yolu ağaç dalıyla kapatmış onun gelmesini beklemektedir. Muzaffer Bey gelir ve orada durur. Yoldaki dalı almak için arabasından dışarı çıktığında Habib gizlendiği yerden gizlice Muzaffer Bey' i vurur. Ardından soluğu evde alır. Muzaffer Bey' in öldüğü ertesi gün anlaşılır ve Habib hakkında soruşturma açılır. İlk başta Habib ve ailesinden başlarlar. Habib inkar eder çünkü Habib karda yürüyüp izini belli etmez biridir. Sonunda Soruşturma tamamlanır. Ancak Muzaffer Bey' i kimin vurduğu anlayamamıştır.

Güllü, bir iki hafta yas tuttuktan sonra çiftliğin hanımı olmuştur. Artık Bütün işlerle Güllü uğraşır. Bir gece Habib çiftliği yakmak için köylüyü toplar. Yanan çiftliğin içinde mahsur kalan, Güllü bebeğini alamadan kendini pencereden aşağı atarak yangından kaçmayı başarır. Çiftlik cayır cayır yanıyordur. Habib, Güllü' nün peşinden koşup onu yakalar. Onu öldürecektir. Çünkü onu da öldürürse bütün topraklar köylüye kalacaktır. Güllü yalvarmaya başlar sonunda Habib onu öldürmekten vazgeçer.

Güllü' de hiçbir resmi kuruma şikayet etmeyeceğini söyler. Habib oradan kaçmaya başlar. Güllü sorguya çekilmesine karşı hiçbir şey söylemez. Fakat Habib' in iki kardeşi ile diğer köylüler bütün suçu ona yüklerler.

Habib ise hiçbir zaman ele geçirilemez.

Samim KOCAGÖZ: İzmir'in İçinde⁴⁶

27 Mayıs öncesindeki atmosferi anlatan ve 1973 yılında yayımlanan bir romandır.

İzmir'in İçinde romanında, yine bu kentte yaşayan zengin bir aile ve çevresiyle ilişkileri ekseninde, Demokrat Parti'nin baskıcı yönetiminin son yıllarını ve 27 Mayıs'a geliş sürecini konu edinir. Siyasal çalkantıların yaşandığı bu dönemde kapitalist ilişkiler, burjuvazi ve Türk aydınının tavrı, romanının odak noktasını oluşturur. Kocagöz, buradan hareketle yaşanmışlıkların izlerini romanına yansıtır. Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal ortamı, Milli Mücadele yıllarına göndermeler yaparak, o yıllardan süregelen gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirir.

Romanda yazarın Kurtuluş Savaşı gazisi, emekli bir albay ve İzmirli zengin bir ailenin ilişkileri çerçevesinde Demokrat Parti'nin baskıcı yönetiminin son yıllarıyla 27 Mayıs'a geliş sürecini ele aldığı İzmir'in İçinde, Türkiye'nin dönüm noktalarından birini yansıtan bir romandır. Emekli albayın oğlu olan Emre, İzmir'in tanınmış tüccar ailelerinden birinin kızıyla nişanlıdır. Bu zengin ailenin şirketinde memur olarak çalışmaktadır. Devir, "her mahallede bir milyoner" yaratma, ülke kaynaklarını peşkeş çekme, zenginlerin varlıklarına varlık katma devridir. Devir fırsatçıların devridir. Emre nişanlısının ailesini daha yakından tanıdıka, aldığı eğitim, sorumluluk bilinci ve dürüstlüğüyle hiç uyuşmayan başka hesapların döndüğünü fark eder ve toplumdaki bölünmüşlüğe yakından tanık olur. Dönemin siyasi çalkantılarının yanı sıra toplumun farklı kesimlerinden gelen tepkilerin gerçekçi bir üslupla işlendiği İzmir'in İçinde, Milli Mücadele yıllarına önemli ölçüde gönderme yaparak tarihsel bir akışı da okurla paylaşmaktadır.

Tarık BUĞRA: Dönemeçte⁴⁷

Tarık Buğra bu romanında Türkiye'nin tek parti egemenliğindeki cumhuriyetten çok partili rejime, "demokrasiye geçiş aşamasını, Anadolu taşrasından, oraya özgü insanların dünyasından ele alır. Fakat bu kez, daha önce mağduriyet hallerinde, hırpalanan, bastırılan yanları ile tiplleştirilen bu insanların, DP'nin harekete geçirdiği bireysel kar, kazanç, girişim, hırs ile sarmalanmış portreleri ön plandadır. Tarık Buğra, bu eserinde hem bu ortamın demokrasinin yüce siyasal değerleri ve amaçları

⁴⁶ Samim Kocagöz, *İzmir'in İçinde*, 1. bs. (İstanbul: Dünya Aktüel, 1. Bas, 2004), 176.

⁴⁷ Tarık Buğra, *Dönemeçte*, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Baskı, 2015), 142.

sorguluyor, ayrıca böylesi bir ortamda insan ilişkileri bağlamında bir aşk hikayesini adeta aşk kavramının labirentlerinde dolaştırarak anlatıyor.

Dönemeçte, bir Anadolu kasabası olan Akşehir'de doktor olarak çalışan Şerif adlı aydının şahsında birçok değer temsil edildiği, aynı zamanda aynı çevrede bulunan aydınların tenkit edildiği bir romandır. Doktor Şerif ile Handan bir aşk yaşar ancak daha sonra Handan bazı isteklerinin yerine getirilmediği gerekçesiyle Şerif'i terk eder. Daha sonra Handan, sonu belli olmayan bir arayış içine girer. Şerif ise Handan'ın içinde bulunduğu durumdan kendisini sorumlu tutarak kızı yalnız bırakmaz, korumaya çalışır. Savcı yardımcısı Orhan ile Eczacı Celal de Handan'ı elde etmeye çalışırlar; Şerif buna engel olmaya çalışsa da başarılı olamaz. Bu karışık ilişki ağı, bazı trajik sonuçlara da yol açar. Handan'ın Celal'i terk etmesi üzerine Celal intihar eder. Bu durum Birçok kişinin zan altında kalmasına neden olur. Şerif, bunun intihar değil de bir cinayet olduğunu düşünür. Bu durumla Handan'ın doğrudan alakalı olduğunu, Orhan'ın ise dolaylı olarak sorumlu olduğunu düşünür. Durumu fark eden Orhan da Handan'ı terk eder. Terk edilen Handan da bunun üzerine intihar eder. Şerif ise bu ölümlerden sonra çevresiyle ilişkisini keser. Daha sonra da kendisi için trajik bir durum olan siyasete girer.

Vedat TÜRKALİ: Bir Gün Tek Başına⁴⁸

Eser ilk olarak 1974 yılında yayımlanmıştır. Bir Gün Tek Başına, Vedat Türkali'nin ilk romanıdır. Kitap 27 Mayıs 1960 darbesi öncesini konu almaktadır. Ayrıca eser 1974 yılında Milliyet Yayınları Roman Ödülü ve 1975 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'na layık görülmüştür.

Romanın kahramanı Kenan felsefe bölümü mezunu 39-40 yaşlarında bir adamdır. Eşi Nermin kızı ise Zeynep'tir. Kenan gençlik yıllarında Komünizm ile ilgili yaptığı propagandalar nedeniyle gözaltına alınmış ancak bu olaydan sonra daha sakin bir yaşam sürmeye karar vermiştir. Kenan yıllar sonra memuriyetten ayrılarak kendine bir kitabevi açar. Burada semtin kız arkadaşı olarak tanıştığı Günsel'e ilgi duymaya başlar. Günsel Sametten ayrıldıktan sonra da bu kadınla ilişki yaşamaya başlar. Karışından ayrılmak ister ancak karısı kabul etmez.

Günsel; felsefe eğitimi alan devrimci bir kızdır.

⁴⁸ Vedat TÜRKALİ, *Bir Gün Tekbaşına*, 10.bs. (İstanbul: Everest yayınları, 2014), 178.

Günsel ve Kenan aşkının yaşandığı yıllarda ülke siyasi açıdan çalkantılı bir dönem geçirmektedir. Bu arada Günsel, Kenan'dan bir bebek beklemektedir. Çift birbirlerine aşkla bağlıdır. Ta ki Günsel arkadaşından Kenan'ın polis olduğunu öğrenene kadar. Günsel yaptığı detaylı araştırmadan sonra bu olayın doğruluğu ile Kenan'ı terk eder.

Geçirdiği ruhi bunalımla karısı ve kızını döven Kenan onların evi terk etmesiyle iyice sıkıntılı günler yaşar.

Romanın sonunda Kenan, Nermin'i arayarak af diler ve Günsel'e polis olmadığını yazan bir mektup gönderir sonra da intihar eder.

Yılmaz KARAKOYUNLU: Yorgun Mayıs Kısrakları⁴⁹

Yazar kitabı 2004 yılında yayımlar. Yazarın Adnan Menderes'in yakın çevresiyle görüşerek yazdığı Yorgun Mayıs Kısrakları romanıyla Yassıada yargılanmalarına tanıklık eden bir romandır.

"Adnan Bey'in sesinde gençliğinin hayıflanmış hatıralarına dönmek isteyen arzulu özleyiş vardı. Bahar sabahlarında kısrakları ovaya salan kâhyanın cakalı yürüyüşünü hep hayranlıkla hissetmiş, bu kısrakların sırtında sınırsızlığın hazzını duymak istemişti. Beyaz kısrağın taze bir kız gibi ovada salındığını gözlerinin önüne getirdi. Bu kısrağın gözlerinde mor bakışlı şafakların billur kâselerini gördüğünü söylerdi.

Kısrakların zorla ahırlara konuluşunu hala içime sindirebilmiş değilim. Hürriyete susamış yelelerin nasıl savrulduğu gözlerimin önünden hiç gitmedi. Hürriyet tutkunluğumun ilk heyecanını o ovalarda şahlanan yorgun mayısın kısraklarından almıştım."

Yılmaz Karakoyunlu Yorgun Mayıs Kısraklarında Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 1960'a kadar uzanan bir dönemi romanlaştırmış.

Sevinç ÇOKUM: Karanlığa Direnen Yıldız⁵⁰

Kitapta döneme tanıklık darbeyle sona ermez, onunla katmerlenir. Çokum, 27 Mayıs'ın farklı alanlardaki aktörlerini bir apartmandaki komşuluk ilişkileri üzerinden canlandırır. Romanda, yazarlığa hevesli bir genç olan Feridun, babası Enis ile amcası

⁴⁹ Yılmaz Karakoyunlu, *Yorgun Mayıs Kısrakları*, 12. bs. (İstanbul: Doğan Kitap, 2014),” 89.

⁵⁰ Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldızlar*, (Ankara, Ötüken Neşriyat, 1. Baskı, 2012), 216.

Sebati'nin farklı politik görüşleri arasında yolunu bulmaya çalışır. Demokrat Parti dönemindeki atılımların da ele alındığı roman, apartman toplantılarının kavgalı, çekişmeli hesaplaşmalara dönüşmesine, fikir beyan edenlerin jurnallenmesine neden olan toplumsal gerilimi konu edinir ve Yassıda yargılanmaları ile idamları da romana katarak askerî müdahaleyi eleştirel bir tonda ele alır.

Feridun, Doktor Enis Beyle Gülzade Hanımın tek çocuğudur. Uyumlu, seçkin, kültürlü bir ailede yetişmiştir. Yazarlığa hevesi vardır. Dergi çıkartmaya teşebbüs eder. Fakat bu teşebbüs hayal kırıklığıyla sonuçlanır.

Babası, Feridun'u Veysel'e götürür. Veysel, matbaacılıkla uğraşan, sezgili, tecrübeli, irfan sahibi bir halk adamıdır. Devrin kültür faaliyetlerini takip etmektedir. Konferansları, sohbetleri hiç kaçırmaz. Yeni çıkan kitapları okur. Feridun'u da kendi dünyasına sokar ve bazı kimselerle tanıştırır. Feridun bir de roman yazmaktadır. Apartmanda akrabalarıyla beraber yaşarlar. Apartman sakinleri şunlardır: Enis Beyden üç yaş küçük olan kardeşi iktisat profesörü Sebati Bey, karısı heykeltıraş Sibel Hanım, Sibel'in kardeşi İncenaz, kocası binbaşı Kaya, Kaya'nın halazadesi gazeteci Asaf, karısı Tülin...

Doktor Enis Bey 1950'den beri Demokrat Partiyi tutmaktadır.

Sebati grubu ise Halk Partilidirler. 1957 seçimlerinden sonra iki parti arasındaki uçurum derinleşir, konuşmalar gitgide kavgaya dönüşür. Kırgınlıklar, gerginlikler olur. Bu arada Feridun, Demokrat Partili bir armatörün kızıyla (adı Ece'dir) nişanlanmıştır. Bu nişan daha çok ailelerin isteğiyle olmuştur. Feridun'un kimselere söyleyemediği bir aşkı da vardır.

O, İnce Naz'a gizliden gizliye âşıktır. Bu arada yazar-anlatıcının evine Hüsniye gelir, yemek yer kahve içer, fala bakar. Bir şeyler olacağını söyler. Bir müddet sonra Başvekilin uçağı kaza geçirir. 14 kişi ölür, Başvekil kurtulur. İstanbul'daki karşılamaya yazar-anlatıcı da gider. Mahşerî bir kalabalık içinde sıkışır kalır. Bir ara Başvekilin arabasını görür. Araba izdihamdan yürüyemez bir hâldedir. Arabanın içinde mendil elinde Başvekil ağlamaktadır. Bunu gören yazar-anlatıcı çok etkilenir.

İktidarla muhalefetin arası iyice açılmıştır. Muhalefet hücum ettikçe iktidar sertleşmekte, hatalar yapmaktadır. Bu durum, Feridunların sofrasına da yansır. Bu arada

bir yangın olur. Feridun'un roman müsveddeleri de yanar. Feridun sıkılmıştır. Yeniden roman yazmak istemez.

Feridun, İnce Naz'ı aklından çıkaramaz. Nihayet ihtilâl olur. Sebati grubu çok sevinir. Veysel tutuklanır. Fakat üç gün içinde serbest bırakılır. Bu arada Enis Beylerle Sebati grubu görüşmez olmuştur. Gülzade bunu kırmak ister. Önce başarılı olamaz. Fakat pes etmez. Uzak akrabadan Hayrettin Paşayı yemeğe davet eder. Sebati grubunu da çağırır. Gelirler.

Bu arada Peyami Safa'ya, ihtilâl şakşakçılığı yapmadığından dolayı yazı yazdırılmaz.

Yassıada mahkemeleri devam etmektedir. Yeni partiler de kurulmuştur:

Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve diğerleri...

Bir gün İncenaz, herkesi yemeğe çağırır. Giderler. O yemekte herkes ileri geri hakaretimiz konuşur. Enis Bey dayanamaz, düşüncelerini söyler. Demokrat Partiyi müdafaa eder. Ondan kısa bir süre sonra tutuklanır, Balmumcu 'ya götürülür. Biri, onu ihbar etmiştir. Feridun bunun kim olduğunu merak eder. Asaf'tan şüphelenir. Çünkü bu ihbarın, onun karakterine uygun olduğunu düşünür.

Ece, Feridun'la buluşmak ister. Buluşurlar, Ece, ayrılmak ister. Feridun, Ece'yle evlenmeye pek de hevesli değildir. Fakat yine de gururu kırılır. Ece'nin şımarık, dediğim dedik zengin kızı davranışları onun canını sıkmaktadır. Enis Bey, hâlâ Balmumcudadır. Gülzade Hanım, Hayrettin Paşayı hatırlar. Ona telefon eder. Hayrettin Paşa ilgileneceğini söyler. Bir müddet sonra Enis Bey serbest kalır. Geçmiş olsun demeye gelirler. Enis Bey ve Feridun, ihbarcıyı merak ederler.

Yaz gelir. Enis Bey, Heybeliada'da ev kiralamıştır. Feridun da hikâyeler, denemeler yazmaktadır. Hikâyelerini Peyami Safa'ya göstermek ister. Bu arada Peyami Safa'nın ani ölümü, Feridun'u ve sevenlerini çok üzer.

Yassıada mahkemeleri bitmiştir. 15 kişi idama mahkûm edilmiş, cezaları müebbet hapse çevrilmiştir. 15 Eylül 1961 tarihinde bu karar açıklanır. Sonra iki gün içinde hızla her şey değişir. Üç kişi asılır. Enis Bey çok üzülür ve ağlar. Diğerleri ise bayram ederler.

Ece yine Feridun'la buluşmak ister. Ona, Cangür'le nişanlanacağını haber verir. Cangür, Sebati'nin oğlu, yani Feridun'un amcazadesidir. Feridun bir darbe daha yediğini düşünür. Cangür'le konuşur ve kendisine ihanet ettiklerini söyler.

Parti çalışmaları hızlanmıştır. Enis Bey de Adalet Partisine girer. O günlerde taşınmaya karar verirler. Yeni yapılan yolun ilerisindeki yeni apartmanlara taşınacaklardır. Bunlar asansörlü, kaloriferli, manzaralı, ferah dairelerdir. Enis Bey yemekte hepsine veda eder.

Seçimler olur. AP iyi bir netice alır. CHP umduğunu bulamaz. Romanın sonunda Feridun, babasını ihbar edenin amcası Sebati olduğunu öğrenir.

Melike İLGÜN: Bir Başvekil Sevdim⁵¹

"Bir Başvekil Sevdim" Başbakan Adnan Menderes ile opera sanatçısı Ayhan Aydan arasında 1951-1954 dönemimde yaşanan beş yıllık büyük aşkı anlatmamaktır. Melike İlgün tarafından yazılan bu aşk romanında aynı zamanda Adnan Menderes'in idamına kadar geçen süre içindeki siyasi gelişmelerden de bahsedilmektedir.

Adnan Menderes... Öldürülüşünden onca yıl sonra bile politikalarıyla hâlâ tartışılan, eleştirilen, zaman zaman özlenen, çok partili dönemin seçilmiş ilk başbakanı... Ayhan Aydan... Dinleyenin lirik sesini hiç unutmadığı, operanın genç ve güzel sopranosu... Bir büyük aşk... Her ikisinin de evli olmasına rağmen filizlenen, her türlü engele rağmen boy veren, onca dedikoduya, yasağa, mesafelere, hasrete rağmen vazgeçilmeyen. Bir kahraman kadın... İhanetlerin en ağırına rağmen, kararını çoktan vermiş bir mahkeme heyetinin önünde "Ben onu çok sevdim!" diyebilerek tarihe geçen büyük aşkı anlatmaktadır.

2.2 12 MART 1971 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ

12 Mart'ın bir roman türünü ifade eder hale gelmesinin nedeni, 12 Mart'ın sadece siyasi tarih açısından değil, aynı zamanda Türkiye edebiyatı tarihi bakımından da bir dönüm noktası oluşturmasıdır. 12 Mart'a gelinene dek baskın olan köy edebiyatı bu tarihten itibaren etkisini yitirmiş, bu tarihten itibaren artık gerçekçi ve siyasi romanlar kaleme alınmaya başlanmıştır. Köy edebiyatında baskın olan ezen / ezilen ilişkisi ve bu ilişkiye başkaldıranlar 12 Mart romanlarında devrimci ve faşist güçler şeklinde kendini

⁵¹ Melike İlgün, *Bir Başvekil Sevdim*, 1. bs. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2013), 196.

göstermekte, ancak biçimsel ve içerik anlamında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Konu bakımından farka bakıldığında, 12 Mart edebiyatı romanları daha çok devlet ile birey arasındaki ilişki, siyasi nedenlerle suçlanan kişilere yapılan baskı / işkence / yargılama ve cezalandırma süreçleri ile toplumsal huzursuzluklara ve bütün bu karmaşa içerisinde bireyin yaşadığı çelişki ve yüzleşmelere odaklanmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu romanlarda ‘60 sonrası başkaldırı hareketlerinin kendilerinin değil, yenilgi sonrası aşama olarak cezalandırılmaların konu edilişidir. Bu bağlamda konu olarak 12 Mart romanları yukarıda değindiğimiz çerçevede “politik roman” türünde kabul edilmektedir.

12 Mart romanları biçim olarak da diğerlerinden ayrılır. bu romanlar öncelikle – farklı biçimlerde de olsa- gerçeği yansıtmak ve yaşananları doğrudan yaşamayanlara aktarmak amacıyla yazılmış gerçekçi romanlardır. Köy edebiyatında olduğu gibi masal, halk edebiyatı destan gibi türlerden yararlanmaya çalışmaz; kurduğu dünya öncekilerde olduğu gibi kurmacaya yönelik değil, doğrudan gerçeklere yöneliktir.

12 Mart’ın hemen arkasında yazılan romanlarda yazarın kahraman veya mazlum mitoslarına kapılmaksızın tarihle yüzleşmemesinden kaynaklıdır. Henüz 12 Mart’ın etkileri yaşanmaktadır. Dönem Yazarlarının yaşananları aktarma kaygısı üstün gelmektedir. bu nedenle 12 Mart romanlarının çoğu, devlet aygıtını devasa boyutlara taşıyıp, bireyleri küçük birer böceğe dönüştürerek, politik romandan çok korku edebiyatı içinde ele alınmayı hak ederken, kendisiyle aynı ana tema, yani ezen/ezilen ikilemi üzerine kurulu Anadolu romanından daha geri bir ideolojik çerçeve sunar okuyucuya.

12 Mart romanlarında devrimci karakterlerinde de ciddi bir benzerlik karşımıza çıkmaktadır. Genellikle burjuva kökenli bir devrimci tipi ve onun yanında, ona önderlik etme işlevi olan, Anadolu’dan gelme işçi veya köylü kökenli devrimciler vardır.

12 Mart romanları arasında farklı niteliğe sahip olsa da sola yöneltilen çok yönlü bir eleştiri olması bakımından önem taşır. Romanda sol bilime, sanata ve insan ilişkilerine bakış açısı bakımından eleştiriye maruz kalır.⁵²

⁵² Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 3, 44.

Adalet AĞAOĞLU: Bir düğün gecesini⁵³

Bu roman ise 12 Mart'ta birbirlerini farklı politik görüşlere savrulmuş bulan kardeşler arasındaki geçimsizliği bir düğün gecesinde ortaya saçılan sürtüşmelerden hareketle ortaya serer. Roman, güç karşısında yaşanan tedirginlik ile güce sahip olma arzusu arasındaki çelişkiyi inceler ve erkeklerin kadınlar karşısındaki üstünlük çabalarına, zenginlik arzularına, gözaltı ve Kore Savaşı anılarına uzanır.

26 Kasım 1972'de Ankara Anadolu Kulübü'ndeki bir düğün gecesini odak alan roman, anlattığı dönem ve kişileri bakımından dikkat çeker. Zaman 12 Mart dönemidir. Gelinin babası büyük bir iş adamı, damadın babası ise dönemin etkili bir tümgeneralidir.

Romandaki tüm olaylar Ankara'da 1-2 saatlik düğün sırasında geçer. Her biri ayrı yollar tutturmuş 3 çocuk annesi Fitnat Hanım'ın torunu Ayşen evlenmektedir. 12 Mart olaylarından bir süre sonradır. Fitnat Hanım'ın büyük oğlu İlhan eski bir milletvekili, hâlen işini bilir varlıklı bir kişidir. Karısı Müjgân da bu sosyete yaşam biçimine uymuştur. Fitnat Hanım'ın öğretim üyesi olan küçük kızı Aysel Marksist'tir ve kendi öz yeğenin düğününe katılmamıştır. Aysel'in kocası Ömer de Siyasal Bilgilerde profesörken Marksist görüşleri nedeniyle bir ara görevinden alınmışsa da yeniden görevine başlamıştır. Fitnat Hanım'ın diğer kızı ressam Tezel inanmayan ve bedbin bir Marksist'se de, dönemin adamı olmaya çalışan solcuları göre göre onlara olan güvenini kaybetmiştir. Tezel iki kez evlenip ayrılmıştır, bohem bir yaşam sürmektedir, İlhan kızı Ayşen'in anarşistler eline düşmekte olduğunu fark ederek onu bir general oğlu olan Ercan'la ivedilikle evlendirmektedir

Yaz Sonu⁵⁴

Yazar bir tatil köyüne gider. Eski bir ev önünde yazı makinesiyle sürekli bir şeyler yazan Yusuf adlı çocuğu görür. Çocukla ev arasında bir bağlantı kurarak o virane evde önceden insanların yaşadığını hayal eder ve olayları bu yönde geliştirir.

Baş kahraman olan Nevin arkadaşları sevgilisi, kardeşi ve oğlu ile birlikte çok güzel günler geçirdiği bu evin bulunduğu tatil köyüne gelir. Eski günleri tekrar yaşama

⁵³ Adalet AĞaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.23. Baskı,2010).

⁵⁴ Adalet AĞaoğlu, *Yaz Sonu*, 1 bs. (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004), 203.

özlemi ile yanıp tutuşmaktadır. Komşusu Hatice'nin kocası Kadir'in ve oğulları Yusuf'un yardımı ile evi temizlerler.

Eser boyunca Nevin durmaksızın maziye olan özlemini anlatmaya başlar. Dostlarıyla geçmişte yaşadığı güzel günleri eşsiz tabiat tasvirleriyle kaleme alır.

Günlerini denize girerek komşusuyla konuşarak ve sürekli özlem duyduğu geçmiş günleri anlatan yazıları yazarak geçirir.

Eserin sonlarında eski eşinin baskınından kurtulmak için komşuları göçerler. Nevin yalnız kalır. Ne zaman döneceği konusunda kararsızdır. Bu arada yazar devreye girerek hayal ettiği bu olaylardan sonra otelden ayrılacağı günlerde hayal ettiği bu olayları sarışın bir gence aktarır ve eseri tamamlar.

Ayla KUTLU: Kaçış⁵⁵

Üstün ve Ayhan'ın Demokrat Parti döneminde üniversitede başlayan ve Üstün'ün aniden yurt dışına gidişi ve Ayhan'ın da onun arkadaşı Cahit ile evlenmesi sonucu sekteye uğrayan ilişkilerinin, Üstün'ün 12 Mart koşullarında ülkeye dönüşüyle yeniden alevlenmesini konu eder.

Seni sevdiğimi bağırarak isterdim eskiden. Bunu yapamamanın acısını da hep duyardım. Şimdi bağırarak söylediğimi sen de görüyorsun. Getirdiğin sevinç bir kocaman gözyaşına dönüştü. Mutluluk da ağlatır, bilirsin. Mutluluk kişiyi güzelleştirerek ağlatır. Şimdi sen büyüyen, çok çok büyüyen bir gözyaşı damlasısın. Gözümünden akmadan dağılıyor, sanki bedenimi saran bir sır oluyor. Sevgin hiç eksilmeden bütünüyle sarmalıyor beni.

Demirtaş CEYHUN: Yağmur sığağı⁵⁶

Kitap 1976 yılında yayımlanmıştır.

Romanın başkahramanı Güher öğrenci hareketi içindeki sevgilisi Ruhsar'dan ayrılır, kendisinden yaşça büyük bir profesörle evlenir ve kendisini çocuğuna adar: Ceyhun, Güher'in gözünden devrimci kimlikleri ile değerlendirir ve işçilerin bilinçlenmesi gibi meseleleri konu edinir.

⁵⁵ Ayla Kutlu, *Kaçış*, 3. bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002), 217.

⁵⁶ Demirtaş Ceyhun, *Yağmur Sığağı*, 1. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1978), 120.

Eser de 1970-1971 olaylarını ve Sansaryan Hanı'ndaki bir işkence hücrelerini anlatır: “Hava dehşetli sıcaktı. Daha Nisan ayında havanın böylesine sıcak olması, gerçekten inanılır gibi değil. Olağanüstü bir şey bu. Sıkıntılı. Ağır. Zor soluyor. Oysa genellikle yağmurlu geçer Nisan burada. Yağmur, günler boyu, yağar. Âmâ şimdi?...Üç dört gündür hava öylesine sıcak ki...Gerçekten olağanüstü bir şey bu. Hala Nisan ayındalar mı sahi? Emniyet Müdürlüğü'ndeki kaçınıcı günü, bu gün? On yedi, on sekiz Belki de bir ayı bulmuştur? O zaman, aylardan Mayıs olmalı. Ama mayıs ayında da İstanbul'da havaların bu denli sıcak gitmesi olağan bir şey değil ki... Şu hücrelerin tavanlarını da niçin sanki biraz daha yüksek yapmamışlar yapanlar?”⁵⁷

Erdal ÖZ: Gülün Solduğu Akşam⁵⁸

Eser, İlk olarak 1986 tarihinde yayınlanır.

Erdal Öz'ün roman tadında ki bu anı kitabı Gülünün Solduğu Akşam, Türk yakın tarihinin bir dönemine ışık tutan kitap olma özelliğini taşıyor. Bundan dolayı çalışmamızda yer verdiğimiz önemli kitaplardandır.

Gülünün Solduğu Akşam romanında 1971 muhtırası sonrasında yaşananlar bizzat yazarın gözlemlerinden ve anılarından yola çıkarak roman olarak anlatılır.

12 Mart 1971 Muhtırası sonrası tutuklanan yazar Erdal Öz, bu sayede Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan gibi isimler ile tanışır ve onların hikayeleri not alır. Bu dönemde detaylı bir şekilde günlük tutan ünlü yazarın amacı bu dönemin kitabını yazmak ve okurlarına sunmaktır.

Yıllar sonra tüm anılarını ve günlüğünü derleyip Gülünün Solduğu Akşam kitabını ortaya çıkartır. Kitabın en dikkat çekici tarafı ise o dönemde asılan devrimcilerin son mektupları ve isteklerinin yer aldığı bölümlerdir.

İşte kitaptan bazı kısımlar...

“Ölüm, hiç de ürkütücü değil.

Ölümlle burun buruna gelmedikçe, yani ölüm, karşında somutlaşmadıkça, ölüme pek aldırmyorsun. Hem de hiç aldırmyorsun. Takmıyorsun ölümü.

⁵⁷ Ceyhun, *Yağmur Sıcağı*, 390.

⁵⁸ Erdal Öz, *Gülün Solduğu Akşam*, 3. bs. (İstanbul: Can Yayınları,1986), 178.

Ama ölümle karşı karşıya kalınca, o zaman. İşte o zaman, garip bir hüzün başlıyor. Böyle bir duyguyla ilk ne zaman karşılaştım, biliyor musun Garip, hüzün yüklü bir korkuydu. Yusuf vurulunca yaşadım bu karmaşık duyguyu. Gerçi daha önce de buna benzer bir duyguya kapılmıştım. Ama daha değişikti o. İlk kez ölüm korkusunu, 1966 yılında ölümle karşı karşıya kaldığımda yaşamıştım.

İyi sordun. Evet, idama gidiyor bu işin sonu. Bunu biliyorsun. Yakalandığın andan sonra bunu hep biliyorsun. Sonu idama gidiyor bu işin. Hele hücreye kapatılıp da, düşünme rahatlığına erince. Bildiğin tek şey var: İdam, ölüm.

Ama biliyor musun, pek de korkunç gelmiyor bu sana.

Umut mu? Umut her zaman var. Umutsuzluk diye bir şey yok. En azından ?Kaçabilirim, kurtulabilirim belki? diye düşünüyorsun.

Ama bir şey söyleyim mi, çıkarılacak bir affi düşünmüyorsun. O yok işte.

Ve bir devrimcinin, idama nasıl gideceğini, bir mitinge, bir eyleme gider gibi gideceğini karşı devrimcilere ve herkese göstermek gerektiğini düşünüyorsun. İnan, bunda hiç bir çekincem yok.

O sahneyi çok iyi somutladım.

Asılma günü gelip çatınca, o sevdiğim giysilerimi giyeceğim. Postallarımı, parkamı.

Beyaz ölüm gömleğini giydirmek isteyecekler, giymeyeceğim. Kesin direneceğim ve giymeyeceğim.

Öyle her zamanki gibi, eyleme gidiş tavrıyla gideceğim darağacına.

Yok, tıraş falan da olmayacağım.

Önce gidip orada oturacak, bir sigara yakacağım.

Sonra demli güzel bir çay içeceğim.

Ha, bak, Rodrigo nun o ünlü gitar konçertosunu dinlemek isterim orada. Bak bunu çok isterim. Sanırım, asılacak bir insanın son isteklerini geri çevirmezler. Bunları isteyeceğim.

Bir de avukatlarımın asılma sırasında orada bulunma hakları var. Onların orada olmalarını isteyeceğim. Bunu kesin isteyeceğim. Gelecekler. Gelmeleri gerek. Orada bulunmaları gerek. Olaya tanıklık etmeleri için bu kaçınılmaz bir şey. Bu işler olup biterken, bizim ölümümüze tanıklar gerek. Çünkü bizden sonrakilere umut verecek bu sahne. Aslışımız gürültüye gelmemeli. İpe nasıl gittiğimizi gelecek kuşaklara anlatacak doğru dürüst, güvenilir görgü tanıkları bulunmalı orada.

Bir devrimcinin ölümü bile, gündelik olağan eyleminden, olağan mücadelesinden soyutlanamaz.

Bir de kendim çıkıp urganı kendim geçireceğim boynuma. Bunu çok istiyorum. Cellat falan sokmayacağım yanıma. İğrenç bir şey.

Ve dönüp orada beni asan heriflere, asılmamı seyreden heriflere, diyeceğim ki:

Burada ölen yalnızca bedenimdir; ki zaten ölümlüydü, ölecekti. Ama düşüncemi öl-düremeyeceksiniz. Düşüncem yaşayacak, diyeceğim.

Sonra avukatlarıma döneceğim.

Sizler de, bizler için gelecek kuşaklara tanıklık edin, diyeceğim. Bir devrimci ölüme böyle gider işte. Bayram yerine gider gibi.

Ve şunu da söyleyeceğim:

Herhangi bir trafik kazasında ölmekten falan da güzeldir bu bizim ölümümüz. Hele böyle olursa...

Bak sana bir şey söyleyeyim, şimdi şurada gördüğün şu arkadaşların hiç birisinde, inan ki, benim sana anlattığım düşüncelerden farklı bir düşünce yoktur. Biliyorum, hepsi de benim gibi gidecekler ölüme. Bunu çok iyi biliyorum. İşte en iyi örnek, Yusuf. Vurulup da kendine ilk geldiği anda söylediklerini bilirsin:

Kahrolsun Amerikan emperyalizmi. Biz, Amerikan emperyalizmine karşı dövüştük. Yaşasın bağımsızlık savaşı. Yaptıklarımın da çok memnunum.

Böyle demişti Yusuf. Bu böyle olmalıdır.

Ve soracaklar bana. O zaman vasiyetim şu olacak: Cesedim yakılsın, diyeceğim. Cesedim yakılsın, küllerim de belirsiz bir yere savrulsun.

Böylece hem benim isteğimin dışında imam, mezar, dua gibi şeyler olmayacak, hem de asıl, düşüncenin önemli olduğunu kanıtlamış olacağım. Asıl olan düşüncedir, önemli olan düşüncedir. Bağımsızlık mücadelesi nasıl olsa sürecek. Bitmeyecek.

Ölüm karşısında bütün bu yürekliliği, sana dünya görüşün veriyor.

Bak dostum, şu gördüğün arkadaşların hepsi de idam edilecek belki. Hepsi de idamla yargılanıyor, biliyorsun. Bu koğuştakilerin yaş ortalaması 21 falan. Gencecik çocuklar. Görüyorsun şarkı söylüyorlar. Korkuları yok. İnançları var. İnanmış adam güçlüdür, korkmaz.

Bir araştırırsan, şaşarsın: Hepsi de okudukları okulların en başarılı öğrencileridir. Sınıflarının ya birincisi, ya ikincisidirler. Bak şu şimdi önümüzden geçen Semih var ya (Semih Orcan), fakülteyi onunculukla falan kazanmış. Bu arkadaşların çoğu lisede iftihara falan geçmiş. Rastlantı değil bu. Hani bu işe girişmeseler, bu düzene karşı çıkma-salardı, inan ki bu düzenin en sivri noktalarına hızla tırmanıp yükseliverirdi hepsi de... Öylesine pırıl pırıl zekâları var.

Ama bak şarkılar söyleyerek idama karşı savunma hazırlıyorlar. Sen de gördün, sen de okudun savunmaların bir kısmını; ipin ucundayken bile kimse kendini savunmuyor, kimse kendi başını kurtarmaya çalışmıyor.

Devrimci tavrı budur.

Sanki savunma değil de, Türkiyenin sorunlarını inceleyen bir kitap yazıyor gibiler. Amaçları yanılmamak, sorunlara gerçekçi açıdan yaklaşmak, gerçekçi, somut çözüm yolları getirmek.

On dokuz yaşında insanlar var aralarında...⁵⁹

Melih Cevdet ANDAY: Gizli emir

Melih Cevdet Anday'ın Gizli Emir'i ise diğerlerinden farklı bir anlatım ve kurguya sahiptir. 12 Mart'ın hemen öncesinde basılan ve ne zaman nerede geçtiği belirsiz olan romanda olağanüstü rejim yönetimi vardır, etrafta sürekli çatışmalar ve baskınlar olmakta, neyin suç olduğunun bile belli olmadığı belirsiz olan bu ortamda herkes bir "gizli emir" beklemektedir.

⁵⁹ ÖZ, *Gülün Solduğu Akşam*, 120.

İsa'nın Güncesi⁶⁰

Eser ilk olarak 1974 yılında yayımlanmıştır.

Yazar, 12 Mart'ı anmadan, sıradan hayatından kopartılarak zorla bir binaya götürülen ve sorgulanan, ardından da suçsuzluğunu kanıtlamak için çabalarken bürokrasinin çarklarında ezilen İsa üzerinden politik bir eleştiri sunmaktadır.

Modern zaman insanını tutsak eden "kuşkunun merkeze alındığı eserde Melih Cevdet Anday bireyin yalnız kalışını anlatır.

Bir tür sanrıya dönüşen kuşku, endişe, gözetlenme korkusunun yarattığı bu yalnızlık; giderilebilir, dindirilebilir bir şey de değildir.

“Kurşunda bir oyun oynanıyordu, ben bunun dışındaydım, ama bir yandan da tümümüzün ağır bir uyumsuzluk ipinde bulunduğumuz duygusunu canlı olarak yaşıyordum. Bu duygu bir aldanma değildi kuşkusuz; hatta seslerin kesilmesi de bunun sonucuyla bence. Pamuk ipliği ile bağlı gibiydik birbirimize. İlişkilerimizin düzenini sağlayan kalıplarımıza bir giriyor, bir çıkıyorduk. Hem tek başımızaydık, hem bir aradaydık. Zaman denilen şeyin beş paralık değeri kalmıyordu. Yıldızlar gibi, birbirimizden habersiz dönüyorduk. Ses duvarını aşmış sessizliğe gömülmüştük. Artık hiçbir şeyin anlamı yoktu.”

Oktay RIFAT: Bir Kadının Penceresinden⁶¹

Kitap 1976 yılında yayımlanır.

Bir Kadının Penceresinden ise 12 Mart'ın ertesindeki zorlu günlerde Bedri ve Filiz'in tükenen evliliği ve Filiz'in devrimci Selim'e kapılışı üzerinden etik tartışmalara açılır.

Anlatacağımız öykü 1975 Türkiye'sinin İstanbul'unda geçer. Şimdilerde moda olan bir terimle az gelişmiş bir toplumdur 1975 Türkiye'si.” cümleleri ile başlar romanımız. Yazar ilk bölümde az gelişmişliğin ne olduğundan, ekonomik, siyasi, kültürel yönlerini ele alarak toplumda ve bireyler üzerindeki etkilerinden bahseder. Az gelişmişliğin nedenleri ve detaylarının bilim adamının konusu olduğunu kabul ederek, öykücünün “hiç olmazsa az gelişmişliğin nitelikleri üstünde, öyküsünü

⁶⁰ Melih Cevdet Anday, *İsa'nın Güncesi*, 1. bs. (Ankara: Adam Yayıncılık, 2004). 426.

⁶¹ Oktay Rıfat, *Bir Kadının Penceresinden*, 5.bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 239.

aydınlatacağı ölçüde durması zorunludur” der. Öykünün geçtiği ortamı genel olarak verdikten sonra ilk bölümün sonunda şöyle bir açıklamada bulunur: “Yazar, gerçekçi kalmak amacıyla bulanık ayrıntılara girmektense olayların sadece görünen yüzünü anlatmaya çalışmış, hatta kadın kahramanın dar açısından dışarı taşmamayı yeğlemiş ve gerisini okuyucunun yorumuna bırakmıştır.”

Kitap, evli ve üç çocuklu bir kadının yine evli ve çocuklu devrimci bir adamla yaşadığı ilişkiyi konu edindiği kadar, o dönemin Türkiye’sine ait sorunlarını ve insan manzaraları barındırır.

Filiz yirmi sekiz yaşında fakir bir aileden gelen eğitimsiz bir kadındır, öz güveni yoktur. Okumuş ve kendine güvenli konuşan insanlardan ürken, kendini ev işleri ve çocuk bakımına adanmış, eşini sevmese de onsuz yaşamayı göze alamayan, onu “tanrı” gibi gören, duyarlı bir kadındır. Tüm bu açıklamaların yanında onu en iyi tanımlayabilecek sıfat mutsuz oluşudur.

Eşi Bedri gazetecidir. Konuşmalarında kendini batılı ve aydın düşünen biri gibi göstermeye çalışan, bunun doğru olmadığı, samimiyetsiz olduğu her halinden anlaşılan, her akşam çoğunlukla diğer “aydın” arkadaşlarıyla rakı masası kurup sohbet eden, eşine değer vermeyen, açıktan ve gizliden aşağılayan bir adamdır. Filiz, Bedri’nin yaşça kendinden çok genç olan kızlarla gönül ilişkileri olduğunu bilmekte ve aldırnamaktadır.

Romanın konusu olan yasak aşk Filiz ile Bedri’nin çalıştığı gazetede şoförlük yaparak geçimini sağlayan üniversitede öğrenci ve devrimci Selim arasında yaşanır. Burada kaş göz süzmeli, gülüşmeli bakışmalı, iltifatlı romantik bir aşk ilişkisi anlatımından söz edilemez, yazar son derece gerçekçi bir anlatımla ilişkinin kendine has dinamiği içindeki gelişmeleri aktarır. Aşk ilişkisinin başlamasıyla birlikte Filiz’in hayatındaki değişimlere şahit oluruz. Filiz ev işlerine artık daha az önem verir, her hangi bir zamanda evden tek başına çıkıp sokaklarda dolaşmaktan hoşlanır olur, hayaller kurar, daha umutludur.

Yazar, Filiz’in iç dünyasını, gündelik yaşamını, aklından geçenler, söyledikleri, yapıp ettikleri, duygu durumları ve cinsel sorunları ile beraber tüm detayları ile önümüze sermektedir.

Sevgi SOYSAL: Şafak⁶²

Soysal'ın 12 Mart sonrası Adana sürgününden izler taşır. Kitabın ilk basımı 1975 yılındadır.

Şafak romanı bir baskınla açılır: “Gecekondu asıllı evin kapısı, dışardan hoyratça vurulan tekmeyle açılıverdi. Basmadan yastıklar ve örtüyle divana benzetilmiş kerevetin ucuna ilişmiş olan Oya, gecenin başından beri sürüp giden tedirginliğine bir neden buldu. Ne Hüseyin, ne Mustafa, ne ev sahibi Maraşlı Ali, ne ötekiler, ne de daha az önce konuklarının önüne yemek sinisi sürmüş olan Gülşah var sanki; sanki Oya, aslında iğreti bir konuğu olduğu ev içinin tek kişisi; kapının tekmeyle açılıvermesiyle, gece boyunca dışarıya açmayı beceremediği kendi kapıları da kapanıverdiler. Tekmeyle açılan tahta kapı, içeri dolan sivil polisler, basılan ev, ev halkı, kendisini merkez yapmaya alışmış bir ‘ben’in çevresinde döne döne uzaklaştılar.”⁶³

Tam manasıyla bir eylem insanı olmayan Oya, komünizmi övmek suçundan Adana'ya sürgüne gönderilir. Peşinde iki sivil polisle, her gün karakola gidip imza vermek zorundadır. Oya, Bir akşam avukat tanıdığı Hüseyin'in davetiyle Maraşlı işçi ailesinin evine yemeğe gider . Hapisten yeni çıkmış solcu öğretmen Mustafa, Ali ve ailesi, Hüseyin ve de Oya yemek yerken evi birden polis basar. Örgüt toplantısı diyerekten, hepsi karakola götürülür. Kitap iç hesaplaşmalar, çözümlemeler ve geçmişi hatırlama şeklinde ilerler.

Kitap da baskın sorgu ve şafak bölümleriyle anlatılmaktadır. Yazarın değindiği o kadar çok mevzu vardır ki... İşkence, işkencede çözüme, işkenceci psikolojisi, nesnelerin onu eline alan kişilerin elinde nasıl iğrenç bir şeye dönüşebildiği, kadın-erkek ilişkileri, küçük burjuva ahlakı ve aydınlarının eleştirisi...

Örneğin, Oya sorguya alındığında polis onu o kadar erkeğin arasında o saatte ne yaptığını irdeleyerek çözmeye çalışıyor. İçki içip içmediğini, evli olup olmadığını sorup duruyor. Ortada örgüt veya toplantısı sorgulanmamaktadır. Bir kadını en iyi nasıl rencide edilebileceğinin ve Oya'nın ona izahat verme çabalarının, onu haklı çıkarmaktan başka bir işe yaramadığı görülüyor. Üstümüze sinmiş, her an savunmaya geçmeye hazır bir ahlak anlayışıyla Çoğu kadına daha küçük bir kızken öğretilen kavramlarla

⁶² Sevgi Soysal, *Şafak*, 9. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 230.

⁶³ Soysal, *Şafak*, 18.

savunmaya geçer. Sonra kızar kendine ve iç konuşmalar devam eder. Ne ait olduğu sınıfa aittir, ne de diğerine. Asıl yoran budur Oya'yı da Mustafa'yı da. Komiser Zekai'nin kendi amiriyle, Abdullah'ın da amiri Zekai Bey'le olan konuşmaları... Yasalara sığınarak yasayı ve insan onurunu çiğnemek, buna da "emir böyle" diyerek , bireysel sorumluluğu üzerinden atmaktadır. Ama devran her döndüğünde kabak yine en alttakinin, kafayı kuma gömmeyi seçenin başına patlar.

Tarık BUĞRA: Gençliğim Eyvah

Gençliğim Eyvah, İhtiyar olarak adlandırılan bir profesörün lideri olduğu bir yeraltı örgütünün ülkede anarşi yaratmak amacıyla yaptığı çalışmalar üzerine kurulu bir anlatıdır. Ülkenin çeşitli güç odaklarına sızmayı başaran ve Türkiye tarihinin karanlık her noktasında parmağı olan bu örgüt, politik ve etnik çatışma ortamları doğuracak eylemlere girer. İhtiyar, anlatının ileri aşamalarında adının Raşit olduğu ortaya çıkan Delikanlıyı üniversitedeki derslerinde tanır ve onu gizli örgütüne çekmek için, daha çok küçükken yanına alıp yetiştirdiği Güliz adlı bir diğer örgüt üyesini görevlendirir.

Gizli örgütünün varisi olarak gördüğü Raşit'i çevresindeki diğer gençlerden farklı olarak el üstünde tutan İhtiyar, Raşit ve Güliz arasında gelişen aşkla birlikte olayların planlarına ters düşen bir şekilde gelişmeye başladığını fark eder ancak bu sürece engel olamaz. Gençler, İhtiyar'ın onlara çizdiği hayattan bir çıkış yolu ararlar; ancak, bu süreçte birbirlerine olan güvenlerini de yitirirler. Raşit, Güliz'in onu İhtiyar'a ispiyonlamaya devam ettiği şüphesi ile kendisini tam bir çıkmazda bulur. Güliz, Raşit'e olan aşkını kanıtlamak için tek yolun İhtiyar'ı zehirlemekten geçtiğine karar verir. Bu planı sezen Raşit de Güliz'i engellemek için onun peşinden İhtiyar'ın yaşadığı bağ evine gider. İhtiyar zehirlendiğini anlayınca Güliz'e ateş eder, Raşit'i de yaralar. Roman Raşit'in birbiri ardına kaldırılan cenazelere katılmasıyla sona erer.

Yılmaz GÜNEY: Selimiye Üçlemesi⁶⁴

1971- 1973 arasında yazıp 1975'te yayımladığı ve "Selimiye Üçlüsü" olarak adlandırdığı kitapları Salpa , Sanık ve Hücrem 'de iç hesaplaşma örnekleri vermektedir.

Hücrem: Eser yazarımızın tutukluluk günleri üzerine düşüncelerini ve politik tahlillerini içermektedir.

⁶⁴ Yılmaz Güney, *Selimiye Üçlemesi*, 1. bs. (İstanbul: İthaki Yayınları,1998), 160.

Salpa: Bu kitap ise, yoksulluktan kurtulmak umuduyla Konya'dan İstanbul'a kaçan Mehmet'in hikâyesini anlatmaktadır.

Sanık: Üçlemenin son kitabı ise Köyden şehre üniversitede okumak için gelen, öğrencilik yıllarında eylemlere katılan, 12 Mart döneminde gerçekleşen opera binası yangını nedeniyle tutuklanan ve işkence gören Yaşar Yılmaz'ı anlatır.

Selimiye Üçlemesinin tamamlandığı Sanık'ta, üniversite son sınıf öğrencisi Yaşar Yılmaz'ın "içeri alınmasına" ve "itirafa" zorlanmasına tanık oluruz.

Gerçekte anonim bir figür olarak değerlendirilebilecek olan Yaşar Yılmaz, önüne konan boş kâğıtları nasıl dolduracağını düşünürken kendi geçmişini de sorgulayarak gecikmiş bir öz eleştiriye başlar.

"Akşama kadar yazacaksın. Beğenirlerse su, yemek ve cıgara verilecek. Komutanım söyledi. Kaç zamandır buradayım, konuşmayan adam görmedim... Akılsızlık etme. Yaz da kurtul.

Ne yazayım? Bir suçum yok ki benim. Ne istiyorlarsa onu yaz. Yazdırırlar çünkü. Dayanamazsın. Yazdırırlar."⁶⁵

Selim İLERİ: Cehennem Kraliçesi⁶⁶

Kitap ilk olarak 1980 yılında basılmıştır.

İşadamı Korkut ve ressam Belkıs motorla Bodrum'a gitmektedirler. Korkut genç, güzel bir kadın olan Belkıs'a tutkundur. Fakat bir zamanlar Korkut'a eğilim duyan Belkıs artık ondan bıkmıştır. Şimdi gönlü yazar Mehmet'tedir.

Mehmet de Belkıs dan hoşlanmaktadır, ama evlidir. Korkut, Kalyon Oteli'nde yer ayırtmıştır. Arkadaşları Mehmet ile eşi Semra, genç reklamcı Gökmen ile felsefe öğretmeni Şadiye de otobüsle oraya gelirler. İki kişilik odalara yerleşirler. Yazı Bodrum'da geçireceklerdir. Grup Akşamleyin kıyıda bir meyhanede otururlar. Yiyip içerler. Belkıs uzun uzun Mehmet'le konuşur. Korkut ile Şadiye susarlar. Semra sarhoş olur. Gökmen içini çekerek Belkıs'ı seyrederek. Bir başka akşam yine toplanırlar. Mehmet'le Belkıs bu kez dans ederler. Korkut'la Gökmen kıskanarak üzülmeye onları seyrederek. Semra iyice sarhoş olur. Geceleyin odalarında Belkıs'la Korkut tartışır.

⁶⁵Güney, *Sanık*, 41.

⁶⁶Selim İLERİ, *Cehennem Kraliçesi*, 5. bs. (Ankara: Doğan Kitap, 5. Baskı, 2006). 158.

Korkut onun arkadaşlarından ayrılmasını ister. Belkıs sinirlenir. Sabahleyin sıkıntıyla kalkar. Kendisini umutsuzca seven Gökmen'in yanına gelir, kıyıda konuşarak yürürler. Şadiye Bodrum'da dolaşırken fakülte arkadaşı Hüseyin'le karşılaşır. Yanında Rıfat adında genç, yakışıklı bir futbolcu vardır. Hüseyin eşcinseldir. Rıfat'ı sevmektedir. Şadiye de görür görmez tutulmuştur ona. Dinlence bitince, topluluk İstanbul'a döner. Mehmet'in karısıyla arası büsbütün açılır. Semra kendini içkiye verir. Bazı geceler eve gelmez. Mehmet'in direnme gücü de gitgide azalır. Arkadaşlarından Ruşen ve Kerim'le bir toplumcu kültür dergisi çıkarmayı kararlaştırırlar. Bunun için Mehmet üniversitedeki asistanlığından ayrılır. Fakat az sonra arkadaşlarıyla uyuşmazlığa düşer. Karısı da onu yüzüstü bırakır. Böylece, evliliğin de yürümeyeceği anlaşılır. Mehmet yapayalnız kalır. Bir türlü okuyup yazamaz. Aylaklık, yalnızlık ve umarsızlıkla bunalıma girer. Sonunda canına kıyar. Geçkin bir kız olan Şadiye, Hüseyin'in yalvarmalarına aldırmaz, gönlünü kaptırdığı Rıfat'la evlenir. Yazık ki mutluluğu çok sürmez. Çünkü kocası onu sevmemiştir. Kendisine baktırmak için evlenmiştir onunla. Çocuğu da olmamıştır. Haftada birkaç gün eve gelmektedir. Şadiye acıyla gizlice ağlamaktadır.

Mehmet'in beklenmedik ölümü Şadiye'yi üzer. Gerçek bir dost, iyi bir insan, seçkin bir aydın yok olmuştur. Olay Belkıs'ı da sarsar. Mehmet'i derinden sevdiğini anlar. Gerçi intiharından önce bir gece onu görmeye gitmiş, saatlerce dertleşmişlerdi. Onunla yatmayı tasarlamıştı, ama Mehmet oralı olmamıştı. Belkıs anadan kalma mücevherlerini satarak Bodrum'da ıssız bir köye yerleşmeyi düşünür. Korkut'la ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Daha fazla sürüklemesi olanaksızdır. Öte yandan, Korkut da onu sürekli izlemekten yorulmuştur. Üstelik, işlerin ilerde düzeleceğinden de umudunu kesmiştir. İki de ortak bir dilden konuşmadıklarını öğrenmişlerdir artık. Herhalde ayrılacaklardır...

Her Gece Bodrum⁶⁷

Yazar, bu romanı ile TDK 1977 Roman Ödülü'nü almıştır.

Kitapta anlatılan olaylar isminden de anlaşılacağı üzere Bodrum'da geçer. Romanın temel karakterleri Cem, Murat, Tarık, Ahmet ve Emine'dir. Diğer kişiler Kaptan Haydar, onun sosyetik sevgilisi Betigül, Haydar'ın yardımcısı, eğitilmiş Kerem, Ahmet'in mektup arkadaşlığı yoluyla tanıdığı İngiliz sevgilisi Katherine'dir. Yazar

⁶⁷ Selim İleri, *Her Gece Bodrum*, (İstanbul, Everest Yay, 2017). 312.

hemen hemen bu zengin kadronun tümünün iç dünyasına eğilen betimlemelerde bulunur. Fakat en çok üstünde durduğu kişiler Cem ve Emine'dir. Cem, sonradan dâhil olduğu Murat ve Tarık arkadaşlığına uyum sağlamakta zorlanır. Emine ise otuz yaşlarında "evde kalmış" bir kızdır. Emine bir yandan bu yaşına kadar evlenememiş olmanın toplumsal baskısını üzerinde hissederken bir yandan da yaşadığı aşk acıları ile dikkat çeker. Yakışıklı ve eğitilmiş Kerem, ona önce ilgi gösterip umut vaat etmişken daha sonra hiçbir şey olmamış gibi bir kenara atar.

Roman tatil beldelerindeki yoğun kalabalık içinde sevgi ve insan açlığı çeken kişilerin dünyasını ele alması, ayrıca romandaki aydın bakanın kişiliğinde entelektüel kesimin eleştirisini yapması bakımından da yayımlandığı tarihten bugüne üzerinde çok konuşulmuş, tartışılmış bir kitaptır. Roman özgün dili, şiirsel Bodrum betimlemeleriyle de dikkate değer bir eserdir.

Selim İleri'nin en çok okunan ve kendisine ün kazandıran bu romanının yazar tarafından belirlenen adı "Her Gece" iken Attila İlhan'ın önerisi ile "Her Gece Bodrum" olmuştur.

Bir Avuç Gökyüzü⁶⁸

Eser 1974 yılında yayımlanmıştır. Roman da olay , günümüzde İstanbul'da geçer. Kırk bir yaşında, siyasî suçlu ve evli adam, iki yıl tutuklu yatmış, sonra bırakılmıştır. Aradan sekiz ay geçer, bir gece karakoldan çağrılır; komiser muavini, infaz savcılığında gelen tebligatı imzalatır ona.

Adam, bu kez hükümlü olarak üç yıl daha yatacaktır. Önünde Adliye'ye teslim olması için ancak bir haftası vardır. Romanda da Adam'ın bu bir haftası anlatılmaktadır. Birdenbire karşısına çıkıveren "gözlükleri kalın çerçeveli" eski bir sınıf arkadaşı, sözde, Adam'a yardım edecektir: Adam'ı "ailesinin geçimini sağlayacak tedbirleri alabilmesi için, cezasının infazının dört ay sonraya ertelenmesini isteyen" bir dilekçe yazmaya razı eder. Sınıf arkadaşı savcılıkla temastadır ve bir oyalamadır bu. Nitekim mahkûmiyetin ağır cezalı olduğu gerekçesiyle, izin dileği geri çevrilir; bir hastalık raporu alma ümidi de savcılıkça baltalanır. Sınıf arkadaşı, Adam'a bir şilebe kamarot girip yurttan kaçmasını önerir. Oysa tertibat almıştır: Şilebe binerken yakalanacak, cezasına yeni bir ceza daha eklenecektir. Bu arada yedi buçuk yıllık bir mahkumiyeti daha onaylanır,

⁶⁸ Çetin Altan, *Bir Avuç Gökyüzü*, 1 bs. (Ankara: İnkılap Kitapevi2012), 236.

Adam'ın; şimdi üç yıl değil, sekiz yıl yatacaktır. Adam, yardımsever dost pozundaki "eski sınıf arkadaşının" işbirlikçi dümenlerini anlamıştır. Perşembe gecesi, sözleştikleri saatte şilebe gitmektense, hafta bitiminde cuma günü Adliye'ye gider, teslim olur. Koğuşun demir parmaklıklı pencerelerinden yine ancak bir avuç gökyüzünü görecekler.

Emine İŞINSU: Sancı⁶⁹

Bu roman 1969-1971 yılları arasında geçen siyasi atmosferi anlatmaktadır.

Ankara Erkek Teknik Yüksek Okulunda eğitim gören karşıt görüşlü öğrencilerin işkence yaparak öldürüldüğü ülkücü Ertuğrul Dursun Ön Kuzu'nun hayat hikayesini anlatmaktadır.

Kitap da çalkantılı döneme sıkça yer verilmektedir. Saldırıları, gösteriler derken sokakta silahlı terör eylemleri baş gösterir.

Kitabı bu açıdan değerlendirdiğimizde içerik ve anlatım üslubu bakımından oldukça sert bir kitap olduğunu söylememiz mümkündür.

Roman da dikkat çeken en önemli kısım ise Ertuğrul Dursun ÖNKUZUNUN on kişilik bir grup tarafından kaçırılarak yargılanmak istenmesinden sonra yaşanan işkence anlardır.

Yabancı ideolojilerin ülkeye girişiyle ilk sağ-sol olayları başlar. Zamanın hükûmeti şaşkın, hangi tarafı seçsek acep diye düşünürken... Karar verilir: Hiçbir taraf. Üniversiteler özerktir, bu yüzden ilk oralar kuşatılmak istenir. Eylemler, gösteriler, saldırılar derken sokakta silahlı terör başlar. Üniversite yönetiminin tarafı bellidir.

Tüm bunların yanı sıra, Ertuğrul Dursun Önkuzu... Ankara Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na Zile'den gelmiş, ailenin tek erkek çocuğu. "İnsanın adı, kaderini de yazdırır" dermiş büyükler. Anne-baba ilk oğulları Kadir'i kaybedince yeni doğan bebeğe "Dursun" adını koymuşlar. Allah'tan, ömürlü olmasını onları bırakıp gitmemesini diledikleri için. Sevmemiş ismini Dursun, hocasına danışmış "batıl inanç mı bu" diye. "Yok" demiş hoca, başlamış ad koyma işinin eski Türklerdeki uygulanış biçimini anlatmaya. "Oğlum olsa Ertuğrul koyacaktım, olmadı, sen oğlum sayılırsın, Dursun'un başına bi' Ertuğrul koyalım" demiş. O günden sonra tanıştığı herkese kendini "Ertuğrul Dursun Önkuzu" diye takdim etmiş.

⁶⁹ Emine İşinsu , *Sancı*,2 bs. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013) 178.

23 Kasım 1970'te komünistler tarafından kaçırıldı. İşkencenin ardından ciğerlerine hava basılarak pencereden aşağı atıldı.

"Dursun'un yaralı, cansız bedeni, küçük bir kan gölünün ortasında, taşın üstünde yatıyordu. Kalabalık derlendi çevresine... Gittikçe büyüdü halka. Büyüdü... Büyüyor..." diye bitti kitap. Aklıma Önkuzu'nun cenaze görüntüleri geldi. Toprağa gömülürken aradan geçen zamana rağmen kefeninden kan sızıyordu. İçimde bi' yerlerde önce boşluk sonra sıkıntı hissettim. Kitabın kapağına baktım ve anladım. Sevgili okur, "Sancı" kelimesinin kökü "sanç"tır. Yani "saplamak". İç organlarda saplanır gibi duyulan ağrı. Gibi; çünkü sancının ağrıdan farkı budur.

Kitap da geçen bu satırlardan da anladığımız gibi Emine Işınsoy'un kitaba böyle bir isim vermiş olması tesadüf değildir.

Aysel ÖZAKIN: Genç Kız ve Ölüm⁷⁰

Kitap 1980 yılında yayımlanmıştır.

Kitaptaki olaylar 1970'lerin ikinci yarısında geçer ve annesinin intiharının anıları, dağılan evliliği ve politik eylemci kızı için duyduğu endişe arasında bocalayan yazar Nuray İlkin' in etrafında gelişir.

"Toplumsal baskı ve eşitsizliklerden fazlasıyla nasiplenen ülkemiz kadınının kendisini ve toplumu anlama, hakiki olabilme çabası. Ödül almak için İstanbul'dan Ankara'ya doğru yola çıkan yazar Nuray İlkin, yıllar önce canınca kıymış Cumhuriyet kuşağının idealist bir öğretmeni olan annesinin anıları, politik eylemci kızı için duyduğu endişe ve bir süre önce terk ettiği kocasına karşı hissettiği suçluluk duyguları arasında bocalarken hem toplumu hem de kendisini anlamaya çalışır. Ankara'da karşılaştığı umulmadık durumlar ise duygularında ve düşüncelerinde değişikliklere yol açar Nuray'ın."

Mehmet EROĞLU: İssizliğin ortasında⁷¹

Yazarın,1974 yılında kaleme aldığı 1976 yılında yazımını bitirdiği ilk romanı "İssizliğin Ortası", 1979 Milliyet Roman Ödülü'nü kazanmasına karşın 12 Eylül döneminin faşizan ortamında sakıncalı bulunduğundan ancak beş yıl sonra

⁷⁰ Aysel Özakin, *Genç Kız ve Ölüm*, 1. bs.(İstanbul: Yordam Kitap, 2007), 235.

⁷¹ Mehmet Eroğlu, *İssizliğin Ortasında*, 1. bs.(İstanbul: İletişim Yayınları, 2016) 125.

yayımlanmıştır. Daha sonra da 1985 Orhan Kemal Roman Armağanı ile 1985 Madaralı Roman Ödülü'ne layık görülmüştür.

Edebiyat dünyasına ilk adımını, edebiyat tarihimizin savaş karşıtı ilk romanlarından biri diye adlandırılabilir. Mehmet Eroğlu, bu eserinde, yarattığı unutulmaz kahramanı Ayhan'ın, Kıbrıs'ta katıldığı savaşta yaralanıp, 1975 Ocak ayında, kafasında geçmişi ve varoluşuyla ilgili sorularla Ankara'ya geri dönüşünü anlatır.

Ayhan, 1971' de ortadan kaybolan çocukluk ve gençlik arkadaşı, siyasi eylemci Zafer' i aramak üzere tekrar yollara düşmeden önce bu kentte iki ay geçirecek ve bu süre içerisinde, kendisinden oldukça farklı bir kadın olan Ferda ile tutkulu bir aşk yaşayacaktır.

Ne var ki roman, birkaç haftaya sığan, aşktan ziyade umutsuz bir kurtuluş çabasını akla getiren, yoğun ve marazi bir cinsellikle örülü bir ilişkinin ötesinde, aslında kendisiyle hesaplaşan Ayhan'ın ve 12 Mart darbesiyle dağıtılarak yok edilmeye çalışılmış bir kuşağın uzun yolculuğunun resmedildiği, göz alıcı ama trajik bir serüveni anlatmaktadır.

Demir Özlü: Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları⁷²

Demir Özlü 'nün 1979'da yayımlanan Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları başlıklı romanı, bir aydının ve onunla ilişki içinde olan kadınların yaşamakta olduğu sıkıntıyı konu alan, bir romandır.

Yirmi dört bölümden oluşan romanda sıkıntı/bunalım, asıl kişi Selim ve onunla ilişki içinde olan Bayan Anna, Ada ve Ayşe isimli kadınların içinde bulunduğu) durum olarak işaret edilmiş; bu kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerle somutlamıştır.

Bir edebiyat eleştirmeni olan Selim, yaz tatilini geçirmek üzere 1964 yazında Büyükada'ya gelmiştir.

Ülkenin içinde bulunduğu anti demokratik ortamdan memnun olmayan, ancak yapılabilecek de bir şey bulamayan Selim, Büyükada'da eski bir politikacının kızı olan arkadaşı ile karşılaşır. Anlam boşluğu içinde olan Bayan M. ile Selim, birlikte birkaç

⁷² Demir Özlü, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, 3. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2001). 216.

arkadaş toplantısına katılırlar; daha sonra ise buldukları ilk fırsatta birlikte olmak isterler. Ne var ki bu isteklerini gerçekleştiremezler. Bir süre sonra Selim, İstanbul'a döner; Bayan M. ile ilişkisini orada da sürdürür. Bu arada yaşamakta olduğu sıkıntıya/bunalıma bir çözüm arayan Bayan M. hem okumak hem de çalışmak için Avrupa'ya gider. İstanbul'da yalnız kalan Selim'le iletişimini ise mektuplar vasıtasıyla sürdürür. Mensubu olduğu Türkiye İşçi Partisi'nden İhraç edilmiş olan Selim, bir yanda devrimci dostlarıyla buluşur, onlarla ülkenin şartlarını ve içinde bulunduğu durumu konuşur. Diğer yanda ise Bayan M.'nin yokluğunu doldurmak ister, kendisine yeni bir sevgili arar. Nihayet Selim, bir arkadaş grubunda tanıştığı Anna ile aşk yaşamaya başlar. Bayan M. gibi boşluk içinde olan Anna, yaşayamadığı cinselliğini, bunalımının/sıkıntısının sebebi olarak görür; sorununu aşmak için Selim'den yardım ister.

Genç kadına yardım etmek isteyen Selim ile Anna ilişkisi, başarısız birkaç cinsel denemeden sonra düzene girer. Ancak Selim, ortak bir şeyleri olmadığı için Anna'dan ayrılır. Olağan yaşamını sürdürür. Türkçeye yapılan Kafka tercümeleleriyle ilgili bir yazı kaleme alır; ama yazısı beğenilmez. İşleriyle meşgul olan Selim, bir süre sonra, tanışmakta olduğu ancak çok uzun zamandır görüşmediği arkadaşlarından birisi olan Ada ile karşılaşır. Kızlığını sorun olarak gören ve özgürleşmek isteyen Ada ile Selim, evlenmek isterler. Ancak Ada'nın babası, bu evliliğe, kızının bir entelektüelle evlenebilecek donanıma sahip olmadığını gerekçe göstererek karşı çıkar. Bu sebebi, hiç mantıklı bulmayan Selim ise Ada'ya, kaçma teklifinde bulunur. Ada, engel olan babasını aşamaz, ayrıca babası tarafından Ankara'ya gönderilir.

Okuyup yazarak yaşamını sürdüren Selim, bir yazısında sosyalizm propagandası yaptığı için sorgulanır; tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. Yargılanması esnasında aynı zamanda askere alınma emri ile karşılaşan Selim, olup bitenler karşısında şaşkındır. Sosyalist olduğu gerekçesiyle elinden yedek subaylık imkânı alınır; er olarak doğuya sürgün olarak gönderilir. Zor şartlar altında askerlik hizmetini yapan Selim, bir gün gazetede, eski ve yeni sevgilisi ile devrimci bir dostunun çekilmiş fotoğrafını görür; sinir buhranı geçirir; kısa bir tedaviden sonra hava değişimine gönderilir. İstanbul'da hiçbir şeyi bıraktığı gibi bulamayan Selim'e Ayşe, Ada'yla yaşadığı cinsel ilişkiyi bildiğini söyler. İhaneti açığa çıkan Selim, böylece Ayşe'yi de Ada'yı da kaybetmiş olur. Sıkıntılı bir durumda olan Selim, Avrupa seyahatinden

dönmüş olan Bayan M.'den Ayşe'nin de kendisini aldattığını öğrenir. İhaneti ihanetle karşılık görmüş olan Selim, bırakılmış bir şekilde öylece kalır". Kısaca romanı bu şekilde özetleyebiliriz.

Ayla KUTLU: Tutsak⁷³

Yazar kitabın adını daha sonra Ateş Üzerinde Yürümek olarak değiştirmiştir.

Eser ilk olarak 1983 yılında yayımlanmıştır.

Yazar eserinde 12 Mart'ın cadı avına soruşturmalarını ele almaktadır.

Demir ÖZLÜ: Bir Yaz Mevsimi

12 Mart 1971 rejimi çevresinde, bir aydının serüvenini anlatırken Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapılanmasına da eleştiriler getiren Demir Özlü, bu kitabında modern roman tekniklerini kullanıyor. Anıştırmalarla Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'li yılların terör ortamına kadar uzanan toplumsal kaderimize, insani açıdan yakılmış bir ağıttır .Bir Yaz Mevsimi Romanı . Ama yazar, toplumsal ve bireysel kaderimizi imgeler yoluyla canlandırırken, yazınsal düzlemin dışına hiç taşmıyor. 1970'li yılların köhneleşen kenti İstanbul, gri gökyüzü insana yalnızlığını daha çok duyuran bir Paris, Kuzey'in donuk, ıssız kentleri... İnsanın aşk ve erotizm duygularını özgürce yaşamasına olanak tanımayan toplumsal kargaşa, sınıfsal konumlar... Bu romanın temalarıdır. Derin bir yalnızlığı dile getiren, ama baş eğmeyen çağdaş bir roman. Bir Yaz Mevsimi Roman'ına ilk yayımlanışından kısa bir süre sonra 1990 Orhan Kemal Roman Armağanı verilmişti.

2.3 12 EYLÜL 1980 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ

Romanlardaki yansımaları belirgin bir şekilde gözlenen 12 Eylül askeri darbesi, Türk edebiyatında politik dozun arttığı son dönemlerden biridir. Bu anlamda değerlendirdiğimizde edebiyatımızda roman özellikle 1980'lerin son yıllarına kadar doğrudan veya dolaylı olarak politikayla iç içe olagelmıştır. Hayatla iç içe olan, hatta yaşamın yeniden şekillendirilmesinde büyük rol oynayan siyaset tabi ki insanı konu alan tüm sanatsal ürünlerin de konusu olacaktır. Türk edebiyatında zaman zaman yoğunlaşan siyaset-edebiyat ilişkisi bizlere bu perspektiften bakmayı zorunlu kılmaktadır.

⁷³Ayla Kutlu, *Tutsak*, 1. bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1. Basım , 2015), 210.

12 Eylül 1980 askerî müdahalesi, Türkiye’de toplumsal yapıyı oluşturan temel dinamiklerin değiştirildiği, yeni bir toplum modelinin dayatıldığı bir kırılma ve kopma noktası olarak belleklerde yer etmiştir.

12 Eylül’ün öne çıkan değişimlerinden biri de “emek” ve “sömürü” kavramlarına karşı düşmanca bir söylem geliştirmeye yönelik yaptırımlardır. Bunları kamuoyunun gündeminden düşürmek, basit bir çağrışımdan ibaret, içi boşaltılmış ve sadece nostaljik çağrışımları olan kavramlar haline getirmek, sol ideolojileri dışlamak, değersizleştirmek, yok etmek veya unutturmak amacını taşıyan egemen anlayış özellikle medya ve basını bu amaç doğrultusunda kullanmıştır.

Değişen konu ve eğilimleriyle belirttiğimiz 1980 dönemi romanlarında görülen bu yenilikçi anlayış yalnız toplumsal ve siyasal devinimlere bağlanmaz. “Kültürel koşulların penceresinden yapıta bakan”⁷⁴ okur profilinin de değişmesi ve beklentilerine cevap araması, dünyada olduğu gibi farklı yazınsal eğilimler Türkiye’de de dönemin romanlarında görülen farklılığın itekleyici unsurları arasındadır.

1980’le birlikte romanın kurgusal evreninde ne yazıldığı sorusundan çok nasıl yazıldığına yönelik endişeler ön plana alınmıştır. Kuramsal tartışmalar, biçim kaygıları ön plana çıkmış, postmodernizm ve yapısalcılık gibi yeni teknik ve anlatım tutumları 1980’li yıllarda romancıların kurgu evrenlerindeki değişiklikler olarak belirmiştir.

12 Eylül, politik mesajlar içeren, ölenlere yakılan ağıtların ve gençliğe verilmesi düşünülen derslerin ağırlığı altında kurulan anlatılara yol açar. Yer yer 12 Mart romanlarındaki gibi bir kültürel eleştiri görülse de, tanıklığın kayıt altına alma ve yas tutma pratiğine öncülük etme boyutu daha fazla öne çıkar. Bununla birlikte, özeleştirici boyutu da belirginleşir.

1980 askerî müdahalesinin birincil amaçlarından biri politikadan uzak, ideolojik duyuş ve düşüncelerden arınmış bir toplum yapısı meydana getirmek olmuştur. Apolitik bir toplumun yapılandırma sürecinde de 1960 anayasasının özgürlükçü ve hatta anarşiyi tetikleyici özellikleri öne sürülerek sert müdahalelerle siyasal örgütlerin ve düşüncelerin yok edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu sürece tanıklık eden romancılar da askerî idarenin uyguladığı sıkıyönetimi, baskı ve şiddeti darbenin ardından yazdıkları romanların kurgusal dünyasında geriye dönüşlerle dile getirilir.

⁷⁴ Moran, *Türk romanına Eleştirisel Bir Bakış* 3,17

12 Eylül romanları, insanların kötü muamele ve işkenceler karşısında sarsılan inançlarını, gençlerin ideallerini yitirmesini ele alır.

12 Eylül 1980 darbesini konu alan bir çok roman vardır. Bunların hepsini incelenmesinin imkanı olmadığı için bu konuda yazılan romanların en dikkat çekenlerini aşağıda özet şeklinde vermeye çalıştık.

Adnan ŞENEL: Elma ve Bıçak⁷⁵

Yazarın 12 Eylül döneminde ki tecrübelerinden yararlanarak işkencede ölen gerçek ülkücülere de yer verdiği romanı *Elma ve Bıçak* 2013 yılında yayımlanmıştır.

Yazar, romanıyla ilgili şunları söylüyor: *Elma ve Bıçak*, bir 12 Eylül romanıdır... Yaşanmış ve yaşanması muhtemel olayların yine gerçek ve hayali kişiler eşliğinde dile getirildiği bir romandır.

Öncesiyle ve sonrasıyla, yakın tarihimize silinmeyecek bir damga vuran 12 Eylül darbesinin nasıl planlandığını, kurgulandığını ve yapıldığını; bir yıl önce yapılması düşünülen, ama şartların olgunlaşması adına bir yıl sonrasına bırakılan ve terörü önleme adına gerçekleştirilen 12 Eylül darbesinin, bizzat kendisinin cezaevlerinde nasıl bir terör fırtınası estirdiğini gözler önüne sermektedir. Her şeye ve her zorluğa rağmen, aşkın ideolojiler üstü ve kaçınılmaz olduğunu anlatıyor .

Kitap da sağ görüşlü bir gazeteci olan Nedret'le sol görüşlü bir öğretmen olan Sevdâ'nın aşkı, Ömer'in hikâyesiyle birlikte anlatılmaktadır.

Osman, 12 Eylül öncesinin problemleri günlerindeki ideolojik kavgalardan birinde sol görüşlü bir genci öldürür. Osman'ı aramaya çıkan amcaoğlu Ömer, olay yerine geldiğinde iş işten geçmiştir. Ömer, Osman'ın elinden cinayet silahını alarak O'nu olay yerinden uzaklaştırır. Ama polis, olay yerinde yakaladığı Ömer'i gözaltına alır. Polise cinayeti kimin işlediğini söyleyemeyen Ömer, cinayet zanlısı olarak cezaevine konulur. Ömer'in cezaevi günleri, yaşadıkları acılar, O'nu idama kadar götüren süreç ise romanın ana konusunu oluşturmaktadır.

12 Eylül öncesinde her geçen gün artan anarşi ve terörün yarattığı karamsarlık ülkeye hakim olmuştur, Süleyman Demirel azınlık hükümetinin işbaşına geldiği altı aylık sürede 1553 kişi öldürülmüştür. Fakat 11 Eylül'de oluk oluk akan kan, 12 Eylül

⁷⁵ Adnan Şenel, *Elma ve Bıçak*, 1. bs. (İstanbul, Kurgan Edebiyat,2012), 217.

günü bıçak gibi kesilivermiştir Adeta birileri “elmaların olgunlaşmasını beklemiş, bıçakla soyulmalarının dönemini başlatmıştı.” Dışarıda bıçak gibi kesilen terör ve şiddet ortamı, artık içeriye Mamak Askeri Cezaevi’ne taşınmıştır.

Ayla KUTLU: Hoşça Kal Umut⁷⁶

Yazar kitabını 1987 yılında yayımlamıştır. Eser, liseli bir devrimci olarak düştüğü hapisneden sekiz yılın ardından salıverilen Oruç’un tahliye kararının bozulmasını konu etmektedir.

Yayımlandığı yıl “Türk dilinin özgün ve güzel biçimde kullanılması ve insanımızın sorunlarının başarıyla irdelenmesi nedeniyle” Rüştü Koray Ödülü’ne layık görüldü ve TRT tarafından filmi yapıldı.

12 Mart askeri darbesi daha özgür bir Türkiye’yi kurabileceklerini sanan gençlerin yaşamlarını fırtına gibi biçti. Ölenler, ölümlerle cezalandırılanlardan başka, gençlerin birçoğu mahpuslara tıkıldı. O kadar gençler ki henüz yaşam hakkında deneyim kazanmamışlardı.

Hoşça Kal Umut, bir yandan o gençlerden biri olan Oruç’un yaşamla yüzyüze gelişinin öyküsü; öte yandan 12 Eylülle doğru hızla giden ülkedeki insan avının doğurduğu trajediyi anlatmaktadır. Onca karmaşa arasında Oruç’un yaşamına giren bir aşk öyküsü yaşamını sonsuza kadar tersyüz edecektir.

Ayla Kutlu'nun Hoşcaka Umut adlı romanını farklı kılan 1980 askeri darbesine kadar olan süreçte yaşananları gençlerin gözünden, onların bakış açısıyla anlatan bir roman olmasıdır.

Yazar eserinde 1980 askeri darbesi öncesi mevcut gençler içerisinde hakim olan atmosferi, çatışmaları bir taraftan gözlemci bir tavırla yansıtır.

Diğer taraftan Oruç'un şahsında onun yaşadığı deneyimlere zaman zaman yer vermektedir. Her ne kadar o dönemde yaşanan acı, trajik durumlara da yazar adeta bir kameraman gibi aydınlatsa da özelde işlenen kitabın başkahramanı Oruç'un fırtınalı aşkıdır.

⁷⁶ Ayla Kutlu, *Hoşça Kal Umut*, (Ankara: Bilgi Yayınevi,2011)

Oruç taşradan eğitim görmek amacıyla gelmiş ancak döneminde meydana gelen olaylara ve akımlara karışarak hapse girip çıkan bir gençtir. Hapse girip çıkana kadar olan süreçte yaşadığı tecrübeler onun hapse girdikten sonra hayata, çevreye bakış açısını değiştirir. Yine savunmuş olduğu değerlerden ve görüşlerden vazgeçmemekle birlikte yazarın anlatımıyla bireyselliği ön plana almaya başlar.

Tam da hapisten çıktıktan sonra hayatına giren zengin, özgür, varlıklı bir kadın onu hayatının odak noktası haline gelir. Romanın bundan sonraki kısmı romantik bir havaya bürünür. Yazarımız İki insan arasındaki aşk ilişkileri, çatışmalar, yakınlaşmaları anlatmaya başlar. Bir taraftan arka planda 12 Eylül askeri darbesi öncesi genel gençler arasındaki durum ve yaşananlar diğer tarafta da o devirde yaşanan Anadolu'dan gelen taşralı bir gençle zengin bir kadın arasındaki aşk ele alınır.

Genel olarak başarılı bir kurguyla anlatılan eser akıcı bir üsluba sahip.

Atilla KESKİN: Çiçekler Susayınca

Çiçekler Susayınca kitabı 12 Eylül'ün dağıtıp parçaladığı hayatlara bakarak, Fidan-Mazlum ve Koray-Nur çiftleri ekseninde farklı uçlara yönelen yaşamları anlatmaya çalışmıştır.

Duygusal nedenlerle, kendilerini kanıtlamak veya kabul edilmek için sol hareket içinde yer alanların trajedisini, 12 Eylül'ün yumruğunu yedikten sonra roman kahramanlarının; çözülme, kişilik bölünmesi, yalnızlaşma, içe kapanış ve tutkulu aşklarını aktarmaktadır. Pek çok 12 Eylül romanından farklı olarak bu kitapta, dava arkadaşlarından dışarıda kalıp yaşam standardını düzelterek ortalama bir yaşam sürenlere karşı sert eleştiri ile kalınmamıştır.

Roman yazarı ile bu karakterlerden birisi olan Koray kurgu yolu ile yüzleştirilmiştir. Bu yazarımızın empati yoluyla eski dava arkadaşlarını anlama çabasıdır. Koray kurgudan çıkarak romanın sonunda yazarın karşısına geçmiş ve kendini tanıtmıştır.

“O romanda yarattığınız, yerden yere vurduğunuz, sarhoş dönek, işbirlikçi yaptığımız ‘Korayım ben’ diyerek romanda kendisine karşı yazarın ön yargılı olduğunu iddia eder. “Ne romanın başında anlattığınız gibi şişko bir yağ tulumuyum, ne sarhoş, ne dönek, ne iğrenç, ne de polisle işbirliği yapan birisiyim.” Davaya hala inandığı

kokuşmuş sisteme hala karşı olduğunu, kazancının bir kısmını hala ihtiyaç sahipleri ile paylaştığını söyler. Bulduğu durumu “Dünya değişti ve ben değişen dünyada elimden geldiğince dik durarak ayakta durmaya çalışıyorum ” şeklinde açıklamaktadır. Yazarın “sisteme vurmak yerine kendisine vurması hiçte etik değildir. Bu yüzden romandan kendisini çıkartmasını ister. Yazar bu vicdan hesaplaşmasından sonra en azından Korayın yanında yer alıp savunmasa da onu öldürerek romanın dışına çıkartır”⁷⁷

Bilge KARASU: Gece⁷⁸

Bilge Karasu'nun bu anlaşılması güç ve soyut romanı modern edebiyata yaptığı katkıdan dolayı 1991 yılında Amerika'da Pegasus ödülüne layık görülmüştür.

Eser anlattığı olay ve kişilerden ziyade dili ve çok katmanlılığı ile edebiyatımızda özgün bir yere sahiptir.

Modernizmi esas alan sanatçılar içinde özgün bir yere sahip olan Bilge Karasu'nun eserleri çok katmanlıdır. Romanları ve öyküleriyle farklı bir anlatım tekniği olan yazarın Gece romanı da bu nitelikleriyle ön plana çıkmış bir eserdir. Romanda belirli bir olay akışı ve üzerinde değerlendirme yapılacak denli günlük hayatta karşımıza çıkabilecek kahramanlar yoktur. İmgesel nitelikli roman kahramanları içinde simgesel değeri en yüksek olan kişi ya da kavram “gece”dir. Bu yönüyle “Gece” belirli bir gerçekliğin, tek tanımla saptanabilecek bir insanlık durumunun dile getirildiği bir roman değildir. Belli bir öykü, kişilikler ya da nedensellik ilkesiyle işlenen bir olay örgüsü sunmaz bize. Bu nedenle bir romandan bunları bekleyen okurun beklentisini karşılamaz.

Yazar kitabını 1985 yılında yayımlar. 1975- 76'da yazılan Gece, karanlık bir faşizm atmosferi çizer ve sokaklara inen şiddetin çıkışsızlığa dönüşmesini anlatır.

Gece'de anlatılan tek tek, bölüm pörçük durumların, konumların, gerçek yaşamla somut ilişkisi sürekli seziliyor satır aralarında. Okurun yakın geçmişte tanıdığı olduğu birçok toplumsal, tarihsel, kültürel deneyden yankılar var metinde sözgelisi. Alışılmış tarihsel mantığın işleyişi bile sorguya çekiliyor. Ama bütün bu gerçek durumlardan soyut bir çıkarım olan yaşantı, insan umutlarıyla korkularının bütünleyici imgeleriyle dile getiriliyor.

⁷⁷ Atilla Keskin, *Çiçekler Susayınca*, 1. bs. (İstanbul, Tekin Yay. 2008), 232-234.

⁷⁸ Bilge Karasu, *Gece*, 1. bs. (İstanbul, Metis Yay., 11. Baskı, 2017).

Ayşegül DEVECİOĞLU: Kuşdiline Öyküen⁷⁹

Eser genç bir devrimci olan Gülay'ın içerden çıktıktan sonraki yaşamına odaklanır.

“Büyük acıların giysisi gösterişsizdir, hatta bayağıdır; keder öyle iyi gizler ki kendini, tanımak mümkün olmaz” der romanın bir bölümünde yazar. Büyük acılar insanlık tarihi boyunca gösterişsiz giysileriyle edebiyatın konusu olmuş, onların içindeki gizli kederse yazarların gözüyle kurmacaya taşınmıştır. Ayşegül Devecioğlu da eserinde o acılardan birini 12 Eylül 1980’i anlatır. Roman derinlerimizde yankılanacak bir acıyı haber verir gibi, şiirsel, keder yüklü bir bölümle açılmaktadır. Bir işkence hanede olduğunu düşündüğümüz anlatıcı kırık kemiklerinden, yaralarından, günlerdir üzerinde yattığı soğuk betondan daha fazla içine işleyen, onu kendine dönüştüren karanlığı işaret etmektedir.

Bir kuşağın hayatını sinsice karartıp eksiltten, onları cezalandırdıktan sonra öylece hayatın içine bırakan bir karanlıktır bu.

Gülay da o karanlığın savurduklarından biridir. İçeriden çıktıktan sonra bir aile dostlarının yardımıyla -kendine acımasıyla- iş bulabilmiş, bir büroda sekreterlik yapmaktadır. Hapse girmeden önce alımlı, girdiği her toplulukta karşı cinsin ilgisini çeken ve bu ilginin farkında olan bir kadinken, hapisten çıktıktan sonra, adeta bir nehirde yüzen ağırlıksız dal parçası gibi kendini akıntıya bırakıvermiştir. Hayata karşı Beklentisiz ve yorgundur. Giydiği el örgüsü kazakların iplerinin rengini bile annesi seçmekte, Gülay neredeyse bütün kışı iki üç çeşit kıyafetle geçirmektedir. Kendine karşı özensiz, bakımsızdır, içten içe hiçbir yakınlığı, ilgiyi hak etmediğine inanır. İşyerindeki arkadaşlarının bakımsızlığıyla ilgili laf dokundurmalarına, cinsel içerikli şakalarına maruz kalmaktadır sık sık. Yaşamını sürdürmeye çalışırken sessiz, yalnız ve güvensizdir. Yazar, romanı iki ayrı bakış açısıyla aktarmayı tercih eder, birinde Gülay'ın içeriden çıktıktan sonraki hayatı genişçe yer alırken, diğerinde genç devrimci bir erkeğin içeride kaldığı dönem ve devrimci hareket içinde yaşadıkları anlatır.

Gülay'ın içeriden çıktıktan sonraki yaşamına, insanlarla ve toplumla ilişkisine bakarken hapsedilmenin görünür-görünmez biçimleri olduğunu düşünür okur. Sistemin

⁷⁹ Ayşegül Devecioğlu: Kuşdiline Öyküen, 1. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 178

genç devrimcileri cezalandırma arzusu yalnızca bedenlerini hapsedmekle kalmayıp gündelik yaşamın içine sızan sinsice yöntemlerle, toplum eliyle de yapılmaktadır.

Gülay'ın hayatı kendisi gibi devrimci olan Yavuz'la tanışmasıyla değişir. Aynı yaraları taşıyor olmaları, kaçınılmaz olarak onları birbirine yakınlaştırır. İkisi de kendilerini birbirlerinde onarmak düşünde olmalarına rağmen bu defa da kadınlık ve erkeklik durumu ağır bir yük gibi biner omuzlarına. Gülay ilişkide edilgen, verici, vazgeçmiş bir imgeye dönüşür. Cinselliğin de hayatlarına girmesiyle Gülay bir yandan tutukluluk günlerinde yaşadığı ağır işkencenin izleriyle baş etmeye çalışırken -tecavüze uğramıştır- bir yandan da yaşamındaki tek yakınlık kurduğu kişiyi, Yavuz'u kaybetmemek için uğraşmaktadır. Dünyayı değiştirmek için yola çıkmış bir kadın, yaralı ruhuna sığınmakta, bedenini ve unutmaya çalıştığı kadınlığı bu defa bir başkasının acısını dindirmek için sessizce feda etmektedir.

"Belki de kuş, şu "biliyor musun, duyuyor musun," diye tutturduğu kuş söylüyordu Gülay'a, her şeyi. "Üsküdar'a gidelim kuşu" adını takmıştı. Yavuz ona; dalga geçmek için... Gülay kuşun mors alfabesine benzeyen sesini, Yavuz'a defalarca dinletmişti. Hiçbir şey anlayamamıştı bu sestem. Ama, Gülay'ın kara gözlerine bakınca, kendisinden çok daha fazla şeyin farkında olduğunu hissedebiliyordu.

Belki de bütün bu olan bitenler, yalnızca sezgiyle anlaşılacak şeylerdi; bugüne kadar kitaplarda yazmayan, henüz insan dilinde söylenmeyen şeyler. Otuz-kırk sene sonra sosyologlar bu döneme bakın yorumlar yapacak, isimler koyacaklardı. "Ölenler," diyeceklerdi, "hepsi genç insanlardı. Çok genç insanlardı. Öyle gençlerdi ki, o kadar gençlerdi ki..."

Eser ; tutsaklığın, işkencenin, firari olmanın 12 Eylül'de pervasızca yaşanan devlet şiddetinin geçmişimizde kalan yanlarını bir kez daha anımsatmaktadır bizlere. Romanda, uzunca bir süre kahraman tarafından adı söylenemeyen çocuğun kaderi gibi geçmişimizdeki acıların adlarını koyamadan onları peşimizden sürüklemeye devam etmekteyiz. Belki bir gün, romanın sonunda, Gülay'ın parkta oynayan çocuğa adıyla seslendiği gibi, hayatlarımızı hukuksuzca darmadağın edenlerin açtığı yaraları adlandırır, bu dönemi yargılayıp insanlık tarihine iade edebiliriz kim bilir?

Toplumları derinden sarsan tarihsel dönemler, üzerlerinden yıllar geçse, izleri silinse de o topraklarda yaşayanların kolektif belleklerinde durmaya devam eder.

Kuş Diline Öyküen Yavuz'un yaşamının trajik sonucuyla Gülay'ın, engel olamadığı onlarca acı karşısında Devocioğlu'nun söz ettiği gibi "epey yaralı bir tanık" olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır ok

Ece TEMELKURAN: Devir

Eser "İyi kötü bir hayal olarak kurulmuş başkent Ankara, Türkiye'nin tam ortasındadır. Ankara'nın tam ortasında da bir park bulunur. O parktaki küçük havuzda kuğular yüzer. Onlara "dilsiz kuğu" denir. Hiçbir yere gitmez ve hiç ses çıkarmazlar. İnsanlar parktan geçerken, aniden durur ve unuttuklarını hatırlamadıkları bir şeyi onlar biliyormuş gibi kuğulara bakar. Çünkü evet, o kuğuların bu ülkenin tam kalbinde durup susarak sakladıkları bir sır vardır. Bu çılgın ve hüznü ülgede her şeyin neden ve nasıl olup da hala devam edebildiğini sadece o dilsiz kuğular bilir." diye başlamaktadır.

12 Eylül'ün hemen öncesinde Ankara'da geçen, romanda anlatıcı olarak sekiz yaşında iki çocuk Ali ve Ayşe kullanılmıştır. O dönemlerde yazar da aynı şekilde sekiz yaşında olduğu düşünülürse bir nevi otobiyografik öğelerin de içerdiğini söyleyebiliriz. Gündelik hayatın irili ufaklı örneklerine de yer veren yazar, özellikle Bülent Ersoy'dan söz etmiştir.

Ali o zamanlarda solcuların ve devrimcilerin yaşadığı elektriği olmayan gecekondu mahallesi Seyranbağlarında yaşayan fakir bir ailenin çocuğudur. Babası Ayşe'nin babasının iş yerinde çalışan bir işçidir. O sıralar ülke büyük bir buhran ve çatışmaya girerken, Ali ve ailesi de bundan nasiplerini en kötü şekilde almışlardır. Çünkü Alilerin evlerini yakmışlardır, faşist dedikleri diğer mahalledeki insanlar. Bu durum onları yine de yıldırmaz. Devrimci gençler Hüseyin ve Birgül önderliğinde geceleri çalışarak-gündüz bir komplodan korkarlar-Ali'nin ailesi için yeni bir ev inşa ederler. Ali o yaşlarda "faşist, diktatör, devrim" kelimeleriyle büyüyen ve bunları büyük bir özenle hafızasına kaydeden bir çocuktur. Ayşe ise anneanesi, ve anne babasıyla yaşayan bir çocuktur. Annesi mecliste çalışmaktadır. Arkadaşı olmadığı için evde oldukça sıkılır, devir kötü olduğundan istediği gibi anneanesiyle dışarı çıkıp gezemez. Fakat hiç ummadığı bir anda çok iyi bir arkadaş edinir. Ayşe'nin babası Ali'nin babası Hasan Efendi'ye yanan evlerinden dolayı oldukça üzülür ve karısına evde temizliğe yardımcı olarak çalışmasını önerir. Ali de annesiyle geleceği için iki çocuk çok iyi arkadaşlık kurar. Birbirlerine çocukça söz verirler. Bir dahaki gelişinde Ali Ayşe'ye

ipek kozalağı getirir. “Kelebekler meclise giremez!” sözü duymuşlardır bir yerde. Çocuk akıllarıyla Ayşe bu kozalakları meclise sokacağını söyler. Ama Ali’nin de bir görevi vardır. Kuğulu parkın kuğularını kurtarmak. O dönemde kuğular kaçmasın diye minik bir operasyon yapılıyordu. Kanatlarındaki bir kıkırdağın kırılmasıdır bu operasyon. Ayşe babasının veteriner bir arkadaşından bu operasyonun kağıtlarını aşırır ve Ali’ye getirir. Ali küçük yazıları okuyan akıllı bir çocuk olduğu için Ayşe’ye operasyonu anlatır ve kuğuları kurtaracağına söz verir. O sıralarda Ayşe’nin annesinin Önder adında eski sevgilisi çıkar ortaya. Ayşe arada annesiyle beraber görüşmelere gider. Annesi bu durumdan çok etkilenir. Çünkü 70’lerde beraber hapse girdiği gençlik aşkıdır. Önder kadına bir zarf verir. Bir gün Ayşe evlerinin karşısındaki karakoldan-yapılan işkenceleri Ayşe oyun olarak düşünüyordu.-dut yaprağı toplar ve gizlice Meclisin arşiv bölümüne kozalakları koyar. Bir dahaki gelişlerinde kozalakların turuncu kelebeğe dönüştüğünü görür. Ayşe ellerini çırparak çocukça mutluluğunu gösterir. Ama meclisteki-ailesi onlara faşist dedikleri-insanlar bu durumdan rahatsız olurlar ve Ayşe’nin annesine soruşturma açacaklarını söylerler. Ayşe görevini tamamlamıştır. Şimdi sıra Ali’dedir, kuğuları kurtarmak. Yazar, kuğular neyi simgeliyor sorusuna, “Gücü ve zarafeti. Zor koşullarda bile güzel görünüyorlar. Vakarlılar. Yaşarken susuyorlar, seslerini sadece ötürken işitiyoruz. Gezi döneminde kuğuları gazdan kurtarmaya çalışan çocukları okumasaydım bu hikâyeyi kurmazdım. Bugünle bağlantı kuramazsam geçmişte yaşanmış bir olayın benim için anlamı yok.” diye cevap verir. Bu yüzden kuğuların romanda oldukça önemli bir yeri vardır. Bu sırada Ali ve annesi aranan Hüseyin ile görüşürler. Dönüşte evlerinde onları kötü bir sürpriz bekliyordur: polis. Annesine işkence yaparak Hüseyin’in nerede olduğunu sorarlar ve gecenin sonunda annesini karakola götürürler. Bundan dolayı bir süre Ali, Ayşe’lerde kalacaktır. O sıralarda Ayşelerin komşusu Samim ağabeylerin evinde Birgül ve Hüseyin görülür. Balkona atlamaya çalışır. Hüseyin ölmüştür ama çocukları onun kuğu olarak gökyüzüne uçtuğunu düşünürler. Darbenin olduğu gece çocuklar temin ettikleri el arabası ve kuğuyu bayıltacak maddeyle parka gidip yavru olanı kurtarırlar. O gece darbe olur, sokağa çıkma yasağı getirilir. Ali’nin annesi hastanede olduğu için Ali, Ayşe’lerle beraber Ordu’ya dedeyi görmeye giderler. Yolda Perşembe ilçesine kuğuların geldiğini öğrenirler. İstikameti değiştirip Perşembe’ye giderler ve kuğuyu orada diğerlerinin arasında gökyüzüne uçmasını izlerler.

Devir, sadece bir dönemin romanı değil, bir unutuşun, hatırlamamanın ve dönemin eleştirisidir. Eser o dönemden şu ana gelene kadar ülkenin içinde bulunduğu durumun da panoramasını çizmiştir. Kısacası o dönemin siyasetçilerinin “Öyle bir nesil yaratacağız ki kim olduklarını unutacaklar!” sözünü doğrulayan bir roman olduğunu görmekteyiz.

Feride ÇİÇEKOĞLU: Uçurtmayı vurmasınlar⁸⁰

Bir uçurtma!

İlk kez senle Birlikte görmüştüm geçen yıl. Ben ne olduğunu bilememiştim de sen demiştin uçurtma diye. Kocamandı senle gördüğümüz. Bizim göğümüzdeydi hem. Bu seferki o kadar büyük değildi. Ama maviydi onun gibi. Ağabeye dedim ki:

"Bak, uçurtma kaçmış!"

"Hani bakayım! Nereden kaçmış?"

"Bizim göğümüzden kaçmış. Ama sakın onu vurma!"

Ağabeyin gözleri doldu ben böyle deyince. Bana simit aldı. Babam gibi.

Ağabey uçurtmayı vurmazdı. Belki anemide vurmazdı. O uçurtma nasıl kaçmış inci?

Barış gözlerini açar açmaz kendini dört duvar arasında bulmuş bir yetim çocuktur. Yetimdir çünkü babasından varlığından haberi yoktur. Dört duvar arasında sıkışmış bir hayatın içinde kadınlar koğuşunda hayat denen zulmeti yaşamaktadır.

Hapishaneler hayatın değerini hatırlatan tek yerdir. Bir saniyenin bile bir ömre bedel olduğu dört duvar arasında yankılanan isyanların ocağıdır. Her kulakta yankılanan tek umut sözcüğüdür "af" diye yankılanan seslerdi. Belki de Barış'ın ablalarından hep duyduğu kelimeydi.

1984 yıllarında bir Haziran ayının öğlen arasında başlamıştı Barış'ın demir parmaklıklar ardındaki sesi. Barış daha küçücükken tanıştığı demir parmaklıklar ardından görmediği çayırları, oynayamadığı oyunları, hasret kaldığı kendi yaş gruplarıyla olan arkadaş edinmeleri ya da dört duvar arasında değil de sınırsız bir

⁸⁰ Feride Çiçekoğlu, *Uçurtmayı Vurmasınlar*, 1. bs. (İstanbul: Can Yayınları,2015)

özgürlük duygusuyla seyretmeye hasret kaldığı gökyüzünden yoksun olarak ak kâğıtlara içini dökmüş, düşlerini ve yaşadıklarını karalamaya çalışan bir çocuktur. Her kâğıt Barış'ın bir manifestosuydu. Her manifestosunu İnci ablasına göndererek rahatlamaktadır. Annesinin işlediği suçtan dolayı mecburen küçük Barış'ta mahkûm olmuştur. Sevme duygusunun daha ne olduğunu bile kazanamayan Barış, neyin ne olduğunu bilmeden, çocukluğunu yaşayamadan kapalı kapılar ardına sürgün edilmiş bir melektir. Koğuştaki bütün kadınları ablası olarak bellediği gibi hepsiyle kısa sürede kaynaşmıştır. Fakat İnci ablası onun gönlünde bambaşka bir yere sahiptir. Hayatında karşılaştığı ve bilmediği her şeyi bir tek İnci ablasına sorar.

Dört duvar arasındaki sıkışıp kalmak insanın özgürlükçü ruhunun daha da ağır basmasına neden olur. Barış içerde bulunduğu süre zarfında İnci ablasıyla sürekli bir şeyler karalar ve özgürlüğün sembolü olarak adlandırdığı uçurtmaları uçurtmayı sever. Uçurtma, Barış'ın mahkûm olduğu sürece kendisinin hem umut sembolü hem de özgürlük sembolü olarak nitelendirmiştir.

Her suçtan dolayı yargılanan kadınların bulunduğu koğuştaki Barış herkes için bir huzur meleşi olarak görülmüştür. Bazen yaramazlık yaparken bazen de yer geldi mi sürekli sorular sorarak bir cevap bulmak telaşındadır. Uçurtmayı vurmak kolaydır. Fakat o uçurtma Barış'ın bitmeyen umududur. Uçurtma Barış'ın kalbi olmuştur. Barış, saf ve bir o kadar da duygusaldır. Tek dostu İnci ablasıdır. Her anını paylaşmak isteyen bir çocuktur. Yaşadığı her şeyi belli aralıklarla ablaları sayesinde karaladığı kâğıtlarla bildiği, bilmediği, duyduğu ve gördüğü her şeyi İnci ablasına soruyor. Her şeyi soruyor. Genellikle bilmediklerini. Beyaz saçlı amcanın neden bir kitaptan korktuğunu soruyor. Ya da yalan söylemenin neden gerekli olduğunu soruyor.

Barış, komik ya da saçma gelen her şeyi sorar. Bir çocuğun düşündüğü konularla alakalı olarak bir cevap almak arzusundadır. Çelişkiler, Barış'ın hayatında gördüğü en saçma konulardır. Düşünmenin güzel bir şey olduğunu öğreniyor fakat düşünenlerin neden hapse atıldığına da bir anlam veremiyor. Bu yüzden bazen yalan söyleyenlere şahit oluyor. Yani bir çocuktan beklenen her şeyi sergilemektedir.

Yazarın kaleme aldığı ve küçük bir çocuğun cezaevinde yazdığı mektuplardan oluşan bu eseri her okuyucunun küçük Barış'ı, küçük İbo'yu, Hacer anayı, beyaz saçlı amca, annesi, sümbul hanım, Zeynep, İnci, Safnaz, Sevim, gardiyan, Selma, Sultan

teyze gibi karakterleri kitabın her sayfasının sonunda canlandırdığı bir betimleme ile kaleme almıştır.

Cezaevinde annesinin çektiği cezaya kurban giden bir küçücük çocuğun, kendi düşleriyle ne kadar küçük şeylerle kendini mutlu hissettiği ele alınmaktadır.

"Uçurtmayı Vurmasınlar" yazarın belirttiği gibi beyazperdeye uyarlanmasıyla birlikte bir anda herkesin ilgisini çeken bir başyapıt olarak yerini almıştır. Beyazperdeye uyarlanması Barış'ın tekrardan iç isyanını uyandırmasını sağlayıp eserin okurlara ulaşılmasında olanak kılmıştır.

Eser Tunç Başaran'ın yönetmenliğini yaptığı bir film olarak yaşanan olayları işleyerek durumu gözler önüne sermiştir. Küçük büyük herkesin gözlerinin dolmasını, izleyenlerin yüreklerinde ve zihinlerinde Barış ile İnci'nin silüetlerinin kazınmasına neden olmuştur. Hem oynayan oyuncuların hem de konunun işlenme şeklinin de filme ayrı bir anlam kazandırmıştır. Ayrıca bu film 1989 senesinde düzenlenen İstanbul Film Festivali'nde "Yılın Filmi" ödülünü almıştır. Akdeniz Film Festivali, Golden Butterfly, Ragazzi Belin Zona, Lyon Çocuk Filmleri Şenliği'nde de ödüller almıştır.

Latife TEKİN: Gece Dersleri

1986 yılında yayımlanan "Gece Dersleri", hiç şüphesiz yazarın en tartışmalı en sansasyonel romanlarından biridir

Romanda sekreter rüzgar kod adlı Gülfidan'ın bir politik örgüt içerisinde kadınlığının-kadın olarak birey olmak- politika ve toplumsal roller gibi değişken parametreler içerisindeki dinamiğini sorgulamaktadır.

Köyden kente göçün ayak izlerini bu defa devrimci evlerinde sürer Latife Tekin ve bir yandan da sol hareketle hesaplaşır, baskın siyasi kimliklerin ruhlarda açtığı deşiklere çevirir dilini... Sevgili Arsız Ölüm'de Dirmit'e, bu biçare ergen kıza üzerine hiç vazife olmayan bir şeyi, evreni gözleme işini yaptırtan Latife Tekin, Gece Dersleri'nde de devrimci Gülfidan'a kendini ve kadınlığını arattırır, buldurduğu yanıtta zaten kimseyi hoşnut etmeyecektir: "Ah hayatım, hiç benim olmadın..." Aşk İşaretleri ve Buzdan Kılıçlar'da da göçün, yoksulluğun ve her türden "öteki"liğin izini sürmeye devam eder Tekin, "pılık pırtıklar"ın dilinden "pılık pırtıklar"ın dilini yazar. Ve edebiyat dünyamıza dille işaretlenmiş bir tuhaf anti-kahramanı armağan eder, Nezir'i...

Bir çelişkiye, yanıtı olmayan bir soruya yazgılıdır bütün bu romanlar; kadının dille kirlenişine. Hemen bütün romanlarında görülen bu çelişkide Latife Tekin, kadınlığa atfedilen dilsizliğe başkaldırırken, kendi dilini yaratan kadının temelde karşı olduğu iktidarın, eril düşüncenin türlü yaratımlarına bizzat ortak olduğunun da fena halde farkındadır. Ondandır ki sözden çok sese meyleder yazar, hemen her romanına dair şarkılı bir fisıltı bırakmayı başarır okurunun kulağında...

Mehmet GÜLER: Ölümünden Zor Kararlar

Mehmet Güler'in ilk kitabıdır.

Sabri cezaevinden tahliye olur, çıkışta polisler onu gözaltına alır, hücrede işkenceyle karşılaşır. Sonra tutuklanır ve GATA'ya götürülürken şehirlerarası otobüste kelepçelerini söker ve iki askerin elinden firar eder.

Eski bir arkadaşı olan Celal'in yaşadığı kente gelir. Onu bulur ve bir eve yerleştirilir. Celal müteahhitlik yapıyorsa da, hâlâ siyasete olan duyarlılığı sürmektedir.

Bu arada Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencilerinden Siti ve bir grup arkadaşı, gençlik örgütlenmesi içerisindedirler ve kurdukları yeni ilişki Hayri isminde biridir. Hayri, onları dağa çıkmaya yönlendirir, siyasi bilinç edinmelerine öncülük eder.

Celal ise iş gerekçesiyle çıktığı yurtdışı gezisinden dönüşünde Sabri'ye sevinçli haberler getirmiştir. Arkadaşları, Sabri'yi gelip bulunduğu yerden alacak ve güvenli bir şekilde dağa götüreceklerdir.

Kaderin bir cilvesi; Sabri ve Siti aynı zaman diliminde, aynı yöne doğru gitmektedirler. Belki bir gün buluşurlar da, neden olmasın?..

Kitapta bunun işareti veriliyor çünkü. Siti, Sabri'nin firar haberi büyük bir gazetenin baş sayfasında verildiğinde fotoğrafına bakarken, çok beğendiğini ifade etmişti Elif'e.

Öte yandan şehir örgütlenmesinde bulunan Kamuran, gözaltında işkencede yaşamını yitirir. Hayri, bir operasyonda kaldığı evi ablukaya alan polisle çatışmaya girer ve yaralı ele geçirilir.

Kitap Elifin gözaltına alınıp tutuklanması ile son bulur.

Mine SÖĞÜT: Şahbazın Harikulade Yılı

Vefa Stadi yanında kolları, Karagümrük'te gövdesi bulunan ve İstanbul'u dehşete düşüren, polisi bile şaşkınlığa sürükleyen cesedin dün de bir parçası Fatih'te bulunmuştur.. Kâğıda sarılmış bir halde Fatih Parkı'nda bulunan bacak parçasının ortaya çıkmasından sonra, polisler katilin cesedin başını nereye atacağını merak etmeye başladılar. Takvimler 7 Şubat 1979 tarihini göstermektedir. 12 Şubat'ta kadının sol bacağı Saraçhane Parkı'nda bulunur. 13 Şubat'ta parçalara ayrılarak öldürülen kadına ait olduğu sanılan elbiseler Karagümrük'te bir evde, 15 Şubat'ta kadının peruka biçimde yüzülen saçları Fatih Mezarlığı'nın kenarında bulunur. 18 Şubat'ta öldürdüğü kadının her gün bir parçasını sokağa atan katil Adana'da yakalanır. Baklava ustası olan katil, kendisinden ayrılmak isteyince sevgilisini hamile olmasına aldırmadan, öldürmüş, banyoda baltayla parçalayıp daha sonra jiletle doğrayıp parçaları sokağa bırakmaya başlamış. Kadının karnından çıkarttığı cenini de Fatih Parkı'na bırakmış. Kadının iç organlarını bir poşete koyup çöpe atmış. Baltayı da sobada yakmış. Sonra da Adana'ya gidip askere gitmek için askerlik şubesine başvurmuş. Gerçek hayattan bir dehşet hikayesi bu. O kadar can yakıcı ve sinir bozucu ki, böyle bir olayın romanı, hikayesi nasıl anlatılır insan tahayyül edemiyor.

Mine Söğüt, Şahbaz'ın Harikulade Yılı 1979'da bunun gibi bir cinayetten yola çıkarak romanını kurar.

12 Eylül darbesine varan süreçte İstanbul özelinde Türkiye'nin halini anlatıyor aslında. Tam anlamıyla bir dehşet yılı 1979. Sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen hemen her gün sağ-sol çatışmasında sokaklarda onlarca insan, öğrenciler, işçiler, öğretmenler, polisler, savcılar, öğretim üyeleri öldürülüyor. Politikacılara, bilim adamlarına, yazarlara, gazetecilere suikastlar yapılıyor. Hemen her yerde bombalar patlıyor. Topyekûn cinnet geçiriliyor. Şiddet ve korku var hayatın içinde. Ölüm salgın bir hastalık gibi evlerden evlere bulaşıyor. Bir yandan da halk büyük bir yokluk içinde; elektrik, su kısıntıları, benzin, yağ, tüp gaz gibi temel gereksinimlerde yaşanan yokluk... Tüm bu manzarayı tamamlarcasına yaşanan doğal felaketler, salgın hastalıklar... Ülke her haliyle askeri darbeye hazırlanıyor.

"Bu yıl Şahbaz'ın harikulade yılı, ölümlerin dirilerin rüyalarına girdiği yıldır. Sokakta o kadar çok insan ölüyor... Öldürülüyordu ki, rüyalar kendilerine cinnet

dilinden başka bir dil bulamıyorlardı." Mine Söğüt, masalla gerçeğin iç içe geçtiği bir üslupla anlatıyor 1979'u. Roman, bir lanetten kurtulmak amacıyla işlenen masalsi bir cinayetle başlıyor. Bu, bir anlamda töre cinayetidir. "Benim ağam delirtti / Karnımda onun kötü dölü / Biri beni öldürsün" diyen ikiz kız kardeşini öldürüyor Mustafa. O günden sonra hamile kalan tüm kadınlar ikiz çocuklar doğuruyorlar. Köy halkı bu durumdan ürüyor. Korku hâkim olunca toprağın bereketi kesiliyor. Köylüler köyü terk etmeye başlıyor. O yıl doğan ikizleri de anneleri diri diri toprağa gömüyor ya da kendi elleriyle öldürüyor. Sadece iki erkek bebek sağ kalıyor. Romanın anahtar cümleleri de burada söyleniyor; "Biliyor musunuz, Tanrının varlığı tartışılabilir ama kaderi inkar etmeye kimsenin gücü yetmez. Eğer olacakları kendimiz tayin edemiyorsak, her şey isteklerimizden ve hayallerimizden bağımsız, bildiği gibi vuku buluyor... Deli nehir gibi kendi asi yolunu izliyor... Nihayetinde hiç aklımıza gelmemiş yerlere varabiliyorsa... kader vardır."

Romana adını veren Şahbaz, kendini şöyle tanıtmaktadır; "Benim kaderi yönlendirdiğime inananlar da yok değil. Evet, belki bazılarının aklına girdiğim doğrudur. Görmediklerini gösterdiğim, istemediklerini istediğim, akıllarını çeldiğim söylenebilir. Ama onların bana kanması da bir kader sayılmaz mı?" Şahbaz'ın akıllarına girdiği insanlar sebepli sebepsiz cinayetler işlemektedir.

Mine Söğüt, masalsi anlatımı tercih etse de romanını bütünsel bir yapı olarak kurmuştur.

Şahbaz'ın Harikulade Yılı 1979, 12 ana bölümden ve ek olarak 1979 Almanajından oluşmaktadır.

Her ana bölüm bir ay anlatır. Ana bölümlerin ilk alt bölümünde o ayın özellikleri, o ayda doğanların karakterleri, bu özelliklerin Şahbaz'daki yansımaları, Şahbaz'ın evinin küçük bahçesi vesilesi ile doğayla kurduğu ilişki, hangi bitkileri diktiği, yetiştirdiği, bitkilerin mevsimlerin etkisiyle yaşadıkları anlatılmaktadır

Şahbaz, ocak ayında, işkenceden mahvolmuş bir vaziyette ölüp ölmediği ayırt edilemeyen bir kadına rastlayacaktır işkence hanenin bodrum katında. Şahbaz bu kadını hemen her ay çıkan turfanda meyvelerle besleyecek ve ona Binbirbir Gece Masallarını andıran bir tarzda masallar anlatacaktır, ama dehşet ve cinayet masalları, korkunç masallar. Böylece kadını hayatta tutacaktır.

Romanın yapısında Şahbaz'la kadının ilişkileri de birer alt bölüm oluşturulur.

Diğer alt bölümde de şehirde işlenen siyasi veya insani nedenli cinayetler anlatılmaktadır. Birçoğunun arkasında başlarında Komutan denilen bir adamın bulunduğu bir katiller çetesi var.

Dehşet hikâyeleri birbirlerine bağlanıp sayfalar ilerledikçe romanın girişinde yer alan lanetli köy ve oradan kaçıp hayatta kalabilen ikizlerin kimliklerini ve kadınları parçalara ayırıp şehrin çeşitli köşelerine atan katil Salih ile elini hiç kana bulamayan ama şehirde hunharca işlenen bir çok cinayetin azmettiricisi Komutanı'n (Melih) ilintilerini çözmeye başlıyoruz. İşlenen, işletilen tüm cinayetlerin özünde aile içi ters ilişkiler, cinsel istismar, ensest vardır.

Üst üste bu korkunç hikâyeleri okurken aslında her şeyi tekrar tekrar yaşadığımızı düşünüyorsunuz. Bir çok hayat sadece eskiden yaşanmış hayatların tekrarından ibaret diyor Şahbaz. "Belki yaşam sadece kötülük yol alsın diye vardır" diye ekliyor. Yine de bu kadar çok cinayetten bir süre sonra okur olarak yoruluyoruz. Mine Söğüt, böylesine yoğunluğu ülkenin yaşadığı korkunçluğu bizlere hissettirmek için üstüste yığılmış olabilir ama anlatımın tüm akıcılığına rağmen bu denli çok kan akması okumaktan caydırıcı bir etken haline de gelebilir. Ama, 1979'da durumun anlatılardan daha da vahim olduğunu Almanak bölümünü okuyunca anlıyoruz. Romanda ne denli çok kan dökülürse dökülsün gerçek hayat daha kanlı ve acı.

“İşlenecek cinayetleri kendileri planladıklarını zannediyorlar. Kin damarlarından kendiliğinden akan kan sanki. Oysa Şahbaz her şeyi düzenlemek, savaşı gerektiği zaman başlatmak, gerektiği zaman da bitirmek için orada. Hiçbiri içlerindeki Şahbaz'ı hissetmiyor. Oysa kollarına, bacaklarına, kafalarına, hatta duygularına bağlı ipler var; uçları Şahbaz'ın hünerli parmakları arasında. Binlerce yıl önce yazılmış ve her dönem tekrar tekrar sahnelenmiş eski bir oyunu oynuyorlar şuursuzca.”

Masalsı anlatım, ikizlerin cinayetleri, Şahbaz gibi cin mi, peri mi, şeytan mı olduğu anlaşılamayan bir anlatıcı/kahraman, hikayeyi zamandan, boyuttan kopartıyor gibi görünse de Mine Söğüt ana hikayenin gerisinde, Pavyon şarkıcısı Mehtap'ın oğlu Burak'ın geçirdiği evrimi anlatırken, o dönemde sağ/milliyetçi kisvesi ile örgütlenmenin nasıl gerçekleştirildiğini, nasıl bir bilinçlendirme ile gençlere cinayet işlettirildiğini, o katilleri azmettirenlerin nasıl korunduğunu gerçekçi bir dille anlatıyor.

Her şeyin tekrar ettiği tezi ile ikizlik tartışılan temel kavramlar. Hem birbirinin benzeri, olmazsa olmaz, hem de karşıt kutuplar. İyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik gibi temel çelişkiler ikizlerin karşıtlığını oluşturuyor. Bir yandan roman Türkiye'nin kabus dolu yıllarını anlatırken diğer yandan da insanlığın evrensel sorunlarına doğru açımlar sağlıyor. Kötülük, kan dökme arzusu gibi romanı okurken yazarla birlikte sorguluyorsunuz.

Kitabın son bölümünü oluşturan 1979 Almanya ile Şahbaz'ın Harikulade yılı bir araya gelince masalla gerçek de bütünleşiyor. Mine Söğüt, tamamen gerçek haberlerden yeni bir anlatı kurmuş. Roman bu açıdan da bir örnek kitap olarak incelenmeye değerdir.

Rıfat ILGAZ: Karartma Geceler

Mustafa Ural bir süredir hapisanededir. Çok zor şartlar altında yaşamaktadır. Kaldığı oda nem ve pire içindedir. Verilen yemek ise sadece kuru bir ekmeğdir. Mustafa Ural, insan yüzü göremediği bu yerde, suçunun ne olduğunu bilmeden günlerini geçirmektedir. Tarihin 6 mı, 7 mi yoksa 8 Haziran mı olduğunu bilmemektedir. Bir süre sonra ani bir değişiklik olur. Koğuşların hepsi boşaltılmaktadır. Bütün hapisane boşalır. Mustafa Ural, günlerden sonra ilk defa gökyüzünü ve İstanbul'u gördüğü için mutludur. Fakat bu değişikliğin sebebini anlayamaz. Mahpuslardan biri savaş dolayısıyla sığınaklara götürüldüklerini söyler. Komutan, konuşanı vuracaktır. Mustafa Ural'ın Halil adındaki başka bir mahkûmla konuştuğunu görür. Komutan onları taş odaya gönderir. Taş oda, en korkunç cezaların verildiği kısımdır. Taş odada Halil'le sohbet etmeye başlayan Mustafa ona hapse giriş sürecini anlatmaya başlar.

Mustafa Türkçe öğretmenidir. Sıkıyönetim bölgesindedir. Mustafa, rahatsız olduğu için bir süre sanatoryumda kalmıştır. Bu yüzden raporludur. Bir öğretmen arkadaşı yanına gelir ve eserlerinin tehlikeli görüldüğünü ve dikkatli davranması gerektiğini söyler. Kitapları toplatılmaktadır.

Mustafa, arkadaşından sonra evine gittiğinde apartmanın kapısında polisleri görür. Ayten, gelmemesi için uyarır. Mustafa, hakkında tutuklanma kararının çıktığını anlar ve ne yapacağını şaşırır. Karısının yanına gider ve şifreli bir şekilde durumunu anlatır. Eşi, ona bir miktar para verir. Mustafa, hep yakalanacağı korkusuyla İstanbul sokaklarını dolaşır. Arkadaşı asteğmen İlhan'ın yanına gider. Ondan kimsenin şüphelenmeyeceğini

düşünür. Fakat arkadaşı ona çok soğuk davranarak başını derde sokmamasını anlatır ve teslim olmasını söyler. Mustafa, çok büyük hayal kırıklığına uğrar ve dostluklarının bittiğini söyleyerek oradan ayrılır. Gece, evine gider. Karısı polislerin her yerde onu aradığını ve kitaplarının tamamen toplandığını söyler.

Sabaha doğru evden bir yabancı gibi çıkar. Gazetelerden iki yüz kişinin tutuklandığını, kendisinin de arandığını okur. Suçu, propaganda mahiyetinde kitap yayınlamaktır. Sokaklarda yakalanma korkusuyla geçirdiği bir günden sonra dostu Cengiz'in yanına sığınır. Cengiz, istediği kadar yanında kalabileceğini söyler. Mustafa çok sevinir. Tek göz bir odada kalan Cengiz'in evindeki en büyük sorun odun ve kömürdür. Tüm şehirde odun, kömür çok pahalıdır. Cengiz ve Mustafa paralarını birleştirerek aldıkları odunlarla ısınmaya çalışırlar. Cengiz, Mustafa'ya her konuda saygı duymakla birlikte politikadan uzak durmaktadır. Fakat hocasını bu zor günlerinde, saklamakta kararlıdır.

Mustafa, Cengiz'in evinde sessiz, sakin bir süre geçirir. Fakat bir gün Cengiz'in kız arkadaşı Çiğdem eve gelir. Çiğdem Mustafa'nın bir kanun kaçağı olduğunu anlar ve polise şikâyet edeceğini söyler. Mustafa bu yüzden buradan ayrılmak zorunda kalır. Yine sokaklardadır. Ne yapacağını bilemez Gördüğü her kişiden şüphelenir. Yakalanma korkusu ile geçen bir süreden sonra babaannesi ile yaşayan Nihat'ın yanına gitmeye karar verir. Nihat, okulunu uzattığı için bitirme sınavlarına hazırlanmaktadır. Nihat, babaannesine Mustafa'yı gündüzleri eve gelip ona ders anlatan bir hoca olarak tanıtır. Birkaç gün Mustafa burada dinlenir. Hatta sağlığı de düzelir. Fakat bir gün Nihat'ın babaannesi Mustafa'nın orada kaldığını anlar ve çok sinirlenir. Mustafa oradan da ayrılmak zorunda kalır.

Bir gece Mustafa yolda bir polise yakalanır. Sıkıyönetim günleri olduğu için polis kimliğini sorar. Mustafa kendisini bir arkadaşının yanından gelen bir öğretmen olarak tanıtır. Acele ile çıktığı için ceketini güya onun evinde unutmuş ve kimliği de içinde kalmıştır. Böylelikle kurtulur. Mustafa, Cengiz kız arkadaşından ayrıldığı için onun yanında yeniden kal maya başlar. Karısını ve çocuğunu çok özlediği bir gün he şeyi göze alarak gece yarısı evine gider. Karısı ona çok soğuk davranır. Nerdeyse onun teslim olmasını istemektedir. Mustafa Ural, karısının davranışlarına bir türlü anlam veremez. Bu arada kapı çalınır. Gelen komşularının kızı Ayten'dir. Ayten babasının Mustafa'yı

polise şikâyet etmeye gittiğini söyler Mustafa'nın hemen kaçması gerekmektedir. Mustafa kaçarken onu en çok üzen Şükran'ın onu uğurlamamasıdır.

Mustafa polisten kaçmaya başladığından beri bir ay geçmiştir. Maaşını karısının yardımı ile alır. Bir gün Ayten'le buluşur. Ayten, hocasına yazdığı hikâyeleri okutur. Bir de Şükran'ın İlhan'la gezmeye gittiğini söyler. Mustafa'nın kalbine bir şüphe düşer. Karısının ve çocuğunun başında olmamasının sonunun böyle olmasına şaşırmaz.

24 Mayıs'tır. Mustafa'nın sağlığı hücrede kalmaya müsait hâle gelmiştir. Artık yakalansa dahi hapisane koşullarında yaşayabileceğini düşünmektedir. Ve beklenen gün gelir. Mustafa yolda önceden karşılaştığı polisle karşılaşır. Polis onun önceki sefer yalan söylediğini öğrenmiştir. Apar topar onu emniyete götürür.

Mustafa Ural ve Halil taş odada gözaltında iken bir gelişme olur. Mustafa, savcıya sevk olunmuştur. Mahkemede Mustafa'yı kötü bir sürpriz beklemektedir. Karısı Şükran da oradadır. Fakat karısının onun savcıya sevk olunduğunu bilmesine imkân yoktur. Bir başka mesele için orada olmalıdır. Birden bir duruşmada İlhan'ı görür. İlhan işlediği suçtan dolayı askerler tarafından sorguya çekilmektedir.

Zülfü LİVANELİ: Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm

Roman, Sami'nin 12 Mart döneminde başına gelen korkunç bir olay nedeniyle İsveç'e siyasi mülteci olarak gidişinden sonra yaşadıklarını, zaman zaman kahramanın kendi geçmişine doğru yaptığı zihinsel yolculuklarla birlikte konu alıyor. Romanın ana konusunu ise Sami'nin, Stockholm'e kendisi gibi iltica etmiş olan arkadaşlarıyla birlikte darbe döneminin eski bir bakanına karşı hazırladıkları bir intikam planı çerçevesinde gelişen olaylar oluşturuyor. Bu süreçte Sami, özlem ve öfke, bağışlamak ve intikam almak arasında gelgitler yaşayacağı bir yenilenme dönemine giriyor.

Bu kitabında Livaneli, 12 Mart darbesini, hem siyasetle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir gencin yaşadıkları üzerinden hem de darbe döneminin eski bir bakanının gözünden değerlendiriyor. Bir yandan da batılı bir ülkede siyasi göçmen olarak verilen var olma mücadelelerini kaleme alıyor ve birilerine göre hep “öteki” ya da birey olma/olamama hallerini irdeliyor. Romanın bu iki ana konusuna, kitap boyunca yapılan psikolojik tahliller ve bu tahlilleri destekleyen çarpıcı bir kurgu da eşlik ediyor.

Aslında Livaneli bu kitaba başladıktan epey bir süre sonra yazmaya ara vermiş. “Bunun nedeni, olaylara ve karakterlere fazla yakın olduğumu düşünmem ve ‘gerçeğe gerçekdışından ulaşmak’ için gerekli mesafeye sahip olmadığımı inanmamdandı” diyor yine kitabının önsözünde. Bu yüzden, bu romanını iki farklı anlatıcı aracılığıyla, iki farklı dille ve bakış açısıyla kaleme almayı tercih ediyor. Sami’nin kendi hikayesini anlatması için anlaştığı yeni ve tanınmamış bir yazarın anlatısı, kendi metinleriyle ya da onun metne yaptığı müdahalelerle birlikte verilmiştir.

Adalet Ağaoğlu :Hayır

Hayır’ın ana karakteri Aysel, karşımıza ilk olarak Adalet Ağaoğlu’nun ve Dar Zamanların ilk romanı olan Ölmeye Yatmak romanında çıkar. Aysel, kocası Ömer’i öğrencilerden biri olan Engin ile aldatmıştır. Bunun da etkisiyle, bir otel odasında intihar etmeye karar verir, fakat aldığı ilaçları kusarak “başarısız” olur. Hayır..., Aysel’i bu olaylardan yıllar sonra, yaşlı bir kadın olarak tekrar merkeze koyar.

Romanın ikinci bölümü “Akşamüstünde” ise, merkeze yerleştirilen karakter Engin olur. Engin, yaşadıklarının üzerinden yıllar geçse de, Aysel’i unutamamış, onu derin hislerle sevmeye devam etmiştir. Engin’e ayrılan bölüm, Aysel ile Engin’in yıllar sonra Avrupa’da karşılaştığı günü ve Engin’in Aysel’i telefonla arama çabasını konu alır.

Bu romanda büyük rol oynamamalarına rağmen karşımıza çıkan Ömer, Tezel ve Ayşen ise, Bir Düğün Gecesi’nin ana karakterleridir. Bu roman, Aysel’in yeğeni Ayşen’in düğününü konu alır, ancak Aysel romanda fazla gözükmez. Ailesinden büyük ölçüde kopmuş olan Aysel, Ayşen’in düğününe gitmeyi reddeder.

Bir Düğün Gecesi’nin merkezinde, Aysel’in kocası Ömer ve kız kardeşi Tezel vardır. Ömer, Aysel ile evli olmasına karşın, gelin Ayşen ile arasındaki hisleri gizlemez. Hayatta hiçbir şeye inanmayan, her şeyi boş ve anlamsız olarak gören Tezel ise, kendisi için korkunç olan bu düğün macerasını içki içerek atlarmaya çalışır.

Tezel, Ayşen ve Ömer Hayır...’da doğrudan karşımıza çıkmaz. Ancak Aysel, sık sık bu karakterler hakkında düşüncelerini paylaştığı için, onların akıbeti de dolaylı olarak okuyucuya ulaştırılır. Ömer ile Aysel, Hayır...’ın başladığı noktada boşanmıştır: Ömer, kocası Ercan’dan ayrılan Ayşen ile bir ilişki yaşamış, ondan bir çocuğu olmuştur.

Tezel ise, romanın başındaki mektuplardan anladığımız kadarıyla, İspanya'ya yerleşmiş, burada yeni bir hayat kurmuştur.

Samim KOCAGÖZ: Mor Ötesi⁸¹

Samim Kocagöz'ün 12 Eylül 1980 darbesinin toplumsal etkilerini ve sarsıntılarını, bireyler üzerinde bıraktığı kalıcı izler açısından ifade ettiği *Mor Ötesi* romanını, yazarın roman anlayışı bağlamında dikkate alabiliriz.

Bilindiği gibi, daha önce gerçekleştirilmiş olan 12 Mart müdahalesi, ilerici düşüncelerin önünü kesmek için bir baskı rejimi uygulamış, toplumun pek çok kesimini sindirmeyi amaçlamıştı; ama toplum üzerinde kalıcı ve sürekli bir etki yaratmamıştı. Bir toplum mühendisliği projesi olarak başlatılan 12 Eylül 1980'deki darbenin amacı ise, sadece toplum üzerinde ağır bir baskı oluşturmak ve halkta yılgınlık yaratmak değil, aynı zamanda topluma “yeni değerler” içeren bir dünya görüşü getirerek, toplumcu/ sol düşünceye darbe indirmektir. Bu amaçla, inanılmaz bir baskı ve sansür mekanizmasıyla aydınlar susturuldu; basın, radyo ve TV denetim altına alındı. İlerici, aydınlanmacı, toplumcu düşünceleri benimseyen öğretim üyeleri sürgün edildi ya da üniversiteden çıkarılmaya başlandı. Kitaplar toplatıldı, evler arandı. İnsanlar birtakım ihbarlarla gözaltına alındı. Kayıplar, sürgünler, işkenceler, idamlar... acı birer gerçek olarak toplumu depolizasyon sürecine taşıdı. Yıllar içinde toplumcu düşünce ve idealler, haksızlıklarla mücadele, eşitlik ve adalet arayışı gibi erdemler demode ilan edilerek toplumda yeni bir insan tipi yaratılmaya başlandı. Köşe dönücü, kısa yoldan kâr elde eden, rüşvetçi, talancı, bozguncu, dürüstlükten uzak bu insan tipi, yeni bir girişimci modeli olarak sunuldu ve liberal ekonomi anlayışı, böylece çarpıtılarak baş tacı edildi. Bireycilik her alanda öne çıktı; toplum yararını gözetmeyen her türlü radikal düşünce ve sol ideoloji, devrini doldurmuş ve terk edilmesi gerekli düşünceler olarak ilan edildi. Böylelikle, 1980 darbesi asıl amacına ulaştı, değerler aşındırılarak, kavramların içi boşaltılarak sol düşüncenin ve eylemin tasfiye süreci hızlandırıldı. Bu süreç, devamlılık göstererek günümüze kadar geldi. 12 Eylül anayasasının, aradan geçen 27 yıla rağmen hâlâ üzerinde yeterince çalışılmaması nedeniyle, 12 Eylül kâbusunun bir bakıma devam ettiğini de söyleyebiliriz.

⁸¹ Samim KOCAGÖZ, *Mor Ötesi*, (İstanbul, Literatür yayıncılık,2008).

Yaşadığı çağa tanıklık etmeyi ve toplumcu gerçekçi perspektiften bakarak dönemine ayna tutmayı amaçlayan, bunu romancının yazarlık onurunun bir gereği olarak düşünen Samim Kocagöz'ün, Mor Ötesi adlı kısa romanı da bu açıdan değerlendirilebilir. Mor Ötesi'nde, 12 Eylül'ün toplumda ve kişilerde yarattığı yıkımlar, kentin oldukça uzak bir kıyı mahallesindeki aydın bir aile ve çevresindekilerin yaşadıkları gerçekler açısından etkili biçimde dile getirilir, Samim Kocagöz tarafından. Roman, bir dönemin yarattığı etkileri sığağı sığağına aktardığı için aynı zamanda sosyolojik bir boyut da taşımaktadır. Mor Ötesi, darbe sonrası süreçten bir bölümü aktaran olaylar dizgesiyle, tam anlamıyla bitmemiş, tamamlanmamış bir roman izlenimi bırakır. Olaylar, bırakıldığı noktadan sonra okurun zihninde devam eder; çünkü yazarın asıl vurgulamak istediği, romanda anlatılanların, yaşanan süreçten yalnızca bir kesiti aktardığı, darbenin olumsuz etkilerinin topluma zaman içinde dalga dalga yayılıyor olduğu gerçeğidir. Yazarın bilinçli bir biçimde roman sonunu açık uçlu bırakmasının asıl anlamı budur. Yaşam sürerken, darbenin dip dalgaları yaşamı sarsıntıya uğratmaya devam etmektedir.

Mor Ötesi, yazarın gözlem ve yaşantı birikimini somutlaştıran karakterleri, ustalıkla oluşturduğu betimleme ve diyalogları ile ilgiyle okunmakta; dönemi anlamaya çalışanlara, 'toplumun içindeki bireyin yaşantıları' perspektifinden birtakım veriler sunmaktadır. Mor Ötesi'nde görünürde sakin ve sessiz bir yaşam sürdüren emekli tarih öğretmeni ve toplumcu aydın Salih Akmercan'ın, hem kendisinin, hem de yakın çevresinin darbenin pek çok olumsuz etkisini yakından yaşaması ve hep birlikte uğradıkları haksızlıklar, sağlam bir kurgu ve akıcı, duru bir dille anlatılır. Salih Akmercan, mantıklı ve tutarlı davranışları ile romanda sağduyunun ve aklın temsilcisidir. Yazar, bir kez olsun "12 Eylül" ya da "darbe" sözünü etmeden, bu sözü roman kişileri aracılığıyla da kullanmadan, detaylarda yoğunlaşan bir anlatımla, romanın dönemsel arka planını çizer. Salih Akmercan, fırsat buldukça Tarihten Yapraklar dergisine yazılar yazan, tarih konusundaki bilgi birikimini ve yorumlarını okurlarla paylaşan, alçakgönüllü bir tarih yazarıdır aynı zamanda. 12 Eylül'ün basın, yayın ve düşünce üzerinde uyguladığı baskıya, Salih Akmercan'a öğretmenler kulübünde sataşan, darbe yanlısı bir tarih öğretmenin dergiyi ihbar etmesi, dağıtımına engel koyması olayının içinde yakından tanık oluruz. Hulki adındaki bu adam birdenbire ortaya çıkmış ve ilerici öğretmenleri tehdit etmeye başlamıştır. İhbarcılığını

polisle işbirliğine kadar vardırıan bir provokatör olan Hulki, olumsuz düşünce ve davranışlarıyla romanda dramatik çatışmayı yaratan unsurlardan biridir.

Öte yandan, romanda Salih Akmercan'ın boyun eğmez sükûnetinin yanında, haksızlıklara öfkeyle karşı çıkan emekli yargıç Nedim Bulutoğlu da önemli bir karakterdir. Salih Bey'in eşinin ağabeyi olan Nedim Bey, yaşanan pek çok haksızlığa öfkelenmekle birlikte, en büyük öfkeyi damadına karşı duyar; çünkü damadı Halim, tam anlamıyla dönemin adamı olmuş; rüşvet, yolsuzluk gibi kirli işlere bulaşmış bir iş adamıdır. Sadece çıkarları için bir tarikata bile girmiştir. Kendi holdingiyle ilgili önemli bir davada kayınpederi Nedim Bey'den, yüksek yargıdaki bir arkadaşına yüklü bir rüşvet teklif etmesini istemiştir. Bunun üzerine çılgına dönmüştür Nedim Bey. Öfkesi bir türlü yatışmamıştır yaşlı adamın. Başka bir gün damadı yine evine gelmeye kalkışınca, durumdan haberi olan Salih Bey'le birlikte onu evden kovarlar. Salih Bey'in ilk defa bu denli öfkelendiğine tanık olmuştur yakın çevresi.

Dönemin kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini Salih Bey'in, üniversitede fizik doçenti olan oğlu Doğan'ın ve psikoloji bölümündeki gelini Sibel'in, haksız biçimde görevlerinden alınmaları ve üniversiteden çıkarılmaları olayında da görmekteyiz. Sibel, daha sonra bir ihbarla gözaltına alınmış, orada gördüğü kötü muamele yüzünden düşük yapmıştır. Ameliyat olan ve günlerce hastanede yatan Sibel, ölümün eşiğinden dönmüştür. Doğan ve Sibel, yaralarını sarmak üzere baba evine gelmişlerdir. Yurt dışındaki üniversitelerden gelen teklifleri o güne kadar sürekli reddeden Doğan, yakında yurt dışına gidecek, oralardaki üniversitelerde çalışacak ve bilimsel araştırma yapacaktır artık.

Başka bir gün provokatör Hulki, Nedim Bey'in evinin polis tarafından didik didik aranmasına neden olan asılsız bir ihbarda bulunur. Evde arama devam ederken, Nedim Bey kalp krizi geçirir... Sonrasında da yine ihbar üzerine, haber vermeden eve gelenler tarafından Salih Bey'in çalışma odası aranır ve uzun yıllar boyunca biriktirdiği tüm araştırma notları, kütüphanelerden elde edip yazdığı bilgilerle dolu çalışma kâğıtları yerle bir edilir, dağıtılıp ayaklar altına atılır. Eve geldiğinde Salih Bey, gözlerine inanamaz. Çok geçmeden, kapıya gelen bazı görevliler, onu emniyete götürmek istediklerini belirtirler. Salih Akmercan, her şeye karşın o direngen sükûnetini bozmadı, karısını alnından öper ve kapıdan çıkar...

Sonrasında neler olmuştur? Salih Akmercan sorgu sonrasında gözaltına alınmış mıdır? Mor Ötesi'nin, toplumsal süreç içindeki bir kesiti aktaran kurgusal yapısı nedeniyle bu sorunun yanıtını okur verecektir; ya da yaşam... Çünkü o dönemde öylesine sık tekrarlanmıştır ki bu durum; her an herkesin yaşadığı/ yaşayabileceği bir gerçekliğe dönüşmüştür.

Romanda karakterlerin olumlu ve olumsuz olarak iki ayrı cepheden işlenmesinin, olumlu karakterlerin yazarın yansıtmak ve dile getirmek istediği gerçeklere ve düşüncelere sözcülük etmesinin, birçok toplumcu gerçekçi romanda olduğu gibi Mor Ötesi'nde de devrimci romantizm etkisi yarattığını belirtebiliriz. Toplumcu gerçekçi romanların önemli bir kısmının devrimci romantizmle sarmal oluşturması, gerçekçiliğin toplumcu boyuta geçtiğinde romantizmle el ele yürümesi hayli ilginç bir paradoks. Bu durumun, karakterlerin derinlikli işlenmediği toplumcu gerçekçi romanları belirli bazı şablona taşıdığını ve böylelikle bu tarz gerçekçi romanı, anlatmak istediği gerçekliğin dışına düşürerek başka bir paradoks yarattığını da ifade edebiliriz.

Romanın adının Mor Ötesi oluşuna birçok yorum getirmek mümkündür. Mor ötesi insan gözü tarafından görünmeyen, farklı dalga boyundaki ışığı anlatmaktadır. Görünenin ötesindedir mor ötesi. Yazar, romanda görünenin, anlatılanların ötesindeki bir gerçeğe; 12 Eylül'ün insan ruhunda yarattığı o görünmeyen; ama içten içe yıkıp yok eden tahribata gönderme yapıyor olabilir. Bu açıdan yorumladığımızda, Samim Kocagöz, yıllar öncesinden bugünlere de bir mesaj göndermektedir diye düşünebiliriz. Mor; işkenceyi ve travmaları da çağrıştıran bir renktir. Böyle yorumladığımızda ruhun yanında bedenın çektiği acılar da devreye girer...

Önce anımsanmayı ve sonra da eleştiri- özeleştiri süzgecinden geçirilerek yepyeni bir toplumsal sayfaya dönüştürülmeyi bekliyor içimizdeki, ruhumuzdaki, belleğimizdeki kırılmalar ve sancılarla dolu 12 Eylül anıları... Bugünü geçmişten; geleceği bugünün içinden çıkarıp şekillendirebilmek için; bellek tazelemeye, eleştirmeye, yanlışlıklardan yepyeni ve değerli dönüştürümlere ulaşabilmeye bugün belki de her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var. Çünkü toplumsal yapıda son zamanlarda öylesine radikal değişimler olmaktadır ki, bu değişme ve dönüşmeye toplumcu bakışın içinden nasıl yorumlamalar getireceğimiz; ancak derinlikli bellek analizleri, harekete geçirilen nesnel

eleştirme mekanizmaları ve yepyeni bir toplumcu sanat estetiğiyle mümkün olabilecek gibi görünmektedir.

Pamuk YILDIZ: O Hep Aklımda⁸²

Kitabın ilk baskısı 2007 yılında 12 Eylülde lise öğrencisi iken gözaltına alınan ve işkence altında ona yüklenen suçları kabul ederek hapis yatan yazarın otobiyografik öğeler içeren romanı yayımlanmıştır.

Yıldız, “Mamak Cezaevinde geçen bu yaklaşık 7 yılı anlattığı kitabı O Hep Aklımda için ‘terapi koltuğu yerine yazmayı tercih ettim ’demekte ve yazmayı ‘kusarak kurtulmak gibi’ sözleriyle tanımlamıştır.”

Irmak ZİLELİ: Eşik⁸³

Bu roman 12 Eylül darbesinden iki yıl önce devrimci bir aileye doğan Eylül’ün, bir komünist partinin önde gelen isimlerinden olan babası ve dayısı arasındaki fikir ayrılıkları ve ailedeki diğer sarsıntılarla boğuşması anlatılır. Kitap 2011 yılında yayımlanmıştır.

Zileli’nin romanı Eşik bir kadının var oluş hikâyesini anlatıyor. Siyasal ve ideolojik çatışmaların içindeki Eylül adlı bir kız çocuğunun açmazlarını, çelişkilerini ilmek ilmek örerken, bir ailenin bireyleri olan öteki roman karakterlerinin ruhunda, düşünce dünyasında yaşanan dönüşümü de özgün bir üslupla yansıtmaktadır.

Eşik, Irmak Zileli’nin, kahramanı ve tanıdığı Eylül’e, dünyanın tüm suçlarını dönüştürüp yükselttiği romanı değil sadece, okuru da yakasından yakalayıp içine katarak tanıklıkla sanıklık arasında götürüp getirdiği, başını dalgalı ve akıntılı sulara sokup çıkardığı bir ırmaştır.

Zilelinin romanı, kahramanları gerçek yaşamdaki insanlarla ister isimlendirilsin isterse kendi başlarına yaşamaya bırakılsınlar, okunmayı, hem de Saramago tarzı çok dikkatli bir okumayı hak ediyor: öykü, öyküler daha doğrusu ve de karakterler, çok şey anlatıyorlar geçmişe, güne ve en önemlisi de, geleceğe ilişkin. Eşik’e yaşam veren karakterlerin sol’dan kaynaklanışlarının, romana ilginin ağırlıklı olarak soldan gelmesine yol açabileceği gibi bir sınırlama kesinlikle söz konusu değildir. Irmak

⁸² Pamuk Yıldız, *O Hep Aklımda*, 2. bs. (İstanbul: Penta Yayınları,2008), 232.

⁸³ Irmak Zileli, *Eşik*,1.bs. (İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011), 215.

Zilelinin kitabında; gücü de buradan kaynaklanıyor zaten ve toplumu oluşturan bireylerin neredeyse tümünün deneyimlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesini de içermektedir.

Eylül, sol bir örgüt liderinin kız kardeşiyle, aynı örgütün ikinci adamı denilebilecek kahramanın çocuğu. Eylül-annesi-babası-örgüt Lideri'nin oluşturduğu dörtlüye, romanın ilerleyen bölümlerinde babasının yeni hayat arkadaşı da eklenir ve Eylül'ün gözlemlerine konu olur.

“Mutlaka durulacak ortalık, o zaman ufak da olsa kimi işlere soyunurlar elbet. Fabrikalara gidemez, köylerde toplantı örgütleyemez belki ama yapılır bir şeyler... Ne mesela? Onu bilemedi şimdi, ama en azından tartışmalar yürütürler içlerinde. Okuma yaparlar. Eğitim çalışması gibi olur. Madem pratiğe dökemiyorlar devrimciliği, en azından teorik yönden geliştirirler kendilerini. Parti'nin ideolojik donanımını artırmak için değerlendirirler bu yılları. Devrim dediğin uzun soluklu bir mücadele. Bugünden yarına olacak değil ya. Bugün yapacakları her şey yarınlaraya yatırım...”

Bu düşüncelerin kaç nesil tarafından yinelenmediğini –yenilenmediğini- bilenler, Eylül'ün gencecik yaşına karşın şöyle dediğini okuyacaklar, duyacaklar sonra, gelişmenin, dönüşümün, olumluya doğru evrilmenin anlamına –eğer bunu da arıyorlarsa- yaklaşacaklar:

“Babasına da yazacak bunları. Onun düşünceleri varsa, Eylül'ün de var. Bugüne kadar sustuğuna saysın. Neden korkuyor ki? Elif o mektubu yazmaya korkmadıysa, Eylül de korkmayacak. Korkusuz ve yüksek sesli bir mektup olacak bu. Hemen değil. Biraz daha düşünüp öyle. Babası gibi yapmayacak. Acelesi yok. Düşüncelerini olgunlaştıracak önce. Belki annesiyle de konuşur. Aslında hiç ihtiyacı yok. Onun desteğini almak için değil. Fikir verir. Onun söylediklerini de olduğu gibi alıp koymayacak ki mektubuna. Bak hala etkileniyor babasından. Ne önemi var bunun? Annesinin fikirleri tu kaka mı? Doğruysa onlardan da yararlanır, gocunacak bir şey yok. Gerekirse dayısına da gider. Ona biraz kitap verir. Anlatırsa düşündüklerini, ihtiyacı olan kitabı hemen tespit eder o. Babasının önerdiklerini de okur tabii, ne olmuş? Artık merak ediyor. Hep etti aslında. Çekindi yalnız. Öğreneceklerinin kafasını daha da karıştırmamasından çekindi. Ama yok artık kimseden bir çekinmesi. Dayısının hoşuna gider diye de yapmıyor bunu. Babası böyle düşünebilir ama o da mühim değil. Ne derse

desin. Okuyacak ve değerlendirecek. Beynini böyle bir kavanoz gibi açacak. Bugüne kadar inatla kapalı tuttu kapağını...”

Adnan ŞENEL: Elma ve Bıçak⁸⁴

Yazar, romanıyla ilgili şunları söylemektedir.

“Elma ve Bıçak, bir 12 Eylül romanıdır... Yaşanmış ve yaşanması muhtemel olayların yine gerçek ve hayali kişiler eşliğinde dile getirildiği bir romandır. Öncesiyle ve sonrasıyla, yakın tarihimize silinmeyecek bir damga vuran 12 Eylül darbesinin nasıl planlandığını, kurgulandığını ve yapıldığını; bir yıl önce yapılması düşünülen, ama şartların olgunlaşması adına bir yıl sonrasına bırakılan ve terörü önleme adına gerçekleştirilen 12 Eylül darbesinin, bizzat kendisinin cezaevlerinde nasıl bir terör fırtınası estirdiğini gözler önüne seriyor... Her şeye ve her zorluğa rağmen, aşkın ideolojiler üstü ve kaçınılmaz olduğunu anlatıyor .”

Osman, 12 Eylül öncesinin problemleri günlerindeki ideolojik kavgalardan birinde sol görüşlü bir genci öldürür. Osman’ı aramaya çıkan amcaoğlu Ömer, olay yerine geldiğinde iş işten geçmiştir. Ömer, Osman’ın elinden cinayet silahını alarak O’nu olay yerinden uzaklaştırır. Ama polis, olay yerinde yakaladığı Ömer’i gözaltına alır. Polise cinayeti kimin işlediğini söyleyemeyen Ömer, cinayet zanlısı olarak cezaevine konulur. Ömer’in cezaevi günleri, yaşadıkları acılar, O’nu idama kadar götüren süreç, romanın ana konusudur.

12 Eylül öncesinde her geçen gün artan anarşi ve terörün yarattığı karamsarlık ülkeye hakim olmuş, Süleyman Demirel azınlık hükümetinin işbaşına geldiği altı aylık sürede 1553 kişi öldürülmüştü. Fakat 11 Eylül’de oluk oluk akan kan, 12 Eylül günü bıçak gibi kesilivermişti. Adeta birileri “elmaların olgunlaşmasını beklemiş, bıçakla soyulmalarının dönemini başlatmıştı.” Dışarıda bıçak gibi kesilen terör ve şiddet ortamı, artık içeriye Mamak Askeri Cezaevi’ne taşınmıştı.

Sağ görüşlü bir gazeteci olan Nedret’le sol görüşlü bir öğretmen olan Sevda’nın aşkı, Ömer’in hikâyesiyle birlikte anlatılmaktadır. Romanda geçen isimlerin bir bölümü o günleri yaşayan insanların bildiği isimler. Bu isimlerin bir kısmının hayatı, Ulucanlar Cezaevi’ndeki infazlarla son buluyor.

⁸⁴ Adnan ŞENEL, *Elma Ve Bıçak*, 1. bs. (İstanbul ,Kurgan Edebiyat,1.Baskı,2012), 217.

2.4 28 ŞUBAT 1997 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ

2000’li yıllarda 28 Şubat sürecini toplumda yaratılan kutuplaşma ekseninde ele alan romanlar yayımlanmıştır

Bu konudaki eleştirelliği 28 Şubat romanlarının sırtlandığı söylenebilir. 1980’lerin ikinci yarısından itibaren başörtüsü meselesi etrafında yazılan romanlar 28 Şubat tanıklıklarının ilk adımlarını oluştururlar.

28 Şubat tanıklıklarında da çarpıcı bir bireysellik tartışması baş göstermektedir. İnançları uğruna ailelerini karşılarına alan gençleri kendi iç sorgulamaları ile birlikte ele alan bu romanlarda ikna odaları dramatik bir simgesellik yakalar. Darbe tanıklıklarının kimileri iyileştirmeye, mutlu sonlara eğilimlidir; yazarlar karakterleri için yaraları gizleyecek bir güç ve iktidar konumu inşa etmeye çabalar. Kimi romanla da ise kendi kendisiyle savaşım içindeki karakterleriyle iyileşmenin ve unutmamanın imkânsızlığını vurgulayarak, okuru düşünmeye ve eleştiriye sevk eder. Pek çok roman sadece karşısında durduğu politik görüşün eleştirisi ile sınırlı kalsa da, bazıları çarpıcı bir sistem eleştirisi sunmaktadırlar. Bu romanlar, Agresif güç tutkusunun, ezme ve kontrol etme isteğinin, liderlik ve üstünlük duygusunda tatmin bulma arzusunun eleştirisini asker- sivil ikiliği ile kısıtlı kalmadan yapmaktadırlar. Askerî yönetimin karşısında durduğunu iddia ederken bir rol modeli olarak bu imgeye yaslanan ve bu imge çevresindeki güç illüzyonuna katkıda bulunmaktadırlar.

Selçuk ORHAN: Kırk Hadis⁸⁵

Roman Ankara ve İstanbul’da iki ayrı koldan, iki ayrı zamanda ve iki kadın kahramanın odağında gelişmektedir.

Onların yaşadıkları, ilişkileri ile kahramanlar çoğalmaktadır. Olaylar ve tabii anlatı bir çok kanaldan akmaya başlar. Sayfalar ilerledikçe aynı olayların farklı kahramanların anlatımıyla farklı bakış açılarıyla anlatıldığını görürüz. Ama bu biçimsel uygulama okumayı zorlaştırır. Fakat yazar bununla hiçbir olayın tek bir bakış açısından anlaşılamayacağını, yani gerçekliğin herkese göre değişken olduğunu göstermektedir.

Nazan, hayatı babasıyla sorunlarıyla, ona tepkileriyle biçimlenen bir genç kadındır. Maddi olarak oldukça iyi durumda olan baba kendini dine ve cemaate adanmış,

⁸⁵ Selçuk Orhan, *40 Hadis*, 1.bs. (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2010), 180

hayatta da bunun karşılığını almış ve matbaalara, okullara, işyerlerine sahip olmuş, bir dönem milletvekili seçilmiş, banka kurmuş bir adamdır. Babanın yaşamı bize cemaatin örgütlenmesini, çalışma yöntemlerini, insan ilişkilerini, okullar ve yurtlar aracılığıyla gençlerin nasıl yetiştirdiğini yansıtır. Nazan, kitaplar arasında annesiz ve yalnız büyümüş, küçük yaşta şiir yazmaya başlamış, şiirdeki başarısı ona muhafazakâr entelektüel çevrelere girmesini sağlamıştır. Onun yaşadıklarını izleyerek bu çevrelerde insan ilişkilerinin nasıl geliştiğini, kadınlara nasıl yaklaşıldığını öğreniyoruz ki bilindik durumdan farklı değildir. Nazan da güzelliği ve gençliği ile sık sık erkeklerin ilgi odağı olur.

Nazan'ın kısa süre imam nikahıyla evli kaldığı 70'li yılların şairi Niyazi Gümüş'ün kızı Zeynep ikinci kadın kahraman. Onun da babasıyla gerilimli bir ilişkisi vardır. Bu gerilim özellikle Niyazi Gümüş'ün karısını terk edip kızı yaşındaki Nazan'la evlenmesi ile iyice artmış. Zeynep bu gelişmeyi evle ve babayla bağını iyice gevşetmek için bir bahane olarak kullanmış. Özgürlüğünü ilan etmiş. Zeynep, Boğaziçi Üniversitesi'nin Felsefe bölümünü kazanmış. Orada sol eğilimli bir grubun oluşturduğu tiyatro kulübüne katılıyor, oyunculuğu öğreniyor ve sonuçta dizilerde ve reklamlarda küçük roller oynayarak hayatını kazanmaya başlar. O da Nazan'inkine benzer şeyler yaşar, insan ilişkilerinin, kadına yaklaşımın iki çevrede de pek farklı olmadığını görürüz...

40 Hadis'in kırk bölümünde edebiyat çevreleri, siyasi dergiler, cemaatlerin öğrenci yurtları, bekâr evleri gibi mekânlarda yaşanan ilişkilerle, olaylarla yazar tüm kahramanlarının temel meselesi olan tanrıya İnanç'ı sorgulamaktadır. Yaşananlar roman kahramanlarının kendi kendileriyle yüzleşmelerine, hayat biçimlerini, ilişkilerini sorgulamalarına ve nihayetinde inançlarına daha sıkı sarılmalarına ya da inançlarını kaybetmelerine neden olur.

Sabiha ATEŞ Sevda Uğruna:⁸⁶

Allah yolunu kendine sevda edinen bir kadın bu uğurda çektikleri kaleme alınmıştır.

“-Yat ! Yat! Yat!.. Komutlarıyla insanları yatırıyorlar ellerini bağlıyorlar ve arabalara bindiriyorlardı sorgusuz, sualsiz... Yarım saat içerisinde neden

⁸⁶ Sabiha Ateş, *Sevda Uğruna*, 1.bs. (İstanbul: Beka Yayınları, 2012), 239.

toplandıklarına dair bir açıklama alamadan götürüldüler karakola. Her biri tek tek sorgudan geçti. Küçük bir gözdağı vermektir maksatları. Peşindeyiz mesajıydı yapılan. Hiç birinin her hangi bir yele bağlantısı bulunamamıştı. Herkese:

-Neden toplandınız? Sorusu sorulmuştu ayrı ayrı odalarda.

Her birinin cevabı aynıydı:

-Biz, bir araya gelip kitap okuyor, dinimiz hakkında bilgilerimizi artırma gayreti ile tefsir okuyup, öğrendiklerimizi birbirimizle paylaşıyoruz...”

Mehmet ZEREN: Öz Yurdunda Garipsin⁸⁷

Yazar 1987 yılında kitabın ilk cildini yayımlar. 1988 ve 1989’da ikinci ve üçüncü cildini yayımladığı romanda, başörtüsü yasaklarının gündemde olduğu yıllarda üniversitede okuyan öğrencileri konu eder. Beyazıt’taki oturma eylemleri ve ailelerin ısrarla üniversitede eylem yapan kızlarını vazgeçirme ve evliliğe ikna etme çabaları anlatılır. Üçüncü cilt, romanın başkahramanı Meral’in Anayasa Mahkemesi kararını okuması ile biter. Kitabın 1999’da 28 Şubat’tan sonra yayımlanan dördüncü cildinde Meral evli ve çocuklu bir kadın olarak mücadeleye devam eder.

Mehmet EROĞLU: Emine

Eserde Güneydoğu gerçekliğinin de içine girilir. söz konusu dönemin toplumsal, sınıfsal, ekonomik koşulları, vicdan, ahlak, inanç vb. temelindeki insani değerleri, bunların göstereni, ipuçları, verileri olarak olaylar, ilişkiler, durumlarla yoğrulmaya başlar. Roman kişisi olarak Emine, dinci kesimin; Rojin ise Kürt kesiminin gerçekliğiyle yüzleşmesinde anahtar rolü üstlenmemektedirler. İnançlı Emine’yi, yine Mehmet’in dolaylı anlatımıyla tanıyoruz üçlemede.

Emine, ağabeyi Yakup, mutlak ölümden kurtulduğunda on bir yaşındadır. Bir süre yurtdışında okumuş olmasına karşın taşralıdır ama. Ağabeyini kurtaran “kahraman” a çocuk yaşlarından beri âşık olan Emine, Yakup’un araya girmesiyle, büyük aşk duyduğu Mehmet’le evlenir. Böylesi zengin bir aileye damat adayı olmasıyla başlangıçta “ötekinin sesi” biçiminde cılız halde kendini gösteren sınıf atlama hevesi “ikiz ”inin giderek şeytanına dönüşmesiyle bir karmaşaya sürükler Mehmet’i. Tüm olanlara gelgitlerine karşın Emine’yle büyük mutluluk yaşar Mehmet. Ne ki bu, uzun

⁸⁷ Mehmet Zeren, *Öz Yurdunda Garipsin* 1-2, 1.bs. (İstanbul: Hazen Yayınları, 1996), 157.

sürmeyecektir. Bir anda herşey bitmiş, anlatı tamamlanmış gibi görünürken yazarın üçüncü ciltte yeniden başa,1993'e döndüğü görülmektedir.

Orhan PAMUK: Kar

Romanda yazar, çok sevdiği arkadaşının anılarını anlattığını kitabın içinde değişik yerlerde vurgulamaktadır. Kitaptaki yazılar tamamen otlarındaki şeyleri anlatılmıştan ibaret olsa da bazı yerlerde kısaltılmalar ve birilerini veya bir yerleri rahatsız edeceği kuşkusuyla zorunlu olarak kesintiler yapılmıştır.

Olaylar tamamen yurdumuzun doğu kesminin Kars ilinde geçmektedir. Bir gazetede köşe yazarlığı yapan ve ünlü bir şair olan Kerim Alakuşoğlu (kitabın bütününde ondan "Ka" olarak bahsediliyor) Almanya'nın Frankfurt şehrinde geçirdiği onca senelerden sonra Türkiye'ye dönme kararı verir ve geldiği ayların flaş haberleri arasında yer alan "Kars'taki kadınların intiharı" konularının üzerinde gazetede yayımlayabileceği bir araştırma yapmaya karar verir. Bunun için ülkemizde kış aylarının en sert geçtiği dönemde Kars'a gitmeye karar verir.

Yolda gördüğü çoğu Kars'lı olan doğulu insanlarımızı, giyinişlerini, konuşmalarını, yolların durumunu ve oradaki devlet anlayışını açık ifadelerle anlatır. Yolda hayatında hiç yaşamadığı bazı gülünç olayları ve yöre halkının candan ve sevecenliğini anlatır.

Kars'a geldikten sonra üniversite yıllarından tanıdığı arkadaşlarını bulur hatta üniversiteden tanıdığı ve boşandığını duyduğu eski aşkı sayılabilecek olan İpek'in sahibi olduğu otele yerleşir. Bütün olanlar boyunca bu otelde kalır.

Kente bir yazarın geldiğini ve o dönemde de bir seçim zamanı olması itibariyle kentin ileri gelen devlet görevlileri Ka'nın yanına gelerek ziyaret ederler, konuşurlar ve esas olarak neden Kars'a geldiğini öğrenmeye çalışmaktadır. Ka'nın Kars'a geliş sebebi intihar eden genç kızların ve kadınların neden bu yola başvurduklarını öğrenmek, bunları gazetedeki köşesinde yayınlamak ve yapabilirse halka intiharın kötülüklerinden bahsedip halkı bu yönden uzaklaştırmaktır. Tabi bölgeye böyle ünlü gazetecilerden ve sanatkârlardan fazla gelen olmadığı için halk önce onu yadırgar ama Türk halkının en büyük özelliklerinden misafirperverlikten de vazgeçmezler.

Ka'nın şehre geldiğini duyan bazı din taraftarları ve yobaz kişiler onu kendi saklandıkları köşelere çağırır ve onlarla görüşmesini sağlarlar. Amaçları tabii ki kötü düşüncelerini ve geri kalmış fikirlerini aşlamak ve Kars halkının daha da dikkatini çekmektir. Bu arada Ka araştırmalarına devam eder ve intihar eden kadınlarla öğrencilerin çoğunun bunalımda veya aşk acısından kendilerine kıydıklarını anlar. Fakat şöyle bir durum da vardır ki bu ölen şahıslar üniversitede okuyan ve başörtüsü taktıkları için okula alınmayan kimselerdir. Bunu fırsat bilen geri kafalı insanlar devletin dine karşı olduğunu, Kars'taki görevlileri ise ateistlikle suçlarlar. Ka da devlet görevlilerini biraz destekler gibi görüldüğünden onu da ateistlikle suçlarlar. Bu gelişmelerin yanında birtakım cinayetler işlenir. En önemlisi ise üniversitede devletin kurallarını uygulayan bir öğretim üyesinin öldürülüşüdür ki bunu yapanlarda laik devlet düşmanı gruplardır. Ka tüm bu olayların üzerinde korkmadan bu tip insanlarla ilişki kurar, çete başlarıyla görüşür ve buradaki saf delikanlı erkeklerin ve bayanların kandırıldıkları anlar. Bir ara kendisini öyle olaylar ve davranışlar içinde bulur ki kendisinin de onlardan birisi gibi olacağını anlayıp kurtulur onlardan.

İpek'e aşık olan Ka tüm bu olayların yanında kendinin ne kadar tehlikelerin içinde olsa dahi kendinin İpek'in yanında ve mutlu olduğunu hisseder. Ama bu mutluluğun gerçek mi yoksa zahiri mi olduğunu anlayamaz. Bütün bu olaylar yaşanırken halkın sosyal aktivitesini ve mutluluğunu, gece gündüz kar yağmasından dolayı düştüğünü ve halkın morale ihtiyacı olduğunu anlayan görevliler tarafından bir organizasyon düzenlenir. Bu organizasyonda laik cumhuriyet yanlısı oyunlar oynanır ve örümcek kafalıların amaçlarına ulaşamayacağı anlatılır. Gösteride bulunan çoğu beyni yıkanmış imam hatipli öğrencilerin ve hokkabazların laf atması, sataşması, cumhuriyet rejimini ve devlet memurlarını din düşmanı olarak adlandırmalarından dolayı olaylar çıkar. Olayların sonucu kentte sokağa çıkma yasağı ilan edilir ve ihtilal boy gösterir. Tabii bunu bir çok halk sevinçle karşılarken gericilerin çoğu ve ülkemize çomak sokmak isteyenler nezarethanelere konur ve sorguları alınır. Ka bu olayları pür dikkat inceler. Bir çok şiiri de bu olaylardan etkilenerek yazar.

Olayları sıkıca inceleyen Türk polis ve askerinin bu durumlarda nasıl canla başla çalıştıklarını ve ülkeyi korumak için bu gericilere nasıl davrandıkları, ülkemizin bu konulardaki sorunlarına da yazar uzunca dikkat çeker. Ka bütün bunları yaparken bazı dinci lider ve elebaşlarının ifadelerini eline geçirir ve hayretle bir ürperti hissi duyar. Bu

insanların kimlerce desteklendiklerini ve yaptıklarını öğrendikçe meğer ülkesinde neler olduğunu ve haberinin olmadığını anlar. Bu insanların Tanrı'nın adını kullanarak ne zalimce işler yaptıklarını, nice cinayetler işlediklerini ve utanmadan bunları Tanrı için yaptıklarını öğrenince büsbütün hayrete düşer.

Ka olaylardan etkilenmişti ama korkmaya başlamıştı birazcık. Çünkü bazı dinci kesimler Ka'yı bir ajan olarak görüyor ve kendilerine vurulan darbelerin sebebi olarak onu görüyorlardı. Arada bir tehditler olmasına rağmen polisin Ka'yı koruduğunu zannedip düşüncelerinden vazgeçmişlerdi.

Ka bütün olayları incelemişti ve Kars'ı "Dünyanın bittiği yer" olarak adlandırmıştı. Sevdiği İpek'in bile bazı geri kafalılarla işleri ve ilişkileri olduğunu öğrenince kendisini bu şehirde tutacak bir neden kalmayacağını düşünüp şehirden üzüntülü olarak ayrılıp İstanbul'a dönecekti. Ama artık hayattan umudu kesildiği için Ka düşüncelere dalmakta ve İpek'i düşünmektedir. Buna rağmen en sonunda hediyeler ve teşekkürlerle Kars'tan ayrılır. Kars tam olarak düzelmese de uygarlık ve rahatlıklara ilk adımı atmaktadır.

Mehmet KARA: Düşte Kördüğüm⁸⁸

Yazarın 2012 yılında yayımladığı kitabın da 28 Şubat'ta üniversitelerdeki tasfiyeleri konu alan bu eser 128 sayfadan oluşmaktadır.

Rektörün ancak kendine yetecek kadar yayınları vardır. Ancak çevresinde bülbül gibi şakıyan, kalabalık "Sayın"ları vardı.

Hepsi birden fark edilmese de üniversitenin kadrosu epeyce kalabalıktır.

Uzağındakiler, Yakınındakiler, Göze girenler, Gözden düşenler, Katılanlar, Atılanlar, Satılanlar...

O yıllarda üniversite gerçek hüviyetini yitirdiği için bunlar adeta anabilim dalları vazifesini görmektedir. İşte kitap bize bir üniversite de yaşamları anlatarak 28 Şubat döneminin panoramasını çizmiştir.

⁸⁸ Mehmet Kara, *Düşte Kördüğüm*, 3. bs. (İstanbul: Nesil Yayınları, 2014), 219.

Sebahattin ARSLAN: Sıra Dışı Bir 28 Şubat Hikâyesi

Sebahattin Arslan'ın kaleminden çıkan Sıra Dışı Bir 28 Şubat Hikâyesi, 28 Şubat'la ilgili çıkan diğer kitaplardan türü, üslubu ve adıyla müsemma sıra dışılığı ile ayrılıyor.

28 Şubat'la ilgili sayısız yazı yazıldı, sayısız kitap basıldı. “Sıra dışı Bir 28 Şubat Hikâyesi” adlı ve “Trajikomik İşkence ve Zindan Hatıraları” alt başlıklı bu eser ise, söz konusu yazı ve kitapların hiçbirine benzemeyen, bu bakımdan türünün ilk örneği sayılabilecek, adı gibi sıra dışı bir çalışma.

Şöyle ki, burada ne 28 Şubat'ın kuru tarihi anlatılıyor, ne zulüm edebiyatı yapılıyor, ne de bu dönemin ideolojik, hukukî, siyasî veya ilmî bir analizi yahut eleştirisi yer alıyor.

28 Şubat'a boyun eğen çoğunluktan ayrılıp darbeye direnen idealist ve aksiyoncu bir gencin -darbe yargı, polis, jandarma ve gardiyanına göre eylemci bir İslâmcı militanın-, sokaklardan başlayıp önce karakola, sonra işkence hanelere, derken F-Tipi hücrelere, hatta yaralanıp hastanelere uzanan on senelik macerası, çoğunlukla mizahî bir dille ve hiç soluksuz okunan sahneleriyle hikâye ediliyor.

Yazarı, Ankara sokaklarında yetişen, Ankara'da başlayıp İstanbul'da devam eden bazı küçük çaplı eylemlere adı karışan, ancak kitabî yönü de olan, üstelik genç yaşında girdiği F-Tipi hücrelerde el yazması bir de amatör dergi çıkartan bir isim: Sebahattin Arslan.

Bir başkası anlattığında şoka girebileceğimiz zulüm ve direniş tablolarını, kendine has “ironisiyle ve trajikomik yönlerini öne çıkararak, çarpıcı bir üslupla önümüze sermektedir.

Ece Temelkuran: Devir⁸⁹

Silahlı çatışmaların, işkencenin kısıracındaki üniversite öğrencilerini ve halkın takındığı tavrı konu edinen kitabımı 2015 yılında yayımlamıştır.

“Ben artık susmak istemiyorum. Çünkü insan belki hiç konuşamaz bir kere susarsa. Kuğu gibi dili dışarıda kalır, ses çıkmaz. Ben artık hep konuşacağım.”

⁸⁹ Ece Temelkuran, *Devir*, 2. bs. (İstanbul: Can Yayınları,2015), 217.

Bu bir devir romanıdır. Herkesin zamanı bir başkasına devrettiği hayatta, Ali ve Ayşe'nin beraber kurdukları gizli bir dünya vardır içinde. Sadece o iki çocuğun gördüğü ve bir tek dilsiz kuğuların bildiği bir yerdir.

Kitabın okuyucuya verdiği mesaj şöyledir.

O dünyada bugün yaşadıklarımıza asıl biçimini verenler, yani unuttuğumuz hatırlamadığımız şeyler vardır.

Ece Temelkuran, bu eserinde yalnızca çocuk gözümüzle bakınca hatırlayacaklarımızı anlatmaktadır. Dilsiz kuğuların dün söylediğini yarına devretmektedir.

Sencer Gültuna: Ortancamız Babam⁹⁰

2015 yılında yayımlanan kitap da 28 Şubat'ta Sincan'da tankların yürütülmesi olayına tanıklık eden çocukların gözünden yaşananları anlatır.

Seksenli yılların son çeyreğinden yakalayıp, doksanlı yılların ilk yarısından hayata çocuk olarak dâhil olan, çocuk çetelerin hayal dünyalarını anlatan bir mizah kitabıdır. 4 yıl anaokuluna gidip mavi önlüğe geçemeyen çocuğun sırrı çözme çabası...

Sokakta son top oynayan neslin hikâyesi; kısacası bir mahalle hikâyesi...

Kendisinden 15 yaş büyük mahallenin ablasına âşık olan ve overlokçu aracıyla daha beş yaşındayken üniversite kapısı önünde bekleyen Sencer'in dram dolu mizahı.

Beş buçuk yaşında ticaretin kokusunu aldıktan sonra hayata atılmaya karar veren Sencer'in karşısına bir mahalle çocuk çetesi çıkar. Bombacı lakaplı çocuğun ve Sümüklü ekibinin karşısında dik durma savaşı verirken gizli güçleri olduğunu fark eder. Ninja olduğuna inanır.

Ankara'nın ilk Ninja'sı olduğunu kimseye söylememeye çalışır. Kamufle olmak için babaannesinin yaptığı şekerleri bazlamaları ve dedesinin dolapta sakladığı soğuk suları pazarda satarak geçinmeye çalışır. Tek derdi, dönemin kasetçalarının da dinlemesi için ablasına kaset almaktır. Hayal dünyasının genişlediğini fark edince diğer dedesinin tuhafıye ve bakkalında " bakkal stajyeri " olarak sisteme dâhil olur.

⁹⁰ Sencer Gültuna, *Ortancamız Babam*, 1. bs. (Ankara: Sokak Kitapları, 2015), 123.

VHS oynatıcılı evlerin saray olduğunu ve zengin olduklarını zanneden mahallenin en gaza gelen çocuğu, belalı olmak için elinden gelen mücadeleyi verir. Sünnetçi derdinden, akrabaların hiyerarşik bozukluğuna kadar her şey farklı dille aktarılmış... Ferdi Tayfur kaseti dinleyenleri zengin olarak kabul edeceğiniz tek kitaptır. Aynı zamanda bir çocuğun dilinden anlatılan tek aşk hikâyesidir.

Tek amacı dedesi ile babası arasındaki gizemli durumu çözmektir. 3 nesil hikâyesinde, 90'lı yılların tüm tadını damağınızda hissedeceksiniz.

"28 Şubat'ta Sincan'da geçen mahalle komedisi"

Güray Süngü: Mehmet'i Yaralayan Serçe Parmağı⁹¹

Yazar 2015 yılında yayımladığı kitabında üniversitelerdeki yasakların yol açtığı yaralanmaları, okula saçını kazıtarak giden ve tepki gösteren öğrencileri ele almaktadır.

Mehmet'i Sakatlayan Serçe Parmağı, 1990'ların sonlarında İstanbul'da geçen bir hikayeyi anlatmaktadır.

2.5 15 TEMMUZ 2016 DÖNEMİNİ ANLATAN ROMAN ÖZETLERİ

Ali ERKAN: Diriliş⁹²

2016 yılında yayımlanan eser, 270 sayfadan oluşmaktadır.

Ölümü göze almışlardır. Hemen hepsi imanlı, inançlı ve cesurdular; abdest alarak sokağa çıktılar. Kimi tankın üzerine arabayı sürdü kimi çelik paletlerin önüne kendini attı kimi Akıncı Üssünde uçak ve helikopter pilotlarının üzerine yürüdü; cadde ve meydanlarda tanklara dur, dedi.

İlk defa sivil halk, silahlı hainleri yendi. Elinde taş bile olmayan imanlı yiğitler; bomba, makineli tüfek, uçak, tank ve helikopterle üzerlerine gelenlere diz çöktürdü.

İman, tekniğe meydan okudu. Minarelerden okunan ezan ve sela sesleri, uçak ve helikopter gürültüsünü susturdu.

⁹¹ Güray Süngü, *Mehmet'i Yaralayan Serçe Parmağı*, 1. bs. (İstanbul: Dedalus Kitap,1.Baskı,2015), 68.

⁹² Ali Erkan, *Diriliş*, (İstanbul, Nesil Yayınları, 1.Baskı,2016).

İlk defa milletin gönlünde taht kuran bir lider, cesaretle milleti meydanlara ve havalimanlarına çağırđı, millet de onun sesine kulak verdi, darbeci hainleri yenerek meydanları teslim aldı.

Allah müminlere cesaret verdi, hainlerin kalbine korku saldı. 1908, 1960, 1971, 1980, 28 Şubat 1997□de yapılamayan 15 Temmuz da gerçekleşti, millet Diriliş Destanı yazdı.

Romanı tarihe not düşmek için yazıldığını söyleyen yazar, 15 Temmuz da yazılan muhteşem destanı ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir.

Feridun Özdemir: Tankları Durduran Ebabiller⁹³

Yazarın 2016 yılında yayımlanan kitabından küçük bir kesit sunalım.

“İşte onlar bu ülkenin gerçek sahibi... Peki, kimdi bu vatan aşığı kahramanlar? Kimdi bu "vatan, ezan, bayrak" kutsalı uğruna ardına bile bakmadan metalden canavarlara karşı bu naçiz bedenlerini siper edenler? Onlar, asker kılığına girmiş vatan haini teröristlerin topuna, mermisine, tankına göğüslerini siper ederek hainleri başarısızlığa uğratan kahramanlar... Onlar, canları pahasına hainlere karşı bedenlerini demokrasi kalesinin tuğlaları olarak feda ettiler. Onlar hep beraber TÜRKİYE oldular. Onlar, şimdi göğüslerindeki kurşun yaraları birer gül destesine dönüşmüş, Rabbinin katında en yüksek makamlara ulaşmış vatan şehitleri... Hepsini rahmetle anıyoruz... Bu vatan sizlere minnettardır

⁹³ Feridun Özdemir, *Tankları Durduran Ebabiller*,(İstanbul,Az Kitap,1.Baskı,2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBE İLE İLGİLİ ÖRNEK ROMANLARIN TAHLİLİ

3.1 BEN BU ADAMI SEVDİM⁹⁴

İsa Yılmaz'a ait olan eser paradoks yayınları tarafından 2012 yılında basılmıştır. Kitap 288 sayfadan oluşmaktadır. Eser 1960 darbesinde Adnan Menderes ve arkadaşlarını detaylı ve tüm yönleriyle ele alması bakımından önemli eserler arasında yerini almaktadır.

3.1.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.1.1.1 Eserin Konusu:

Kitap, 1960 darbesinde Adnan Menderes ve arkadaşlarının yaşadıklarını anlatmaktadır.

Romanın konusu; 1960 darbesini hazırlayan sebepler Adnan Menderes'in halkın sevgisini kazanması ve ezici bir oy oranı ile başbakan seçilmesinin ardından değişen güç oranları ve sonucunda 1960 darbesi anlatılmaktadır.

Halkın ve ordunun Adnan Menderese yaptığı büyük haksızlık ele alınmış ve yazar İsa Yılmaz aynı zamanda yassı ada da geçen olaylar ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

3.1.1.2 Zaman:

Yazar eserinde hem 'nesnel zaman' hem de 'vaka zamanını' kullanmıştır.

Kitapta genel anlamda geçen olaylar 1930 yılından başlayıp 1961'e kadar geçen zaman aktarılmaktadır.

"Ali Fethi Bey 17 Kasım 1930'da kurduğu siyasi partiyi siyaset sahnesinden çekmek zorunda kaldı."⁹⁵

Fakat yazarın eserinde asıl odaklandığı zaman 1960 darbesidir. Yazar darbe gününü o kadar ayrıntılı anlatmaktadır ki eserinde darbe gününü saat saat ele almıştır.

⁹⁴ İsa Yılmaz, *Ben Bu Adımı Sevdim*, 1. bs. (İstanbul: Paradoks Yayınları, 2012).

⁹⁵ Yılmaz, *Ben Bu Adımı Sevdim*, 31.

Başbakan özel kalem müdüründen İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanını aramasını istedi. Oysa tüm iletişim hatları kesilmişti... Tahkikat Komisyonunun içinde telefon dinlemelerinin de bulunduğu raporu Meclise ve Halka sunacağı gün darbe oldu...

“27 Mayıs... Ankara sokakları zifiri karanlıkken hareketlilik başladı. Gece boyunca Kara Harp okulunda planlar yapılmıştı.”

Saatler 03.30’u gösterdiğinde Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler, Ankara Merkez Komutanı Tuğgeneral Muzaffer Ülgen ’ide kendi saflarına kattı”⁹⁶

“05.25’te tüm Türkiye alışık olmadığı bir sesle uyandı. İnsanları yataklarından fırlatan tok sesli Kurmay Albay Alparslan Türkeş üniversite hocalarının eline tutuşturduğu şu metni okudu...”⁹⁷

Yazarın eserde zamana bu kadar önem vermesinin en büyük sebebi, yaşanan olayların bir tanesini bile gözden kaçırmak istemeyişidir. Kitap da yazar kullandığı zamanı anlatırken en başından Adnan Menderes’in doğumundan itibaren ele almaktadır. Bunu yaparken ara ara geriye dönüş tekniklerini kullanmaktadır.

“Ali Adnan, 1899 yılında büyük bir aşkın ikinci meyvesi olarak dünyaya geldi.”⁹⁸

Yazar romanında gün ay yıl belirten cümlelere yer vererek zamanın akışını ifade etmektedir. Kitapta geçen zaman akışını ifade eden bu birkaç cümleye bakalım.

“Ali Adnan kışlaya döndü babaanne gelecek haftayı beklemek için odasına kapandı... Yıllar önce oğlu onu böyle bir otel odasında çok beklemişti.”⁹⁹

“Günlerden Çarşamba, kavuşmaya daha iki gün var daha. Ali Adnan sabırsız mı sabırsız...”

Her Cuma günün gelişini böyle sabırsızlıkla beklediler. Birlikte oturup yemek yediler eğlenmeye çalıştılar”¹⁰⁰

Bu cümlelerde de görüldüğü gibi yazar sadece darbe zamanıyla ilgilenmemiştir. Öncesinde babaannenin toru Adnan Menderes ile vakit geçirmesini ele almıştır. Bunu

⁹⁶Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 151.

⁹⁷Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*,152.

⁹⁸Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 1.

⁹⁹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 20.

¹⁰⁰Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 19.

yaparken de günler, haftalar gibi kısa zaman dilimini ifade eden kelimelere yer vermiştir.

3.1.1.3 Mekân:

Kitap da olaylar birden farklı yerlerde geçmektedir. Bu bölümde romanda anlatılan mekânların anlatacağız.

Eserde olaylar, Menderes başbakan olmadan önce, Çakır beyli köyündeki konakta geçmektedir.

“iki yıl boyunca çiftliğin işleri ile birlikte ilgilendiler. Ali Adnan tam bir çiftçi gibi pamuk tarlalarından çıkıyor, zeytin ağaçlarına koşuyor, onlardan çıkıp üzüm bağlarında soluğu alıyordu.”¹⁰¹

Burada yazarın, Adnan Beyin siyasete atılmadan önceki yaşamını anlatmak amacıyla bu mekânı kullandığını görmekteyiz.

Bura satırlarda da çiftliğin detaylı anlatımını görmekteyiz.

“Ve 14 Mayıs seçim günü, Adnan Bey Aydın’daki çiftlikte... geçmişin karanlık sayfalarında kalmış anılarla baş başa, Çakırbeyli’nin çiftlik beyinin evinde, sivri kubbeli büyük odada kilim ve rutubet kokuları arasında, bir başına...Seçimi kaybederse bir daha dışarıya çıkmayacak gibi bir hali var.”¹⁰²

Bu alıntıda yazar Adnan Bey’in ruh hali ile çiftlik arasında bir ilişki kurduğunu görmekteyiz.

İsa Yılmaz, olay sırasına göre mekan olarak, kimi zaman Menderes’in evini kimi zaman parti binasını, bazen Meclisi ve kimi zaman da Çankaya Köşkünü kullanmıştır. Fakat kitapta geçen mekânları öyle birkaç isimle genellemek doğru olmaz. Çünkü eserin mekân yelpazesi çok geniştir. Burada hepsini tek tek ele alamız mümkün olmadığından, biz asıl olayların olduğu odak nokta da olan mekânları ele alacağız.

“müjdeyi duyan insanlar koşup parti binasına geldiler. Adnan Bey belki de bir daha asla bu kadar insanla kucaklaşmayacaktı.”¹⁰³

¹⁰¹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*,28.

¹⁰²Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*,59.

¹⁰³Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 56.

“22 Mayıs 1950,saatler 15.05, Türkiye Büyük Millet Meclisi az önce açıldı. İçeride 408 Demokrat Parti milletvekili,69 CHP’li ve 1 tane de Millet Partili var.”¹⁰⁴

Kitabın sonlarına doğru genel mekânı, Yassıada olarak belirleyebiliriz. Bu mekânları ele aldığımızda yassı adada kurulan Mahkemeler ve hücreler romanda anlatılan mekânın belirleyici etkisini bizlere göstermektedir.

“Ve Yassıada...

Marmara denizinde İstanbul’a yakın küçük bir ada. Eni 185,boyu 740 metre. Biri sivri, diğeri yassı görünümlü olan iki hayırsız adadan yassı olanıdır. Arazisi düzdür ancak sahilleri genellikle denize dik olarak iner. Burgaz adasına 3 mil, Sivri adaya 1.7 km ve Kadıköy’e 13 km uzaklıktadır. 18,3 hektar yüzölçümüne sahiptir.”¹⁰⁵

Yazar burada olanlar tarihe hüzünle yazılacak bu yeri detaylı bir şekilde betimlemiştir. Adeta asılanlarla tarihe kara leke olarak geçecek bu yeri, hafızalara kazımak istemiştir.

Yazarın kitap da oluşturduğu kapalı mekânlar işlevsel bir boyuttadır. Yani yazar, kitaptaki mekânları belirli bir amaca uygun olarak seçmiştir. Buna örneği yine kitaptan bir alıntı yaparak verelim.

Menderes’e karşı manevi baskı yapılıyordu meydanlara sığmayan devlet adamı küçük bir odada tecrit altında tutuluyordu”¹⁰⁶

Burada yazar halkın sevgisini bu denli kazanmış bir devlet adamının bu kadar küçük düşürülmesine okuyucunun dikkatini çekmek istemiştir.

3.1.1.4 Kişiler Kadrosu

Roman kurgusunun önemli bir parçasını da kişiler kadrosu oluşturmaktadır. Buna göre yazar eserinde kalabalık bir kişi kadrosu kullanmaktadır. Bunu dönemi tüm tarafsızlığıyla objektif değerlendirebilme adına yapmaktadır. Olaylar ana karakterler üzerinden ilerlemektedir. Ayrıca yazarımız kişiler kadrosunu oluştururken Tarihi kişilerden yararlanarak oluşturmuştur.

¹⁰⁴ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 61.

¹⁰⁵ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 167.

¹⁰⁶ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*,173.

Kişi kadrosu çok kalabalık olduğu için yazar bu şekilde okuyucuyu karışıklığa itmeye neden olmuştur.

Bizim bu bölümde adı geçen kişileri tek tek ele almamız mümkün olmadığından sadece eserde ki ana karakterler üzerinden kişİ kadrosunu anlatmaya çalışacağız.

Adnan Menderes:

Kitabımızın ana karakterlerinden biri olan Adnan Menderesin asıl adı ALİ Adnan'dır. Anacak soyadı kanundan sonra çok sevdiği yakın arkadaşı Ethem ile aynı soy ismini almak ister. Daha sonra önünde ki Ali ismini de atarak Adnan Menderes kimliğiyle anılmaya başlanır. Adnan Menderes 1899 yılında İbrahim Ethem ile Refika'nın ikinci çocukları olarak Aydın'da dünyaya gelmiştir.

Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Menderes'i anneannesi büyötmüştür. Adnan Menderes Eğitim hayatına İzmir İttihat ve Terakki Mektebi'nde başlamış fakat henüz ortaokulu bitirmeden babaannesi Fitnat hanımın tüm itirazlarına rağmen Amerikan kolejine geçiş yapmıştır.

Amerikan Koleji'nde okuduğu dönemde misyonerlerle başı belaya girince, bu durumdan kurtulmak için çeşitli makamlara başvurur. Müracaat ettiği makamların birinin başında da Celal Bayar vardır.

Eğitim hayatına Ankara Hukuk Faköltesi'ni devam eden Adnan Menderes Berrin hanımla evlenerek üç çocuk sahibi olur.

Ali Fethi Okyar tarafından 1930 senesinde kurulan Serbest Fırka'nın Aydın teşkilatını kurarak başkanı oldu. Bu parti kapatılınca, CHP'ye girer ve 931 yılında, bu partiden, Aydın milletvekili seçildi.

Adnan Menderes, 1945 senesine kadar, TBMM'de komisyon rapörtörlüğü yaptı. O yıl gündeme gelen Toprak Kanunu tasarısını şiddetle tenkit ederek, komisyondan istifa ederek, Partide yaptığı muhalefetlerden dolayı, 12 Haziran 1945'te, Refik Koraltan ve Fuat Köprölü ile birlikte, CHP Disiplin Kurulu tarafından ihraç edilidi. Bunun üzerine Celal Bayar da hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa eder. Bu hareketler, Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946'da kurulmasını sağladı.

Adnan Menderes 1946 seçimlerinde, Demokrat Parti'den Kütahya milletvekili seçilerek, Celal Bayar'dan sonra, partide ikinci adam konumuna geldi. 14 Mayıs 1950

seçimlerinde, DP, oyların 53,5'ini alarak iktidar olur. 10 sene boyunca Demokrat Parti'nin tek başbakanı oldu. Bu on senelik zaman içinde, Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde büyük gelişmelere öncülük etti. Türkiye onun sayesinde Sanayileşme ve şehirleşme hamleleriyle ülke büyük bir kalkınma yaşadı.

Adnan menderes döneminde Tarımda makineler kullanılmaya başlandı ve Türkiye de ulaşım, enerji, eğitim, sağlık, sigorta ve bankacılık alanlarında büyük gelişmeler kaydedildi.

Zaman geçtikçe Ankara siyasilerinin aralarında darbe olacağına dair bir söylenti yayıldı fakat Menderes böyle bir şeye hiç ihtimal vermedi. Çünkü o Türk askerinin asla böyle bir şey yapmayacağından çok emindi. Hiçbir uyarılara kulak asmadan görevine devam etti.

“Menderes askerlere o kadar güvenmişti ki çoğu insan onun darbecilerle birlikte olduğunu düşünmüşlerdi. Geline nokta halk ve askerler onu yarı yolda bırakmışlardı. Menderes bunu kapatıldığı karanlık odada anca anlayabildi. Radyodan ihtilal metni okunuyordu...”¹⁰⁷

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbeyle, iktidardan indirildi.

Darbe sonrasında da Yassıada'ya hapsedilen Adnan Menderes Milli Birlik Komitesi tarafından kurulan Yüksek Adalet Divanı'nca ölüm cezasına çarptırılırdı. Yassıada'da tutuklu bulunduğu 17 Eylül 1961 tarihinde asılarak idam edildi.

Berrin Menderes:

Aydın'da tarımla uğraşan Adnan Menderes'le 1929 yılında evlenen Berrin Menderes'in Yüksel, Mutlu, Aydın olmak üzere üç oğlu olmuştur.

Berrin Menderes İzmir'in ünlü ailelerinden olan Evliyazade'lere aittir. Berrin Menderes aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'e İzmir'de suikast yapılacağı iddiası üzerine yapılan tutuklama ve yargılamalardan sonra idam edilen Doktor Nazım Beyin yeğenidir.

Yazar kitabında Berrin Menderes'in Adnan Menderes'e olan düşkünlüğüne ve sadık oluşuna dikkat çekmektedir.

¹⁰⁷Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 150.

“Adnan Bey amlı köşkünün terasında geçmiş günleri hayal ediyor ve sessizce ağlıyordu. Saatler ilerliyordu. Berrin Hanım beyaz geceliğini sürükleyerek kocasının yanına geldi. Hiçbir Şey konuşmayacaktı neler olduğunu biliyordu. Ama bildiğini belli etmemeye çalışıyordu. Bir kadın en büyük felaketi yaşarken neden susardı?Bu aşktan başka bir Şey olamazdı.

O kocasını her hali ile kabullenmişti ve bir gün kıymetinin anlaşılacağından emindi, ama ne zaman?...”¹⁰⁸

Burada da gördüğümüz gibi berrin hanım her Şeye ağmen susmuş kocasını üzecek tavır ve davranışlardan kaçınmıştır.

Zaten kıymeti Yassıda da fazlasıyla anlaşılmıştır. Menderesi hiç yalnız bırakmayan Berrin Hanım ona yazdığı mektuplarla her daim yanında olduğunu belirterek moral vermiştir.

İsmet İnönü:

Türkiye Cumhuriyeti döneminde orgeneral i ve eski Genelkurmay Başkanı olan, cumhuriyetin ilanından sonraki Türkiye’nin ilk başbakanı, ikinci cumhurbaşkanı, İstiklal Madalyası sahibi asker ve siyasetçidir.

“ismet paşa her Şeyin bir zamanı olduğunu çok iyi bilen bir siyasetiydi”¹⁰⁹

Yazar Bu cümlesiyle aslında ismet paşanın oldukça yanar döner bir kişiliğe sahip olduğunu anlatmaya çalışmaktadır okuyucusuna. Çünkü bebek olayının gazetelere düşmesini engelleyen İsmet Paşa yassıda da yargılama günü bu olayın üzerine gidilmesi istemiştir.

İsa yılmaz kitabında İsmet İnönü’nün Atatürk’ün ölümüne yakın son dönemlerinde fikir ayrılıkları yaşadığını da iddia etmektedir. Bu fikir ayrılıkları İsmet İnönü’nün Atatürk’e asla söylenmeyecek olan kelimeleri sarf etmeye kadar gitmektedir.

“1934 de Mustafa Kemalın İş Bankası Yönetim Kuruluna Selanik’ten askerlik arkadaşlarını ataması gibi keyfi tavırları İnönü’y kızdırdı.

Hatay meselesinde de Nyon Paktı meselesinde de ters düştüler. Lakin iplerin kopması Gazi iftliğinde yapılan bira fabrikası yüzünden oldu.

¹⁰⁸Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 91.

¹⁰⁹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 90.

Mustafa Kemal'in kendisini çekiştirildiğini haber alan İnönü, birkaç kadeh içtikten sonra cesaretlendikten sonra akşamleyin Atatürk'ün sofrasına geldi ve o güne kadar içine attıklarını sayıp döktü 'Devlet içki sofrasından idare edilmez!' diyecek kadar ileri gitti. Mustafa Kemal Paşa buna çok kızdı. Onu henüz görevden almasa da yanında görmek istemedi."¹¹⁰

Yazar Kemal Paşanın İnönü'yle bu şekilde kırgın ayrıldığına üzerine çizmektedir. Yazara göre asıl ilginç olan paşanın ölümünün ertesi günü İnönü'nün cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuş olmasıdır.

İnönü, Cumhurbaşkanlık görevini Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından 1 gün sonra 11 Kasım 1938'den 22 Mayıs 1950 tarihine kadar sürdürmüştür.

CHP Kurultayı tarafından kendisine "Millî Şef" unvanı verilmiştir. İnönü, Kurtuluş Savaşı'na katılmış ve Lozan Antlaşması'nı imzalamış, birçok defa başbakanlık görevini üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilk başbakanı, ikinci cumhurbaşkanı, asker ve devlet adamıdır.

Yazara göre en önemlisi İnönü, darbenin yapılmasının asıl mimarlarındanıdır.

"Orgeneral Cemal Gürsel 28 Mayıs'ta Genel Kurmaya gelmiş ve ilk iş olarak CHP lideri İsmet paşayı aramış ve 'emirleriniz bizim için Peygamber buyruğudur!' demiştir.

İsmet Paşa gerdeğe girecek damat gibi seviniyordu. Cumhurbaşkanlığı koltuğu onu bekliyordu."¹¹¹

Burada da gördüğümüz gibi İsmet paşanın darbe de etkisi oldukça büyüktür. Darbeyi yapan askerler onun buyruklarını yerine getirmişlerdir.

Ethem Menderes:

27 Mayıs darbesinin yapılacağından haberdar olan ama başbakan Adnan Menderes'e bildirmeyen savunma bakanıdır.

Aynı zamanda Adnan Menderesin çok yakın arkadaşı çocukluk anılarını paylaştığı kişidir.

¹¹⁰Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 41.

¹¹¹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 164.

Adnan Menderes, Ethem Menderes'e çok güvenip onu çok sevmektedir. Bunun en büyük göstergesi arkadaşı olan Ethem'in soyadını almak istemesidir.

Ethem Menderes arkadaşı kadar vefalı değildir. Bunu vurgulayan yazar aşağıda ki alıntıda da bunu okuyucuya hissettirmektedir.

“Ankara’da düzenlenen bir kokteylde Başbakan Menderes misafirlerle konuşurken yanına çocukluk arkadaşı Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes geldi. Müsaade istedi yan tarafa geçtiler.

Ethem Bey emekli olacak Kara Kuvvetleri Komutanı , Cemal Gürsel'den bir mektup aldığını ,mektupta yaşanan sorunların sorumlusu olan Cumhur Başkanı Bayar'ın istifa etmesi gerektiğinin yazdığını haber verdi. Ethem Bey Menderes'e biraz daha sokularak ‘sizde Cumhurbaşkanı olmalıymışsın! Sana da yakışır’ dedi. Başbakanın morali bozuldu birden, ‘bu bahsi kapatalım Ethemciğim !’ dedi.”¹¹²

Arkadaşlarının güvenini sarsmak istemeyen Menderes Cumhurbaşkanı olmayı kabul etmediği için, darbenin en büyük mağduru olmuştur.

Daha da acı olanı en yakın arkadaşı yargılandığı Yassıada da onun aleyhine tanıklık yapmıştır. Ethem Menderes'in hatıra defterinden delillere geçen Menderes Hükümetinin konuşmaları şu şekildedir.

“11 Haziran 1958: Menderes: Başbakanlığı bırakmamak için silaha dahi müracaat edeceğimi söyledi’ bir nevi delilik alameti.”¹¹³

Menderes çocukluk arkadaşının bu sözlerini duyunca ona doğru dönmek istedi ama yapamadı. Onun yüzüne bakamayacaktı. Bu ihanetin önde gideneydi. Soyadını almak için soyadını değiştirdiği arkadaşı kendisini diktatörlükle suçluyordu ve mahkeme bunu delil olarak görüyordu. Bu iddia adama idama götürürdü.”

Evet, Menderesi idama götüren en büyük ihanet en yakın arkadaşı olan Ethem Menderes'ten gelmişti.

Celal Bayar:

Çok partili siyasi hayata geçilmesi üzerine 1946 yılında arkadaşları ile birlikte Demokrat Parti'yi kurup ve başkanlığına getirildi.

¹¹²Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 131.

¹¹³Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 194.

Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasından sonra aynı yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçildi. On yıl cumhurbaşkanlığı yapan Celal Bayar, 27 Mayıs 1960 darbesiyle askeri cunta tarafından iktidardan indirildi.

Darbe döneminin cumhurbaşkanı her konuda Menderes e yardım etmiş bir siyasetçidir. Bir toplantı da Prof. Başgil hükümetin istifa etmesi gerektiğini söyler. Fakat Bayar araya girerek bu istifanın hükümetin zaafını göstereceğini söyler. Aslında Menderes istifa dilekçesini yazar fakat onu istifa etmemeye ikna eden kişidir Celal Bayardır.

“cumhurbaşkanı araya girdi ve çözüm önerisi istedi Başgil'den. Başgil tansiyonun düşmesi için Menderes Hükümetinin istifa etmesi gerektiğini söyledi. Menderes ağzını açmadan Bayar araya girdi.

‘böyle bir istifa hükümetin zaafını gösterir!’ dedi.”¹¹⁴

Bayar Menderesle birlikte Yassıada Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilen kişiler arasındadır. Yaşı nedeniyle idam cezası daha sonra müebbet hapse çevrilmiştir.

Fatih Rüştü Zorlu:

Demokrat parti iktidarı döneminde Başbakan yardımcılığı, Devlet bakanlığı ve Dışişleri bakanlığı yapmıştır. 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren MBK tarafından idama mahkûm edildi.

İhtilal olduğunda Zorlu arkadaşı Adnan Menderes'in yanına gitmeye çalışmış fakat gidemeyeceğini anladığında Harbiye'yi telefonla arayarak evde olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine askerler gelip evden alıp Harp Okulu binasına götürmüşlerdir.

Bazı gazeteler ise Zorlunun yüklü bir parayla yurtdışına kaçmaya çalışırken yakalandığı yönünde haber yapmışlardır.

Yıldızı bir türlü gazetecilerle barışmayan zorlunun yine gazetelere göre 6 tane gemisi vardır. Fakat fotoğrafları çekilen gemilerin kime ait oldukları daha sonra bulunamamıştır.

¹¹⁴Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 130.

Fatih Rüştü Zorlu Yassıada da çok zayıflamıştır. Yapılan sert muameleler ve uğradığı haksızlıklar onu iyice inceltmiştir.

Şimdi zorlunun idam sehpasına götürülüşünü İsa Yılmaz'ın cümleleriyle anlatalım.

“ Ve idam...

Gecenin bir yarısı İmralı'da saatler 02.30'a geliyor. Gökyüzü karanlık bulutlar kapalı ve bir rüzgâr soğuk soğuk esiyor.

İlk önce Fatih Rüştü Zorlu'nun kapısını açtılar. İlk sırada Celal Bayar vardı, onu atlamışlardı. Zorlu, 'benden mi başlıyorsunuz? diye sordu ve gülümsedi. Sorusuna bir cevap alamadı. İki gardiyan koluna girip koridordan merdivene doğru hızlıca yürüttüler. Başgardiyan odasında savcı bekliyordu. İnfazı Egesel yapacaktı.

'Yüksek Adalet Divan'ının vermiş olduğu idam kararlarını Milli Birlik Komitesi de tasdik ettiğinden bunu tefhim ve infaz etmek üzere sizi buraya getirdik.', dedi

Zorlu, koyu renkli ütülü bir takım elbise giymişti. Yüzü tıraşlı, saçları kısa biraz dağınık... idam olacağı için hiçbir korku belirtisi göstermeyen tavrı ile sordu. 'mektup yazmama ve abdest almama müsaade eder misiniz ?'

Çok kısa olmak şartıyla dedi Egesel.¹¹⁵

İdama giderken elini acıtan kelepçeleri önden takın demişti Zorlu fakat Egesel bu isteği bile ona çok görerek hayır usuldendir arkadan takılacak demiştir.

“Zorlu'nun ötelerden hiçbir endişesi yok gibiydi. Yanındaki Cellada dönerek , 'ben kendim çıkar ve sandalyeye kendim vururum ' dedi. Ne masaya ne de masa üzerindeki sandalyeye çıkarken yardım istemedi. Hatta heyecandan eli titreyen cellada dönerek, 'oğlum ne titreyip duruyorsun? İlmik senin değil benim boynuma geçecek ' dedi.

Yağlı iplik boğaza geçirildi, baş örtüldü.' Allah memleketi korusun haydi Allahısmarladık dedi ve sandalyeye kendisi vurdu tekmeyle. İp bir anda gerildi, ama

¹¹⁵Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 227,228.

sandalye idam gömleği giyen Zorlu'nun ayağının arasına sıkıştı. Cellat sandalyeyi iyice çekerken son ses yarım kaldı 'Allah'a ıı..'”¹¹⁶

Evet idamı böyle olmuştu Zorlu'nun. Belki de sandalye ayaklarına takılmasaydı intihar etmiş olacaktı. Allah onu bu tehlikenden böyle korumuş oldu.

Hasan Polatkan:

Adnan Menderes'in hükümetinde çalışma ve maliye bakanlığı yapmıştır. Gazeteciler Hasan Polatkan'ın kayınpederine ait malları onunmuş gibi göstererek halka karşı yapılanları haklı konuma geçirdiler.

Gazetelerde yer aldığı gibi devasa servetten eser yoktu. Ancak yine de olmayan servet onu idama götürdü.

Şimdi kitap da Polatkan'ın idama nasıl götürüldüğünü anlatan cümleye bakalım.

“ ve on dakika sonra Hasan Polatkan'ı getirdiler idam sehpasına. Hani 10 yıl maliye bakanlığı yapmış büyük bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmiş adam.

46 yaşındaki Eskişehirli hasan Polatkan'ın ayağından sandalye çekildiğinde, bedeni büyük bir acı ile boşluğa düştüğünde İstanbul'daki eşi ve kızı perişan haldeydi.”¹¹⁷

Yazar Polatkan'ın idamını anlattıktan hemen sonra Yassıada duruşmasının ünlü savcısı için şu ifadelere yer vermiştir.

“21 yıl aradan sonra Yassıada duruşmalarının ünlü savcısı Ömer Altay Egesel ilk kez konuşacak ve eski maliye bakanı Hasan Polatkan hakkında şöyle diyecekti... 'Polatkan'a yazık oldu...!' gazete bu manşetle çıkacaktı.”¹¹⁸

Bu ifadelere yer veren yazar, dönemin haksızlıklarını vurgular niteliktedir

Ayhan Aydan:

Ankara operasının ünlü sopranosudur. Yazara göre Ayhan Hanım yaşanan büyük aşkın en güzel kahramanıydı. Bu aşkı yazar onun üzerinden anlatmaktadır.

¹¹⁶ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 236.

¹¹⁷ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 239.

¹¹⁸ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 242.

“O muhteşem güzelliği ve lirik soprano sesi ile 12 yıllık Mukaddes Hanım aşkını bile bitiriverdi”

Oysa nasılda büyü ile başlamıştı her şey. Tanıştıkları o ilk gün Adnan Bey salona girdiğinde bir dalgalanma olmuş gözler bir anda başbakana çevrilmişti. Kendisine baş köşe işaret edilse de mütevazı kişiliği ile reddetmiş boş bir sandalyeye kurulmuştu. O sandalyenin sahibi masaya döndüğünde ‘koltuğumda gözünüz var galiba demişti’, bal gözlü ince dudaklı mor elbisesi içinde ışık saçan kadın. Bir anlık şaşkınlıktan sonra kendine gelen Adnan Bey, işte bu o dercesine kitlenip kalmıştı beklenmedik güzelin, ruhunu okşayan sesine ve gözlerine.”¹¹⁹

Burada yazar yasak ama bir o kadar büyük aşkı Ayhan Hanım üzerinden ele almaktadır. Yazarın bu aşk konusunu ele almasının bir nedeni de Adnan Menderes’in beraat etmiş olacağı tek dava olan bebek davasının iç yüzünün daha iyi aydınlanmasını sağlamaktır. İşte yazarın olayı tüm gerçekliği ile anlattığı Ayhan Hanımın doğumu:

“18 Haziran 1955 akşamı, bebek sekiz aylıkken sancılar başladı. Sancılar artınca derhal doktor çağırdılar. Dr. Alaattin Orhon, İlk müdahaleyi yaptı, fakat bebek ters gelmişti; boynuna ve ayaklarına kordon dolanmıştı. Saatler süren ölüm kalım savaşından sonra Ayhan Hanım sağ çıksa da zavallı bebek daha gözlerini açmadan hayata veda etti. Sabah gün doğumunda hayatının en büyük anlamını yitiren ünlü soprano avazı çıktığı kadar bağırarak istiyordu, ama acı nefesini öylesine kesmişti ki yutkunup ağlamaktan öteye geçemiyordu.”¹²⁰

Şimdi bebeği öldürmekle suçlanan Adnan menderesin bebek davasına tanık olarak gelen sevgilisinin ifadeleriyle davayı nasıl düşürdüğünü görelim.

“her insan kendine yakışanı yapardı. Ayhan Hanım da öyle yaptı ve tüm dünyanın gözleri önünde ‘ben o adamı sevdim’ dedi. Bu söz birilerinin vicdansız kalbine ok gibi saplandı. Hiç beklemedikleri bir sözdü bu. Birileri işi şansa bırakmamak için vapurda adaya gelirken bile onu tehdit etmişlerdi. Bu tehdidin bir sonucu mudur bilinmez 1963 de Ayhan hanımın 15 yaşındaki oğlu Londra da kaldığı evin banyosunda ölü bulunacaktı.”

¹¹⁹ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 86,87.

¹²⁰ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 91.

İfadesi sayesinde Menderes Mahkemenin gözünde sadece bu davadan beraat edecekti.

Burhan Apaydın:

Menderes'in iki avukatlarından biri olan Burhan Bey kendi hayatı uğruna Adnan Menderes'i savunmuştur. Ancak bu savunma birilerini rahatsız etmiş ve Burhan Apaydın'da Menderes'le iş birliği yaptığı için tutuklanarak cezaevine konmuştur. Şimdi İsa Yılmaz'ın avukatı nasıl anlattığını görelim.

“Menderes'in iki avukatından biri olan Burhan Apaydın tutuklandı. Genç ve korkusuz avukat, Menderes için kendini defalarca tehlikeye attı. Menderes'in avukatlığını yaparken başına gelenler adalet mahkemesinin nasıl hukuksuz işlediğinin kanıtı gibiydi”

3.1.2 Anlatıcı

Yılmaz kitabında iki tür anlatıcıya yer vermektedir. Bunlardan ilki ‘Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı’ ikincisi ise ‘Çoğul Anlatıcı’ ikinci anlatıcı türünü kitabın sonlarına doğru kullanmaktadır. Bunu yapmasında ki amaç Yassıda da ki yargılamaya tarafsızlık katmak istemesidir.

Anlatıcı Tipleri:

Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı:

Ben Bu Adamı Sevdim romanında anlatıcıyı ‘Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı’ olarak nitelendirebiliriz. Çünkü, anlatıcı romanın bütününe, zamanın öncesi, şimdisi ve sonrasına nüfuz eden bir bilinç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...telefoncu Ayten'in Egesel ile dost hayatı yaşadığının ortaya çıkması mahşere bile kalmadı”¹²¹

Anlatıcı, eserde dışardan bir gözlemci olarak olup biteni izlemektedir, konuşmaları takip eder, ne gibi hareketler yaptıklarını görür aynı zamanda kahramanların iç dünyalarında neler olup bittiğini en ince ayrıntısına kadar okuyucuya sunabilmektedir.

¹²¹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 236.

“Menderes 15 Eylül de koma halindeyken, mahkeme salonunda kararlar açıklanıyordu”¹²²

Burada da yazar bu anlatıcı türünü kullanarak, hem Menderes’in halini biliyorken hem de mahkeme de nasıl kararlar alınıyor okuyucuya bunların bilgisini vermektedir

Çoğul anlatıcı:

Roman kişilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatması ve kendi kendilerini ifade etmeleridir. yazar burada tek düze anlatımı kırarak okuyucuyu uyanık tutmayı hedeflemektedir

Yazarın, aynı zamanda tarafsızlığı da bu yolla sağladığını görmekteyiz. Okuyucuya olaylar farklı farklı kişilerin ağzından aktarılmaktadır.

“Yozgatlı Fehmi Yücel Ankara Tank Okulundaki yedek subay öğrencilerinden biriydi.

27 Mayıs sabahı bir binbaşı, 2 bin piyade ile biz tankçı yedek subay öğrencilerine bizim okulda nutuk çekti...”¹²³ Şeklinde o dönemi yaşayan ve darbe anına tanık olan insanların ağzıyla yazar, olayı tek tek anlattırmaktadır.

Gösterme yöntemi:

Kitabımızda yazar aktarma yöntemlerinden “Gösterme Yöntemini” tercih etmiştir. Burada yazar olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve olabildiğince ortalarda görünmeyip arka planda kalmaya çalışmıştır.

Okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Burada yazar gözlemci anlatıcı konumundadır.

“...idamlıklar için son karar Milli Birlik Komitesine bırakıldı. Onların onayından sonra idam gerçekleşecekti, ancak idamlıklar elleri arkadan kelepçelenerek 15 Eylül’ün akşamı İmralı Adasına Götürülüp hücrelere kondular.”¹²⁴

Gösterme yöntemi daha çok bir tiyatro tekniğidir. Bu yöntemde okuyucu roman kişileriyle aracısız olarak doğrudan doğruya yüzleşir. Olduğu gibi roman kişilerinin konuşmalarını dinler ve onların kişiliğini konuşmalarından çıkarmaya çalışır. Veya

¹²²Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 222.

¹²³Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 165.

¹²⁴Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 222.

karşılıklı konuşmalara yer verir. Şimdi yazarın kitapta kullandığı Firuzan Selçuk ile Ekrem Özden'in yaptığı karşılıklı konuşmalardan bir örnek verelim.

“F.S: Ne haber, haberler iyi mi?

E.Ö: Burada olanları siz biliyorsunuz.

F.S: Halk kalabalık mı?

E.Ö: Halk çok kalabalık. ‘İstifa Menderes’ diye bağıryorlar.

F.S: Çok güzel çok teşekkür ederiz.”¹²⁵

Burada da gördüğümüz gibi yazar, halkın galeyana gelişini ve ortalığın nasıl karıştırıldığını daha iyi anlatmak için bu şekilde karşılıklı konuşmalara yer vermiştir.

3.1.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.1.3.1 Romanın Özeti:

Romanımız Adnan Menderes ve arkadaşlarının yaşadıklarını anlatmaktadır.

Yazar olayı en başından ele alarak aktarır okuyucuya. İlk olarak, Adnan Menderes'in doğumu ve yaşadığı köyü anlatır. Yazar köyü anlatırken köyün içinde bulunan Çine çayını da ele alarak bu ırmağı üzerinden Marsias efsanesini anlatır. Yazar, bu efsane ile Adnan Menderesin asılarak öldürülmesi arasında bir benzerlik kurmaktadır. Efsane şöyledir.

M.Ö 4000 yıllarında Atena geyik kemiği üzerine delikler açarak ilk flütü icat eder. Buluşu ile gurur duyan Atena, tanrılar önünde çalmak için tanrıların ziyafetine katılır. Fakat ziyafette çalarken diğer tanrıların onunla alay etmelerine sinirlenen atena flütü lanetleyip atar ve onu tekrar kullanmanı çok büyük cezalara çarptırılmasını diler.

Bundan haberi olmayan Marsias kırlarda dolaşırken flütü bulur ve çalmaya başlar. Bir tanrıçanın eseri olduğu için çok güzel sesler çıkaran flütü büyük bir beceriyle çalan çoban, çok güzel ezgiler çıkarmaya başlar. Ünü kısa sürede çevreye yayılır, güzel sanatların ve müziğin tanrısı Appollon'a kadar ulaşır. Apollon Marsias'ın şöhretini kıskanır ve onu herkesin önünde yarışmaya davet eder. Yenenin yenilene istediği cezayı verebileceğini belirtir.

¹²⁵ Yılmaz, Ben Bu Adamı Sevdim,136.

Yarışmanın sonunda berabere kalırlar. Bunun üzerine Apollon liri çalarken şarkı söylemeye başlar. İşte der sende aynısını yap. Fakat Marsias, çalmaya başladığında aynı zamanda söylemenin mümkün olmadığını fark edince, oyuna getirildiğini anlar. Apollon gibi çalamayacağını itiraf etmek zorunda kalır ve yarışmayı kaybeder.

Apollon, Marsiası kayalıkta bir zeytin ağacına astırıp diri diri derisini yüzdürür ve çeşitli işkencelerle öldürtür. Efsaneye göre, Flüt ustasına üzülen sanat perileri öylesine ağlamışlardır ki gözyaşları dağların arasından akıp Çine çayını oluşturur.

Efsaneyi bitiren yazar Ali Adnan'ın hayatını anlatmaya başlar.

Ali Adnan küçük yaşlarda bir çok zorluğa katlanmak zorunda kalmıştır. Henüz çok küçükken annesini, babasını ve kız kardeşini veremden kaybetmiştir.

Ali Adnan Babaannesini kaybettikten sonra yalnızlık çekmeye başlamaktadır. Evlenmeye karar verir ve Berrin hanımla evlenir. Berrin hanım çiftlik ise yaşamalına nasıl ayak uyduracağını düşünürken kendini hep sonuçta siyasette değil diyerek teskin etmektedir. Berrin hanımın en büyük korkusu siyasettir, çünkü eniştesini siyaset yüzünden asmışlardır. Bu nedenle Berrin Hanım eşi Adnan Beyden siyasete girmeme konusunda söz ister.

Ali Adnan eşine söz vermiştir fakat buna rağmen CHP den Aydın il teşkilatına katılır. Berrin hanım bunu duyduğunda çok kızar ancak Adnan bey bir çiçekle ve pahalı zarif bir hediye ile gönlünü alır.

Bir gün Mustafa Kemal Aydın'ı ziyarete gelir fakat partinin il binasına uğramak istemez. Bu sıra da Vasfi Çınar Bey araya girip Gazi Paşayı kısa da olsa parti binasına gelmesi hususunda ikna eder. Bunun üzerine derhal Ali Adnan'a haber uçurulur. Ali Adnan buyursunlar, biz hazırız yanıtını gönderir.

Paşa hazretleri geldiğinde çok kalmayacağını sadece 5 dakika ayıracağını söyler ve siz sadece Aydın da neler yapıyorsunuz onu anlatın der. Bunun üzerine Adnan Bey tane tane ama dolu dolu konuşur. Beş dakika çoktan dolmuştur ama Cumhurbaşkanının kalmaya pek niyeti yoktur. İkramların biri gelip biri gider. Ali Adnan ise yakaladığı tarihi fırsatı en iyi şekilde değerlendirmektedir. Derken, paşa hazretleri Ali Adnan'a kişisel sorular sormaya başlar. Tam dört saatin sonunda kalkmaya hazırlanırken paşa konuşmalarınızı beğendim der. Anlattıklarınızı bir rapor halinde hazırlayın Denizli'den

dönüşte istasyonda görüşür raporlarınızı Ankara'da ilgili makamlara iletirim deyip çıkar.

Denizli dönüşü Paşanın gözleri bir kişiyi arar. Adnan Bey kalabalığı yararak paşanın yanına gidip raporları teslim eder. Paşa hazretleri de, derin ve etkileyici bakışlarıyla Adnan Beyi son bir kez tepeden tırnağa süzer ve teşekkür eder.

Artık Adnan Bey keşfedilmiş büyük bir siyasetçidir.1931 seçimlerinde milletvekili adayı olması işten bile değildir.

Öylede olur artık Ali Adnan Bey, Halk partisi aydın milletvekilidir. Adnan Bey için yorucu günler başlamıştır. Kitap da bu yoğun günler şu şekilde anlatılmaktadır.

“Utangaç ve çekingen Ali Adnan Bey oturumları takip etmek için büyük hayretler sarf etse de pek kürsüye çıkıp uzun boylu konuşmalar yapmıyordu. Sadece spora düşkün olduğu için Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakı ikinci başkanlığını yürütme görevini üstlendi. Bu görev onun Ankara siyasetine yavaş yavaş alışmasını sağladı. Sessiz biri olmasına karşın hırslıydı. Tuttuğunu koparmak için uygun zamanı bekliyordu”¹²⁶

Yavaş yavaş Ankara siyasetine alışan menderes mecliste aralarında Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ında bulunduğu dört kişi ile CHP grubuna Dörtlü Takrir adlı bir önerge verirler. Önerge ülke ve parti yönetiminde özgürlükçü bir anlayış içeren düzenlemeler yapılmasını önermekteydi. Fakat önerge kabul edilmeyince Köprülü ve Menderes o günkü vatan gazetesinde CHP iktidarına karşı örneğine rastlanmayan sertlikte yazılar yazmaya başlarlar ve bunun üzerine partiden ihraç edilirler. Bu olay Celal Bayar'ın demokrat partiyi kurmasına zemin hazırlamıştır.

Demokrat parti kurulur. Ve halkın büyük sevgisi ile karşılanır.

14 Mayıs seçim günü ezici bir çoğunlukla seçimi kazanır. Mecliste 408 Demokrat Parti milletvekili, 69 CHP'li ve 1 tane de Millet partili vardır. Bu tablo halkın cumhuriyet kuruldu kuralı ilk defa adil bir seçim sonucunda iradesinin yansımış halini resmetmektedir.

Celal Bayar, Adnan Bey'i başvekil yapar.

¹²⁶ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 40.

Zaman ilerler... Demokrat Parti ülkeye bir çok yatırım ve hizmet yapılmış, fakat bu süreç de birilerini yine memnun edememiştir.

Harbiyeliler bu sürecin başını ekerler, çeşitli baskılardan şikâyetçi olan genç subayları durdurmak mümkün olmaz. Hkmete karşı yürüyüşler başlamıştır ve protestolar su halkası gibi büyüyüp gitmektedir. Üniversite gençlerinin çoğunluğunun bulunduğu bu yürüyüşler hkmeti istifaya çağırmaktadır. Menderes bu sürecin bu Şekilde devam etmeyeceğini anlar, fikrini almak üzere İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde görev yapan Prof. Dr. Fuat Başgil'i Ankara'ya çağırır. Toplantı odasında tartışmalar müzakereler devam eder. Bu sırada Başgil söz alarak “ sayın başbakanım haklın büyük ekseriyetini düşündünüz, çoğunluk için çalıştınız lakin bu memleketin profesörleri, yazarları, gazetecileri, subayları da vardı. Ve bu insanlar uyanık insanlardır. Onları ihmal etmeye gelmezdi” dedi.

Menderes bu çıkışa çok şaşır ve vatan topraklarının en ücra köşelerine hizmet gtrmektense birkaç tane profesörle ve üç beş tane gazeteci ile mi meşgul olsaydık yani der ve Başgil'den çözüm nerisi ister.

Başgil tansiyonun düşmesi için hükümetin istifa etmesi gerektiğini söyler.

Fakat Menderes ve Zorlu halka dayandıkları sürece yıkılmayacaklarını düşünmektedirler. Üstelik menderese göre asker bu milletin askeridir ve asla hükümete karşı bir Şey yapamazlar.

Fakat lke o kadar karışmıştı ki 19 Mayıs'ta darbe girişi iddiaları üzerine kutlamalar iptal edilir. 21 Mayıs'ta Ankara'da Harp Okulu ğrencileri Kızılay meydanında toplanırlar. Fakat Adnan Menderes için bu yürüyüşe katılan sürpriz bir isim vardır. Yıllardır yanından ayırmadığı MSB Ethem Menderes...

Asker menderese çok mesafeli ve soğuk davranmaktır. Fakat sokakta aynı durum söz konusu bile değildir. Yine Menderes için sevgi gösterileri ve kalabalık vardır. Menderes Halka dayanarak yine de darbe olacağını düşünmemektedir. Ancak yanılmıştır.

27 Mayıs'ta darbe olur.

Birçok kayıptan sonra diğer demokrat partili vekiller ve onlara yardım ettiği iddia edilen tutuklular ve 592 kişi Marmara denizinin ortasındaki yassı adaya götürülür. Adaya en son

Adnan menderes ile celal bayar getirilir. Bu ikili diğer tutuklulardan farklı olarak bodrum kattaki tek kişilik odalara yerleştirilir.

Menderese karşı manevi baskı yapılmaktadır meydanlara sığmayan devlet adamı küçücük bir odada tecrit altında tutulmaktadır.

Tarih 14 Ekim 1960.

Tam 11 ay 1 gün sürecek yargılama başlar. 592 sanık sıra ile getirilip oturtulur.592 sanık ayrı ayrı şeylerden suçlu bulunmaktaydılar. Fakat Cemal Gürsel ve ekibi vatana ihanetten yargılanmaktadırlar. Yargılama sürecinin en büyük tanığı sayılacak kişi Ethem menderes idi. Mahkeme zaten göstermelik yapılmaktaydı... 15 Eylülde menderes zehirlendiği için komadayken karar açıklanmıştı.

“Karar: Celal Bayar: idam.. Adnan Menderes: idam... Fatih Rüştü Zorlu: İdam... hasan Polatkan: İdam.. Refik Koraltan: İdam... İbrahim Kirazoğlu: İdam... Hamdi Sancar: İdam...Bahadır Dülger: İdam... Nusret Krişçioğlu: İdam... Emin Kalafat: İdam... Osman Kavrakoğlu: İdam... Zeki Erataman: İdam... Rüştü Erdelhun: İdam...”

Her idam kelimesinde yer yerinden oynamaktadır adeta ve idamlıkların yakınları sinir krizleri geçirmektedir.

İdam için önce Fatih Rüştü zorlunun kapısı açılır. İnfazı ünlü savcı Egesel yapacaktır. Önce abdest alır Zorlu, ardından bir mektup yazar ve ülkesini Allaha emanet ederek gider. Ardından Hasan Polatkan idam edilir. Savunmasını yapmasına bile izin verilmez. Sıra Adnan Menderese gelmiştir. Burada yazar araya girerek başta anlattığı efsaneyi hatırlatır okuyucularına ve marsias’a ne kadar benzediğini kanıtlamak istercesine şu satırları yazar.

“Adnan menderes, köylü halkın gururu olarak, yükseldi. Bir çiftçi idi. Çine çayını kenarındaki çiftliğinde tarlalarını sürmeyi bırakıp dünyanın efendilerine meydan okurcasına çıktı kürsülere. Yükseldikçe yükseldi, onu demokratik yolla durduramayacaklarını görenler. Appolon’un Marsias’a yaptığı gibi ayak oyunları

yaptılar, onun saflığını ve masumiyetini iyi kullandılar ve onu idam sehpasına sürüklediler.”¹²⁷

İdam sehpasına çıkartılan Menderese son sözü sorulur. Menderes: ‘Hayata veda etmek üzere olduğum şu anda, devletim ve milletime ebedi saadetler dilerim. Bu anda karımı ve çocuklarımı şefkatle anıyorum’ der. Ve cellat Kemal sandalyeye tekme vurur.o anda ALLAH! Sesi yükselir.bu haykırış hücrelerin bulunduğu binanın alt katındaki mahkumlarca da duyulur.

Ve Adnan menderes 29 yıl İmralı’da bir tepedeki mezarda kalmıştır. Devlet tarafından itibarı teslim edildiği, 17 Eylül 1990’da naaşı İmralı’dan alınarak, devlet töreni ile İstanbul Vatan Caddesinde yaptırılan Anıt mezarda toprağa verilir.

3.1.3.2 Dil

Yazarımız romanın konusunu tarihi olaylardan alınca bunun sonucu olarak romanında da gündelik konuşma dili kullanmıştır. Burada hem romanın daha rahat anlaşılmasını hem de okuyucusunu yormamayı hedeflemektedir.

“bu konuşma meclisteki bardağı taşırdı. Halk Partili vekiller masaları yumrukladılar. Ardından vekiller büyük bir kavgaya tutuştu”¹²⁸

Görüldüğü üzere yazarımız Halkın kullandığı dil ve söyleyişlerinden yararlanmıştır.

3.1.3.3 Üslup

Yazar kitabında sade anlaşılır “Yalın üslup” kullanmıştır. Nurullah çetine göre yalın üslup,¹²⁹ okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur. Yazarımız da eserinde karışık cümlelerden uzak durmaktadır.

Üslup romancı romanını nasıl anlatıyor sorusunun cevabını vermemektedir. Burada yazarımız eserinde “Yalın Üslup” kullanmaktadır.

Romanda yazar akla ve mantığa aykırı unsurlara ve karmaşık çağrışımsal anlamlara yer vermektedir. Sadelik gerektiği kadar ve doğaldır.

¹²⁷Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 271.

¹²⁸ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 120.

¹²⁹ Kaplan, *Üsluba Dair*, 10.

Yazarımız eserinde, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadeler kullanmamıştır.

3.1.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi:

3.1.4.1 Demokrat Partinin Yargılanması ve Baskı

Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda duruşmalar 14 Ekim 1960 günü başlamış ve 15 Eylül 1961'de saat 15.20'de sona ermiştir. “Bu sürede 203 oturum yapılmış, 19 dosya ele alınmış, 529 sanık, 1063 tanık dinlenmiştir”¹³⁰

Yargılanma sırasında yabancı gözlemciler, yargıçların sanıklara hiç de sempati beslememelerini ve bunu belli etmelerini eleştirmişlerdir. Yine yabancı gözlemciler, özellikle sanık avukatlarına karşı uygulanan kısıtlamaları, savunma hakkını engelleyen talihsiz bir tavır olarak nitelendirmişlerdir. Bunun yanı sıra Yassıada'ya, duruşmaların devam ettiği günlerde gitmek neredeyse imkânsız olmuştur. Bunun için Askeri yönetimden izin almak ve bu yönetim tarafından konulmuş olan kurallara harfiyen uymak gerekmiştir. Ayrıca orada bulunmakta bir sorun olmuştur. Çünkü duruşmaların devam ettiği salonda sanıklara dikkatle bakmak, işaretleşmek, karşılıklı konuşmak, bakışmak, el ve kol hareketlerinde bulunmak kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasaklara uymayanlar en ağır cezalarla cezalandırılmışlardır. Ayrıca Yassıada mahkemelerinde sanıkların aleyhinde konuşmak şartıyla şahitlik yapılmasına izin verilmiştir. Bulunduğu Gazeteciler Cemiyeti'nin aracılığıyla bir defaya mahsus olmak üzere Yassıada'ya girebilme izni almış olan Tekin Erer:

“Yassıada davalarını takip etmek ve Yassıada'ya gitmek öyle kolay ve herkesin harcı değildi. Bunun için Milli Birlik Komitesi'nin İstanbul bürosuna müracaat etmek, siciline Demokrat Partili olmadığını göstermek, hatta sanıklara düşman olduğunu, belirtmek lazımdı.”¹³¹

Şeklinde açıklama yaparak düşüncelerini ifade etmiştir.

Yassıada'da halkın seçimiyle yönetime gelmiş bir devrin iktidarı yargılanmıştır. Kitap da geçen ifadelere göre bu yargılanma süreci ve Yassıada koşulları İnsan Hakları

¹³⁰ Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, 1. bs. (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), 117 , 118.

¹³¹ Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, 1. bs. (İstanbul Rek-tur Yayınevi,1965), 8.

Anayasası'na uygunluk göstermemiştir. Menderes, Yassıada'nın koşullarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“...Dört beş aydan beri sadece tecrit vaziyetinde bulunuyorum. Ve tek odanın içinde ve günün 24 saatinde bulunuyorum. Ve tek odanın içinde ve günün 24 saatinde, her saat değişen nöbetçi subayın nezareti altında hiç kimse ile konuşmak imkânı mevcut olmamak şartı ile yaşıyorum. Bu itibarla konuşma tâkatim hakikaten zaafa uğramış bulunuyor. Kumandan beyefendinin lûtufları olmasa zaman zaman konuşmak ve çıkmak imkânı vermemiş olsalar, şimdi huzurunuzda bulunmak imkânını elde buldurmaya muktedir olamayacaktım. Arzum şudur ki; bana imkân verecek, beni şey yapacak ve moralimi ve âsabımı, rahatsızlığımı düzeltecek bir rejimin tatbikini, yani nöbetçi subay beyle bir kelime dahi konuşmaya dahi mezun değilim. Beş aylık konuşmalarım soruşturma hariç, derlenip toplanacak olursa on ile on beş saati geçmez. Bir maznun huzurunuzda böyle gelecek olursa hakkını müdafaa etmek, melâkatının büyük bir kısmını kaybetmiş olduğundan emin olmanızı rica ederim. Yani esaslı olarak bendeniz huzurunuzda kumandan beyefendiye şükranlarımı arz eder ve huzurunuzda bütün genç subayların nazik muamelelerine teşekkür ederim. Ancak hiçbir kimse ile konuşmamak ve 24 saatte karşı karşıya bulunmak tahammül edilmez bir şeydir”¹³²

Yazar eserinde Sanıklara karşı uygulanan ağır davranışların yanı sıra, mahkemenin izlemiş olduğu yöntemin de hukuka uygunluk göstermediği belirtilmektedir. Nitekim bu konu da yazar ve gazeteci, aynı zaman da İnönü'nün damadı olan Metin Toker, Yassıada ile ilgili izlenimlerini şöyle aktarmıştır. “Adada kime ne muamele yapıldı, bilmiyorum. Adaya gelinceye kadar neler oldu, onu da bilmem. Bunu taraflar, kendileri bize anlatırlar. Ama adaletin önünde bu sanıklara, Menderes devrinde mahkemelere düşenlere tanınan hakların tanınmamış olduğunu söylemek bir insafın icabıdır.”¹³³

Yassıada'da sanıkların durumu bu şekildeyken gazete, dergi ve radyo gibi araç ve gereçler kullanılarak sanıklara çeşitli hakaretler de yapılmış iftiralarda bulunulmuştur.

“Gazetelerde yer aldığı gibi devasa servetten eser yoktu. İhtilalcilerde Hasan Polatkan'ın Kayınbiraderine ait malları onunmuş gibi gösterdiler.

¹³²Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 194.

¹³³ Metin Toker, *İsmet Paşayla On Yıl*, 1.bs. (Ankara: Akis yayınları, 1966), 141.

Bazı gazetelere göre zorlunun 6 tane gemisi vardı.”¹³⁴

Nitekim o dönemde yayınlanan Akis Dergisi, Hasan Polatkan’ın eşi Mutahhare Polatkan’ın iki çocuğunu alarak Yassıada’ya gidişini şöyle anlatmıştır:

“Açık kahverengi manto giymiş bereli genç ve sempatik bir kadın, tombul yanaklı iki küçük kızı ile birlikte Muvakkathane’den bozma büronun deniz tarafındaki demir parmaklıklı kapısından çıktı ve kendisini karşılayan orta boylu, şişmanca kadın arkadaşına: ‘Çok zayıflamış’ dedi.Göz pınarlarından iki damla yaş süzüldü ve elmacık kemikleri çıkık pembe yanakları üzerine döküldü. Bereli kadın daha fazla bir şey söylemeye lüzum görmeden anaklarından aşağı süzülen yaşı kolunun tersi ile yavaşça sildi ve biraz ilerde kendisini beklemekte olan hususi otomobile doğru ilerledi. Adeta kaçarcasına bindi. Hadise geçen haftanın ortasında bir gün Milli Birlik Komitesi’nin Dolmabahçe’deki irtibat bürosu önünde cereyan ediyordu. Gözü yaşlı kadın düşük Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın eşi Mutahhare Polatkan’dı. İki küçük kızı, Nilgün ve Sema ile eşini Yassıada’da ziyaret etmek fırsatını bulabilmişti.”

Yazar eserinde dava sürecinde tutuklu olanların dava sonuçlarına yer vermiştir.eser de ölüm cezasına çaptırılanların isimlerine tek tek yer verilmiştir.

“Ölüm cezası alanlar: Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adanan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Meclis Başkanı Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişoğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman”¹³⁵

Yassıada’da Ölenler: Yusuf Salman, Lütfi Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Yümnü Üresin, Nuri Yamut, Kemal Yılmaz ve Zakir Tarver.

Ölüm cezalarından sadece Menderes, Zorlu ve Polatkan’inkiler gerçekleştirilmiştir.

“15 Eylül’ü 16 Eylül’e bağlayan gece yarısından sonra sabaha karşı Hasan Polatkan ile Fatin Rüştü Zorlu, 17 Eylül Pazar Tribünlerde ayrıca para ile tutulmuş kimseler vardı. Özellikle Menderes ve Bayar konuştuğu zaman yuhalayacak, laf atacak,

¹³⁴Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*,156,157.

¹³⁵ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4 bs .(Ankara: Sevinç Matbaası, 1970), 217.

Savcı Egesel konuştuğu zaman hararetle alkışlayacaklardı. Mahkeme bitene kadar devam edeceklerdi görevlerine. Aynı günün saat 13.25'te de Adnan Menderes idam edilmiştir¹³⁶

Eserde yazar sanıklara psikolojik baskı yapıldığına dikkat çekmektedir. Amacın gerçek de yargılamak olmadığı salonda parayla tutulmuş insanlardan da anlaşılmalıdır.

Burada amaç, menderes ve arkadaşlarını halka karşı küçük düşürmenin yanında yargılama sürecinde savunma yapanları psikolojik baskı altında tutmaktır.

Dönemin şartlarında baskı o denli büyüktür ki Adnan Menderes'in yakınında olan ve onu destekleyen dindar kesime nefret o denli büyüktür ki onlarda cezalandırmışlardır. Kimisi işten atılmış kimisi yargılama sürecine zorla dahil olmuştur. Bunlardan biri de Adnan Menderesin Avukatı Burhan Apaydın.

“Menderes'in iki avukatından biri olan Burhan Apaydın tutuklandı. Genç ve korkusuz avukat, Menderes için kendini defalarca tehlikeye attı. Menderes'in avukatlığını yaparken başına gelenler adalet mahkemesinin nasıl hukuksuz işlediğinin kanıtı gibiydi¹³⁷

Tüm bu hukuksuzluklar, aslında başından beri verilen kararın ne olduğunu anlatmaktadır.

Hukuka göre bir kişi suç teşkil etmeyen fillerden veya ihmallerden ötürü mahkûm edilemezken, bunun gibi suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli cezaya çarpıtılamaz. Ancak memlekette her şey MBK yetkisi altındadır. Ülkede, bunu sorgulayabilecek ne basın, ne de aydın vardır.

3.1.4.2 Menderes, Demokrat Parti ve Halk

Eserlerde başbakan ve iktidar partisi kadar halkın da eleştirilere uğradığı görülmektedir. Halkın eleştirilmesinin asıl nedeni ise Menderes ve Demokrat Partiyeye olan bağlılığına rağmen darbe sonrasında halkın Menderes'e sahip çıkmayıdır.

Romanlarda halk Menderes'e karşı yapılan darbeden yana olmamış, darbe sonrası bile ordu, halk desteğini sağlayamamıştır. Aşağıda verilen örnek, halkın ihtilâl destek

¹³⁶ Sezai Akdağ, “Yassıada'da Kararlar Nasıl Verildi?”, *ATA Dergisi: Tarihi Objektiften* :1/24 (Ekim,2003): 37.

¹³⁷ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 201.

vermediğini, hatta ihtilâlden dolayı üzüntü duyduğunu ve geleceğe dair korkuları olduğunu göstermektedir.

“Radyolarından tüm konuşmaları işiten Türk Halkı mahkemenin göstermelik olduğuna daha o andan itibaren karar verdiler. Binlerce insanı emekliğe sevk eden darbecilerin eline kalmışlardı artık.”¹³⁸

1960 döneminde halkın iktidara desteği bulunmasına karşılık bazı gruplar bu desteğin dışında kalmıştır. Üniversiteli gençlerin yanı sıra, bu dönemde üniversite hocaları, hâkim ve avukatlar gibi çeşitli meslek gruplarına mensup kişiler iktidarın karşısında, hatta eylem içerisinde yer almışlardır. Ülkede adaletin temsilcisi olan hukukçuların bile eylemler içerisinde olması ülkenin 1960 döneminde içinde bulunduğu karışıklığın düzeyini göstermesi açısından önemlidir.

Darbeciler halkı yanlarına çekmemek için fetva ile hareket ediyormuş gibi de davranmaktaydılar üstelik bunu Atatürk’ün ilke ve inkılaplarına ters düşme pahasına yapmaktaydılar. Plan Adnan Menderes’in Ayhan hanımla evlilik dışı ilişkisini dine göre yargılayıp Adnan Menderesi taşlatıp öldürmekti. Fakat buna Ayhan Hanım Razı olmadı.

“Darbeciler fetvayı aldılar. Türkçe ezanı Arapça olarak aslı ile okuttuğu için yıllarca darbe planı yapıp devirdikleri, Adnan Menderes’i taşlatarak öldürmekti”¹³⁹

Adnan Menderes Halkın gücüne öylesine inanıyordu ki bu millet arkasında olduğu sürece asla ordunun darbe yapamayacağını düşünmekteydi. Ancak, Bu konuda İstanbul hukuk profesörlerinden Başgil halka güvenmeme konusunda Menderes’i uyarılmıştı.

“Başgil tansiyonun düşmesi için hükümetin istifa etmesi gerektiğini söyledi..

Menderes ve zorlu halka dayandıkları sürece yıkılmayacakları düşünüyorlardı.

‘Alkışlara güvenmeyiz’ dedi, saçları ağarmış Profesör, ‘tarihte halkın bir gün önce göklere çıkardığı kimselerin yüzüne ertesi gün tükürdüğü çok görülmüştür.’ ”¹⁴⁰

Her şey tamda Başgil ’in dediği gibi olmuştu. Adnan Menderes’e sevgi gösterilerinde bulunan milyonlarca Halk yargılama sürecinde onu yalnız bırakmış olayları sadece radyolardan dinlemekle yetinmişlerdi.

¹³⁸ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 195.

¹³⁹ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 198.

¹⁴⁰ Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, 130.

3.1.4.3 Darbenin Kamuya Bilançosu

Her darbe döneminde olduğu gibi büyük kıyımlar yapılmaktaydı. Kamuda veya ülkede üretenlerde bu darbeden paylarına düşeni fazlasıyla almışlardı. Hiçbir gerekçe gösterilmeden binlerce insan işinden çıkarılmış veya meslekten ihraç edilmişlerdi. Cumhuriyet döneminin ilk darbesi olan 1960 darbesinde hukuki gerekçelerden yoksun binlerce insanın işten atılmasına neden olmuştu. Bu Kıyıma bir de azarın cümleleriyle bakalım.

“Bu çerçevede MBK, 3 Ağustos 1960 tarih ve 235 sayılı kanunla 7 bin 200 askeri emekliye sevk etti. Bu sayı orduda ki generallerin yüzde 90’ı albayların yüzde 75’i yarbayların yüzde 50’si, binbaşlıların yüzde 30’na tekabül ediyordu.”¹⁴¹ Yani Silahlı Kuvvetlerin Subay mevcudu yüzde 50’den fazla azaltılarak TSK’nın savaş gücü düşürülmüştür.

Darbeciler ordudaki temizliği vurduktan sonra bir darbeyi de üniversitelere vurmuşlardır.

“27.10.1960 tarihli 114 sayılı yasa ile 147 öğretim üyesinin görevine son verdiler.”

Bu hocaların atılma nedeni ise komitece şöyle bildirilmişti. ‘Tembel, yeteneksiz, reform düşmanı!’

Komiteciler işçilere de el atmışlardır. Çeşitli ihbarları değerlendirerek hiçbir yasal dayanak olmadan 30 ile 35 bin arasında işçiyi işten çıkarmışlardır.

¹⁴¹Yılmaz, *Ben Bu Adamı Sevdim*, .186.

3.2 ZÜBÜK TAHLİLİ¹⁴²

Zübük/Kağın Gölgesindeki İt kitabı Aziz Nesin tarafından yazılmıştır. Kitap ilk olarak 1961 yılında yayınlanmıştır. Kitap nesin yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Kitap 275 sayfadan oluşmaktadır.1960 darbesi sonrasında dönemi hicvederek ele alan bir yapıt olması nedeniyle önemlidir. Yayınladığı dönemde ve sonrasında oldukça ses getiren bir eserdir.

Romanın girişinde bir atasözü bulunmaktadır.

“İt kağın gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış.”¹⁴³

Anlamı:

Başkasının korumasıyla iş yapan akılsız kişi desteklendiğini unutarak kendi gücüne inanır.

Bu atasözü ile yazar, romanın ana karakterini karakterize etmektedir.

3.2.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.2.1.1 Eserin Konusu

Aziz Nesin’in Zübük adlı bu kitabı, bir toplum eleştirisidir. Bu eleştiri kara mizah şeklinde yapılmıştır.

Zübükzade İbraam Efendi, adeta köyün belalısıdır. Köylüleri çeşitli vaatler verir, ama bu vaatleri bir türlü yerine getirmez. Zübükzade tarafından oyuna getirilen saf ve cahil köylüler yine de her defasında ona inanırlar. Ve onun yanında yer alırlar.

Zübük, öyle bir dolandırıcıdır ki köylüleri kendi cebine zorla para koyacak duruma getirmektedir!

Böyle dolandırıcılar, halkın tabiriyle “politikacılar”, her devirde ve her memlekette görülebilmektedir. Zübük için “Ölse de kurtulsak!” diyen köylüler, onu öldürmeyi de becerememişlerdir. Çünkü o, bundan da kurtulmanın bir yolunu bulur. Yazarımıza göre Zübük ölse de bir şey fark etmeyecektir, çünkü toplumda bu cahillik, tabiri caizse “Ensesine vur, ekmeğini al” durumu bitmedikçe zaaflara yenik düşmeler

¹⁴² Aziz Nesin, *Zübük*, 13. bs. (İstanbul: Nesin Yayınevi, 2017).

¹⁴³ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü II*, 1. bs. (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1995), 86.

devam ettikçe Zübükler de bitmeyecektir. Zübüklerin oluşmasının temel nedeni onları besleyen halkın ta kendisidir.

3.2.1.2 Zaman

Yazarımız kitabında evrenselliği sağlamak adına, olayların yoğunlaştığı yerin ismini ve zamanını vermediğini görmekteyiz. Bu nedenle eser hala güncelliğini korumaktadır.

Eserde net bir zaman yoktur. Ancak yazar günlerin ve ayların geçtiğini belirten cümlelere yer vermektedir.

“...valide, öyleyse peki yarın gelip göreceğim demiş.

Devrisi gün oldu. Hükümetin partisi olarak hep tören yerinde toplandık erkenden”¹⁴⁴

“aylar geçmiş seçimler gelip çatmıştı”¹⁴⁵

Bu cümlelerle zaman belirtmeyen yazarımızın olayların bir kısmının seçimlerin olduğu bir dönemde geçtiğine işaret etmektedir.

3.2.1.3 Mekân

Olaylar bir kasabada geçmektedir yazarımız mekanı tam olarak belirtmemiştir ancak Almanca öğretmenin ara ara arkadaşına yazdığı mektuplardan birinde yazar, yer ve mekana üstü kapalı bir şekilde işaret etmiştir.

“senden ve denizden 1342 kilometre uzakta,1286 metre de yüksekteyim....çünkü içinde kaç yıl yaşayacağımı bilmediğim bu ilçe Türkiye-İran transit yolu üzerindedir.”¹⁴⁶

Yazar kasaba için tasvir yaparken “ölü toprağa serpilmiş” demektedir burada kasabanın ne kadar تنها insanların medeniyetten ne kadar uzak bir yerde yaşadıklarına dikkat çekmektedir.

“...o da kendi vilayetinin bakımsızlığını, sahipsizliğini anlatmak için bizim memlekete ölü toprağı serpilmiş, diyordu. İlkin bu sözün ne demeye geldiğini

¹⁴⁴Nesin, *Zübük*, 57.

¹⁴⁵ Nesin, *Zübük*, 179.

¹⁴⁶ Nesin, *Zübük*, 99,101.

anlamamıştım. Simdi sezinler gibi oldum. Mezarlık nasıl sessiz, kimsesiz, yalnızsa, “ölü toprağı serpilmış” diye kendi memleketlerini de bir mezarlığa benzetiyorlar.”¹⁴⁷

Romanda yazar somut mekânın alt başlığı olan “Açık mekân”¹⁴⁸ tercih etmiştir.

Nurullah Çetine göre yazarların açık mekan tercih etmelerindeki bir neden de, roman kişilerinin kişiliklerine ve ruhsal durumlarına da bağlanabilir. Nitekim dışa dönük, aktif kişiler, sosyal karakterlidir ve dinamik yapılarıyla fiil ortaya koyma kapasitesine sahiptir. Bunlar kendi varoluşlarını ancak açık mekan da gerçekleştirirler. Bu bağlamda zübük eserine baktığımızda romanda ki kişilerin hepsi dinamik ve sosyal kişiliğe sahiptirler. Bu yüzden yazarın eserinde açık mekân tercih ettiği söyleyebilir.

Yazar, kullandığı mekâna simgesel bir anlamda yüklemiştir. Kasaba seçimi bilinçli yapılmıştır. Çünkü yazarın karakterize ettiği tipler cahil okumaya önem vermeyen ve hiçbir konu hakkında tam bilgiye sahip olmayan geleneklerine körü körüne bağlı bir halktır. Bu bağlamda baktığımızda yazar tüm bunların olunabilir kılındığı yer olan, her şeyden ve herkesten uzak da bir kasaba seçmesi manidardır.

3.2.1.4 Kişiler Kadrosu

Romanda ki kişiler karşımıza iyi veya kötü olarak çıkmaktadır. Romanda ki kimi kişiler ahlaki değerler açısından iyi insanlar olmakla birlikte model alınmayacak olan ,iradesiz güven telkin etmeyen kimselerdir. Bu eserdeki kişi kadrosunun genelde edilgen olduğunu görmekteyiz. Kendi iradesi olmayan hep birilerinin isteğine göre hareket eden onların peşinden sürüklenen kişilerdir.

Edebi eserlerde karakter türleri özünde ikiye ayrılır: “düz” karakterler ve “yuvarlak” karakterler. “Düz” karakterler bütün bir roman boyunca bir değişim göstermeyen, çoğu zaman da toplumdaki bir “Tip”i temsil eden kişilerdir. Öbür yanda, “yuvarlak” karakterlerse romanın kurgusu içinde kendisi ve/veya toplum hakkında keşifler yaparak karakterini değişime maruz bırakan kişilerdir ve romanın vermek istediği mesajda doğrudan sorumludurlar

Zübük’e baktığımızda ise neredeyse “tip” diyeceğimiz bütün yan karakterler ve bütün olumsuz özelliklerin vücut bulduğu Zübük’ün yanında romanın asıl anlatıcısı olan

¹⁴⁷ Nesin, Zübük, 107.

¹⁴⁸ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 1. bs. (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2012), 136.

Almanca öğretmeninin ilk bakışta yuvarlak bir karakter olduğunu düşünürüz. Ama o da kendi çıkarı için Zübük'ten yardım isteyerek aslında en temiz, en aydın, en saf ve idealist gözükmemizin bile belirli şartlar altında bir Zübük olabileceğini yeniden gözler önüne serer.

Kişi kadrosunda yazar çok sayıda şahsa yermektedir. Nesinin kadro sayısını geniş tutmasındaki amacı toplumu olabildiğince geniş bir biçimde sergileyebilmek ve çok farklı kesimlere yer vermektir.

Kitapta geçen kişiler gerçek hayattan alınmış kişilerdir. Bunlar hepimizin sosyal yaşantısında karşılaşabileceği sıradan avam insanlardan oluşmaktadır.

Zübükzade İbraam

Romanda ki merkezi kişinin Zübükzade İbraam Efendi olduğunu görmekteyiz. Romanın merkezinde yer alan bu kişi insanların zaaflarını keşfedip zaaflarıyla zayıflattığı halkı üzerinden, geçici zaferlerle kendini hem maddi hem manevi anlamda büyötmeyi bilen üçkâğıtçı düzenbaz biridir.

“Herkes anlatıp anlatıp ‘Allah belanı versin ulan Zübük!, Çilemiz dolmadı mı ki, Azrail seni hiç görmez...’ diye sözünü bitiriyor.”¹⁴⁹

“...bu bizim muhalif kadir efendi kızlarını senin oğluna neden vermedi bil bakayım? Vermez. Bunun bütün günahı Zübükzade denen namussuzun. Bu namussuz, dili dönen üstünde şeytan tüyü taşır bir herif olduğundan, kızları baştan çıkarıp perişan etmiş...Aman deme...”¹⁵⁰

Buradan da anladığımız gibi kızların namuslarına el uzatan bu adam gelenek göreneklerine de bağlı olmayan ahlaksız adamın tekidir.

“bu zübüğün bir sesi var, beribenzer tiyatro oyuncusunda böyle ses bulunmaz. Yahu herifin alçaklığını benden iyi bilen birisi yokken sözleri dinleyince içim bir hoş oldu, gözlerim sulandı.”

“- Başka emrin diye sordu tüccar Emin Efendi

¹⁴⁹ Nesin, *Zübük*, 106.

¹⁵⁰ Nesin, *Zübük*, 46.

Estağfurullah. İkinci şartım şu ki hiçbir kimseden dalkavukluk istemem. Çünkü neden dersiniz, bu alkışa, dalkavukluğa insanoğlunun yüzü yumuşak... Ola ki ben şeytana uyar saparım.

Haşa peygamberler gibi konuşuyor”¹⁵¹

Burada da Zübüğün insanların duygularını nasıl sömürdüğünü görüyoruz. Ayrıca yazar Zübüğün hitabet gücüne de dikkat çekmektedir. Zübük bu hitabet gücüyle belediye başkanlığı koltuğuna oturmuştur.

“Şimdik neme gerek ,hakkını yemek olmaz, namussuzluktan ahlaksızlıktan yana dünya rekoru Zübükzade İbram’ın üstünde...Dünyanın bütün rezilliklerini toplasan, bizim zübüğün tırnağı olamaz ;anla gayrı...Ama kabahat kimde?”

“Siz onu bırakın da size bir hayırlı haberim var ,beğeneceksiniz.

Aman nedir İbram Bey?

Kasabamıza bir cami yaptıracağız ki, beribenzer bir cami değil, vilayette bir eşi olmayacak. İki minareli ve her minaresinde üçer şerefeli ve sekiz kubbeli ve ramazanda mahyalı kubbe içi altın yıldız bezeli ve içi mermer döşeli ve kapıları ince iş oymalı ve Kâbe örtülü ve ayrıca sakalı şerifli ve kürsüleri cevizden... Ve de kasabamızın şerefine layık, Müslümanın göğsünü kabartan bir cami...salkım salkım kandilleri nurlu...

Herifin ağzından bal akıyor anlattı anlattı

Nasıl istemez misiniz böyle bir cami diye, sordu.”¹⁵²

Zübük başı ne zaman sıkışsa cami yaptıracağım türbe yaptıracağım diyerek halkın dini duygularını kullanarak onları, galeyana getirir.

Halkın neyden hoşlanıp neye kızacağını çok iyi bilmektedir.

Şöför İğri Nuri:

Kasaba halkı arasında belalı işler yapmasıyla bilinen ve parayla adam öldürdüğü bilinen bir kişidir. Kitap da Muhalif Kadir Efendinin Zübüğü öldürmesi için tuttuğu adam olarak geçer .bu Nuri bir süre Zübüğü öldürmek için uğraşır fakat başarılı olamaz.

¹⁵¹Nesin, *Zübük*,135.

¹⁵²Nesin, *Zübük*,107.

“...İğri Nuriye şoför denir ya, şoförlüğüne kulak asma. Adı şoför ama direksiyon başında bir gören olmamış. İckicilik bunda, karı satışı bunda, parayla adam vurmak bunda, her bir rezillik türlü dolap bunda. Kazamızda pek durduğı yoktur. Arada bir baba ocağı diye memlekete, sılaya gelir.”¹⁵³

Otelci Satılmış Bey:

Kasabada bir Oteli vardır. Gelen misafirleri bu otelde ağırılarak onlara kasaba ile ilgili ilk bilgileri verir. Satılmış bey aynı zamanda ilçedeki partinin idare heyetinden biridir.

“...Uçları sivri burma bıyıklı adamla otele kadar geldik. Bu otelin sahibiymiş. Esmem derisi kemiklerine yapışmışta, sanki insana hemen zıp zıp sıyacakmış gibi geliyor eğri ince bacakları üstünde yaylanarak yürüdüğünden kısa boyu uzunmuş gibi görünüyor.”¹⁵⁴

Allah’ın Kulu İsmail Efendi:

İsmail Efendi de partide bulunanlardan biridir. Aslında o da Zübüğe inanmasa da sevmese de peşinden sürüklenenlerden biri. İsmail efendinin ağzından hiç küfürlü söz çıkmaz. Temiz iyi niyetli biridir.

“İsmail Efendi çok tatlı bir adam. Burada herkes durmadan söver, âmâ İsmail efendinin ağzından bir tek sövgü çıktığı duyulmamış. Çok kızsas birine ‘Allah’ın kulu!’ diye bağırıyor onun için adı ‘Allah’ın Kulu İsmail Efendi’ diye kalmış.”¹⁵⁵

Yazar bize Allah’ın Kulu İsmail Efendi’yi bu sözlerle tanıtmaktadır.

Gedikli İhsan Efendi

Kitapta partide bulunanlardan biri olarak geçmektedir. Tam otuz dört yıl askeriyeeye hizmet vermiş biridir. Memlekette gezmediğı görmediğı yer yoktur. Kendisini insan sarrafı olarak tamamlamaktadır. Zübükle ilgi ‘şu Zübük gibisini ne gördüm ne de duydum’ diyerek Zübüğün ne kadar düzenbaz bir hırsız olduğunu söylemektedir.

¹⁵³Nesin, *Zübük*,43.

¹⁵⁴Nesin, *Zübük*, 104.

¹⁵⁵Nesin, *Zübük*,160.

“bendeniz askerim. Tastamam otuz dört yıl askeriyede hizmetim var...”¹⁵⁶
Diyerek kendisini, kendi ağzından tanıtmaktadır.

Aklı Evvel Bedir Hoca

Bir sorunu olan, başı sıkışan akıl danışmaya ona gider. “Aklı Evvel” demeleri de ondandır. Ne sorsan altından kalkar, yıldızları sor bilir derin hoca...her türlü hastalığın şifası her bir derdin devası onda. Diye bahseder yazar Bedir Hocadan.

“...Şimdi sana Aklı Evvel Bedir Hocayı anlatıyorum.

Kadife bir kasketi var kasketin güneşliğini hep sol yana arkaya doğru çevrik giyer. Kasketinin altında da kirli yağlı bir takkesi vardır. Camiye cumaya giderse şapkayı ayakkabının yanına koyar, takkeyle namaz kılarmış. Şişman toparlak bir adam. Sevimli bir yüzü cana yakın bir konuşması var. Buradakilerin hepsi çok tatlı konuşuyorlar; tatlı ve inandırıcı...her birinin tatlı ve inandırıcı sözlerinin ne kadar yalan olduğunu, sonradan birbirlerinden öğrenebilirsin”¹⁵⁷

Bedir hoca aslında Zübüğün en çok sevmeyenlerden biridir fakat muhalif parti çıkmasın diye başa Zübüğün her türlü yalanına göz yuman bir adamdır. Bu adamda tıpkı Zübük gibi konuşurken mangalda kül bırakmıyor ama sonra hiçbir şekilde sözünün arkasında durmamaktadır. Hoca, kitap da tanıtıldığı kadarıyla dinine düşkün geleneklerine çok bağlı biridir ama aslında ne dinden ne de örf adetten haberi vardır. Cahil bir hocadır.

Aklı evvel bedir hoca aynı zaman da partiye başkanlık etmektedir. Ona karşı muhalifler zındık kafir kimselerdir. Onların kazanmasındansa Zübükzadenin kazanması iyidir. Bu yüzden Zübüğe en çok şak şakçı da evvel hocadır. Ama Zübüğün gördüğü yerde. Zübükzade yoksa onun arkasından en çok atanlardandır.

Kitap da vurgulanan diğer bir nokta Hoca geçinmesine rağmen eğlenceye düşkün olmasıdır.

¹⁵⁷Nesin, *Zübük*, 227.

Tüccar Emin Efendi

Tüccar Emin Efendi de, Bedir hocan hiç aşağı kalmamaktadır. Tüccar emin efendinin kasabada bir dükkânı vardır. Veresiyeye çok kişiye yardım etmektedir. Kasabanın önde gelenlerinden biridir. O da partiye gelip gidenlerdendir.

“Emin Efendi babacan bir adam, saçlarını sıfır numara makineyle tıraş ettirir.su içerken elinin birini başının üzerine kor. Çarpık bacaklarıyla ördek gibi yürür. Onun da konuşmasına doyum olmaz.”¹⁵⁸

Çiftverenoğlu Hamza Bey

Hamza Bey’in evi İbraam Bey’in evinin bitişiğindedir. Hamza Bey eski belediye reisidir. Zübükzade İbraam Bey’le araları iyice açıktır. İkisi de partidendir ama birbirlerinin can düşmanı gibidirler. Zübükzade Belediye reisi olmak ister, Hamza Bey belediye reisliğini elinden kaptırmak istemez. Birbirlerine böylesine düşmanlıkları bu yüzdendir. Hamza Bey diğerleri gibi Zübüğü desteklemez fakat Zübüğün yalanlarına o da inanmaktadır.

Almanca Öğretmeni

Tayini bu kasabaya sonradan çıkan öğretmen kasabaya heyecanla gitmiştir. Bu öğretmen öğretmenlik mesleğinin kutsallığına inanlardandır. Fakat kasabayı ve kasabalıları tanıdıkça mesleğinden soğumuştur. Kasaba halkının her şeyi yalan konuşması ve halkın cahilliği öğretmeni bezdirmiştir. Öğretmende bundan dolayı kendini içkiye vurmuştur.

Almanca öğretmeni yazarın ağzıyla konuşturulmaktadır. Eserde aydın kesimi temsil eden bir tiptir.

Öğretmen adını söylemediği bir arkadaşına ara ara mektup yazarak, ona kasaba halkından bahsetmektedir. Kasaba halkının zübükten bu kadar bahsetmeleri onu şaşırtmaktadır.

İbraam Beyle tanışan öğretmen başlarda kasaba halkının bu, her konu hakkında bilgisi olan adamı kıskandıklarını düşünür. Fakat sonra onunda tayini çıkarılın diye

¹⁵⁸ Nesin, *Zübük*, 227.

eleştirdiği kasaba halkı gibi ona rüşvet verdiğini anlar. Diğerleri gibi çıkarıcı ve bencil hareket etmeyi kendisine yakıştıramayan öğretmen mesleğinden istifa eder.

Yazar, kitabının son sayfasında, Almanca öğretmenin ağzından şu cümleleri kurarak:

“Bu zübükler her yerde var ,biz zübükler nerde varsak onlarda orada...

Zübük İbrahim paramı alıp beni kandırdığı için böyle söylemiyorum. Âmâ benimde böyle doğru düşünebilmem için böyle aldatılmam gerekliydi. Nasıl alandığımı kimseye söylemedim. Asıl aldatmak isteyen bendim. zübükler de işte bu duygumuzdan yararlanıp da bizi kandırıyor”

“öğretmenlikten istifa ettim. Yarın sabah erkenden buradan ayrılıyorum. Âmâ her gittiğim yerde bu zübükleri göreceğimi biliyorum.” Yazar burada Almanca Öğretmenin ağzıyla Zübüğün ve zübüklüğün tasvirini yapmaktadır.

Muhalif Kadir Efendi

Devamlı karşıt partiden olan bu adam senelerin muhalifliğini yapmıştır. Zübüğün kayın babasıdır. Üç tane birbirinden güzel kızı vardır. Zübük bu kızları beğenmiş ve muhalif kadir efendiyle samimi olmuştur. Bu dostluğun sonu kadir efendi için hüsrana doludur. Çünkü Zübük bu adamın üç kızının da namusuna el uzatmıştır. Kadir efendi olayı duyunca kızlarının biriyle evleneceksin diye bastırır. Zübük ise muhalif partiden birinin kızını alamam diyerek evliliği istemez. Bunun üzerine onca yıllık muhaliflik yapan kadir efendi Zübüğün partisine geçer. Ama Zübük yine Zübüklüğünü yapar ve kızların hiç biriyle evlenmez.

“Muhalif kadir efendi: Aman, demiş aman... Kızlarıma mı yansam, yoksa bunca yıllık muhalifliğimi bozup memlekete iki paralık olduğuma mı yansam? Sen ne diyorsun Nuri Efendi, bu alçağı bıçakla dalasan neye yarar? Bunu ortadan biçmelisin, leşini sürümelisin. Yoksa bu memlekete hiçbir zaman dirlik düzen gelmez.”¹⁵⁹

Aradan bir süre geçer muhalif kadir efendinin yüzünü yere düştüğünü gören Yekdane silah zoruyla Zübükle evlenir.

¹⁵⁹ Nesin, *Zübük*,47.

Sabri Ağa

Komşu köy Alucan'ın muhtarıdır. Komşu köy Sevcenlilerle yayla meselesi yüzünden araları açık olan bir adamdır. Bu meseleyi çözmesi için Zübükzade İbraam Bey'e gider ve yardım ister. Ankara'da tanıgın falan vardır diyerek. Ancak Zübük ben hallederim ancak biliyorsun şimdi her şey para olmuş diyerek rüşvet isterlerse diyerek ağayı dolandırmıştır. Sabri ağada böylece Zübükzade den kazığı yemiştir.

Ebe Hayriye Hanım

Zübüğün annesiyle yakın arkadaş olan bu kadın bir vakit zübükzadeye üç yüz lira borç vermiştir. Hayriye hanımın bekar öğretmen bir de kızı vardır. Kızı, Zübükle evlenir diye parayı da isteyememiştir. Sonradan Zübüğün evlendiğini duyunca parasını ister. Ancak bir türlü alamaz. Yine bir gün eve parayı istemeye gider bir de bakar ki yemekler pişiriliyor, hazırlıklar yapılıyor. Anası gelir der ki Millet meclisinden birileri gelecek...

Bunun üzerine söyledikleri doğruysa, işimi gördürürüm diye düşünerek yardımımız olsun der ve Zübüğün cebine beş yüz lira daha sıkıştırır. Fakat sonra işin yalan dolan olduğunu öğrenir. Fakat iş işten geçmiştir. Bir daha para da falan alamaz.

Eserde Bir Zübük kazığı da bu kadıncağızın yediği anlatılmaktadır.

Terzi Cemal

Yazarımız eserinde Terzi Cemal'i şöyle anlatır.

“Terzi Cemal anlatmış. Oğlan kardeşi buranın ortaokulunu bitirince. İlle de lise mektebinde de okuyacağım diye tutturmuş. Fakir terzi vilayete kardeşini göndertip nasıl okuta? Birisi buna yol göstermiş.

- Hükümetin bedava yatılı mektepleri var. Göndert oraya okusun.
- Yol yordam bilmeyiz aham. Bu iş iltimas ister, arka ister
- Yahu Zübükzade İbraam Beyden iyi iltimas mı olur” der

Bunun üzerine fakir terzi, Zübüğe gider. Zübük işini halledeceğini söyler fakat yine rüşvet isterler diyerek para alır terziden de. Terzi kıyak olsun diye de, o ay içerisinde üç tane takım diker Zübüğe. Fakat gelir gider sorar bir şey çıkmaz Zübükten. Terzi de kazık yediğini anlar.

Kalaycı K r Nuri

Kalaycı K r Nuri de Z b ge parasını kaptırır. Kalaycı K r Nuri'nin dükkânı vardır. D kk nı yol üstüne geldiği için belediyeden ‐istimlak edeceğiz, hemen boşalt‐ demişler. Bunun  zerine K r Nuri de Zübükzade İbrahim Beye gitmiş. Durumu anlatmış. Zübük onu da tamam hallederiz diyerek kandırır. K r Nuri çok fakirdir fakat Zübük ondan da para alarak zavallıyı bile dolandırır.

‐...D kk nın  st  açık dört duvar. Kapısı bile yok da, fakara kapı deliğine çuval germiş. Hava karladı mı, K r Nuri d kk nın bir köşesine sığınır, üstüne de tavan yerine ul çaput, teneke meneke eline ne geçerse örter...‐¹⁶⁰

Kitap K r Nuri'nin fakirliğini bu c mlerle anlatır. Fakat Zübük bu fakiri bile dolandırmaktan utanmamaktadır.

3.2.2 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.2.2.1 Romanın  zeti

Kitap Zübükzade İbrahim Efendinin TBMM den aldığı mektubu kardeşine okutmaya çalışmasıyla başlamaktadır. Kasaba halkı Z b kzadeden illallah etmiştir.

Zübükzade İbrahim kasabada kurnazlığı ve yalanlarıyla  n salmıştır. Son günlerde de Ankara'dan bir mektup almıştır. Söylediğine bakılırsa, hükümetten birkaç kişi kendisini ziyarete gelecektir. Evinde büyük hazırlık yapılmaktadır. Kasabalılar konukları merakla beklemektedir... aynı zamanda söylediği doğru olabilir mi diye tedirginlerdir.

Yazar bu bölümde Zübükzade'nin insanları nasıl dolandırdığını anlatmaktadır.

Alucalı muhtar Sabri Ağa kalaycı Nuri Efendi'ye dert yanar: Komşu köy halkıyla yayla yüzünden birbirlerine düşmüşlerdir. Köylüler çaresiz kalınca, ‐bu düğümü ancak Zübük çözer‐ diyerek ona başvurmuşlardır. Zübükzade açıkgöz, pişkin ve girgin bir adamdır. Ankara'ya, tanıdık milletvekillerine yazarak işlerini göreceğine söz vermiştir. Sabri Ağa her gelişinde ona para ve hediye getirmiştir. Aradan aylar geçer fakat işler düzelmemiştir. Ağanın Zübükzade'ye kaptırđıđı para binlerce lirayı bulmuştur...

¹⁶⁰Nesin, *Zübük*, 25.

Nuri ile Sabri dertleşirlerken, terzi Cemal çıkagelir. Onun da bağı yanıktır: Kardeşi ortaokulu bitirince, liseye girmek istemiştir. Cemal onu bir parasız yatılı okula sokmayı düşünmüştür. Sonunda o da Zübük'ün tuzağına düşmüştür: Kumaşı kendisinden olmak üzere Zübük'e elbise dikmiş, cebine de para koymuştur. Gelgelelim, okullar açılmış, hala kardeşinin işi sonuçlanmamıştır... Ve böylece dolandırıldığını anlamıştır.

Öte yandan, Nuri de Zübük'ten kazık yemiştir. Bu yüzden üç arkadaş üzgün ve öfkelidirler. Birlikte Zübükzade'nin kapısına dayanırlar. Amaçları paralarını kurtarmak, olmazsa zora baş vurmaktır. Fakat Zübük zeki ve hilekardır. Hemen durumu kavrar. Onları güler yüzle karşılar. Biraz beklemelerini, yanda ki odada jandarma komutanıyla görüşmekte olduğunu söyler. Öteki odaya geçer. Konuşulanları dinleyen köylüler utanç ve pişmanlık duyarlar. Çünkü Zübük komutana kasaba halkına iyi davranmasını öğütlemektedir!

Fakat birkaç gün sonra işin içyüzü anlaşılır : Meğer komutan bir aydır izindeymiş, Zübük onun sesini taklit ederek köylüleri aldatırmış.

Bu şekilde, aradan aylar geçer. Zübük gitgide ünlenir. Sık sık Vilayete giderek oradan kendi adresine şekerleme, çikolata kutuları postalar, bakanların, hatta başbakanın ağzından mektuplar yazar. Bunları da bir postacıya getirtirerek bunları partili arkadaşlarına okur. Buna kanan köylüler başları sıkışınca Zübük'e gelirler. Durmadan ona para, yiyecek taşırlar, yardım dilerler.

O sırada vilayete yeni bir vali atanır. Sert, disiplinli bir adamdır. Herkes ondan korkar. Köyü teftişe geldiği bir gün Zübük boynuna atılır. 'Vay efendim!' diyerek yanaklarından öper. Senli benli konuşmaya başlar. Köylüler şaşırırlar, ama seslerini de çıkaramazlar. Zübük arkadaşı olan milletvekili olduğunu söyleyerek valiye övgüler yağdırır. İşin tuhafı Vali de gitgide Zübük'e inanmaya, hatta ona iltifat etmeye başlar. Aslında vali söylediklerine inanmaz fakat söyledikleri ya doğruysa diye Zübükle iyi geçinmeye karar verir.

Kasaba da buna benzer birçok ilginç ve gülünç olaylarla zaman geçer. Zübük'ün gitgide ünü ve gücü artar. Bir ara Zübük'ün büyük konuklarından söz edilir: Ankara'dan bir milletvekili ile arkadaşları Zübük'ün evine gelirler. Kasabalı partililer elektrik direğine çıkararak evi gözetlerler. İçerde kadınlı erkekli bir topluluk içip eğlenmektedir.

Hatta, birbirine el şakası yapmaktadır! Köylüler ‘Zübük bize boynuz taktırıyor! Diyerek şakalaşırlar.

Konuklar gittikten sonra kasaba halkı artık iyiden iyiye Zübüğün mebus arkadaşları olduğuna inanırlar. Kasaba da bir ara hayat durgunlaşır. Ta ki partiye vilayete bir aday adayı ismi göndermeleri istenene kadar. seçim hazırlıkları başlamıştır. Kasabanın ileri gelenleri önce Zübüğün kesinlikle olmaması konusunda hemfikirlerdir. fakat sonra bu muhaliflik onun kulağına gider de Ankara’da ki arkadaşlarını devreye sokar diye korktuklarından, Zübük’ün belediye başkanı olmasını isterler. Hatta arkasından o kadar atıp tutanlar sanki onlar değilmiş gibi Zübüğe yalvar yakar onu da buna razı ederler.

Zübüğün karşısında muhalif Avukat Burhan vardır. Ancak zübük öyle seçim vaatleri sıralar ki Avukat Burhan karşısında konuşamaz olur. Çünkü Zübük, halkın dini duygularını kullanarak halkı galeyana getirmektedir. Avukatın tüm çabalarına rağmen, Zübük belediye başkanı seçilir.

Bunun için dostlarına ziyafet çeker. Yemekte soyundan ‘dedem Abdül nazif Paşa’ yahut ‘babam Zübükzade Kara Yusuf Paşa’ diye söz eder. Herkes bunun asılsız olduğunu bilir, ama kimse sesini çıkarmaz

Sonra belediye reisliğinde de yaptığı türlü sahtekârlıklarla Zübük milletvekili seçilir. Kasabalılara baraj, cami ve köprü vaat eder.

Ankara’ya gider. Fakat vaatlerinden hiç biri gerçekleşmez. Ayrıca, Ankara ‘da başbakanla ilgili atıp tuttuğu şeyler bir şekilde başkanın kulağına gider. Üst üste potlar kırdığı için başbakanı kızdırır. Yalanlarından dolayı parti onu bir daha aday göstermez. Çünkü Zübük yalanlarıyla partiyi komik duruma düşürmektedir. Sonraki seçimlerde de parti kazanamaz. Zübük de Memleketine döner. İlk sessiz, içine kapanık bir hayat sürer.

Ardından yine ortaya çıkar. İlgileri üzerine çeker, iktidar partililer kadar muhaliflerin de aradığı bir adam olur : Yeni gelen valiyle ilişki kurar, kasabayı vilayet yapmaya çalışacağına söz verir! Kasabalılar için bu, sevindirici bir vaattir. Ve yine çoğu kimseler ona inanmaktadır!

Kasabadaki Almanca öğretmeni Zübüğün neler yaptığını bilmesine duymasına rağmen Zübükle muhabbet eder ve onun aslında iyi bir adam olduğuna karar verir.

Sonra o da ,diğer kasaba halkı gibi, tayinin buradan çıkması için yardım ister. Ve Zübük yardım edeceğini vaat eder. Yine para alır öğretmenden de tayini çıkmayan öğretmen kandırıldığını anlar ve mesleğinden istifa eder.

Arkadaşına bir mektup yazar, mektup da şu cümleler geçmektedir.

“bizim hepimizin içinde zübüklük olmasa, bizler de birer zübük olmasak, aramızdan böyle zübükler büyüyemezdi. Hepimizde birer parça olan zübüklük birleşip, işte başımıza böyle zübükler çıkıyor. Oysa zübüklük bizde, bizim içimizde. Onları biz kendi zübüklüğümüzden yaratıyoruz. Sonra, kendi zübüklerimizin bir tek ZÜBÜK’TE birleştiğini görünce ona kızıyoruz.

Bu zübükler her yerde var, biz zübükler nerde varsak, onlarda orada...”

“yeni gideceğim yerden sana mektup yazar, önce kendi zübüllüğümden kurtulup kurtulmadığımı anlatırım.

Sevgiler...”¹⁶¹

Kitap, bu cümlelerle son bulmaktadır. Yazar son sayfada zübüklüğün tanımı yaparak okuyucuya mesajlar vermektedir.

3.2.2.2 Dil

Yazarımız, eserinde gündelik konuşma diline yer vermiştir. Hatta zaman zaman köylüleri konuştururken şiveli bir anlatım yapmıştır.

Kitap da, karşılıklı konuşmalara, samimi ifadeler hatta abartılı sözcüklere yer verilmektedir.

Yazar Almanca öğretmenin ağzından bu abartılı dili evliya çelebinin seyahatnamesine benzetmektedir. Yazar adeta seyahatnameye benzetmeye çalışmıştır bu yerel abartılı dil kullanımı.

“ilk günler kasabalının konuşmasını yadırgoyordum. Ama nasıl bilir misin?...hepsinin de konuşması aynı ;sanki bir tek kişi konuşuyor.sözcükleri çok

¹⁶¹ Nesin, *Zübük*, 264.

sınırlı, kelime sayıları çok az ama ,bu dilin anlatım gücü çok. bu az kelimelerle anlatılmayacak hiçbir duygu yok.”

“geçen gün ,buraya yanımda getirdiğim kitapları karıştırırken, bu kasaba insanlarının ,hangi dili, kimin dilini konuştuklarını iyice öğrendim. Bu Evliya Çelebi'nin dili, diyorum ben....yalnız Evliya Çelebi'nin Osmanlıcası gitmiş, dil daha bir arınmış, işte bu...”¹⁶²

Yazar, okuyucusuna eserinde kullandığı dili Almanca öğretmenin ağzından işte böyle anlatmaktadır.

Yazarın kullandığı bu samimi dil okuyucuyu hemen romanın içine çekivermektedir.

3.2.2.3 Üslup

“Gerçekliğin dil aracılığı ile ortaya konmasıdır” Romanda gerçekçi üslup, figürlerin konuşmalarında gerçeğe uygunlukla sağlanır. Üslup düzeylerine gösterilen özen bir bakıma gerçekçiliğin kanıtıdır. Günümüz romancıları içinde bu anlamda bir gerçekçilik uygulayışına örnekler çok.

“Zübük'te çok yönlü aydınlatma kurgusuyla çeşitli anlatıcı figürlere yer veren, Aziz Nesin romanın her bölümünü anlatıcı figürün, üslup düzeyini temel alarak yaratıyor.”

Eserin üslup konusunu Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ, Türk Romanları Üzerine İncelemeler adlı kitabında bu şekilde ele almıştır.

Yazar eserinde hem “Hiciv Üslubuna” hem de “Mizah Üslubuna” yer vermektedir. Eserde anlatılanlar, okuyucuyu güldürdüğü kadar aynı zamanda düşündürür. Nesin toplumun her kesiminde mutlaka karşımıza zübükler çıkacaktır diyerek toplumu hicveder.

¹⁶²Nesin, *Zübük*, 156-157.

3.2.3 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.2.3.1 Zübük Kitabında İktidar Partisine Yapılan Göndermeler

1960 döneminde Komünist olarak bilinen ekibinin üstünden baskılar, posta kutularından tehdit mektupları eksik olmaz. Öyle ki dergilerin logosunun altında artık “haftada bir çıkar” yerine “Toplatılmadığı zamanlar çıkar” veya “Yazarları hapisanede olmadığı zamanlar çıkar” gibi ibarelerle yer almaya başlamıştır. Baskı yalnızca devletten değil üstelik: provoke edilen ve bir matbaayı alaşağı edebilecek linç kumpanyaları hazırlayabilecek halktan da “mahalle baskısı” gelmektedir.

Aziz Nesin benzer bir saldırının kendi ofislerine de yapılacağı duyumunu alır. bir gün. Ama emeğiyle büyüttüğü, ilk sayısını semt semt dolaşarak sattığı dergisinin son sayılarını ofiste bırakıp kaçmaya gönlü el vermez. Nesin’in gereğinden fazla iyimser bir de planı vardır. Üstelik: Baskın olursa, “Buyrun, oturun iki dakika, beni dinleyin” diye ricada bulunacak, ondan sonra Markopaşa’nın amacını, halka hizmet arzusunu, görüşleri ayrı da olsa, ülkeye ve halka hizmetten başka bir amaçları olmadığını, halk ve ülke severliğin tekele alınmasının doğru olmayacağını tüm içtenliğiyle anlatmaya çalışacaktır.

Aziz Nesin gürhunun kendisini dinleyeceğine ve kandırılmış olduklarını anlayacaklarına içtenlikle inanmaktadır. Nesin’in aklından bu düşünceler aklından geçerken takvimler 16 Aralık 1946’yı göstermektedir. Nesin o geceyi sıkı bir polis dayacağıyla atlatır.

Ülkenin bu baskıcı siyasi iklimi 1950 yılında değişecek ve Tek Parti dönemini kapatan Demokrat Parti ile liberal rüzgarlar esmeye başlayacaktır ülke de. Memlekete pek çok konuda özgürlük geldiği inkar edilemez fakat siyaset meydanlarında, mecliste türeyen yeni nesil politikacılara ne demeliydi? Koltuk için din başta olmak üzere pek çok şeyi istismar etmekten kaçınmayan, işini bilen, vaziyete göre şekilden şekle giren bir politikacı tipidir bu.

Kasabalardan çıkıp “Angara”ya kapağı atan, milletin, memleketinse kendi menfaatlerini düşünen bu şark kurnazları elbette bir mizahçı olan Aziz Nesin’in gözünden kaçmaz. Ama Aziz Nesin onlara kızdığı kadar her seçim zamanı bu politikacıların yalanlarına kanan, başlarına örülen onca çoraptan sonra hala onlardan medet uman halkına da kızar.

1946'nın o soğuk kış sabahı halkına karşı içinde taşıdığı o naif inanç epey azalmıştır. O meşhur “Türkiye halkının %60 ı aptaldır” açıklaması bu sürecin artarak devam ettiğini göstermez mi zaten? Ama bu konuda Aziz Nesin'i kim suçlayabilir ki? Nesin'in sözlerindeki doğruluk payını ya da taşlamayı görmek için Türkiye'nin siyaset tarihinden azıcık haberdar olmak yeterlidir.

Tüm gördüklerine ve kızgınlığına rağmen bu konuyu en güzel işleyen romanını yazıp yayınlaması 60'ların başını bulacaktır. Bu romanında illet olduğu o yeni nesil liberal, işini bilen kasaba politikacısı tipinin ipliğini pazara çıkarmakla kalmayacak, bu profildeki politikacıların tüm kötü özelliklerini ifade eden tek bir kelime icat edip bunu kitabının ismi yapacaktır: Zübük.

“Zübük”, Aziz Nesin'in aklına 1959 yılında Akşam gazetesi adına çıktığı yurt gezisinde gelir. Doğduğu memleket olan Şebinkarahisar'ı dünya gözüyle ilk kez görme fırsatı yakalayan Nesin, bu fırsata belki de son kez sahip olacak babası Abdüllaziz Efendi'yi de yanına alır. Bu ziyarete o zamanlar toy yaşlarında tanık olan Şebinkarahisarlı Polat Sabuncu'nun anlattığına göre Nesin, romanının ana kahramanına ilham verecek karakterle bu gezide tanışmıştır. Bu tanışma yüzyüze değil, onun hakkında halktan dinledikleri aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Bir kasabanın belediye başkanı olan ve son derece geniş bir hayal gücüne sahip bu zat Nesin'in öykülerine taşıdığı o abartılı komik durumların pabucunu dama atacak şeyler anlatmasıyla meşhurdur. Misal, bir gün Ankara'da iken Başbakan Adnan Menderes bunu akşam yemeğine davet etmiş. Yemek sonunda hesap öyle kabarık gelmiş ki, Başbakanın yüzü değişmiş. Başbakanın hesabı ödeyecek parası bulunmadığını fark eden zat-ı muhterem de kimseye çaktırmadan masanın altından Adnan Bey'e para uzatmış da neyse ki ne bir rezillik çıkmış ne de Menderes mahcup olmuştur.

Bir başka hikaye ise sanki “Zübük” kitabından fırlamış bir anekdottur adeta. Zat-ı muhterem Ankara'dan bir arkadaşına Adnan Bey adıyla evden kendini aratır, sonra çok samimi konuştuğu bu Adnan Bey'in Başbakan Adnan Menderes'den başkası olmadığını söyleyerek eşine hava atar. Zübüklüğünü hesaba katarsanız bunu yalnızca hava atmak için yapmayacağını tahmin etmek zor değildir elbette. Hesabı bellidir. Karısı bu durumu elbette kasıla kasıla komşu kadınlara anlatacak, tabi onlar da kocalarına... Ve çok

geçmeden tüm kasaba duyacaktır. Başkan'ın Başbakan ile nasıl ahbap çavuşuymuş gibi sohbet ettiğini.

Nesin aradığı ilhamı bulmuştur. Dinlediği hikâyelerin tetiklemesiyle hayatta en nefret ettiği özellikleri bir bedende toplayan kasaba politikacısı Zübükzade İbraam Bey karakterini ve onun çevresinde kümelenen cahil, dalkavuk insanların hikayesini yazmaya koyulur.

Zübük'ün genel itibariyle bir DP dönemi eleştirisi olduğunu söylersek biz de bir gerçeği dile getirmiş oluruz.

Kitabın 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra, yani Demokrat Partinin kapılarına kilit vurulmasının ardından çıktığını da dikkat çekmektedir. Elbette Aziz Nesin'in – eğer önceden yazdıysa- bu kitabı DP iktidarı sırasında yayınlamaya cesaret edemediğini söylemek yazarın geçmişteki muhalif, inatçı ve ödün vermez tavrına saygısızlık olur.

27 Mayıs darbesi bir döneme noktayı koysa da Zübükler tedavülden kalkmamıştır. Nitekim darbenin böyle bir amacı da yoktur. Zübüklük artık memleketin kodlarını işlemiştir .

1961 seçimlerinde DP'nin mirasçısı olarak görülen Adalet Partisi hatırı sayılır bir oy alır. Öyle ki TSK durumdan rahatsız olup sivil siyaset adamlarına bazı protokoller imzalatır.

1964'te AP'nin başına Süleyman Demirel geçince AP'nin önlenemez yükselişi başlar. Türk siyaset sahnesine Aziz Nesin'in Zübük karakterini rol model almışa benzeyen yeni aktörler çıkar.

AP 1965 seçimlerinde %52lik oy oranıyla tek başına iktidar oldu. Ancak AP de, diğer partiler de 1980'de siyasete uzunca bir mola vermek durumunda kalacaklardır. Yalnızca onlar değil elbet, herkes... Ne de olsa 12 Eylül Darbesi'yle demokrasiye de "kısa bir ara" verilmiştir. Ve tarih bir kez daha tekerrür eder, sanki darbeyle birlikte hareket ediyormuşçasına "Zübük" bir kez daha gündeme gelir. bir fark da bu kez kitabevi raflarında değil, sinema afişlerinde boy gösterir.

Eserde görülen 1960 dönemi

Eserde Zaman kavramı da diyaloglardan çıkarılabilmektedir: “Yahu İhsan Efendi hiç işin yok. Cumhuriyetin Onuncu Yılından bu yana ne oldu? Yirmi yıl mı? Efendi, yirmi yıldır bu direklere işte bu gördüğün takı kurarız. Şimdiye dek bişey olmadı da şimdik mi olacaktı?”¹⁶³

Dolayısıyla zaman için 1953 civarlarını düşünmek yerinde olacaktır. Bu yıllardaki Türkiye hakkında kısa bir bilgi aktarımında bulunmak, romanın zamansal temelini daha kuvvetli anlamaya katkıda bulunacaktır:

Büyük umutlarla başlayan DP döneminde muhalefetteyken verilen vaatlerin tutulmadığı görülmektedir. Eserde Zübükzade İbraam Bey’in de temel kişilik özelliği verdiği sözü tutmamaktır.

Hükümet bütün gücünü dünyadaki genel eğilimler ekseninde iktisadi kalkınmaya yönlendirmiş, herhangi bir başka vaadine odaklanmamıştır. Dış siyasette

NATO üyeliği büyük bir başarı olarak görülse de sonraki süreçte ekonominin çöküşü, dış borçlanma, diktatörlüğe varan yönetim şekilleriyle hükümet miadını doldurmuş 27 Mayıs 1960 darbesi yaşanmıştır.

Nesin, zaman ve mekân için doğrudan bu reel verilere yönlendirme yapmıyor ancak

dönemi ve anlatımlar göz önüne alındığında bu çıkarımların yapılması zorlama olmaktan uzaktır ki kesin bir bildirimde bulunmayışını “yazarın konuya evrensellik sağlama dileğinin belirtisi” olarak görmek yerinde olacaktır.

Var olan yönetimden memnuniyetsizliği satır aralarında “Yalnız, ne de olsa başımızda hükümet diye bulunmuşlar bir kez...” ya da “Hükümete aynen, ‘Etmen, eylemen arkadaşlar,’ demiş, ‘bu sizin gidişiniz gidiş değil,’ demiş, ‘bunun sonu boka

varacak,’ demiş. ‘Siz gelin beni dinleyin, bu kafayı değiştirin,’ demiş. Demiş,

¹⁶³Nesin, *Zübük*, 54.

her bir şeyi demiş ya, gelgelelim hükümette anlayacak zihin olmadığından dinletememiş.”¹⁶⁴ vb. ifadelerde gözlemlemek mümkündür.

Öte yandan yolsuzluk, rüşvet ve adam kayırma durumlarının da yaşanan zamanla ilişkisi olduğu hissi verilmektedir. “Namusu düşük olan seçilip imtihanı kazanıyor. Alçaklıkta üstün olan terfi edip en baş yere geçiyor.”¹⁶⁵



¹⁶⁴ Nesin, *Zübük*, 13.

¹⁶⁵ Nesin, *Zübük*, 20.

3.3 YARALISIN TAHLİLİ ¹⁶⁶

Erdal Öz'e ait olan eser 1974 yılında Cem Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Kitabımız 245 sayfadan oluşmaktadır. Kitap 1975 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı almasıyla dönemi ele alan önemli eserler arasında yerini almaktadır.

3.3.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.3.1.1 Eserin Konusu

Kitap 12 Mart askeri darbesi sonrasında apar topar gözaltına alınan üniversite mezunu bir gencin yaşadıklarını ele alır. Genç, faklı düşündüğü ve okuduğu için suçsuz yere insanlık dışı işkencelere maruz kalır. İşkencelerin ardından genci siyasi suçlu olarak gösterip hapishaneye atarlar. Genç burada hapishanede bulunan ve adi suçlu sayılan diğer mahkûmlarla kendini kıyaslayarak, devrimci ideallerini sorgular.

3.3.1.2 Tema

Yazar kitap da kahraman haricindekileri birer Nuri olarak karşımıza çıkarıp, onları kişiliksizleştiriyor.

Kitap da vurgulanan tema, siyasi suçlu olarak nitelendirilen kahramanımız gördüğü baskı ve işkencelerle sonucunda adi suçlu olan mahkumlar gibi Nurileşmesidir.

3.3.1.3 Zaman

Eserde genel anlamda zaman, 12 Mart 1971 askeri darbesiyle başlayan karanlık bir dönemdir.

Kitaptaki kahramanımız darbe sonrasında gözaltına alındıktan sonra günlerce sorguya alınıyor ve hiçbir sözü dinlemeden tutuklanmasına karar veriliyor. Yazarımız bu olayı şöyle anlatır:

“Kapıyı açtığımda her şeyi anlamıştın.

Günlerdir bekliyordun...

Önde duran, kuru bir sesle sana seni sordu.

‘Benim’ dedin.

‘başka kimse var mı evde?’

¹⁶⁶ Erdal Öz, *Yaralısın*, 8.bs. (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017).

‘yalnızım.’

‘iyi. Düş bakalım önümüze!’¹⁶⁷

Romanda ismi söylenmeyen ve daima sen diye hitap edilen kahramanımız gözaltına alındıktan sonra ahır gibi karanlık, kapalı bir yere götürülür ve burada zaman kavramını sineklerle ölçmeye çalışır:

“... Öldürdüğün karasinekleri sayarak karyolanın altında biriktiriyorsun. Her gün öldürdüklerini ayrı bir öbekte topluyorsun. Yerde büyüklü küçüklü kara öbekler günlerini bu öbekler belirliyor.”¹⁶⁸

Sorgu sırasını beklerken geçen zamanı bu cümlelerle belirtiyor yazar. Sorgu için günlerce bekliyor kahramanımız.

Kitabımızın genelinde yazar net bir tarih belirtmiyor. Fakat yaşananların darbe sonrasında olduğunu anlıyoruz şu cümlelerle:

“Mayısın otuzuydu sabah doğan güne birlikte yeni bir öbeğe başlamıştın. Buraya gerileşinin sekizinci günüydü. Beş gün kapatıldığın mezar gibi karanlık yerden çıkarılıp bir arabayla gözlerin bağlanarak buraya getirilmiştin.”¹⁶⁹

Kitabın sayfalarını çevirdikçe okuduklarımızdan darbe sonrasında günlerin ayların birbirini kovaladığını anlamaktayız. Kitapta zaman kavramı olarak değerlendirebileceğimiz şu ifadelerle de rastlamaktayız:

“Aylar öncesinde yağmurlu bir öğle sonrası. Sinema girişinde bekliyorsun.”¹⁷⁰

Bu cümle bizlere, kahramanımızın aylardır hapisanede kaldığını anlatmaktadır.

3.3.1.4 Mekân

Kitap da olaylar ağırlıklı olarak hapisane ve işkence odalarında geçmektedir. Mekânlar genel olarak basık ve oldukça havasız, soğuk, pis yerlerdir:

“Nurilerle doluydu koğuş. Az önce silindiği belli, kurumaya yüz tutmuş, üzerinde yol yol izler bulunan bir masanın başına, tahta bir sıraya oturdun. Dayanıp sürtünmekten parlamış, sıvaları yer yer dökülmüş, yağlı duvara verdin sırtını.

¹⁶⁷ Öz, *Yaralısn*, 20.

¹⁶⁸ Öz, *Yaralısn*, 67.

¹⁶⁹ Öz, *Yaralısn*, 67.

¹⁷⁰ Öz, *Yaralısn*, 210.

Helaların bulunduğu yere açılan tam karşıdaki kapıdan yılanmış keskin bir sidik kokusu gelip gelip yüzüne çarpıyor, havayı acılaştırıyor”¹⁷¹

Yazarımız daha ilk sayfadan detaylı mekân tasviri yaparak girişini yapıyor.

“...bir akşamüstü evinden apar topar alınıp götürüldüğün, o daracık dört duvar arasına, o vıcık vıcık karanlık pis yere kapatıldığın günün gecesinde, duvarda, tepedeki o küçücük pencereden gördüğün dışardaki boşlukta sallanan bir ampulün ürkünçlüğünü unutamıyorsun.”¹⁷²

Yazarımız kitabında genel olarak somut kapalı mekânları tercih etmiştir.

Romanda mekân tasvirlerine oldukça önem verilmiştir. Detaylı anlatılan mekânlar, olay ve kişileri belirgin kılmak için adeta yardımcı bir unsur olmuştur.

Yazarımızın oluşturduğu kapalı mekânlar işlevsel bir boyuttadır. Çünkü olayların birçoğunun yaşandığı koğuş birbirinden farklı sosyal kesitlerin sergilendiği bir mekân olmuştur. Yani kitaptaki mekânlar belirli bir amaca uygun olarak seçilmiştir.

“...doğa yok ama Nuriler var burada. İşte önünde bir sürü Nuri. Hemen herkes avluda, duvar diplerinde oturanlar, ortadaki boşlukta dolaşanlar. Üstü açık bırakılmış başka bir şey değil avlu. Tavan yerine de küçücük bir gökyüzünü getirip çivilemişler tepeye.”¹⁷³

Romanda mekân tasvirleri yapılırken adeta o dönemin baskıları yansıtılır biçimde verilmiştir. Mekânlar tıpkı darbe dönemlerinin soğukluğu ve keskinliği gibi, hep karanlık ve soğuktur.

Sert taşlar, zifiri karanlık odalar adeta umutsuzluğu kaybolmuş duyguları yansıtmaktadır. Mekânlar genelde az eşyalı, hiçbir fazlalığa yer yoktur. Hiç kimsenin kendine göre düzeni bulunmamaktadır. Sadece koğuşta yaşamaya çalışan bir yığın insan vardır.

¹⁷¹ Öz, *Yaralısın*, 1.

¹⁷² Öz, *Yaralısın*, 51.

¹⁷³ Öz, *Yaralısın*, 100.

3.3.1.5 Kişiler Kadrosu

Romandaki kişiler karşımıza iyi veya kötü olarak çıkmaktadır. Yazarımız kitapta mahkûmların tamamına Nuri diyerek adeta onları kişiliksizleştiriyor:

“Doğa yok ama Nuriler var burada. İşte önünde bir sürü Nuri. Hemen herkes avluda. Duvar diplerinde oturanlar, ortadaki boşlukta dolaşanlar.”¹⁷⁴

Kitaptaki mahkûmlar ahlaki değer açısından iyi insanlar olmakla birlikte model alınamayacak olan, iradesiz güven ve umut telkin etmeyen insanlardır.

Kitapta geçen kişiler, gerçek hayatta olabilecek kişilerdir. Sıradan, alelade mahkûmlardan oluşmaktadır.

Merkezi Kişi

Nurullah Çetin’e göre birincil konumda olan bu kişi romanın genelinde ya da çoğu bölümlerinde yer alır. Diğer kişiler merkezi kişiye göre şekil alırlar. Çetine göre merkezi kişinin romanın belli bir kompozisyon oluşturmasında kaynaştırıcı, çekici, toplayıcı bir rolü vardır.¹⁷⁵

Romanda merkezi kişinin hemen hemen tamamen gizlendiğini görürüz. Romanın bünyesinde yer alan merkezi kişinin üniversite mezunu, fikirlerinden dolayı içeri alınan ve siyasi olarak nitelendirilen genç bir kişi olduğunu görmekteyiz:

“Ulan biz de okuduk, dedi yüksek sesle. Bizde yüksekokul bitirdik ne yani!”

Kızgındı. Vurmasını bekliyordun.

Bize de sizlere okutulan kitapları okuttular. Bir sürü kitap okuduk biz de biliriz kitabın değerini. ‘Anlamıyorum’, dedi. Ne diye sanki bu zararlı kitapları okuyorsunuz. Zehirliyorlar sizi. Elinde tuttuğu zehirli kitabı yığının üstüne fırlattı.”¹⁷⁶

Kitaptaki bu cümlelerden de tutuklanan merkezi kişinin yasaklı yayınlar okuduğu anlamaktayız. Hükümetin onaylamadığı kitapları ve dergileri okuyan merkezi kişimizin okumayı sorgulamayı seven fikirlerinden taviz vermeyen biri olduğu anlaşılmaktadır:

¹⁷⁴ Öz, *Yaralısın*, 100.

¹⁷⁶ Öz, *Yaralısın*, 24.

“Sonra o ayrılık saati elmiş olmalı ki her şeyin altüst edildiği odalardan çuvallara tıka basa doldurulan kitaplarla birlikte seni alıp götürdüler. Götürülüşün böyle oldu...”¹⁷⁷

Nurullah Çetin’e göre, tip; ayırıcı özellikleri olan bir zümrenin bir grubun bir sınıfın temsilcisi konumundadır. Romandaki kimliği ile üzerinde taşıdığı özellikler olumlu ya da olumsuz olabilir. Yani kısacası tip kendine benzeyen birçok insanın ortak sorunlarını, özelliklerini ve dramlarını yansıtır.

Romanda tip olarak ele aldığımız kişi tıpkı Diğerleri gibi kendisini Nuri diye tanıtmaktadır.

Nuri üniversite mezunu genç bir delikanlıdır. Fikirlerinden ve de okuduğu kitaplardan suçlanmaktadır. Türlü türlü işkencelere maruz kalan, direnmeyi kafasına koymuş tüm yapılara rağmen asla konuşmayan bir gençtir Nuri.

Kitapta yazar Nuri’yi şöyle tanıtmıştır.

“Bak ne diyorlar? Ayırmışlar: Size ‘siyasi suçlu’ diyorlar, bize ‘adi suçlu’ diyorlar.

Adımızı bile ayırmışlar. Dahası var mı bunun be arkadaşım.”¹⁷⁸

Bu cümlelerden anlıyoruz ki, Nuri okumayı seven ve körü körüne inanmayan bir tiptir.

Romanda Nuri diğer insanlardan farklı düşünmektedir. Yazar kahramanımızı diğer mahkûmlardan ayırmaktadır:

“...dudağın yarılmış gibi burnun kanıyor olabilir daha güzel hiç olmazsa onlardan biri değilsin. Sana yaraşan dudağının patlamış olması, burnundan kan boşalıyor olması. Vurulan olmak, vuruyor olmaktan daha güzel, çok daha güzel.”¹⁷⁹

Nuri eziyet görmeyi eziyet etmeye tercih etmektedir. Nuri yolunun haklı bir yol olduğunun farkındadır. Bunun için yazar Nuri için direnen bir genç profili çizmektedir.

Nuri, yazarın ana temaya bağlı kalarak kendi kafasında biçimlendirdiği kusursuz bir tiptir. Romancının düşünce ve duygularını dile getiren kişidir. Yazar belli bir

¹⁷⁷Öz, *Yaralısın*, 25.

¹⁷⁸ Öz, *Yaralısın*, 165.

¹⁷⁹ Öz, *Yaralısın*, 86.

ideolojiyi ve düşünceyi bu tip aracılığıyla bizlere vermiştir. Romanda Nuri yüceltilmiş bir tiptir.

Yozgatlı Nuri

Hapishanede kalan adi suçlulardan biridir. Kitapta kahramanımıza en çok eşlik eden karakter olarak karşımıza çıkıyor.

“Hemşeri sayılırız. Bende Yozgatlıyım.

Açık sözlü, görünüşü gibi yalınkat biri. Yirmi yedi yaşında yedi yıldır yatıyor.

Yıllarca güreşmiş. Kayseri Şekerspor kulübünde güreşirmiş. Önceleri karakucak güreşirken kulübe girince serbest güreşe başlamış. Âmâ yedi yıldır güreş müreş kalmamış...”¹⁸⁰

Başkahramanımıza en çok yoldaş olan, dost olan iyi niyetli bir mahkûmdur. Paylaşmayı seven biridir. Hem elindekileri hem de dertleri paylaşmayı sevmektedir.

“ Bak Yozgatlı diyorsun. Ne sigaram var ne param. Hep senin sigarandan içiyorum. Kusura bakma öyle apartopar getirdiler ki.

“Ayıp ettin arkadaşım, burada senin sigaran benim sigaram mı var olur mu? Anca beraber, kanca beraber .”

Yozgatlı parasını çaldıran bir memleketlisi yüzünden karakola düşer orada dört gün dayak yer ve hırsızlıkla suçlanır. Sonunda kendini temize çıkarır. Ama o adamı bulup öldürmeye kararludur bir şekilde bulur ve öldürür. Yozgatlı Nuri'nin hapishaneye düşmesi böyle olur.

Kadıköylü Nuri

Koğuştaki kalan ufak tefek sıksa biridir. İsminden de anladığımız gibi İstanbullu ve İstanbullu olmasıyla devamlı övünen bir karakterdir.

Sarışın Nuri

Saz benizli sarışın oldukça kibar bir karakterdir. Siz li konuşuyor ince davranışlı bir adam. Sarışın Nuri “R” leri söyleyemiyor. Uzun ve kemikli bir yüzü vardır.

“...bende siyasiyim, diyor yavaşça

¹⁸⁰Öz, *Yaralısn*,31.

Sesindeki gizleme çabası hoşuna gitmiyor.

Yaşı otuzun üzerinde...¹⁸¹

Gılay Nuri

İstanbulu adı diğerleri gibi Nuri ama ona Gılay Nuri diyor koğuş arkadaşları. Kolunda pazusunun üstünde dövme vardır. Mavi bir gül. Altında da büyük harflerle gülüm yazılıdır.

Kitapta kahramanımıza en çok yardımcı olan karakterimiz onu her konuda dinliyor ve ona hapishane şartlarını yaşamını uzun uzun anlatıyor. Bir de gül adında sevdiği var Gılay Nuri'nin en çok da ondan bahsediyor.

“...nasıl tipik bir İstanbullu Nuri. Orta boyu ince yapısıyla olduğundan uzun gösteren hoş bir çocuk. Yakışıklı sayılabilir. Rahat görünen çizgisiz bir yüz. Ama görünüşün altında boşuna geçmiş yılların yorgunluğu incecik beliriyor... Bir kaç kez girip çıkmış toplam altı yıl yatmış...” Gılay Nuri'nin son on ayı kalmıştır.

Mavzer Nuri

Memleketinden başlayarak anlatmaktadır yazarımız mavzer Nuri'yi. Sivas'ın Yıldızeli'nden, adam dokuz yıldır içeride sekiz mahpushane gezmiştir. Adamın dediğine bakılırsa otuzlu yaşlarda ancak ellisinde göstermektedir. İçerde Âdeta çürümüştür.

“...bana mavzer Nuri derler. adım öyle kaldı.”¹⁸²

O yıl iyi ekin olmuş .iyi para geçince Nuri'nin eline evlenmiş gönlü çoktan akmış kıza .

Günlerden bir gün köyden biri, bir buçuk aylık karısının yoluna çıkmış, tebelleşmiş kadına. Ayartmaya çalışmış. Bu da Nuri'nin kulağına ulaşmıştır. Çıkarılmış babadan kalma mavzeri sandıktan pusuya yatmış. Kasabanın yolunda. Akşamüstü olmuş adam kasabaya dönerken adamın böğürüne dayamış mavzeri. Herif köyün ağası ama dinlememiş Nuri köyün ortasında adamı rezil etmiş. Sonra vurmaktan vazgeçmiş ama köyün ağası şikâyetçi olmuş Nuri'den. Paramı gasp etti karılarıma kızlarıma sulandı demiş. Jandarmalar dayanmış Nuri'nin kapısına Nuri'nin mahpushaneye düşüşü

¹⁸¹Öz, *Yaralısın*, 29.

¹⁸² Öz, *Yaralısın*, 146.

böyle olmuş. Nuri mahpushaneye düşmüş ama karısı Cevriye'yi de kaybetmiş o ağa Cevriye'yi de kuma almış.

Hâkim

Kahramanımızın tutuklanmasına karar veren yardımcı kişilerdendir.

“...bu yolculuğun biletini kesen ses bu. Her şey yağlı yüzün ortasına yapışmış etli iki dudağın arasından dökülecek bir çift söze mi bağlı? Olamaz. Konuşan oymuş gibi görünse de, ses başkasının. Arkada, yüzünü göstermek istemeyen başka birilerinin sesleri var.”¹⁸³

Gardiyan:

Sarkık göbeğinin üzerine kavuşmayan dar bir ceket giyen biridir. Hapishanede olan bazı olayları, görmezden gelen işine geldiği gibi davranan biridir. Kitapta gardiyan görüş için mahkûmları çağırır, ara ara görünen bir kişiliktir.

Polisler

Kitap da onları, baskı rejiminin en büyük temsilcileri olarak görmekteyiz. Kimisi işkence yapan olarak çıkıyor karşımıza kimisi sorgulayan olarak, kimisi de evlere baskınlar yapmaktadırlar.

“...beş kişiydiler. Önde duran, kuru bir sesle sana seni sordu.

‘benim’ dedin.

Sarışındı. Uzun boyluydu. Yardımcıları olduğu anlaşılan dört alacakaranlık adama başıyla bir işaret yaptı. Göğsünden iteleyip içeri daldılar .”

3.3.2 Anlatıcı

Nesnel Tutumlu Gözlemci Anlatıcı

Yaralısın romanında anlatıcının olaylara ve kişilere dışarıdan, belli bir mesafeden tarafsız bir gözlemci sıfatıyla baktığını görmekteyiz.

Bu tür bir anlatıcı çetine göre olayların akışında belirleyici etkileyici, değiştirici bir role sahip değildir.

¹⁸³Öz, *Yaralısın*, 43.

Kitapta anlatıcının 2. Tekil şahıs kullanarak olayları anlatmasıyla bizi kitabın içerisine daha çok çekmektedir.

Gösterme Yöntemi

Kitabımızda yazar aktarma yöntemlerinden “Gösterme Yöntemini” tercih etmiştir. Burada yazar olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve olabildiğince ortalarda görünmemeye arka planda kalmaya çalışır.

Okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Burada yazar gözlemci anlatıcı konumundadır.

“...avlude yalnızsın. Duvarın dibinde. Ayakta. Yanında Nurilerden biri yayılmış yere, elindeki zeytin çekirdeğini betona sürtüp duruyor”

Bu örneğimiz de aktarılan olaylar da yazarımız, gözlemci anlatıcı konumundadır.

Gösterme yöntemi daha çok bir tiyatro tekniğidir. Bu yöntemde okuyucu roman kişileriyle aracısız olarak doğrudan doğruya yüzleşir. Olduğu gibi roman kişilerinin konuşmalarını dinler ve onların kişiliğini konuşmalarından çıkarmaya çalışır. Bu yöntem genellikle tarafsızlığı sağlama amacıyla yapılır.

Bu yöntemi şöyle bir örnekle somutlaştırabiliriz.

“-sizin ne olacağınız belli olmaz

-nasıl?

-belli olmaz. Bakarsın ipe götürürler, bakarsın salıverirler.

-öyle.

-sigara içer misin? Sarayım mı?

-zahmet olmasın

-ne zahmeti. Zahmet ne demek?”¹⁸⁴

Burada da gördüğümüz gibi yazarımız kişilerin konuşmalarıyla karakterlerimizi bize tanıtmaya çalışmıştır.

¹⁸⁴ Öz, *Yaralısın*, 143.

3.3.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.3.3.1 Romanın Özeti

Kitabımız koğuşun betimlenmesiyle başlar. Burada birçok Nuri kalmaktadır. Yazarımızın deyimiyle kimisi adi suçlu kimisi siyasi suçludur. Siyasi suçlular dönemin yasak yayınlarını okuyan evinde yasak yayın bulunduran dönemin siyasilerinin ilahine yazılar yazan kişilerdir. Kitabımız işte bu siyasi suçlulardan biri olduğunu anladığımız başkahramanımızın, geçirdiği zor günleri anlatmaktadır.

Her şey gencin evindeki yasaklı yayınların bulunmasıyla başlar. Genç her ne kadar açıklamaya çalışsa da evine gelen polisler onu dinlemeyerek yasaklı yayınları çuvallara tıka basa doldurularak götürülür.

Uzun yolcuğun biletini kesen ses “tutuklanmasına karar verildi” cümlesi olur.

Dönülmez bir yolculuğun içindedir artık, kahramanımız, üstelik nereye gittiğini bile bilmiyordur bildiği tek şey fazlasıyla korkmuş olmasıdır.

Sonra Kahramanımız Neresi olduğunu bilmediği dört duvar arasında vıcık vıcık karanlık pis bir yere kapatılır. kapatıldığı daracık yerde geçen geceli gündüzlü uykusuz beş günün ardından altıncı günün sabahı kahramanımız artık unutulduğunu diri diri gömüldüğünü düşünmeye başlamıştır. Tam bu sırada kapı açılır ve görevliler içeri girer. Kahramanımıza kaba ve sert bir sesle ‘hazırlan sorguya gidiyorsun ’der. Gencin gözleri bağlanır ve birilerinin yönlendirmesiyle bir odaya getirilir.

Ve ardı arkası kesilmeyen bir dolu soru...

Her cevabında yanağında patlayan ağır bir tokat, bitmek bilmeyen türlü işkenceler. ve geçen sayısız günler hep aynı sorular ve hep aynı cevap ‘bilmiyorum benim alakam yok.’

İşkencelere dayanamayan kahramanımızı ağır yaralı bir şekilde o pis yere tekrar atılır fakat ölmesinden korktukları için doktor çağrılır.

Gelen doktor durumunun çok kötü olduğunu bildirir acilen bir hastaneye yatırılması gerektiğini söyler.

Bayılacak bir durumda olan kahramanımız bu konuşulanların bir kısmını duyar ve daha fazla dayanamayarak bayılır.

Genç Gözlerini açtığında hastanededir.

Her yer bembeyaz ve ağır ilaç kokusu doludur.

Sonra başında bekleyen ve ona tebessüm eden hemşireyi görür kahramanımız. Ve artık işkencelerin geride kaldığını anlar. Tedavi sürecinden sonra gideceği yer ise hapishanedir.

“Nurilerle doluydu koğuş” diye başlar yazarımız gencin gittiği hapishaneyi anlatırken.

Kahramanımız bulunduğu koğuştaki tek siyasi suçludur. Siyasi suçluların koğuşunda yer kalmadığı için adi suçlularla dolu koğuşa getirilir kahramanımız. Genç haricinde hepsi birer Nuri olan diğer suçlular adeta kişiliksizleştirilmiştir. Sarışın Nuri, Efendi Nuri, Gılay Nuri... kitap da bu husus Gılay Nuri tarafından kahramanımıza aktarılırken şöyle ifade edilir:

“...Sen siyasisin. Ayrısın... Kafan suçlu senin, kafan. Kafanı beğenmemişler anlaşılan, kafanı suçlu bulmuşlar... Bak açık söyleyeyim: Çoğumuz burada boktan suçlar yüzünden yatıyoruz. Yani işlediğimiz suçun övünülecek bir yanı yok anlatabildim mi?...Bak ne diyorlar? Ayırmışlar. Size siyasi suçlu diyorlar, bize adi suçlu. Adımızı biler ayırmışlar. Dahası var mı bunun be arkadaşım.”

Yazarımız romanın bazı yerlerinde siyasi suçlularla adi suçlular ayrımını yapması dikkat çekicidir. Kitap da devrimci kişilerle halk arasında bir türlü iletişim kurulmadığını ve bu iki grubun birbirinden kopukluğunu, Nurilerden; Mavzer Nuri ve Gılay Nuri ile dile getirir.

“Sizler okuduğunuz için suç işlersiniz, bizler okumadığımız için. Sizin bilginiz bizde, bizim görgümüz sizde olsaydı, gör bak neler olurdu o zaman. Ne siz böyle içeri düşerdiniz, ne biz. Bir araya gelemedik. Bizi kolay kolay bir araya getirmezler. Eh, işte ancak böyle mahpushane köşelerinde buluşabiliyoruz. Ne yapalım bu da bir başlangıç.”

“..... Bakma, bizler biraz eziğizdir size karşı. Bu yüzden de pek suyumuz ısınmaz size. Siz de öylesinizdir ya. ...Çalımınızdan yanınıza yaklaşılmaz. Ondan sonra da kalkar bizim adımıza bizsiz kavgalara girişirsiniz. Olmaz öyle şey. Bir kere buna hem hakkınız yok, hem de bizsiz yenik düşersiniz. Asıl güç bizde....”

Romanın sonunda, kahramanımızın ne kadar bu koşuşta kaldığı belirtmemiştir. Ancak adını soran bir Nuri'ye, kendini diğer kişiliksiz ve adi suçlu sınıfına sokarak Nuri olduğunu söylemiştir. Son sayfalarında görüyoruz ki onca direnme, aşağılanmaya başkaldırış ve umutla var olmak için mücadele eden genç yerini Nurilerle dolu ortamda onlar gibi davranan onlara benzeyen ve umudunu yitiren bir gence bırakır.

3.3.3.2 Dil

Yazarımız romanında gündelik konuşma dili kullanmıştır.

“yatağın ortasına bağdaş kurup domatesten ısıyorsun . Minare gibi uzun uzun koyu yeşil biberi kütürtüyle kırıp ağzına atıyorsun.”¹⁸⁵

Kitabımızda karşılıklı konuşmalara, devrik cümlelere samimi ifadelere rastlamaktayız.

“ - Hasta mısın?

-Yoo iyiyim.

-Uyuyamıyorsun

-Uyku tutmadı.

-Tutmaz. Bilirim namussuzu...”¹⁸⁶

Kitabımızın genelinde gördüğümüz konuşma havası okuyucuyu hemen içine çekivermektedir.

3.3.3.3 Üslup

Yazar kitabında sade anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Nurullah çetine göre yalın üslup okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur.

“...önünde bir yazı : ‘sanıklar’

Getirilip sanıklar yazılı bölümün önündeki iskemlelerin yanına bırakılıyorsun. Tam kürsünün önündesin; bir mikrofonun başında.”¹⁸⁷

¹⁸⁵ ÖZ, *Yaralısn*,65.

¹⁸⁶ÖZ, *Yaralısn*, 79.

¹⁸⁷Öz, *Yaralısn*, 128.

Yazarımız burada da görüldüğü gibi, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadeler kullanmamıştır. Bunun yerine sanki karşısındakiyle bir konuşma havası içerisindeymiş gibi yazmayı tercih etmiştir.

3.3.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.3.4.1 Dönemin Kitaba Yansımaları

Yaralısın romanı; 12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrasındaki zaman diliminde, Türkiye’de yaşanan siyasi kargaşayı, aşırı sol ve sağı temsil eden gençlerin birbirleriyle olan çekişmelerini, kavgalarını ele almış müdahale sonrası yaşanan ve özellikle sol ideolojiyi vuran gözaltı, işkence ve mahkûmiyet dalgası ile 1970’li yıllar Türk siyasi yaşamının bilinmeyen birçok yanına ışık tutmuştur.

Kitabımız o dönemde yaşanan siyasi olayları edebi bir perspektiften değerlendiren ve yaşanan olayları etkili bir dil ile sunmuştur.

Yazar;12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrası Türkiye’inde, döneme ait acı gerçeklere doğrudan ışık tutarak, sol ideolojiyi temsil eden bir neslin yaşadığı acıların kültürel belleğini tutmaktadır.

Roman, 1970 yıllar Türkiye’inde, sol fikirli yüzlerce, binlerce entellektüel, üniversite öğrencileri ve akademisyenlerin gözaltı süresince zulme ve işkenceye maruz kaldığı; ülkede hakim olan karanlık bir dönemin kültürel hafızasını kaydederek günümüz neslinin yakın tarihini öğrenmelerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Erdal Öz’ün bu romanı ayrıca, dönemin siyasetine veya siyasi olaylarına herhangi bir isim veya zaman dilimi kullanmadan somut anlamda doğrudan vurgu yapmaması yönüyle de evrensel bir özellik taşımaktadır.

Romanda gördüğümüz işkence ve insanlık dışı her türlü uygulama, herhangi bir totaliter rejim tarafından uygulanabilecek şiddetin doğasına işaret etmektedir.

Kitapta ayrıca, totaliter bir yapıya sahip iktidarın uyguladığı aşırı gücün etkilerini de vurgu yapılmaktadır. Dönemin siyasi iktidarının, romanın kahramanı üzerinde hem psikolojik hem de fiziksel anlamda uyguladığı gücün oluşturduğu etkileri, bu güç karşısındaki direnç girişimini ve bir süre sonra bu güce boyun eğmek zorunda kalarak, kendi kendisinin sorgulayıcısı ve suçlayıcısı olduğunu görmekteyiz.

“Dönüp ayakkabılarının topuklarını eziyorsun, herkes gibi. Direniyor ama eziliyorlar. Nurileşmeye başlamak sana yeni bir tat veriyor”¹⁸⁸

Erdal Öz, kitapta geçen bu satırlarda, ayakkabının topuklarının ezilmesiyle, direnenlerin ezilmesi arasında adeta bir ilişki kurmaktadır.

Yaralısın romanında İktidar, özneyi kişisel mekânından ayırarak önce sorgu odasına ardından da hapishaneye götürerek onu düzenin bir parçası hâline getirmiş ve nesneleştirmiştir. İktidarın sindirici etkisi, kitaptaki anlatı düzlemindeki ikinci tekil anlatıcının varlığıyla daha da somutlaştığını görmekteyiz.

Romanda kurulan düzen içerisinde kahramanında diğerlerine benzeyerek onların arasında kaybolduğunu görmekteyiz.

“Nurilerden biri ilk kez adını soruyor sana . sesini kısıyorsun ,fısıldar gibi ‘Nuri’, diyorsun yavaşça. ‘Nuri’.”¹⁸⁹

3.3.4.2 Eserde Suçu Kabul Ettirme, İşkence

Kişini bireyselliğinin elinden alındığı işkence odalarının temel işlevi, üretilen suçun kabul edilmesini sağlamaktır. Yazarın seslendiği kahramanımız, evinden apar topar alınıp kapkaranlık bir dört duvar arasında götürülmüştür. Buraya getirilirken gözleri bağlanarak kara bir otomobile bindirilmiş, götürüldüğü yeri anlamaması için arabayla şehir içinde defalarca tur atılmıştır. “Bir boşluğun ortasında, sanki bütün toplumdan uzak, soyut bir kırılıkta, tek katlı, garip, uzunca, ilkel bir yapının önünde”¹⁹⁰ sonlanmıştır. Kapısı güçlkle açılan bir tahta kapının ardına kilitlemiştir.

Kitabımızda kahramanımız Altıncı günün sabahında “diri diri gömüldüğü” mezardan çıkarılmış, ardından yine tek pencereci küçük bir odaya yerleştirilmiştir. Bu taşınma, öznenin “çıkarılma” umutlarının da sonu olmuştur. Artık kahramanımız için zaman yitimi de gerçekleşmiştir. Zamanın ölçümü; gün, saat ya da dakikalarla değil can sıkıntısından öldürülen karasinek öbekleriyle gerçekleşmektedir.

Kitap da sorgu sırası kahramanımıza geldiğinde, tek bir soru sorulur: “Niye getirildiğini biliyor musun?”¹⁹¹. Bu sorunun yanıtı ve yanıtına verilen tepki de değişmeyecektir: ‘Hayır’

¹⁸⁸Öz, *Yaralısın*, 244.

¹⁸⁹Öz, *Yaralısın*,245.

¹⁹⁰Öz, *Yaralısın*,62.

¹⁹¹Öz, *Yaralısın*, 71.

“Bilmiyorum” Yanağında patlayan ağır bir tokat ,sekiz gün boyunca bir rutin hâlini alan bu uygulamanın sonunda özne, bilgi-şiddet tezadı içerisinde gittikçe yaklaşan kaçınılmaz sona doğru gittiğini anlamıştır.

Romanda anlatıcı her şeyi biliyor ve görüyorken öznenin rolü tamamen pasiftir. Merak içerisinde sırasını beklerken yalnızca isteklerini düşünür:

“Aşağılanacak mısın? Yenilmek istemiyorsun. Ezilmek istemiyorsun. Hiçbir kötülük

Yapılmamalı sana. Bunu çok istiyorsun. Gece, bütün gece çırpınıp durdun yatağında. Hep buna hazırlamaya çalıştın kendini. Yenilmemelisin. Ayaklar altında sürünen, yaltaklanan, yalvaran, köpekleşen biri olmamalısın...Korkunun alçaklığa dönüşmesini istemiyorsun. Direneceksin. Acılar nice büyük olsa da uzun sürmez diyorsun, uzun sürmez, biter bir yerde.

Bu işin sonunda bir gün kurtuluş olacaksa insanca olmalı, onurlu olmalı diyorsun, hep bunları diyorsun içinden.”¹⁹²

Anlatıcının aktardığı iç sayıklamalarının geldiği nokta öznenin hiçbir şeyi bilmediğidir. “Nasılsın?” sorusuna da “anlat bakalım!” tepkisine de verilen yanıt “bilmiyorum ”dur. Özne, kendisi üzerinde işlenip kendisinden bir suçlu yaratılmasına izin vermemekte kararlıdır. Şiddet içerikli; olumsuz bir sürü olaylara ve fiziksel şiddete rağmen yanıtı değişmeyecektir.

Bireyin kendi özünü yitirmesi ve kendine saygısını kaybetmesini sağlayan ortam da kurulmuştur. Tuvaletini altına yapması, aşağılanması, cinsel içerikli tepkilerle karşılaşması aşağılanmasına neden olduğunu görmekteyiz

Şiddet, sorgulama aşamasının başından itibaren sürer. Verilmeyen yanıtlara tepki/ceza değil, önden verilen bir uyarıdır. Şiddete maruz kalanın zihninden geçenler, dış âlem ile sorgu odası arasındaki tezadın göstergesidir. Dışarıda herkes etkendir, eşittir; içeride ise taraf olma durumu söz konusudur. Şiddet uygulayan ve şiddet gören.

“Bir şey sormadılar bile daha. Dövüyorlar. Sokaklarda, dükkanlarda, sinemalarda yan yana olduğun, birlikte yürüdüğün, oturduğun, aynı geçitlerden karşılara geçtiğin, o her gün rastladığın insanlar mı bunlar? Nasıl olur? İyi ama niçin bu kadar kızgınlar?

¹⁹² Öz, *Yaralsın*, 88.

Kim bu insanları böylesine kızdıran?¹⁹³” bu aşama da yazarımızın işkence faillerinin umursamaz, küfürbaz ve tehditkar olduklarını vurgulandığını görmekteyiz.

İşkence mekânları, kanunlardan soyutlanmış ortamlardır. Devlet tarafından verilen ve korunan kişisel hak ve hürriyetlerin tamamı bu odalarda yok sayılır. Esas olan tek şey “suç” üretimi ve bu suçun kabulünü sağlamaktır. İşkencelerin “Burada öyle yasalar falan işlemez. Ne anayasa ne baba yasa yok burada tamam mı?”¹⁹⁴ cümlesiyle somutlaşan bu ortamda işkenceciler, işi daha da öteye götürerek ilahi kanunların bile işlemediği fikrini “Allah da karışamaz, biz karışıyoruz. Anlıyor musun?”¹⁹⁵ Cümleleriyle dile getirir.

Yaralısın romanında yazarımızın bize vurguladığı şey; Suç üretimindeki esas amaç suçun yüklenilmesi istenen kişi tarafından kabul edilmesini sağlamak. Bunun için kitapta her türlü fiziksel şiddetin yanında psikolojik baskı da uygulanır. Kurulan yapay sorgu ortamında zaman önemini yitirir ve en kutsal değerleri öne sürmek pahasına suçun kabul ettirilmesi için eylemlerde bulunulur. Kitap da işkence gören kahramanımız bu durumun farkındadır. Kendisine uygulanan bütün azap çektirme yöntemlerine karşı tepkisiz kalır, ortamın onda uyandırdığı tek duygu ise iğrenmedir.

Yazarımız, İşkence odalarında azap çektirme yöntemlerinin en insanlık dışı olanını en sona saklanmıştır. İşkencecilerin ‘anlatacak mısın?’ sorusuna bir yanıtın gelmeyişi üzerine sorgulanan kişi soyulur ve ona elektrik verilir. Yazarımız kitap da i uzun uzadıya bu sahneye yer vermiştir. Kabloların biri sağ ayağın küçük parmağına, diğeri sağ elinin serçe parmağına takılmıştır ve birden sorgulanan kişinin bedenine ateş gibi bir dalga yayılır. Bedeni yay gibi gerilir. Akımın durdurulmasının ardından yeniden aynı soru sorulur: ‘Konuşacak mısın?’. Yanıtın gelmeyişi üzerine falakaya başlanır. Operasyon adı verilen işkence aralıksız sürerken sorgulayıcılar, cinsel organını tutup “azap çektirmenin son noktasına ulaşırlar. Sayfalarca aktarılan işkence¹⁹⁶ sonunda amaca ulaşılammış, kahraman siyasi iktidar tarafından kendisine yüklenen suçu itiraf etmemiş ve “suç üretimi” süreci tamamlanamamıştır.

¹⁹³ Öz, *Yaralısın*, 90.

¹⁹⁴ Öz, *Yaralısın*,91.

¹⁹⁵ Öz, *Yaralısın* 91.

¹⁹⁶ Öz, *Yaralısın*, 101,110.

Kitap da, İşkence odalarının bir sonraki adımı, hücrelerdir. Büyükçe bir kapının ardındaki alacakaranlık uzunca bir koridorda demir parmaklıklar yükselmektedir. İstenilen cevabın alınamayışı sorgulama yöntemlerinin değişmesine neden olur. Suçu kabul etmesi istenilen kişinin önüne soruların yazılı olduğu bir kâğıt konur ve ona yirmi dakika mühlet verilir. Yirmi dakikanın sonunda yanıt değişmeyecektir: Bedenin tüketimiyle amaçlarına ulaşmayı planlayan işkenceciler, eylemlerinin dozunu artırır; Şiddetin dozu arttıkça kahramanımızın direnme gücünün de arttığını görmekteyiz. Bu işkence dolu sayfalardan yazarın bize verdiği mesajın şu olduğunu görmekteyiz. Bunca işkenceye rağmen, bu direnişin sonunda beden olmasa da ruh özgürleşmektedir.

3.3.4.3 Eserdeki Siyasi Yansımalar

Kitap da dönemin siyasi yansımalarını her sayfada hissetmekteyiz.

Kitabın genel havasında bir huzursuzluk ve ümitsizlik hâkimdir. İnsanlar gelecekte ümitli değillerdir. Buna rağmen zaman geçmekte ve insanoğlunun tüm olumsuzluklara alıştığı vurgulanmaktadır. Hatta işkencelere bile!

Kitapta dönemin siyasi liderlerinin de eleştirildiğini görmekteyiz. Âdeta siyasi liderler ön plana çıkmadan, kapalı kapılar ardından emirler vermektedirler. Birilerinin dediklerinin dışında bir söylem olursa da yine kapalı kapılar ardında akıl almaz işkencelere maruz kalınmaktadır.

Kitapta yazarımızın vurguladığı en büyük fikir ise dönemde düzene uymayanlarının sonun belli olmasıdır. Çünkü insan hayatı hiç olmadığı kadar değersizdir. Yapılan işkenceler edilen hakaretler adeta bunun birer kanıtı gibidir.

Siyasal yansılardan biri olarak gördüğümüz mahkeme heyetinin adaleti bir yana bırakarak sanki düşünmek ve okumak suçmuş algısı oluşturmasıdır. Yazar kitapta bunu en iyi, siyasi suçlu olarak tanımlanan Nuri'nin mahkemesi sırasında detaylandırarak anlattığını görmekteyiz.

Bu romanda dikkat çeken bir diğer olay insanların kafasının içinin suçlu sayılmasıdır. Darbe dönemlerinin belki de en belirgin özelliği aydın kesimin hapisanelere atılmasıdır. İşte yazarımız aydın kesimin bu sıkıntısına işaret etmektedir.

Aydınlar toplumun kanayan yaralarını gösteren öncülerdir .her darbe döneminde olduğu gibi 12 martta da toplumun aksayan yönlerini söylemek yasaklanmış ve toplumda ki aydın kesim susturulmuştur.

Romanda dikkatleri çeken bir diğer nokta ise yazarın kahramanın ağızından dönemi geceye benzetmesidir.

“Hiç bitmeyen bir gecenin ortasında yaşıyor bu insanlar. Bu yapının her yerinde günün yirmi dört saatinde de ampuller yanıyor” diyerek insanların umutsuzluklarla dolu olduğuna dikkatlerin çekildiğini görmekteyiz.

Kitabın son sayfalarına geldiğimizde siyasi suçlu olarak tanımlanan genç bütün isyanına ve direnmeye karşı artık diğerleri gibi olmaya başladığını kabullenmektedir. İşte bu nokta darbe dönemlerinin insanları korkutmada ve sindirmede başarılı olduklarını anlamaktayız. Dönemde elbet karşı koyanlar isyan edenler olmuş ancak onlarda sonunda diğerlerine dönmüşlerdir.

3.4 BÜYÜK GÖZALTI TAHLİLİ ¹⁹⁷

Eser Çetin Altan'a ait olup inkılap kitapevi tarafından 1999 yılında yayınlanmıştır. Eser 280 sayfadan oluşmaktadır.

12 Mart sonrasında yayımlanan ilk 12 Mart romanı olma özelliği taşıyan Büyük Gözaltı, toplumdaki sindirilmiş ve korkuyu derinlemesine işlemektir.

1973 Orhan Kemal Roman Ödülünü kazanan ve 60 sonrası toplumsal bunalımını, yer yer otobiyografik özellikler taşıyarak anlatan eser bu anlamda önemli eserler arasında yerini almaktadır.

Pek çok dile çevrilen Büyük Gözaltı bir Fransız eleştirmenine göre 'kişisel bir serüvenin ötesinde, her çeşit baskıya özel bir eğilimi olan bir toplumun öyküsüdür. Türk toplumunun öyküsüdür.' Türk toplumunun bunalımını saptayıp aktaran, toplumsal yönlerinin zenginliği ve roman mimarisinin sağlamlığı ile dikkat çeken bir eserdir.

3.4.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.4.1.1 Eserin Konusu

Kırk dört yaşında bir adamın işkence ve ölüm tehdidi altında sorguya çekilmesi sırasında zaman zaman çocukluğuna ve gençliğine yaptığı dönüşler çevresinde, yaşadıklarını ele almaktadır. Yazar kahramanın sorgu sırasında anılarını anımsatarak okuyucuya toplumlumda süreklilik arz eden baskı ve sindirilmişlik haline Vurgu yapmaktadır.

3.4.1.2 Zaman

Eserde ki zamanı ele aldığımızda kahramanın kırk dört yaşında gözaltına alınmasıyla başlayan bir süreci görmekteyiz. Yazar kahramanımızın bu kırk dört yılını geriye dönüşlerle bizlere anlatmaktadır. Eserde zaman olarak kahramanın çocuk dönemi de vardır gençlik dönemi de hatta gözaltındaki sorgu süreci de aktarılmaktadır.

“kimi öldürdüğümü öğrenmek istediklerini bir türlü kestiremiyorum. Kırk dört yaşındayım. İlk cinayetimden bu yana kırk buçuk yıl geçmiş. Acaba hala onu mu

¹⁹⁷ Çetin Altan, *Büyük Gözaltı*, 1. bs.(İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2015).

öğrenmek istiyorlar ki?..”¹⁹⁸ ne zaman gözaltına alındığını bu cümlelerle belirtiyor yazar.

“bu sabah öğleye kadar hiç kimse gelmedi. Traş olmak için berber çağırtmışım. İşkence odasında yapabileceğim iki şey vardı. Aşağı yukarı dolaşmak ve yatmak...”¹⁹⁹

Burada yazarımızın kahramanın gözaltındaki zamanına geri döndüğünü görmekteyiz. Ayrıca yazar zaman olgusunu da sabah öğle olarak belirtmektedir.

“Gel bakalım beybaba...

Hop etti yüreğim .Acaba çıkarıyorlar mı beni?

Helaya gidecekmişsin.

Yirmi beş yıl önce ilk olarak ellerine düştüğüm zaman :

Hişt! Buraya bak delikanlı, demişlerdi.

Şimdi:

Gel bakalım beybaba diyorlar.

Yirmi beş yılda buraya bak delikanlıdan, gel bakalım beybabaya kadar geniş bir kavis çizmiştik.”²⁰⁰

Burada kahramanımızın kaç yılını içerde geçirdiğini görmekteyiz.

“bekle oğlum bekle, bekle yavrum bekle. Döne dolana bekle ,yüreğin sıkıla sıkıla bekle, beklemekten usana usana bekle...

Yatılı okulda da böyle beklerdim hafta sonlarını....bir eylül sonu akşamı ,güneş batarken de bir gece yatısı okuluna tıkmışlardı beni”

Bu ifadelerle kahramanın yatılı okulda geçirdiği zamanın anlatıldığını görmekteyiz.

3.4.1.3 Mekân

Kitap da olaylar sadece tek bir mekânda geçmemektedir. Olayların bir bölümü kahramanın çocukluk yıllarını geçirdiği bir köşkte geçmektedir. Bir bölümü yatılı okulun yurdunda bir bölümü de hapishanede geçmektedir. Ayrıca kahramanın

¹⁹⁸ ALTAN, *Büyük Gözaltı*, 6.

¹⁹⁹ ALTAN, *Büyük Gözaltı*, 46.

²⁰⁰ ALTAN, *Büyük Gözaltı*, 140.

gözaltında bulunduğu sürede işkence odasına götürülüşünü ve işkence odasını da anlattığını oraya dikkat çekmesine kitabın daha ilk sayfasında yer verdiğini görmekteyiz.

“İŞKENCE odasının penceresinden vapurlar küçücük görünüyor...

Demir bir yatak var oda da, bir masa .bir demir iskemle . Bir de uzaktan görünen deniz, bir de giden vapurlar, gelen vapurlar. Oyuncak vapurlar. Bir de gök. Bir de güneşin denizde kırılan ışıkları....”²⁰¹

İlk sayfadan verilen işkence odası tasviri ve büyük harflerle yazılan ‘İŞKENCE’ yazısı ile adeta yazarımız bu konuya dikkat çekmek istemektedir.

Oda da çok fazla eşyanın olmamasıyla yazarımız adeta kahramanın yalnızlığına işaret etmektedir bu da kitap da dikkat çeken bir diğer noktadır.

Olayların tamamı kapalı yerlerde geçmektedir diye bir genelleme yapamayız ancak olayların tamamı “Somut Mekânlarda”²⁰² geçmektedir diyebiliriz. Yazarımız “Açık Mekân”²⁰³ tasvirlerine de yer vermiştir. Kahramanımızın çocukluk yıllarını anlattığı paşa babanın Konağının bahçesini de zaman zaman tasvirler arasında görmekteyiz.

Mekânlarda genel olarak baskıcı her şeye karışan, otoriter katı çizgileri olan insanların olduğu yerlerde geçmektedir.

Yazarın tasvir ettiği her mekânda nezarethane bekçileri gibi sürekli emirler veren birilerine yer vermesi ilgi çekicidir. Yazarımıza göre sadece gözaltında bulduğu yer değil paşa babanın konağı da, yatılı okul da, baba evi de aslında hep birer nezarethanedirler.

İşte bu dizelerde yazar kahramanın Ankara’da ki baba evinin tasvirine yer vermektedir. “Geceleri beş numaralı bir gaz lambası yanan ,elinde kehribar teşbihi, evde gecelik entarisiyle dolaşan ve odaya kapanıp onun elini ayağını öpmeye kalkan bir adamla kendisine beklediği önem verilmediği için ,kapıları çarparak dolaşan hırçın, genç bir kadının boyuna suratıma şamar indiren dünyasında başlamıştı ilk anılarım.

²⁰¹ Altan, *Büyük Gözaltı*, 5.

²⁰² Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 1.bs. (İstanbul: Akçağ Yay,2012),136.

²⁰³ Çetin, RÇY.,136.

Bitmeyen ağlamalarım, can sıkıntım ve boyuna yüzüme inen şamarlarla bu dünyada barınamaz olmuştum galiba o nedenle de sonunda beni köşke götürüp bıraktılar”²⁰⁴

“...ve sonunda baba dayatmıştı mutlaka gidecektim yatılı okulayatılı okula gideceksem hafta sonları da yatılı okulda kalırdım. Hiç hafta sonları yatılı okulda kalan çocuk yok muydu onların ki can değil miydiler? Karnım tok sırtım pek oturur derslerime çalışır, adam olurum.”²⁰⁵

Bu mekân tasvirinde aynı zamanda yazar okulun adam olmakla orantılı olduğu toplum anlayışına da gönderme yapmaktadır.

3.4.1.4 Kişiler Kadrosu

Romandaki kişiler karşımıza iyi -kötü ve olumlu- olumsuz şekilde çıkıyor yazar kitaptaki bazı kişileri tanıtırken onları eleştirir şekilde anlatıyor. Fakat yazarımız bu eleştirirken üslubu açık olarak yapmıyor. Kapalı bir tarzda anlatarak onları ele almaktadır.

Kişi kadrosunda yazarımız çok sayıda şahsa yermektedir. Yazar bu kadro sayını geniş tutmasındaki amacı toplumu olabildiğince geniş bir biçimde sergileyebilmek ve çok farklı kesimlere yer vermektir.

Kitapta geçen kişiler gerçek hayattan alınmış kişilerdir. Bunlar hepimizin sosyal yaşantısında karşılaşabileceği sıradan insanlardan oluşmaktadır.

Merkezi Kişi

Nurullah Çetine göre merkezi kişi esas kahramandır. Birincil konumda olan bu kişi genellikle özne durumunda olur. Diğer kişiler ise ona göre nesne konumundadırlar. Diğer kişiler merkezi kişiye göre tavır alırlar, onun etrafında dönerler, bir şekilde ona bağımlıdırlar ya da onunla mutlaka bir ilişkileri vardır.

Romanda merkezi kişinin bizzat kendisinin yaşadığı olayları aktaran yaklaşık 20 yıldır içeride yatan kırk dört yaşında bir adam olduğunu anlamaktayız. Olaylar hep merkezi kişinin gözüyle anlatılmaktadır.

²⁰⁴ Altan, *Büyük Gözaltı*, 55.

²⁰⁵ Altan, *Büyük Gözaltı*, 181.

“...kimi öldürdüğümü öğrenmek istediklerini bir türlü anlayamıyorum... kırk dört yaşındayım.”²⁰⁶

“Anne diye bir kadın dolaşırdı evin içinde... Bir köşeden üşüye üşüye bakardım onlara. Benimle pek ilgilenen olmazdı.”²⁰⁷

Romandaki merkezi kişinin hapisanede olduğunu anlıyoruz ancak neyden dolayı yattığına dair bir neden belirtmemektedir yazar. Yani merkezi kişinin somut suçunu okuyucuya aktarmıyor. Sadece kitabın sonlarında ki şu cümle ile anlamlar yüklediği bir olayı anlatmaktadır.

“Artık hiç çıkmayacaksınız.

Bir taşma oldu içimden:

-neden, niye ne hakla...

bağırıyordum .nöbetçiler içeri girmişlerdi.

Sinsi yüzlü adam bir koza çıkardı cebinden. Küçük ,azıcık sarıya çalan beyazımsı bir koza... Bunun içindekini kim öldürdü, dedi.”²⁰⁸

Babaanne

Babaanne Rumelilidir. 93 muharebesinden yedi yaşındayken evlerini barklarını İslim’ye de bırakıp İstanbul’a kaçıp gelmişlerdir.

Yazar eserinde babaannenin özelliklerine birkaç yerde anlatmaktadır. Aşağıda yazarın babaanneyi anlattığı cümlelere yer vermekteyiz.

“Babaanne kuran okur namaz kılar, namaz kılar kuran okurdu...”

“anneyle işbirliğine kaymak yüreğimi acıtır gibi oluyordu... bu işbirliğinde babaannenin ölümünü istemek vardı. Anne hiçkırı hiçkırı devam ediyordu:

Yeni gelirken sabahleyin azıcık geç kalksak gelir kapıyı vururdu,

”...haydi artık kalkın bakalım” diye. Bir gün görmedim hayatımda bir gün...

Bu dizelerde de babaanne tipinin aynı zamanda gelinine çektiren kayınvalide yönüne dikkat çekilmektedir.

²⁰⁶ Altan, *Büyük Gözaltı*, 6.

²⁰⁷ Altan, *Büyük Gözaltı*, 7.

²⁰⁸ Altan, *Büyük Gözaltı*, 279.

“Babaanne:

Anneye cevap vererek...

Oh babam , dedi nasıl olsa çeşmeden akıyor gaz.”²⁰⁹

Babaanne tipini yazarımız dinine olan düşkünlüğü ile vurgulamaktadır. Yazarımızın dikkat çektiği bir diğer nokta ise babaannenin sevgi göstermekten kaçınmasıdır. Sevgi göstermenin ayıp olduğu düşüncesi hâkimdir babaanne de fakat buna rağmen şefkatlidir torununa karşı.

“...ama bir ayrıcalığım vardı babadan. Babaannenin de beni öpmesini isterdim. Yanağımı uzatırdım:

- Sen de beni öpsene... diye.

Cevap hep aynı olurdu:

- Haydi oradan koca kafalı.

Israr uzarsa, gülmez yüzlü ,iğne bakışlı, ihtiyar kadının ince dudakları ,hiç talim edilmemiş bir beceriksiz öpüş kondururdu sağ yanağıma. Solu da uzatırdım:

- Bir de buradan.

Bunun cevabı:

- Öf aman, çekil başımdandı.”²¹⁰

Yazar babaanneyi şu şekilde betimlemiştir:

“...ve işte o babaannenin dışa taşan ,sahtelik kokan ,nazlı edalı, şapşuplu iltifatlı, pompalanmış sevgi gösterilerine hiç tahammülü yoktu. Bir de fazla neşeye, bir de para harcanmasına... Sert fırtınalarla, dev dalgaların içini oyuk oyuk ettiği haşın bir kaya gibiydi babaanne. Öpmesini öğrenmeden unutmuş, ağlamasını kimseye göstermeden bir ayıp kutusuna atıp boğmuştu.”²¹¹

Babaanne sevgisini gösteremeyen bir tiptir. Kitap da kahramanımıza sahip çıkan ileri yaşını umursamadan torununa adeta bir liman olan vefalı birisidir.

²⁰⁹ Altan, *Büyük Gözaltı*, 9.

²¹⁰ Altan, *Büyük Gözaltı*, 8.

²¹¹ Altan, *Büyük Gözaltı*, 139.

Anne

Sürekli söylenen ve kayınvalidesini kıskandığı için kocasıyla tartışan paraya önem veren birisidir.

“ - madem o kadar paran çok, bir kürk al sen de bana o parayla, demişti.”²¹²

Baba

Yazar bu karaktere babaanneye olan düşkünlüğü ile dikkat çekmektedir. Baba Ankara da memur olarak hayatını devam ettiren çocuğunun okumasını önemseyen biridir. Eşine karşı oldukça ilgisiz davranmaktadır.

“...babanın bütün işi gücü evde babaanneyle konuşmak, tesbih şakırdatmak, valiye, mektupçuya, defterdara sövüp saymak, sandıklarını yerleştirmek, hesapları temize çekmek, masraftan şikayet etmek, akşamları da kır kahvesine gidip nargile içmekti.”²¹³

Cicianne

Yazar kitabında Cicianneyi şöyle tanıtmaktadır.

“tombalak, gözlükleri altın çerçeveli, yemeni yerine beyaz, kenarları altın işlemeli ,parlak fiyakalı baş örtüler saran ,beyaz maşlahlar giyen cicianne almıştı.”²¹⁴

Cicianne karakteri aslında dinine düşkünlüğü ile babaanneye benzemektedir. Ancak cicianne babaanneye nazaran daha refah daha sosyal bir yaşam sürmektedir.

Cicianne evine gelen herkesten yeğenlerinden bile hırsızlık ve tırtıklama konusunda şüphelenirdi. Bir akrabanın gece yatisı misafirliğinden sonra, kazara yüzüğü falan kaybolmuşsa:

‘Pis günahı boynuna olsun ’diye uluorta söylenmesi ile tanıtmaktadır yazar bize onu. Ayrıca oldukça cimri bir karakterdir.

Ciciannenin her biri ayrı ayrı yerlerde ki köşklere oturan beş kız kardeşi vardır.

Kitap da cicianne olarak bahsedilen kişi aslında kahramanın anneannesidir. Fakat kahramanımız ona cicianne demektedir.

²¹²Altan, *Büyük Gözaltı* ,180.

²¹³Altan, *Büyük Gözaltı*, 39.

²¹⁴Altan, *Büyük Gözaltı*,55.

Cicianne kahramanımıza devamlı cenneti cehennemi anlatıp durmaktadır. Âmâ bunu yaparken hep korkunç şeylerden bahseder ve dini bi dolu yasakları olan inanç olarak anlatmaktadır.

Paşa Baba

Paşa baba oldukça otoriter bir karakterdir. Eski askerlerden emekli paşadır. O yüzden kitap da paşa baba olarak geçmektedir. Paşa baba yurt dışında da savaşmış hatta orada çok iyi olduğu için plaketler almıştır. Kitap da yazar onu bize disiplini ve otoritesiyle tanıtmaktadır. Ancak paşa baba huysuz bir ihtiyar olmasına rağmen çevresi tarafından sayılan ve sevilen bir insandır aynı zamanda.

“pijamalı adam barut gibi bir şeydi. Bahçıvan, evlatlık, cicianne evde kim varsa, tir tir titrerlerdi ondan. Bu adam paşa baba idi. Sabahları çok erken kalkar köşkün üst salonunda, çiçek göbeğine bakan balkonun dibindeki minderin köşesinde oturur, pipo biçimi ağızlığına Bafra sigarasını takar, çay içerdi. Çayı bitince ağızlıkla bardağa çın çın vururdu. Hemen ikinci çayı koşuştururlardı.”²¹⁵Yazarımız okuyucusuna Paşa Babayı bu cümlelerle tanıtmaktadır.

Sadakat

Kahramanımızın çocukluk yıllarında onunla ilgilenen evdeki evlatlıktır. Kahramanımız huysuzlandığında onu öcülere yedirmekle tehdit etmektedir. Sadakat aynı zamanda evdeki diğer işlere de yardımcı olmaktadır.

“sadakat geldi... On altı yahut on yedisinde olmalıydı. Süklüm püklüm durdu kapının dibinde.”²¹⁶

Sadakat bakkalın veya kasabın çırağıyla kaçtığı için eve yeni bir hizmetçi alınmıştır. Ancak bu kez evlatlık olmadığı için para da verilmektedir evdeki bu yeni kıza.

Fatma

Sadakat 'in yerine Fatma gelmiştir eve yardımcı olarak. Fatma hizmetçi olduğu için aylığı 3 lira para ödenmektedir. Fatma kahramanın çocukluk yıllarında büyüklerin

²¹⁵Altan, *Büyük Gözaltı*,55.

²¹⁶Altan, *Büyük Gözaltı*,10.

sırrından bahsetmiştir. Kahramanın ilk cinsel eğilimlerini başlatan ve ona cinselliği öğreten kahramanın gözündeki ilk suç ortağı olmuştur.

“ilk suç ortağım Fatma olmuştu. Fatma altın dişli, sofanın tahtalarını tek ayağının altındaki ıslak çuvalla, kalçalarını oynatarak gıcırdata gıcırdata silen, genç bir kadındı.”

Fehime

Paşa banın köşkündeki evlatlık kızıdır. Aynı zamanda köşkün işlerine de yardım etmektedir. Baba evinde Fatma'nın öğrettiği cinselliği fehime devam ettirmektedir.

Hasibe Hanım

Anneye kumaşlar danteller, örtüler getirip gösteren geçimini bohçacılık yaparak sağlayan bir kadındır.

“...ama Hasibe Hanım şişmandı. Arada sırada gelir bohçasıyla yuvarlana yuvarlana gelirdi eve. Bohçasını açar yayardı. Anne tek tek bunların hepsine bakar, bazen bir iki şey alırdı.

Hiç sevmezdim Hasibe Hanımı. Bir gün ben ağlarken gelmiş, ağlama uzayınca da

- Şimdi seni bohçama koyar götürürüm, demişti.”²¹⁷

Mustafa İle Süleyman

Kahramanımızın küçük yaşta yoksulluktan ölen amcalarıdır. Kahramanımız içeri girdiğinde onu ilk Mustafa ile Süleyman'ı öldürmekle suçlanmıştır. Fakat kitabın sonraki sayfalarında aslında kahramanın bu suçlamayı hayal ettiği gerçekte böyle bir suçlamanın olmadığı anlaşılmaktadır.

“ – araları ne kadardı Süleyman'la Mustafa'nın?

- Süleyman'ı martta gömdük, Mustafa'yı da öteki yılın eylül sonunda...”²¹⁸

Kısır Teyze

Ciciannenin kız kardeşlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısır teyze aşırı dedikoducu kimliği ile ön plandadır. Bu Teyzenin diğer bir merakı da kahramanımıza nasıl sünnet olacağını anlatmaktır.

²¹⁷ ALTAN, *Büyük Gözaltı*, 33.

²¹⁸ ALTAN, *Büyük Gözaltı*, 30.

“başörtülü, altın dişli kısır teyze her şeye şaşar ve doğru kocasına şaştığı şeyi haber vermeye koşardı.

- Bey haberin var mı Çamlıca tepesine tayyare inmiş.
- Bey haberin var mı, Sultan Ahmet Caminden Süleymaniye’ye bir ip gerip üstünde cambaz yürüyecekmiş...

Kocası boyuna:

- Kes sesini haydi saçmalama derdi”²¹⁹

Eşya Figürleri

Nurullah çetine göre bazı yazarlar cansız eşyaları roman kişisi yapmakta, teşhis-intak sanatıyla onlara insana özgü kişilikler yüklemek de ve onları bir insan gibi konuşturmaktadır.

Ağaç

Bu anlamda büyük gözaltı romanında da yazarımızın bir ağaca bu özellikleri verdiğini görmekteyiz. Bu ağaç kahramanın kaldığı koğuşun penceresinin yanındaki ağaçtır.

“Gözaltından kurtulacaktım.

Bir kahkaha koptu pencereden. Pencerenin dibinde ki ağaç, dallarını yavaş yavaş sallayarak kahkaha ile gülüyordu.

- Hayatında gözaltından hiç kurtuldun mu?”²²⁰ ...

Yazar, kahramanımız ara ara bu ağacın ona güldüğünü ve onunla sohbet ettiğini bize aktarmaktadır. Zaman zaman bu ağaç kahramanı sorgulamaya itecek şekilde onu yönlendirmektedir.

3.4.2 Anlatıcı

Özne Anlatıcı

Buna ‘kahraman anlatıcı’ ‘tanık anlatıcı’ da denebilir. Anlatıcı, olayın hem yapıcısı olan bir özne hem de anlatıcı, aktarıcı olan bir kişidir. Kişi başından geçenleri, bizzat yaşadıklarını, gördüklerini, izlediklerini, duygu ve düşüncelerini değerlendirme ve yorumlarını kendisi anlatır. Özne anlatıcı genellikle iki türdür. Ya yazardan bağımsız

²¹⁹ ALTAN, *Büyük Gözaltı*,109.

²²⁰ ALTAN, *Büyük Gözaltı*,123.

olarak roman kişilerinden birisi, ya da romanı yazan ve roman olaylarına müdahil olan olayların içerisinde bizzat yer alan romancı. Buna “yazar anlatıcı” diyoruz.²²¹

Romanımız bu anlamda yazar tarafından “Ayrılmış Özne” olarak anlatılmaktadır. Romanda yazar çocukluk döneminden itibaren yaşadıklarını adını bilmediğimiz bir tutuklu kahraman tarafından aktarmaktadır. Romanda yazarımız olaylara karşı yargılayıcı bir tavır içerisinde olduğunu görmekteyiz.

“küçük olduğum, güçsüz olduğum için beni adam yerine koymuyor. “Al iç benimkinden” diye beni oyalamaya kalkıyordu. Ve aklımın asıl çubuğa takıldığını kavrayamıyorlardı.”²²²

Bu satırlarda yazarın anneyi eleştirdiğini görmekteyiz.

“pencerenin dibindeki ağaç, kayıtsız hafif bir kıpırdanış içindeydi. Alevli bir şehvetle istiyordum o an ölüvermeyi.”

Yazarın burada içinden geçenleri bile görüyoruz. Yazar, durum karşısında neler hissettiğini bile okuyucuya aktarmaktadır .

“O sırada yine anneden yanaydım. Babaanne hem şeker yememe çok karışıyor, hem ekmeksiz peynirin kurt yapacağını söylüyor, hem de Mürşide’yle oynamaya göndermiyordu beni. Çaresiz sofada at koşturmak ve Fatma’nın yukarıda kaldığı zamanı kollamak gerekiyordu can sıkıntısından kurtulmak için...”²²³

“- Kalk ayağa , dedi, yürü.

Buz gibi bir ter boşandı boğazımdan. Boğazım kurudu. Başım dönüyor gibiydi. Toparlanmak istedim toparlanamıyordum. Elim ayağım boşanmış zangır zangır titriyordu..”²²⁴

²²¹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*,112,113.

²²² Altan, *Büyük Gözaltı*,162.

²²³ Altan, *Büyük Gözaltı*,42.

²²⁴ Altan, *Büyük Gözaltı*, 148.

AKTARMA YÖNTEMLERİ

Gösterme Yöntemi

Kitapta aktarma yöntemlerinden biri olan “Gösterme tekniği” kullanıldığını görmekteyiz. Çünkü kitapta okuyucunun dikkati, anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Roman kişilerinin konuşma ve eylemleri olduğu gibi sergiler. Kullanılan bu yöntemde yazar her şeyi bilen birisi değildir. Şimdi eserde geçen cümlelerle bunu örnekleyelim.

“...demlikten çay koydum bardağa, şekeri karıştırdım, bir sigara yaktım, Birkaç yudum içtim. Başımda bekleyene:

- Size de zahmet oluyor... Dedim.
- Estağfurullah, dedi.
- Bir sigara içer misiniz?
Paketi uzatmıştım.”

Yazar kitapta olup biten bütün detaylarıyla olup bittiği şekilde yer vermektedir. Bunun en açık örneklerinden olan karşılıklı konuşma tekniğine kitap da bolca yer verdiğini görmekteyiz.

“adam ağzında o hınzır gülücük yine süzülür gibi çıkıp gitti odadan...”

Burada yazarın, gözlemci anlatıcı komunda olduğunu görmekteyiz.

“- böyle bir şey sorduklarını hiç sanmıyorum. Sorguyu başkaları yapacak çünkü...

- Kimler yapacak?
- Başkaları...
- Kim başkaları?
- Bilmiyorum. Yalnız durumunuz çok ciddi.”²²⁵

Yine yazarın hiç arada kendini hissettirmeden okuyucuya sunduğu bir metindir. Bu yöntemi yazarımız tarafsızlığı sağlama adına kullanmaktadır. Bunun için eserde bolca bu şekilde konuşmalara yer vermektedir.

²²⁵Altan, *Büyük Gözaltı*,50.

3.4.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.4.3.1 Romanın Özeti

Eser, kahramanın işkence odası olarak betimlediği tutuklu kaldığı hücrelerini anlatmasıyla başlamaktadır. Kahramanımızın bir gün ansızın gece yarısı evinden alınmasıyla başlayan tutukluk hali 25 yıldır devam etmektedir. Bu geçen 25 yıl ve kahramanın anıları anlatılmaktadır.

Her şey kahramanın birisini öldürdüğü suçlamasından dolayı apar topar götürülüşüyle başlamaktadır. Ancak kahramanımız bir türlü kimi öldürdüğünü bulamaktadır. Hücreye gelen her görevli kahramanımıza sürekli bu soruyu sorar, “kimi öldürdün?”

Dönülmez bir yolculuğa çıkan kahramanımız çocukluğundan başlar düşünmeye acaba kim kastedilmektedir bu öldürmeyle diye.

Bu arada öldürme eylemini de sorgulamaktadır. Mesela çocukken öcüye yedirmek de bir öldürme sayılır mı diye düşünür.

“öldürmek o kadar zor bir şey olmasa gerek .Öldürmemek daha zordu belki, İlk cinayetimi işlediğim zaman ki rahatlığımdan biliyorum bunu...

Önce babaanneye :

- Seni öcüye yedirdim demiştim.

Sonra da babaya:

- Seni öcüye yedirdim.”²²⁶

Kahramanımız sürekli öldürmekten kastedilenin ne olduğunu sorgulamaktadır. Hücresinin içinde düşündükçe hatıraları canlanan kahramanın bu defa da aklına ölen amcaları Süleyman ve Mustafa gelir. Âmâ Süleyman ve Mustafa daha o yokken ölmüştür. Bundan dolayı suçlanmış olamam diye kendini rahatlatır. Ancak sürekli görevliler gelir ve bir tek soru sorarlar.

“Söyleyecek misin onu öldürdüğünü?” Kimseyi öldürmedim dese de kahramanımız, inanmazlar. Bunu itiraf edene kadar bizimlesin der ve çıkarlar.

²²⁶Altan, *Büyük Gözaltı* ,13.

Kahramanımızın hücrede psikolojisi bozulur ve hücrenin içinde olmayan olayları görmeye başlar. Gelen memurun sorularına garip cevaplar verir.

“- bırak şimdi ukalalığı anlat haydi ,dedi

- Neyi anlatacağım beyefendi neyi anlatacağım?
- Nasıl öldürdüğünü.
- Mustafa'yla Süleyman'ı nasıl öldürdüysem onu da öyle öldürdüm.
- Mustafa'yla, Süleyman da kim?
- Şişman, kısa boylu arkadaşınızda dün onları öldürdüğümü iddia etti.
- Tozutuyor musun ulan... Burada ancak biz varız, sorguyu başkası yapamaz.
- Öyleyse niye sordu arkadaşınız kim öldürdü diye.
- Saçmalama , kimse sana bir şey daha...
- Asıl sorgu başlayınca görürsün sana nelerin sorulacağını?...”²²⁷

Kahramanımız öldürme eylemini kafasında soyut bir hale getirmiştir. Kahramanımıza göre onu çocukluğunda yargılayan, kurallar koyan, zorla bir şeyler yaptıran herkes aslında birilerini öldürmüştür. Kahramanın kafasında aslında herkes suçludur. Kahramanımıza göre paşa dede de onu öldürmüştür. Zorla kerrat cetvelini öğretmeye çalışırken.

Yazar kahramanımız içeri girdiğinden beri gelen görevlilerin sert bir üslupla sürekli “asıl sorgu başlamadı” cümlesi ile okuyucuya, kahramana işkence yapılarak sorguya alınacağı düşüncesini oluşturur. Ve kahraman aklında binlerce soruyla ve de korku içinde işkence gününü beklemeye koyulmaktadır.

“elbet bir yerde kopacaktı dananın kuyruğu ama ne zaman...”²²⁸Kahramanımız bir gece çığlıklarla uyanır. Çığlıklar o kadar acıdır ki sanki birilerine işkence ediliyor gibidir. Aynı bağırış çağırışlar diğer gecede devam eder. Olaylardan iyice korkan kahramanımız gelen görevliye mahkûmlara işkence yapıldığını söyler. Görevli akşam mahkûmlar film izlediler herhalde o sesleri duydunuz diyerek olayı açıklamaya çalışır. Ancak o günü takip eden gecelerde de yine aynı sesleri duyar. Fakat çığlıkları duyduğunu söyledi her görevli ona farklı farklı cevaplar verirler. Kahramanımızın sınırları iyice bozulur böyle bir ortamda. Bir gün çay içerken bileklerini kesmemesi için

²²⁷ Altan, *Büyük Gözaltı*, 69.

²²⁸ Altan, *Büyük Gözaltı*, 100.

ona nezaret eden görevli sizi çıkaracaklar herhalde diyerek kahramanımızın gönlünü ferahlatır.

“- merak etmeyin sizi herhâlde bırakacaklar, dedi.

- Sahi mi?
- Öyle sanıyorum.
- Peki ama ne zaman bırakacaklar?
- Onu bilemiyorum.
- Hep getirdiklerini buraya mı koyarlar?
- Bazen buraya, bazen başka yere...
- Peki ne yapıyorlar buraya getirdiklerini?

Yüzünü buruşturdu adam:

- Onu ne siz sorun , ne ben söyleyeyim...
- Olmadık şeyler sordular bana. Ben doğmadan ölmüş kişileri benim öldürdüğümü iddia ettiler. Topal bir ihtiyar getirdiler “kırk yıl önce neden bunu vurdun ?” dediler. Adam anlamlı anlamlı gülümsüyor, ah gidi ah, gibilerinden başını sallıyordu.

- Siz sinirlerinizi bozmamaya çalışın, aldırmayın
- Önce jiletimi aldılar, sonrada çay içerken bardağı kırıp bileklerimi kesmeyeyim diye sizi koydular.

- Boş verin fazla düşünmeyin bunları.
- Daha önce gelenlerden intihara kalkan oldu mu?
- Çok olur.
- Neden?
- Dayanamazlar...
- Neye dayanamazlar?

Adam öyle işte der gibi dudaklarını uzatıp çarpıttı. O sırada nöbetçilerden biri girdi içeri:

Konuşma yok! Diye bağırdı.

Bir daha ne ben bir şey sordum, ne adam söyledi”²²⁹

²²⁹Altan, *Büyük Gözaltı*,101,102,103.

Bu olaydan sonra kahramanımız çıkacağı günü beklemeye koyulur artık kafasına çok da takmamaktadır. Günleri eski hatıralarını anımsayarak geçirir. Fakat ne çıkacağına dair ne gelen vardır ne giden.

Bir gün beklenmedik bir olay olur. İçeri sivil bir memur girerek çift nüsha bir kağıt uzatır. İmzalayın der. Kâğıtta “hakkında kovuşturma yapmaya mahal olmadığı anlaşılmıştır...”²³⁰ Yazmaktadır. Ancak memur bey ne zaman çıkacağını bilmediğini söyler ve diğer nüshayı alıp gider. Kahramanımız bu kağıttan sonra daha da ümitlenir artık gözaltından kurtulacağını düşünür sevinçle. Tam bunları düşünürken pencerenin önündeki ağacın ona kakalarla güldüğünü görür. Ağaç ona hayatında hiç gözaltından kurtuldun mu diye sorar. Kahramanımız ağacın ne demek istediğini anlamamıştır.

Yazarımız işte bu noktada kitabın asıl konusunu anladığımız şu cümleleri söyler ağaca:

“Hayatında hiç gözaltından kurtulduğun hiç oldu mu? Hangi lokantaya gidersen git, başlar dönüp bakmaz mıydı yanında kim var diye? Hangi eve girersen gir , başlar uzanıp izlemezler miydi nereye gittiğini, kiminle girdiğini...uyurken karıştırılmaz mıydı ...ceplerin, çekmecelerin...kimi aradın kim aradı, nereye gidiyorsun, nereye gittin, neredeydin, önceki gün sizi görmüşler, şuradaymışsınız...”²³¹

Yazar aslında bütün hayatımızın hep gözaltında olduğunu kastetmektedir.

Elindeki kâğıda rağmen nöbetçiler bir türlü çıkıyorsun demezler artık kahramanımız beklemekten yorulur. Artık işin gerçeğinin onu idam edecekleri olduğu düşüncesine kapılır. Kahramanımız son arzusu sorulduğunda soğuk bir limonata isteyeceğini düşünür. Artık umutları sönmüş sevinçleri tükenmiştir beklemekten yorulur kahramanımız içeride geçen 25 yıl artık onu tüketmiştir. Gelen görevliler çıkmaktan hiç söz etmezler söyledikleri tek şey vardır “asıl sorgu yakında başlayacak ”bunu söyleyen son sivil memura hani çıkaracaktınız beni diye sorar kahramanımız.Memur “sonra durum değişti yine” der bu cümleden sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşar kahramanımız. Artık ona işkence edileceğinden emindir korkmamaya çalışır ancak kendine hakim olamaz. Bir gün çay ister kahramanımız çayla birlikte bir memurda gelir

²³⁰ Altan, *Büyük Gözaltı*,122.

²³¹ Altan, *Büyük Gözaltı*,124.

yanına donuk suratlı bir memurdur. Yüz ifadesinden ters bi şeyler söyleyeceği bellidir. Herhâlde kendisine verilen kağıtla ilgili bir haber verecektir diye düşünüp sorar?

Bir cevap mı geldi, diye mamurun dudakları kıpırdar sizi artık hiç çıkarmayacaklar. Kahramanımız eline tutuşturulan kâğıdı sorar.

O kâğıtta serbest bırakılmanız gerektiği yazılıydı ve siz imzaladınız o kağıdı, yani dosyanız kapandı der. Artık hiç çıkamayacaksınız...

Kahramanımız deliye döner bağırır çağırır, sorar neden, nasıl olur, hangi sebeple diye tüm bu seslere nöbetçiler gelir yanlarında da sinsi yüzlü bir adam vardır.

Sinsi yüzlü adam cebinden bir koza çıkarır ve büyük bir alayla sorar:

“bunun içindekini kim öldürdü” diye...

Kitabımız bu şekilde son bulur. Kahramanımız ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.

3.4.3.2 Dil:

Yazar eserinde gündelik konuşma dili kullanmıştır.

“çaydanlıktaki son çayımı içiyordum. Başımda bekleyen adam, gözlerindeki o sinsi gaddarlıkla alay karışımı bakışını üstümde gezdiriyordu.”²³²

Kitap da samimi bir hava içerisinde olan yazarımız. Devrik cümlelere, karşılıklı konuşmalara ayrıca deyimlere yer vermiştir. Bunu okuyucuya daha anlaşılır bir roman sunma çabasıyla yapmaktadır.

“elbet bir yerde kopacaktı dananın kuyruğu ama ne zaman...”

“az sonra girdiği odadan çıktı cicianne. Rol kokan bir saflıkla:

- Aa bulunmuş, nereye koymuşuz, dedi

Paşa baba:

- Elinin körüne koymuşuz, hela dolabından çıktı.

Madama rezil olduk! Dedi.”²³³

²³² Altan, *Büyük Gözaltı*, 221.

²³³ Altan, *Büyük Gözaltı*, 87.

Kitabın genelinde gördüğümüz bu konuşma havası okuyucuyu hemen kendine çekivermektedir.

3.4.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.4.4.1 12 Mart Döneminin Kitaba Yansımaları

Romanda dikkati çeken ilk husus başkişinin adının verilmemesidir. Roman boyunca gözaltında olan, tedirgin, korkmuş bir hâlde bulunan başkişinin adı verilmez. Bu durumun tema ile doğrudan bir bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür. Adı verilmeyen, niye gözaltına alındığını bilmeyen başkişi tekilde tümelin ifadesidir. Bir başka deyişle başkişiye ad verilmeyerek bir genellemeye gidilmiştir. Söz konusu dönemde yani 12 Mart 1971 sürecinde çok sayıda kişinin benzer bir akıbete uğradığını anlatmak için başkişiye herhangi bir ad konmamıştır. Her ne kadar Çetin Altan'ın da benzer bir süreç yaşadığı bilirse de ki roman da birinci tekil kişi ağzından anlatılmaktadır. yazar gelişmeleri bir kişi özelinden sıyırmak için başkişisine ad vermemiştir. Buradan hareketle verilmek istenen mesaj içeride ya da dışarı da herkesin sebepli ya da sebepsiz haklı ya da haksız gözaltında olduğudur.

Kahramanımız açısından ifade edilmesi gereken bir diğer husus onun edilgenliğidir. O, hiçbir şeyin belirleyicisi, yönlendiricisi değildir; sadece karşı güçlerin eli altında kalmış ve onların olumsuz yönlerini anlatmak için kullanılmıştır. Başkişinin bu özellikleri onu 12 Mart'ı konu edinen benzeri romanlara yaklaştırmaktadır. Nitekim Berna Moran da 12 Mart'taki gözaltı ve tutuklamaları kastederek “söz konusu kapalı dünyayı okura açmak isteyen yazarın, romanın kahramanı olarak, egemen güçleri zorbalığını, karakolları, cezaevlerini tanıyan, işkenceyi bilen birine ihtiyaç vardır. Onun için bu yapıtların hemen hepsinde kahraman emniyet kuvvetlerince yakalanmış bir devrimcidir. Daha önceki devrimci yaşamı romanda anlatılmaz ya da kısaca geçiştirilir” şeklinde anlatılmaktadır.

Roman başından sonuna kadar gözaltı sürecinde geçmektedir. Gözaltına alınan kahraman bunun sebebini, gözaltında ne kadar kalacağını dahi bilmemektedir. Gözaltına alınışı sırasında bir görevliyle şu diyalog içerisine girer:

“- Söyleyinceye kadar kalacaksınız burada! dedi.

Sordum:

- Neyi söyleyinceye kadar?
- Onu öldürdüğünüzü.
- Kimi öldürdüğümü?
- Onu...

Kapıya silahlarını dikip çekti gitti.”

Görüldüğü üzere gözaltıyla ilgili başkişinin bilgisi yoktur.

Bu da dönem içerisindeki haksız gözaltılara somut bir örnek olarak sunulur. Dolayısıyla gözaltının 12 Mart sürecinde insanları yıldırım için kullanılan bir unsur olduğu ve baskı aracı olarak kullanıldığı vurgusu yapılır.

Kahraman, gözaltında tutulduğu hücreden zorunlu ihtiyaçlar ve psikolojik baskı yapma amacı dışında çıkartılmamaktadır. Dolayısıyla hücre mekân olarak 12 Mart sürecindeki baskının bir simgesidir.

“Demir bir yatak var odada, bir masa bir de demir iskemle.”²³⁴ Cümlesiyle tasvir edilen hücre, insani ihtiyaçları karşılayacak unsurlardan yoksundur.

Verilen örneklerden hareketle gözaltı ve bunun gerçekleştiği mekân olan hücrenin romanın temasını yani 12 Mart sürecinin olumsuzluklarını anlatmak için kullanıldığı söylenebilir.

3.4.4.2 Romanda Suçlamalar ve Hayal-Gerçek Karmaşası

Eserde kahraman gözaltına alındığında birini öldürmekle suçlanmıştır. Ancak onun kimi öldürdüğü belirtilmemiştir. Romanın sonunda ise gelen görevli kozanın içindeki ipek böceğini gösterip bunu kimin öldürdüğünü sorduğunda Kahraman , onu kendisinin öldürdüğünü söylemektedir. Bir başka ifadeyle roman boyunca devam eden cinayet suçlaması ancak romanın sonunda açıklığa kavuşmaktadır.

Eserde de anlaşıldığı gibi cinayet insanın öldürülmesi değil bir ipek böceğinin öldürülmesidir. Kahramanın başka türlü kumaş dokunamadığı için ipek böceğini kozasında öldürmesi normalde bir gözaltı sebebi değildir. Bununla birlikte yazarın, belirtilen durumla ilgili suçlanması üzerinden o dönemdeki tutuklamaların keyfilğine gönderme yapıldığını söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle kahramanın aslında

²³⁴ Altan, *Büyük Gözaltı*,5.

olmayan bir suçtan gözaltına alındığı anlatılarak 12 Mart 1971'den sonraki hukuksuzluğa, keyfi tutuklamalara vurgu yapılmaktadır.

Cinayet suçlamasının romanın teması bağlamında kahramanın bir düş-gerçek karmaşası yarattığı görülmektedir. Başkişi cinayetle suçlandığı için sürekli kimi öldürdüğünü sorgulamakta ve bu bağlamda geçmişe dönmektedir. Aslında o kimseyi öldürmemiştir; hayalinde, düşsel ortamda gerçekleştirdiği cinayetler söz konusudur. Dolayısıyla cinayet suçlamasıyla karşılaşınca geçmişe dönerek bu cinayetleri kendi gündemine getirir.

Belirtilen duruma somut bir örnek olarak kahramanın çocukluğunda öldürdüğünü düşündüğü boyacı örneği verilebilir.

Kahraman bir gün hücrede yatarken gelen bir görevli onu sarsarak uyandırır. ona yanındaki yaşlıya kendisini vuranın kahramanımız olup olmadığını sorar. Yaşlı ise kendisini kırk yıl önce vurup öldürenin bu adam olduğunu söyler. Kahramanımız, yaşlı adamı tanımadığını, kırk yıl önce dört yaşında olduğunu söyleyince de yaşlı adam “evet o zaman ben evlerini boyuyordum, bu tabancayla öldürdü beni.” Diyerek kahramanı suçlamaktadır.

Bunun üzerine geçmişe dönen kahraman dört yaşındayken babasının sakladığı silahı bulduğunu, onunla oynadığını, onunla boyacıyı korkuttuğunu hatırlar. Boyacı silahtan korkmuş ve iskeleden düşüp yaralanmış, topal kalmıştır. Görüldüğü üzere bir cinayet aslında yoktur; ancak gözaltı ortamının yarattığı baskı sonucunda Kahraman, cinayeti kabul eder ve “evet, bu tabanca ile öldürmüştüm bu adamı.” der.

Örnekten anlaşılabilceği üzere cinayet bir tarafa, yaşlı adamın hücreye gelip gelmediği de net değildir.

Baskı ortamında kahraman hayal ve gerçek arasında gidip gelmektedir. Dolayısıyla ortada somut bir cinayet olmaması gibi anlatılan bu olayın da yaşanmamış, düşünmüş olması söz konusudur.

Belirtilen bu duruma başka bir örnek vermek gerekirse başkişinin kadınlarla ilişkisi üzerinde durulabilir. Kendisine cinayet işlediği suçlaması yapılan başkişi, hayatına giren tüm kadınları öldürdüğü için geçmişe döner. Sorgu sırasında başkişi, kendisine kimin sorulacağını düşünürken kafasının içinde şöyle bir kadın sesi duyar.

“Beni...-diyordu-, beni soracaklar...”²³⁵ O, bunun kimin sesi olduğunu anlayamaz çünkü hayatına birçok kadın girmiştir ve bu kadınları öldürdüğüne inanmıştır. Geriye dönüşlerle hayatındaki bütün kadınları düşünmeye başlar, diğer cinayetlerinin de ortaya çıktığına inanır. Kadının sesi sürekli kulağındadır aynı sözcükler aklından geçip durur. Odada dolaşırken birden “Kabul, sorsunlar. Hepsini ben öldürdüm.”²³⁶ diyerek masaya yumruğunu indirir.

Boyacı olayında olduğu gibi aslında burada da somut bir cinayet yoktur. Fakat yine kahramanın cinayeti kabullenmesi vardır. Bu ve buna benzer örnekler gözaltında yaşanan olumsuzlukları göstermek için ele alınmıştır.

12 Mart sürecinde insanların asılsız suçlamalarla karşılaştığı, baskı ortamından dolayı bunları kabullendikleri bu şekilde anlatılır.

Gözaltındaki insanlar gözaltında yaşadıkları sebebiyle gerçek ve hayalleri birbirine karıştırmakta, yapmadıkları eylemleri kabullenmektedir.

Romandan başından sonun kadar varlığını koruyan ana hususlardan biri korkudur. Nitekim ,Selim İleri “Büyük Gözaltı bence romanımızda önemli bir korku kitabıdır” der.

Romanda kahramanımızın yaşadığı korkuyu anlatan pek çok olay ve örnek vardır. Bunlardan biri işkenceyi beklerken yaşanan korkudur. Hücresinde kendisine yapılacak işkenceyi bekleyen kahramanımızın korkusu şu cümlelerde görülebilir: “ ... İşkence de bir yerde başlayacaktı. Ve önce dayakla başlayacaktı. Bunu biliyordum. Silleler, yumruklar, tekmeler inecek, ağzım kan çanağına dönecek, arkasından da yere yıkacaklar ve falakaya yatıracaklardı. Falakaya yıkarken:

““Çıkar ulan pabuçlarını’ mı diyeceklerdi, yoksa kendileri mi çekip çıkaracaklardı. Kaçınıcı vuruşta bayılacaktım acaba? Sonra sıra tırnaklarımın sökülmesine gelecekti. Sonra da elektrik akımı bağlayacaklardı hayalarım.”²³⁷

Bir başka korku örneği başkişinin hücreden ansızın götürülmesinde ortaya çıkar. Ansızın götürüleceğini zaten tahmin eden başkişi buna rağmen büyük bir korkuya düşer. Kahramanımız bu durumda büyük bir korku ve şaşkınlıkla ayakkabılarını giyer,

²³⁵ Altan, *Büyük Gözaltı*,113.

²³⁶ Altan, *Büyük Gözaltı*,132.

²³⁷ Altan, *Büyük Gözaltı*,26.

tekrar doğrulur ancak kanının çekilip vücudunun keçeleşeceğini hissettiğinden kapıdan çıkar çıkmaz yığılacağını düşünür. Bu duruma sevinir çünkü istedikleri kadar işkence yapsalar da hiçbir şey hissetmeyecektir. Tam bu işkenceye ve ölüme hazırlanırken, her şeyin olup bitmesini isterken uzunca yürüyerek vardıkları büyük kapıdaki görevli

“Durun, geri dönün daha sonra...”²³⁸ diyerek onları geri çevirir. Kahramanımız tam her şeye kendini hazırlamışken sonra denmesi kendisinde büyük bir yıkım yaratır. Sonrının ne zaman olacağını düşünüp durur işkenceye hazır uyuşan vücudu kendine gelmeye başlamıştır. Bir daha götürüldüğünde yine tepkisiz uyuşuk kalamayacağını ve hayattan kopamayacağını korkusuyla bunalıma girer. “Hemen olsun istiyordum, hemen, hemen. Ödüm kopuyordu beynimin yeniden uyanıp anılara, dünyaya, yaşama dönmesinden. Ve beynim uyanıyordu, kendime acımaya dönük bir uyanışla uyanıyordu. Ölüm üstüne mısralar takılıyordu dudaklarıma. Demincek ki ceset yine insan oluyordu. Çözülüyordum. Gözlerim doluyordu.”

Burada hem manevi işkenceye uğramadan hem de kendini buna hazırladıktan sonra gerçekleşmemesinden dolayı ortaya çıkan bir korku söz konusudur. Kahramana göre er geç işkence yapılacaktır dolayısıyla ertelenmesi sadece korkuyu uzatacaktır.

Kahramanımız, hücreye atılmış, sorgulanmamış, bir belirsizlik içinde bırakılmış, her şeyden soyutlanmıştır. Dolayısıyla bu ve buna benzer durumlar kendisinde sürekli bir korku hâli yaratmıştır. Kahramanımızın burada yaşadıkları 12 Mart sürecinin korku dolu bir dönem olduğu fikri ön plana çıkarmaktadır.

3.4.4.3 Romanda Soyutlanmışlık Hali

Kitap da kahraman, hücrelerinden soyutlanmış bir hâlde kalmaktadır. Hücrede sadece yatabileceği bir yatak, bir masa ve bir sandalye vardır. Zorunlu diğer ihtiyaçların karşılanmasına dair hiçbir unsur yoktur. Bir başka ifadeyle hücre bir insanın kalabilmesi için son derece sağlıklı koşullar taşımaktadır.

Bunun yanında kahramanın hücrede tek olduğu görülmektedir. Onun yanında iletişim kurabileceği, konuşabileceği kimse yoktur. Kahramanın iletişim hâlinde olabileceği insanlara sadece oradaki görevlilerdir. Ancak onlar da zaruri hâller dışında konuşmazlar ve sorulara cevap vermezler.

²³⁸ Altan, *Büyük Gözaltı*, 162.

Bu durum, kahramanımızın görevlilerle iletişim kurmaya çalıştığı şu cümlelerle somutlaştırılabilir:

“Nasılsınız? diyorum. Cevap yok. Zahmet oluyor size. Cevap yok. Sigaram bitti acaba

sigara aldirmek mümkün mü? Cebimden bir on kâğıt çıkarıp uzatıyorum. Biri hiç cevap vermeden alıyor on kâğıdı. Markasını söylüyorum sigaranın. Ağzlarını açmadan yürüyüp çıkıyorlar dışarı.”²³⁹

Gözaltındaki süreçte kahraman bu yolla adeta yok sayılmakta ve böylece kahramanımız manevi açıdan baskı altında tutulmaktadır. Sonuçta da kahramanımız daha da yıpratılmaktadır.

Kahraman , gözaltındayken kendisine ne olacağını bilmemektedir. Bu sebeple olacaklara dair fikir yürütmektedir. Bu durum kahramanımızın şu cümlelerine yansımaktadır:

“ Bir plan uyguluyorlar bunlar bana ama tam kestiremiyorum. Dün gece de odanın içine girip yatağın dibinde değiştirdiler bütün nöbetleri. Her nöbet değişmesinde işkenceye geldiler diye uyanarak fırladım yataktan... Daha kaç zaman kalacağım burada, bilmiyorum. Ne zaman başlayacaktı gerçek sorgu...”

Belirsizlik, bunun yanında ortaya çıkan korku ve benzeri olumsuz durumlar kahramanın psikolojisini iyice bozmaktadır.

Belirtilen belirsizliğin kalkar gibi olduğu durumlar da ortaya çıkmaktadır. Bu durumlar da ümit ve sonrasında ümitsizlik hâlleri yaşanmaktadır. Örneğin metinde pek sık karşılaşılmayan aşağıdaki diyaloga ve sonrasındaki gelişmelere bakılabilir:

“Size de zahmet oluyor, dedim. Hiç beklemediğim bir kibarlıkla:

- Estağfurullah, dedi.

- Bir sigara içer misiniz? Paketi uzatmıştım. Kapıya doğru kaçamak bakarak bir sigara aldı:

- Mersi, dedi. Şimdi içersem görürler sonra içerim.

²³⁹ Altan, *Büyük Gözaltı*,50.

- Hala öğrenemedik neden geldiğimizi buraya? Adam öne doğru hafif eğildi, gözünü kırparak:

- Merak etmeyin, sizi herhalde bırakacaklar, dedi.

- Sahi mi?

- Öyle sanıyorum.

- Peki, ama ne zaman bırakacaklar? Adam masum bir şekilde omuz silkti:

- Onu bilemiyorum.

- Hep getirdiklerini buraya mı koyarlar?

- Bazen buraya, bazen başka yere.

- Peki, ne yapıyorlar buraya getirdiklerini? Yüzünü buruşturdu adam:

- Onu ne siz sorun, ne ben söyleyeyim...

- Peki, nerden biliyorsunuz beni bırakacaklarını?

- Öyle sanıyorum.²⁴⁰

Kahramanın, bu diyalogu kurduğu görevli bir süre sonra da kahramanımıza çıkmasının pek de mümkün olmadığını söyler. Bir gün önce dostça bir tavırla bırakılabileceğini söyleyen görevli bu sefer “o garip, o hınzır, o şeytani gülücüğüyle, parmağını ağzına doğru götürüp sus işareti” yaparak ‘sizi artık hiç bırakmayacaklar hiç.’²⁴¹ der.

Gözaltı sürecinde kahramanın yanına gelen görevli ona bir suçlu olmadığı için çıkacağını; ancak bunu sağlamak amacıyla bir dilekçe yazması gerektiğini söyler. Büyük bir ümide kapılan hatta çıkmak için hazırlıklar yapan başkişi, dilekçesini hemen yazar: ancak bir süre sonra tekrar gelen görevli daha iyi bir dilekçe yazmasını ister. İkinci dilekçe de yetersiz kalır ve kahramanımızdan üçüncü bir dilekçe talep edilir. Bu noktada kendisiyle alay edildiğini anlayan başkişi, üçüncü bir dilekçe yazmaz ve ümitsizliğe düşer.

²⁴⁰ Altan, *Büyük Gözaltı*, 111.

²⁴¹ Altan, *Büyük Gözaltı*, 158.

Görüldüğü üzere kahramana önce çıkacağı söylenmekte daha sonra bu durumun olamayacağı söylenir. Birinci durum kahramanımızda ümit ikincisi ise ümitsizlik yaratmaktadır. Böylece ümit- ümitsizlik arasında gidip gelen kahramana adeta manevi işkence yapılmış olur.

3.4.4.4 Kitapta Geçen İşkence

İşkence 12 Mart sürecinin olumsuzluklarını yansıtan durumlardan bir diğeridir. Roman boyunca kahramanın dipçikle dürtülmesi dışında herhangi bir işkenceye maruz kalmadığı görülür.

Bu, romanda işkencenin olmadığını göstermemektedir. Gözaltındaki işkencenin varlığı kahraman üzerinden değil de tanık oldukları üzerinden verilir. kahraman, işkence odasında kötü bir ruh haliyle neler olduğuna anlam veremeden ve başına ne geleceğini bilememenin çaresizliğiyle beklerken dışarıdan gelen bağırma sesleriyle sarsılır.

“ Bir çığlık koptu. Korkunç bir çığlık... Bir çığlık daha... Bir çığlık daha... Bir ses yankılanıyor koridorlarda: Ulan ibne...

Çığlıklar, iniltileri küfürler... Ve sesler duyulmasın diye bir plak çalınıyor. Kapıya baktım.

Nöbetçi başını çeviriyor dövüle dövüle işkenceye götürülenleri görmemek için. Doğrulup oturdum yatağa. Darbeler, yumruklar, küfürler... İnleyişler, soluk alışlar... Ve plak çalıyor...

Kapıdan biri görünüp:

- ‘Gel’ dese, yıkılacağım oraya...

Yine buz gibi bir ter boşandı bütün vücudumdan. Başım dönüyor. Bayılmak üzereyim. Sürüklenerek yürüdüm masaya kadar. Ellerim titriyor zangır zangır. Ve devam ediyor çığlıklar. Ve derken sönen bir inilti ve derken bir acı haykırışın patlayışı.

- Ulan ibne...

İşkence ediyorlar birilerine. Şimdi gelip alacaklar beni de. Yine aynı cesetleşme... İlk vuruşta cansız kalacağım. Eminim buna. Ve bir sevinç... Hiçbir şey duymayacağım.

Devam ediyor işkence. Vuruyorlar. Vuruyorlar. Soluk almalar, inlemeler... Sönerken çın çın ölen bir kısa 'ay...' Ve çalan plak... Tam bir saat dinledim bütün işkence seslerini. Derken bir sessizlik çöktü ortalığa.”²⁴²

Bir diğer örnekte kahraman kendisi için gelen görevli ile kapıdaki nöbetçinin konuşmasını korkuyla dinlemektedir:

“Bir sessizlik çöktü koridorlara. Kalın, boğuk, acayip bir ses duyuluyor uzaktan:

- O nerde?

Beni soruyorlar mutlaka. Adamlar yaklaşıyor kapıya. Ceset bakmıyor kapıya. İki kişi geliyorlar kapının önüne doğru konuşarak. Boğuk sesin:

- Deliller çok zayıf...- dediğini duyuyorum.

Deliller çok zayıf... Yani... Yani deliller çok zayıf olduğu için... Yani söyletmek için...

Boğuk ses soruyor nöbetçiye:

- Kim var burada?

Ceset duyamıyor nöbetçi ne dedi. Adımlar tekrar uzaklaşıyor. Ceset büzülmüş kıpırdamadan yatıyor. Bekleye bekleye yatıyor. İçindeki tek umut, ilk vuruşta ölecek... Emin de öleceğinden. Seviniyor buna ve buna sığınıyor.”²⁴³

Görüldüğü üzere kahramanımız ciddi bir işkence görmemiştir; ancak sürekli olarak bunun korkusunu yaşamıştır.

Kahraman kendine işkence yapılması ihtimalini işittiğinde bir ölüye döner. Bu örnekler gözaltında ya da daha genel bir ifadeyle 12 Mart 1971 sürecinde işkencenin var olduğunu, neticelerini yansıtır. İşkencenin kişiyi hem maddi hem manevi açıdan yıktığı kahramanımız ve tanıklıkları üzerinden irdelenmektedir. Böylece de yazar, 12 Mart sürecinin en çarpıcı olumsuzluklarından birini sunmaktadır.

12 Mart döneminde ilk gözaltına alınanlardan biri olan ve çıktığında yaşadıklarını kaleme döken Çetin Altan, bir 12 Mart romanı örneği olarak Büyük Gözaltı romanında hem yaşadıklarını hem gözlemlediklerini anlatmıştır. Yazar, 12 Mart 1971'deki askeri

²⁴²Altan, *Büyük Gözaltı*, 254,255.

²⁴³Altan, *Büyük Gözaltı*, 256.

darbe sonrası sol düşüncede olanların yaşadıklarını kendi başına gelenlerden hareketle aktarmaya çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında, romanın başından sonuna kadar gözaltı sürecini, burada yaşanan olumsuzlukları anlatarak 12 Mart sürecine dair olumsuz görüşlerini aktardığını söylemek mümkündür.

Romanda özellikle gözaltıyla hücre, başkişiye yapılan suçlamalarla buna bağlı olarak ortaya çıkan hayal-gerçek karmaşası, korku, soyutlama, belirsizlikle ümit-ümitsizlik gelgitleri ve işkence ön plana çıkarılarak, bu dönemde yaşayan, sol düşünceye yakın olan insan(lar)ın yaşadığı sıkıntılar irdelenir. Bu hususlar aracılığıyla mahkûmlar korkutulmakta, sindirilmekte, aciz bırakılmakta ve onların özgüvenleri yok edilmektedir.

Bunun yanında romanın sadece gözaltı süreciyle sınırlı kalmaması için başkişi sürekli geçmişe döndürülmüş ve geçmiş ile şimdi arasında da bağlar kurulmuştur. Şimdide yani gözaltında yaşananlar sonucunda başkişi geçmişe dönmekte ve kendisine yapılan suçlamaların kaynağını geçmişte aramaktadır. Böylece kahramanımız daha bütünsel bir şekilde anlatılmaktadır.

Bu özellikleriyle roman 12 Mart süreci üzerinde duran başka romanlar gibi yaşanan sürece tanıklık etmek için yazılan, yaşanan sürecin unutulmaması için kaleme alınan bir eserdir. Eser, yaşanmışlıklara dayandığım için süreci derinlemesine ve etkileyici anlatabilmektedir.

3.5 DARBE TAHLİLİ²⁴⁴

Bekir Yıldız'a ait olan eser Everest yayın evi tarafından yayınlanmıştır. Eser 145 sayfadan oluşmaktadır.

Yazar,1990 Milliyet Yayınları Roman Ödülünü "Darbe" adlı yapıtıyla kazanmıştır. Ayrıca eser, Vedat Günyol, Oktay Akbal, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Şükran Kurdakul, İlhami Sosyal, Hikmet Altın Kaynak'tan oluşan seçici kurul, 1989'da yayımlanmış olan romanlar arasında en gerçekçi ve en güzel yapıt olduğu için bu kitabı, oybirliğiyle ödüle layık görmüştür.

3.5.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.5.1.1 Eserin Konusu

Bekir Yıldız, bu romanında 1980'lerde yaşanan olayları anlatmaktadır. Kocasını işkencede kaybetmiş bir kadın olan Narinin hayatı ve onun eşi olan Hamdullah Şimşek'i anlatmaktadır .Pişmanlık Yasası'ndan faydalanıp itirafçı olan bir adamın yaşadığı sıkıntılara anlatmaktadır. İdam kararıyla yargılanan örgütlü bir genç olan Kamer Can ın itirafçı olmadan davasına sıkı sıkıya adanmış bu adamın, ölüme nasıl yürüdüğünü anlatmaktadır. Bekir Yıldız, bütün bu insanları, felçli bir yazar olan Ali'nin gözünden ele alır. 12 Eylül darbesinin yargılanmaya başladığı bugünlerde yazar bizi 12 Eylül 1980 zamanlarına götürmektedir. yazar, Örgütle ilişkisi olan kamer canın hayatı üzerinden derinlemesine 12 eylülde yaşanan acıları gözler önüne sermektedir.

3.5.1.2 Zaman

Yıldız'ın bu eserinde üç ayrı olay yan yana olduğu için üç ayrı zaman tespit etmekteyiz. Romanın başkahramanlarından Ali'nin başından geçenler sabahın erken saatlerinden akşam karısının işten dönüş saatine kadar geçen süredir.

Diğer başkahramanlar; Kamer Can ve Hamdullah Şimşek (Yavuz Aslantürk)in başından geçenler ise yaklaşık birkaç yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Yazarın bu eserinde olaylar her ne kadar okuyucuya Ali'nin bilincinden aktarılmış olsa da, Yazar

²⁴⁴ Bekir Yıldız, *Darbe*, 1.bs. (İstanbul: Everest Yayınları, 2012).

bu olayların hepsinin anlatma zamanında gerçekleştiğini vurgulamak için “tam bu sırada”, “o anda” gibi zaman bildiren ifadelerle olaylar arasında geçişler yapmaktadır.

Aşağıda ki alıntıdan da anlaşılacağı gibi üç ayrı olayın gerçekleşme zamanı farklı değil hemen hemen aynıdır. Bu nedenle de üç ayrı olay olsa da olayların anlatma zamanı ile olay zamanı çakışmaktadır.

“Yavuz Aslantürk, Narin’in üzerinde hala bir ölü gibi ağır ve sessiz dururken Ali de, yüzüne konan bir sineği, nasıl kovabileceğini düşünüyordu.”²⁴⁵

Eserdeki sosyal zaman ise üç ayrı olayda da 12 Eylül 1980 dönemini ele almaktadır.

Bunu anlatılan şu olaylardan çıkarabiliriz:

“O her gün gördüğü asker, gene kılıcını çekip yükselen bayrağa selam mı duruyordu? Televizyonlar açılıyor, yoksa kapanıyor muydu? Ne açılıyor, ne de kapanıyordu da, yeni bir askeri darbe mi oluyordu ülkesinde?”²⁴⁶“Gelen iki polisti. Sorgulamak için, sürükleyerek götürmek istiyorlardı felçli adamı.”²⁴⁷

Ayrıca yazar anlatıcı, sosyal zamanı yani darbe ortamını ülkeyi şu cümlelerle betimler.

“Felç... Her şey felç ve karma karışık... Demokrasi felç. Özgürlük daha bir felç. Ya darbeler... Cezaevleri, işkenceler... Televizyon da, darbenin bir başka türüsü. Sevmediğin, hatta iğrendiğin lider ve liderlerin gece gündüz, karşısına geçip gözlerinin içine baka baka yalan söylemeleri... Hatta ihanetleriyle bedenini darbelemeleri, ruhunu dağlamaları...”²⁴⁸

Sosyal zamanı 1982 yılı olarak mahkeme tutanaklarından da tespit edebiliriz:

“Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 1982/ 26 esas 1982/24 karar sayılı dosyanın incelenmesi sonucunda 141. maddeden verilen cezayı bozarken şunları belirtiyor.”²⁴⁹

²⁴⁵ Yıldız, *Darbe*, 58.

²⁴⁶ Yıldız, *Darbe*, 23.

²⁴⁷ Yıldız, *Darbe*, 25.

²⁴⁸ Yıldız, *Darbe*, 23.

²⁴⁹ Yıldız, *Darbe*, 93.

Romanda Ali'nin başından geçen olaylar şubat ayının soğuk bir kış gününde sabahtan akşama kadar geçen süredir. Kamer Can ve Hamdullah Şimşek'in başından geçenler ise daha uzun bir süreyi yani birkaç yılı kapsamaktadır.

“Şubat ayının şu soğuk gününde, hiç, hiçbir şey yapamadan nasıl bekleyebilirdi; karısı gelinceye kadar?”²⁵⁰

3.5.1.3 Mekân

Yazarımız bu eserinde genellikle “somut mekânlardan” kapalı mekân kullanmayı tercih etmektedir.

Almanya da geçen olayları anlatırken bile açık mekanı tercih etmeyip maden ocağı gibi yine kapalı bir mekan tasviri yapar.

Yazar bu romanı dışında diğerlerinde mekan tasvirlerine çok fazla yer vermez. Bu eserde de sadece Ali'nin yaşadığı evi ayrıntılı olarak tasvire girişir, amacı ise roman kahramanı Ali'nin felçli durumunu vurgulamak, dışarı çıkma isteğinin gücünü ortaya çıkarmak için araç olarak kullanmaktır. Çünkü Ali evin balkonundan felçli haliyle dışarıya baktıkça, açık ve canlı doğayla onun hastalıklı ve durağan hali bir tezat teşkil etmektedir. Yazarın mekan tasvirini bu kadar detaylı yapmasının nedeni bu tezatlığı vurgulamaktır:

“On bloktan oluşan site, yer yer yeşil alanları, basket sahası, ortayerdeki çocuk parkı ve marketleriyle, son zamanlarda türeyiveren bir yapılanma görünümündeydi. On iki katlı bloklardan birindeydi Ali'nin dairesi. Giriş katındaki bu dairenin büyükçe bir balkonu ve balkonun önünde de, asfaltla birleşen yeşilimsi bir bitki örtüsü vardı. Esen güçlü ve soğuk rüzgarın etkisiyle, çimler, çimlerin aralarına gelişigüzel dikilmiş gül fidanları, sardunyalı, yeni bir bahara, yaza kavuşabilmek için direniyor, direndikçe, ağıdı andıran sesler çıkarıyorlardı. Zaman zaman Ali'ni de duyduğu bu sesler ona ovaları, dağları anımsatıyordu.”²⁵¹

Eserde bunun dışında mekân olarak Kamer Can'ın işkence amacıyla bulunduğu dar, kapalı hücreler tasvir edilmektedir.

²⁵⁰ Yıldız, *Darbe*, 12.

²⁵¹ Yıldız, *Darbe*, 41.

“Kamer Can hücredeydi. Bir karyolanın ancak sığabileceği bir hücrede.”²⁵²

“Gene daha önce günlerce, aylarca kaldığı hücre alışkanlığıyla, hiçbir şeye çarpmadan demir kapının orta yerindeki, o ışık sızan kafesli küçük pencereden dışarıya baktı.”²⁵³

“Demir tabuta benzeyen bu hücreyle, konuşmak istemişti.”²⁵⁴

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yıldız’ın hemen hemen hiçbir romanında detaylı Mekan tasvirlerine rastlanmamaktadır. Çoğu eserinde zaman mekân bir isimden ibarettir ya da kahramanların psikolojilerini yansıtmada bir araç olarak kullanılırlar.

3.5.1.4 Kişiler Kadrosu

Yazar eserinde kalabalık bir kişi kadrosu kullanmamıştır. Bunun yerine üç ana şahıs üzerinden olayları aktarmayı tercih etmiştir.

Merkezi Kişi

Kitabımızda Üç farklı olay ele alındığı için eserde üç merkezi kişimiz yer almaktadır. Yazar, bu kişilerin yaşadıkları hayatı ayrı ayrı anlatmaktadır.

Bunlar; Ali, Kamer Can ve Hamdullah Şimşek’tir. Yazar anlatıcı olayları Ali’nin bilincinden geçirerek okuyucuya aktarır.

Ali

Romanda yazarın sözcülüğünü yapan kahramanlardan biri de Ali’dir. Yıldız’ın kendisi gibi Ali de bir yazardır ve eşi, yazarın ikinci eşi Oya Yıldız gibi bütün gününü alan özel bir şirkette çalışmaktadır. Ali eserde felç geçirmektedir. Tüm olayları biz Alinin zihninden öğrenmekteyiz.

Ayrıca Ali, kişilik yapısı olarak da diğer sıradan insanlardan farklıdır. Yazar anlatıcı Ali’yi şu şekilde tanıtır:

“Ali torunlarıyla kaynaşamamasının nedenini pek çözemiyordu. Belki de Ali, henüz bir dede olarak, torun sevgisine sığınacak kadar kendini hayattan kopmuş saymıyordu. Geleceğe umutsuzca baksa bile, yaşlıları gibi, bir köşede oturan, ailenin

²⁵² Yıldız, *Darbe*, 43.

²⁵³ Yıldız, *Darbe*, 123.

²⁵⁴ Yıldız, *Darbe*, 140

çemberi içine sıkışıp kalmış bir baba, bir dede olmak istemiyordu. Onun için gelecek, geçmişten daha önemliydi. Üstelik geleceğin yaratılmasında, kendisini, çevresindekilerden daha atak görüyordu.”²⁵⁵

Kamer Can

Kamer Can da Narin, Şahin ve Ali gibi tematik gücü temsil eden karakterlerdendir. Yazar Ali ve Şahin’i yaptığı gibi Kamer Can’ı da sözcüsü olarak kullanmıştır. Yazar anlatıcı Kamer Can’ı tarif ederken sempatisini gizlemez ve onu okura olumlu bir bakış açısıyla sunmaktadır.

“Uzun boylu, mavi gözlü, düzgün etli, canlı dudakları, yüzüne uyumlu burnuyla, yakışıklılığı dillere destan Kamer Can’ı kim tanıyabilirdi?”²⁵⁶

Kamer Can da Şahin gibi bilinçli, olayların altında yatan nedenleri ve sonuçlarını görebilen, sıra dışı, insani yönleri gelişmiş bir kişiliğe sahiptir.

Yazara göre Kamer Can’ın işkenceciler karşısında dava arkadaşlarını ele vermeden direnebilmesi onun karakterli ve onurlu bir kişi olmasından kaynaklanmaktadır.

“Kamer Can işkenceden işkenceye sürüklenirken yaşamaktan çok, onurlu bir insan gibi ölebilmeyi inancıyla direnebiliyor, direndikçe de, bedenen çökse bile, ruhsal olarak yüceliyordu. Bu yüceliği onu, savcılarının, gardiyanlarının, işkencecilerin hatta cellatların karşısında, yaralı da olsa, başının dik durmasına neden oluyordu.”²⁵⁷

Kamer can eserin sonunda idam edilerek ölür. Ancak yazara göre o ölse bile fikirleri sonsuza dek yaşayacaktır. Bu ülke de nice Kamer Canlar idam edileceklerdir.

“Demir kapının önüne geldiğinde başını çevirdi. Demir tabuta benzeyen hücreyle konuşmak istemişti. ‘benden sonra gelen dostu söyle dedi .’

“az sonra ipte dönmeye başladı. Gözleri hala gökyüzünden bir ışık arıyor gibiydi. Göz kapakları yavaş yavaş aşağıya düştüğünde, yüreğinde ki inanç ışığından başka bir ışık görememişti.”²⁵⁸

²⁵⁵Yıldız, *Darbe*,24.

²⁵⁶Yıldız, *Darbe*,27.

²⁵⁷ Yıldız, *Darbe*,72.

²⁵⁸Yıldız, *Darbe*, 139.

Yazar Kamer Can'ın kişiliğinde onun gibi davası uğruna hayatını kaybeden binlerce genci anlatmaktadır. Bu gençler davaları ve inançları uğruna gözlerini bile kırpmadan ölüme gitmişlerdir.

Hamdullah Şimşek

Anlatıcıya göre, işkencede kendini düşünüp arkadaşını ele vermek, itirafçı olmak orospulukla eşdeğerdir. Çünkü Hamdullah Şimşek, yeni adıyla Yavuz Aslantürk gerçek kimliğini karısına ancak; karısı kendisiyle yasak bir ilişkiye girdiği için kendisini orospu olduğunu itiraf edince onunla şartlarının eşit olduğunu düşünerek başından geçenleri olduğu gibi aktarır. Fakat buna rağmen karısı onu affetmez ve aşağılamaya devam eder. Çünkü onu gözünde inanmış ve inançları uğruna canını vermiş kocasının bir değeri vardır. İtirafçı olarak, karşısına dikilen kocasından nefret etmektedir; ona göre itirafçı kocası bir orospudan bile aşağılıktır.

Yazar bu romanında işkencecilerden çok işkencede çözümlenip de arkadaşlarını ele veren örnekleri eleştirmektedir. Çünkü Ali işkencecileri tarafsız bir tavırla anlatırken itirafçı Hamdullah Şimşek için 'sülük' tabirini kullanmaktadır.

Hamdullah Şimşeği gelinlerinin evinde gören Hamdullah şimşeğin babası, oğlunu başka biri sandığı için vurarak öldürür.

Narin

Yazar itirafçılara olan tavrını ve düşüncelerini Hamdullah Şimşek'in karısı Narin'e Söyletmektedir. Narin önceleri inanmış bir devrimci olarak ölen kocası için üzgün fakat gururludur.

"...onun seveceği ve inanıp övüneceği, ölmüş babası olmalı hep. Kocam şerefli bir insandı çünkü. İnancı uğruna ölmesini bilen ,şerefli bir insan..."²⁵⁹ sonra inancı uğruna ölmüş olarak nitelendirdiği kocasının bir itirafçı olduğunu öğrenince ondan nefret eder ve onunla tekrar birlikte olmayı reddeder. Sonuçta Narin'in kocasını sevmeye ve saymasının tek koşulu onun inançlarına ihanet etmemesidir.

"Evet, dedi Hamdullah Şimşek ,utanmış gibi görünerek. 'ben bir itirafçıyım pişmanlık yasasından yararlanmış bir itirafçı..'

²⁵⁹Yıldız, *Darbe*,49.

Narin kocasını itti. ‘Defol!’ Dedi.

Devletle anlaşmışsın ama benimle anlaşamayacaksın. Sakın bir daha karşıma çıkma.”²⁶⁰

“... evet, bu orospu herkesle yatabilir, amma bir itirafçıyla asla!”²⁶¹

Bu cümlelerden de gördüğümüz gibi, yazar itirafçı olan Hamdullah Şimşeğe karşı oldukça katı bir görüş içerisindedir.

Şahin

Kamer Can’ın kendisine örnek aldığı dava arkadaşıdır. Şahin onurlu ,yüce bir dava için canını ortaya koymaktan çekinmeyen bir karakterdir son anların da bile zayıf görünmemek için arkadaşlarına davanın amacı ve özünü anlatacak kadar da yücedir. Şahin bir toplantı dönüşü Neo-Naziler tarafından evinin önünde vurulmuştu.

“Kamer Can, Şahin’e lideri bildiği inandığı Şahin’e hüznle bakıyordu. Kuruyan dudaklarıyla, getirilen suyu güçlkle içerken, göz göze geldiler. Sonra ıslak dudaklarıyla gülümsediğinde, Kamer Can’ın gözlerinden birkaç damla yaş ,yanaklarına doğru yuvarlandı.”²⁶²

Selim

Selim Hamdullah Şimşek’in oğludur. Henüz babasının öldüğünü bile tam kavrayamayacak kadar küçüktür. O, yeni tanıştığı Yavuz amcasını sevmektedir ve ona farklı bir yakınlık duymaktadır. Kitapta Yavuz Aslantürk’ün ölümüne üzülen tek karakterdir.

“Selim içeriye girdi bu sırada. Bir tek yerde yatanı kanlar içinde görünce ağlayarak üzerine kapandı.

- Amca öldü, amca öldü!”

Yazarımız ölen kişiye üzülen tek kişinin o olduğunu söyleyerek çocukların masumiyetine ve karşılıksız sevmelerine dikkatleri çekmiştir. Okuyucuya bu satırlarla adeta çocukların ne kadar geniş gönüllü olduklarını hatırlatmaktadır.

²⁶⁰Yıldız, *Darbe*,74.

²⁶¹Yıldız, *Darbe*,77.

²⁶²Yıldız, *Darbe*,125.

Kamil Dal

Kamer Can'ın aynı uğurda mücadele veren hapishanede ki arkadaşlarından biridir. İdamı onan iki mahkûmdan biri de Kamil Dal'dır. "Can'la Kamil Dal her sarılıştta ölüyor, ama yeni bir sarılış için hep yediden dirililiyor gibiydi.

"Kamil Dal,acı acı gülümsedi.

'çapraz bir haksızlık bu' dedi"²⁶³

İnfazı Yapan Savcı

İdam kararını okuyan ve sanki sıradan bir iş yapıyormuş gibi davranan hislerini aldırıldığını anladığımız biridir. Hükümete karşı söylenen birkaç küçük cümleye bile tahammülü yoktur bu karakterin.

"kahrolsun emperyalizm, yaşasın sosyalizm!

Bu sırada infaz savcısının öfkeli sesi duyuldu.

Çek, çek, sehpayı ayaklarının altından!

Az sonra ipte dönmeye başladı."²⁶⁴

Doktor

İnfaz kararı okunduğu sırada şuurunun yerinde olduğunu söyleyerek, adeta savcıyla iş birliği yapan kişidir.

"...türlü işkencelerden geçtikten sonra, hakkında ölüm kararı verildikten sonra demir bir tabuta benzeyen hücreye atılan, elleri, ayakları zincire vurulmuş bir insanın şuurunun yerinde olduğunu, hiç düşünmeden doktor nasıl söyleyebilmişti? Kamer Can doktora tiksintiyle bakarken, gardiyanlardan birisi önüne bir torba bıraktı."²⁶⁵

Cellat

İnfazları yapan kişidir. Ama yazara göre diğerlerinden daha temiz olan bir kişidir. "Askerlerden birisi yardım etmek istedi ittirdi Kamer Can 'celladım yardım etsin' dedi bağırarak. 'O cellatlığını gizlemiyor hiç olmazsa...' "²⁶⁶

²⁶³ Yıldız, *Darbe*,120,121.

²⁶⁴Yıldız, *Darbe*,139.

²⁶⁵Yıldız, *Darbe*,138.

²⁶⁶Yıldız, *Darbe*,138.

3.5.2 Anlatıcı

Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı

Bu anlatıcı türünde her şeye vakıf olan, her şeyi bilen kimsedir. Aynı zaman diliminde, farklı mekânlarda, farklı kişilerce yaşanmış olayların hepsini görmüş, izlemiş gibi aktaran roman kişilerinin iç dünyalarında olup bitenler onların neler düşündüklerini bilen kişidir.

“...böylesi bir duyguya kapıldığı için, az sonra utandı kendisinden. ‘Neden neden önemseyecektim bu insanı’ diye düşündü”²⁶⁷

Kitapta da Ali’nin bilinç akışı üzerinden yazarımızın böyle bir anlatımı tercih ettiğini görmekteyiz.

“Ali, özellikle Kamer Can’ı düşündükçe, hem utanıyor hem hayıflanıyordu. Utanmasının nedeni; çevresinde yıllardır süregelen böylesi olayları duymuş, yaşamış, algılamış olmasına karşın, ölümsüzmüş gibi yazacaklarını söyleyeceklerini savsaklayarak, yarınlara bırakmış olmasıydı.”²⁶⁸

Gösterme Yöntemi

Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı hem anlatma hem gösterme yöntemini kullanabilir.

- “Peki Şahin’i kim öldürdü?
- Neo-Naziler.
- Neden, nasıl?
- Bir toplantı dönüşü evinin önünde vurdular.
- Toplantıda neler konuşuldu?
- Bilmiyorum.

Kamer Can ansızın sustu. Bu kadarcık konuşmuş bile olduğuna pişman olmuştu sanki.”²⁶⁹

²⁶⁷ Yıldız, *Darbe*,61.

²⁶⁸Yıldız, *Darbe*,66.

²⁶⁹ Yıldız, *Darbe*, 63.

Burada da örneklendirdiğimiz gibi yazarımız göstermeye bağlı bir yöntem kullanmıştır

Gösterme yönteminde , genellikle özne anlatıcı tipi hakimdir .Yazar romanını roman kişilerinden birine anlattırır²⁷⁰ .

Bu eser de de yazarın olayları roman karakterlerinden biri olan, Ali'ye anlattırıldığını görmekteyiz.

3.5.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.5.3.1 Roman Özeti

Yıldız bu eserinde olayları kronolojik sıraya uygun olarak anlatmamıştır.

Aslında romanda üç ana olay vardır ve bunlar yan yana gelişirler. Birincisi romanın başkahramanı Ali'nin başından geçen olaylardır ve bunlar anlatma zamanında meydana gelir. Ali sabahın erken saatinde karısının işe gitmek için evden çıkışıyla uyanır. Yüzünü yıkadıktan sonra başı dönüp midesi bulanmaya başlar ve aniden cansız kalan bacaklarının üzerine yığılır. Dengesiz birkaç adım attıktan sonra açık balkon kapısının önünde yere yıkılır ve hiç hareket edemez. Felçli haliyle beraber Ali zaman zaman geçmişe döner, zaman zaman da beyni aracılığıyla o anda yaşanmakta olan olayları görür ve okuyucuya aktarır:

“Ali, beyninin bu saldırısına karşı ne yapabilirdi? Öldürenle, ölmekte olan nasıl hesaplaşabilirdi? Hem beyni her zamankinden daha güçlü değil miydi şimdi? Tek başına hiçbir organa bağımlı, sorumlu olmaksızın çalıştığına göre... Şu yerde yatan yarı ölü insana karşı, belki de oç alma amacıyla, kimi zaman gerilere, çok geriler gidiyor, anımsamaları çoğaltıyordu. Kimi zaman da bugüne sıçrayıp Ali'nin kıpırtısız duran, ama görebilen gözleri önünden pek çok görüntü geçiyordu sanki.”²⁷¹ Ali aynı anda hem Hamdullah Şimşek'in hem de ele verdiği Kamer Can'ın başından geçen olayları görür. Yani yazar anlatıcı diğer iki kahramanın başından geçen olayları okuyucuya Ali'nin gözleriyle ve bakış açısıyla izletir:

“Ama Hamdullah'ın canı incinmişçesine, sıkışmışçasına, işkencedeymişçesine bir duyguya kapıldığından, çantasına koyduğu karanfili alıp dünyada yaşayan tüm

²⁷⁰Çetin,RÇY, 118

²⁷¹ Yıldız, *Darbe*,13.

insanların görmesini istercesine elinden tutarak yürümeye başladı. Tam bu sıra Ali, gene aynı hatayı yaptı: Yerinden kalkmak, konuşmak, bağırarak istedi.”²⁷²

Ali de Bekir Yıldız’ın kendisi gibi yazardır ve amacı 12 Eylül 1980 darbesiyle yaşanan acıları okura aktarmaktır ama bunu başaramadan felç olur. Ali’nin anımsamaları ve olayları aktarması sabahın erken saatlerinden karısının işten döneceği akşam saatlerine kadar geçen süredir.

Hamdullah Şimşek’in macerası ise itirafçı olduktan ve devlet korumasına girdikten sonra başlar. Hamdullah’ın karısı Narin ve oğlu Selim’e polisler bir camekanın arkasından onun cesedini gösterirler ve öldüğünü söylerler. Birkaç gün sonra da kimsesiz birisini Hamdullah Şimşek olarak gömerler. Karısı Narin bu mezarı kocasının mezarı olarak bilir ve ziyaret eder. Bu arada polisler Hamdullah Şimşek’e yeni bir kimlik verirler ve ameliyatla yüzünü tanınmaz halde değiştirirler. Bundan sonra da adının Yavuz Aslantürk olduğunu ve Hamdullah Şimşek’i, eski yaşantısını unutmasını söylerler. Fakat uzun süre uzaktan karısını ve oğlunu gözetleyen Yavuz Aslantürk daha fazla yalnızlığa ve hasrete dayanamaz, yavaş yavaş oğluna kendisini sevdirmeye başlar. Zamanla eski Narin’le ilişkiye girer. Narin de kim olduğunu bilmediği bu adama karşı nedenini anlayamadığı bir yakınlıkduyarken diğer taraftan da vicdan azabı duymaktadır. İlişkileri ilerledikçe Narin’in rahatsızlığı artmakta, Yavuz Aslantürk de gerçek kimliğini açıklama ihtiyacı hissetmektedir. Sonunda gerçek kimliğini açıklar ama karısından beklediği tepkiyi göremez. Tam tersine Narin’in kafasında saygı duyduğu ve yücelttiği kocasının bir anda itirafçı olarak karşısına çıkması onu alt üst etmiş, oldukça üzmüştür. Bu nedenle eski kocasına hakaret ederek onun hayatından çıkmasını ister ama hiç kimseye açıklamaması gereken sırrını eski karısına açıkladığı için diğer taraftan da polislerden korkmaktadır. Bu nedenle bu ilişkinin devam etmesi için karısına baskı yapar. Bir gece yine durumlarını konuşmak için Narin’in evine gelince, alt katta oturan kendi babası tarafından namus düşmanı ve geliniyle yasak ilişkiye girdiği için tabancayla vurularak öldürülür. Böylece yazar arkadaşını satan bir itirafçıyı romanın sonunda kendi babasına öldürterek cezalandırmış olur. Üstelik bu ölümden üzülen tek kişinin de selim olduğunu vurgulamaktan kaçınmaz. Hamdullah Şimşek’in işkence sırasında ele verdiği kişi ise Kamer Can’dır.

²⁷² Yıldız, *Darbe*,20.

Kamer Can'ın öyküsü de poliste sorgulanırken çeşitli işkencelere maruz kalmasıyla başlar ve asılmasıyla sona erer. Kamer Can çok çeşitli ve bir insanın dayanmasının neredeyse imkânsız olduğu işkencelerden geçirilir ama hiçbir zaman konuşmaz ve kimseyi ele vermez. Aslında yasadışı bir örgüte üye olmaktan başka bir suçu olmayan Kamer Can herhangi bir öldürme olayına karışmadığı halde, hukuk kurallarının hiçe sayıldığı bir dönemde idam edilir. Kitap da ki olaylar bu şekilde Kamer Can'ın idamı ile son bulmaktadır. Fakat yazar, eserin son sayfalarında Ali'nin balkonda soğukta felçli bir şekilde, karsını beklediğini de ekleyerek bitirmektedir kitabını.

3.5.3.2 Olay Örgüsü

Kitabımız giriş kısmında Ali'nin hayatından bahsetmektedir. Bu şekilde Ali'nin felç geçirmesi ile yazar kitap da geçen olayları, Alinin zihnindekiler üzerinden anlatmaktadır.

“Ali gerçekten ölüyor muydu? Varoluşu böyle mi son bulacaktı? Düştüğü yerden kalmak istedi. Doğduğu günden beri, dünya ile kurduğu bağlara buyruklar veriyordu. Kollarının bacaklarının kıpırdaması için çabalıyordu”²⁷³

Eserin ikinci bölümünde itirafçı olan Hamdullah Şimşek'in hayat hikayesine de yer verilmektedir. Eşi tarafından büyük hakaretlere uğrayan Hamdullah Şimşek beklediği tepkiyi görememiştir. Yazarımız Hamdullah Şimşek'i eşinin ağzıyla aşağılamaktadır.

“Narin yerinden fırlayıp Hamdullah şimşeğin üzerine yürüdü. Öldürmek yok etmek istiyordu onu.”²⁷⁴

Kitabın son bölümünde ise Hamdullah Şimşek'in itiraf Ettiği kişi yani Kamer Can' işkence edilmesi ve sonunda da idam edilmesi anlatılmaktadır.

Yazarımız Hamdullah Şimşek'i de öldürerek cezalandırmaktadır. Olay örgüsü Kamer Can'ın idam sehпасına çıkması ve asılmasıyla son bulmaktadır.

“...bedeni bir kaç kez daha silkelendi. İdamdan on on beş dakika sonra, doktor idam sehпасına çıktı. Kamer Can'ın ölüm gömleğini sıyrarak nabzına baktı.

‘Ölmüş...’ Dedi”²⁷⁵

²⁷³Yıldız, *Darbe*,5.

²⁷⁴Yıldız, *Darbe*,73.

3.5.3.3 Dil

Yıldız'ın eserinde dil sade bir üslûpla karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatı topluma hizmet etmek, bilinçlendirmek amacıyla araç olarak kullanan yazar halkın dilini yani günlük konuşma dilini kullanmıştır.

Bekir Yıldız'ın bu eserinde uzun tasvirlerle, kompleks cümlelere rastlanmaz. Cümleler kısa, kesik, sert ve etkileyicidir. Nitekim ünlü şair Cemal Süreyya onun bu üslûbunu şu şekilde özetlemektedir.

“Bekir Yıldız'da kişi şöyle bir bakmaz, şimşek gibi bir bakış fırlatır. Yağmur yağmaz, yeri kırbaçlar. Böylesi deyişlerin bir parıltı getirdiğine inan getirmiş olacak ki baştan beri aynı yoldan yürüyüp gidiyor.”²⁷⁶

3.5.3.4 Üslup

Yazar eserinde modern romana özgü aktarma yöntemlerinden biri olan, “bilinçaltı üslubunu”²⁷⁷ kullanmıştır.

Bu teknikte amaç , ruhsal durum ve olgularda yoğunlaşmaktadır.

Yazar Ali üzerinden adeta, insan ruhunun sınırsız derinliklerinde dolaşmıştır.

“Beyniydi çünkü Ali'yi uzaklara götürebilecek güç. Bu gerçeği bir kez daha kavramış olarak, beyniyle didişmektense onunla dost olmayı yeğledi. Bir başka yerdeydi şimdi o.”²⁷⁸

“Alinin gözleri önünde tek tük uçuşan beyazlıklar, giderek çoğaldı. Yere yığıldığından beri, ölüme doğru sürüklenmekte olduğunu, kimseler gelmeden ölümle rastlaşacağı duygusuna bir kez daha kapıldı”²⁷⁹

Eserde yazarımız devamlı Ali'nin üzerinden ruhunda hissettiklerini ve düşüncelerini okuyucuya aktarmaktadır. Bu zaman zaman diğer karakterler için de yapmıştır.

²⁷⁵ Yıldız, *Darbe*,139.

²⁷⁶ Cemal Süreyya, *Günler*, YKY, İst. Nisan 2002, 30.

²⁷⁷ Çetin, *RÇY*, 276.

²⁷⁸ Yıldız, *Darbe*. 47.

²⁷⁹Yıldız, *Darbe* 93.

3.5.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.5.4.1 Dönemin Işığında, Eserde İşlenen Konular

Yazar anlatıcıya göre dünya üzerindeki tek sömürgeci ve emperyalist ülke Amerika değildir. Amerika'nın dışındaki diğer gelişmiş ülkeler de bu konumlarına gelebilmek için bir çok geri kalmış ülkeyi sömürmüşlerdir, bu gücü kullanarak iç siyasete bile müdahale etmektedirler.

“Ali’ni yüzü ballandı ansızın. ‘Kamer Can, Beyaz Adam’ın ne mal olduğunu biliyordur. ‘dedi içinden. Beyaz Adam’ın Kızılderili halka, Fransızların Cezayirlilere, İspanyolların İknalara, Azteklere ve öteki sömürgecilerin Asya- Afrika halklarına uyguladıkları soykırımlarını da biliyordur Kamer Can... Ya diktatörler? Kendi halklarını, başka halklar adına işkenceden geçiren, öldüren ve...”²⁸⁰

Yazar burada yapılan darbeden sonra diktatörlerin halkına zulmüne de dikkat çekmektedir.

Bekir Yıldız’a göre ülkelerinde darbeler yaparak kendi halkına işkence eden diktatörler aslında ülkelere, halkına değil de gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet ediyorlar. Yazar bu konu hakkındaki görüş ve düşüncelerini yine Ali’nin zihninden geçirerek

Almanya’da Neo Naziler tarafından öldürülen roman kahramanlarından Şahin’esöyletir:

“Batı emekçilerinin tuzu kuru. Onlar haklarını çoğaltırlarken, başka ülkelerin hakları azalıyor demektir. (...) Batıda demokrasi varsa, bu geri bırakılmış ülkelerde, anti- demokratik yasaların gündemde oluşuna da bağlıdır. Batı emekçilerinin artan hakları, talepleri geri bırakılmış ülke halklarına fatura edilir eni sonu. (...) Aslında işçi sınıfı, Batıda çok güçlü. Ama bu gücünü, hep kendi çıkarları adına kullanıyor. İyi çocuk rolünü oynuyor yıllardır. İşveren de, iktidarlarla, hatta devletle el ele verip iyi çocuğu yağla- balla besliyor. Geri bırakılmış ülke insanının yağıyla balıyla besliyor. En azından aşırı iş gücüne, bu dolaylı sömürüyü de katıyor. (...) Ne yapıyor şimdiki iktidarlar Batıda? Ne yapıyor arkadaşlar?

²⁸⁰Yıldız, *Darbe*,87.

İyi çocuğu kızdırmamak adına, üçüncü dünya ülkelerine gidiyorlar. Siz bakmayın giden liderlerin şatafatlı görünüşlerine, demokrasi havariliği yaptıklarına. Aslında onlar, bir pazarlamacı, bir taşeron hinliğiyle gidiyorlar. Amaçları; ülkelerinde üretilen, ama geri bırakılmış ülkelerin, pazarında olmasa da olabilecek pek çok tüketimi, o ülkenin kıçık kırık liderleriyle el ele verip Batıdan, gelişmemiş toplumlara pompalamak...

Bir bakıma, Batılı ülkelerde arttırılan her demokratik hak, geri bırakılmış ülkelerde , askeri bir darbenin hazırlığını da içinde taşıyor demektir.”²⁸¹

Yazar, gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkeleri sömürdüğünü vurgulamak için dünya üzerinde yaşananları vahşi doğadaki olaylara benzetir. Çünkü doğada da her zaman güçlü olan kazanır, zayıf olan haklı bile olsa kaybetmeye mahkûmdur:

“Hey ana aslan, sen başkan George Bush musun? Thatcher mısın? Helmut Kohl musun? Hey ceylan yavrusu sen, geri bırakılmış ülkelerden biri misin? Ya aslan yavruları? Sizler, sizler de Amerikan vatandaşı, İngiliz vatandaşı mısınız yoksa? Bu avın nereden, nasıl geldiğini bilmeyen aslan yavrularından, insan olarak hiçbir farkınız olmayacak mı, çağımızda bile?”²⁸²

Yazara göre gelişmiş ülkelerdeki mutlu olarak yaşayan işçi sınıfı onlara sunulan bu refahın ve mutluluğun geri bırakılmış ülke insanların haklarından sağlandığını bilmemektedir.

Yıldız’a göre sosyalizme alternatif olarak gelişmiş ülkelerdeki kapitalizm ve işçi sınıfının durumu gösterilemez. Çünkü dünya üzerindeki kaynaklar sınırlıdır, bu nedenle de bütün dünya halklarının mutlu yaşaması kapitalist sistemle mümkün olamaz. Gelişmiş ülkelerdeki işçiler rahat bir hayat sürüyorlarsa bu durumdan kapitalist sistemin iyi olduğu sonucu çıkarılamaz. Çünkü bu ülke işçileri ancak geri bırakılmış ve sömürülmüş ülke insanları sayesinde rahat yaşayabilmektedirler. Onların rahat etmesi, refaha ulaşması demek, geri kalmış ülke insanların daha da yoksullaşması ve sömürülmesi anlamına gelmektedir.

Bu nedenle bu Batılı ülkelerin liderleri demokrasi çığırkanlığı yaparlarken aslında bu ülkeleri nasıl sömürebileceklerini hesap ediyorlar. Bunun için de ülkelerinde demokrasi adına darbe yapan diktatörlerle işbirliği yaparak o ülke insanlarını

²⁸¹Yıldız, *Darbe*,70.

²⁸²Yıldız, *Darbe*,74.

sömürüyorlar. Sonunda geri kalmış ülkelere demokrasi adına darbeler yaptıran Amerika ve Batının gerçek niyeti bu ülke halklarını daha iyi sömürmek ve kendi halkını rahat ettirmektir. Yazar bu düşüncelerini romanın ilerleyen sayfalarında Kamer Can'a geçmişî hatırlatarak yine Şahin'in ağzından dile getirir:

“Almanya'yı düşünmeyin sadece. Batıyı, Amerika'yı bir bütün olarak düşündüğümüzde, ekonomik olarak bu denli güçlü duruma gelmiş olmalarının nedenlerini tartışırken, alışlagelmiş yaklaşımlarla, sınıfları birbirinden siyah ile beyaz gibi ayıramayız. IMF' yi ele alalım. Öylesine bir ekonomik uygulamadır ki IMF, geri bırakılmış ülkelerin bu ekonomiyle kalkınması mümkün değildir.

Demokrasiden, özgürlükten yana olabilmek için, önce dünyadaki ekonomik dengesizliğin savaşını vermek gerekir. Ama Batı, Amerika ne yapıyor? Sizde neden demokrasi yok diye kınıyor bizim ülkeleri. Oysa, demokrasinin oluşabilmesi için, gereken ekonomik gelişmeyi, kendi çıkarları adına kullanan onlar değil mi? Onlar kim ama? Sadece burjuvalar mı? Çok uluslu şirketler mi?

Yoksa bu uygulamadan paylarını alan bütün kurum, kuruluş ve hatta içte sömürülmesine karşın, o ülkenin işçi sınıfında mı? Yıllardan beri geri bırakılmış ülke insanları olarak çalışıyoruz buralarda. Gözlüyoruz olup bitenleri. Ne oluyor sonunda? Batıda, her geçen gün hak artırma özgürlüğü, yani demokrasi gelişirken, geri bırakılmış ülkeler, değil demokratik haklarını bile, sık sık uğradıkları askeri darbelerle kaybetmiyorlar mı? (...) Neo Naziler... Batıdaki sınırlar arası uyumun bozulabileceği kuşkusuna karşın, yedek bir güç olarak oluşuyor bugün. Dengenin bütünüyle bozulduğu dönemler de yaşamıştır Batı. O zaman ne yapmıştır? Savaş çıkarmıştır. Amerika'yı da unutmamak gerekir. Şey... Şu anda dünyanın pek çok ülkesinde savaş varsa, bu gelişmiş pek çok sanayi toplumlarındaki sınıflar arası dengenin korunabilmesi adınadır da. Askeri darbeler de bu amaca yönelik değil midir aslında? Demokrasi sözü generallerin, hatta şaşkın, arsız, hain liderlerin ağzına onun için yakışmamaktadır.”²⁸³

Yazara göre bir ülkenin demokratikleşmesinin yolu ekonomiden geçer. Ekonomisi düzgün olmayan bir ülkede ise demokrasinin gelişmesi imkansızdır. Gelişmiş ülkeler yani Batı ve Amerika güdümündeki IMF yüzünden geri kalmış ülkelerin ekonomilerini düzeltmeleri mümkün değildir. Üstüne üstlük askeri darbelerle bu durum iyice

²⁸³ Yıldız, *Darbe*,131.

kötüleştirmektedir. Sonuçta geri bırakılmış ülkeler bir kısır döngü içine düşerlerken bu durumdan yine gelişmiş ülkeler yararlanmaktadır. Gelişmiş yani emperyalist ülkeler çıkarlarını bu şekilde koruyamazlarsa en sonunda savaş çıkarıyorlar ya da bu geri kalmış ülkelerde darbe yaptırıyorlar. Bugün dünyada yaşanan savaşların en büyük nedeni budur.

Yıldız'ın işlediği diğer tema da 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle iyice artan işkencedir. Bu temayı yazar Kamer Can'ın başından geçenleri anlatırken roman boyunca işlemiştir:

“Yeni gelen iyice sokuldu Kamer Can'a. Bir doktor gibi, hazine arayan bir arayıcı gibi, bedeni üzerine parmaklarını ustaca, sabırla bastırmaya başladı. Dıştan içe doğru bir şeyler arıyordu yeni gelen. O, Kamer Can'ın böbreklerini, dalağını arıyordu. Buldu sonunda. Bulunca da, bir boksörün kum torbasıyla çalışması gibi, Kamer Can'ın iç organlarının bulunduğu çevrenin üzerinde çalışmaya başladı. Böylece Kamer Can'a uygulanan işkence görünürden görünmezliğe doğru kaydırılıyor, iç organlar buldukları yerlerde, adeta sökülüp kanatılıyordu. Bir süre sonra, deri üzerindeki darbelerin izleri yok olacak, ama yerinden oynatılmış organların acısıyla, tutuklu salıverilse bile, o, ömür boyu bir kaplumbağa gibi cezaeviyle birlikte dolaşacaktı şu dünyada.”²⁸⁴

Roman kahramanı Kamer Can'a yapılan çeşitli işkenceleri yazar anlatıcı roman boyunca işleyerek, işkencenin insanlık dışı boyutlarını eleştirir. Çok çeşitli işkencelerden geçirilen, günlerce hücrede tek başına aç susuz bekletilen Kamer Can yapılan işkencelere rağmen konuşmaz ama sonunda idam edilir. Herhangi bir öldürme olayına karışmamış, suçu sadece yasa dışı bir örgüte üye olmak olan Kamer Can'ın kişiliğinde askeri darbe sonucu idam edilen yüzlerce insana yapılan haksızlıklarda eleştirilmiş olur.

Yıldız'ın değindiği diğer tema da Hitler gibi faşist ve diktatör olan darbeci liderleri aslında insanlar kendi çıkarları uğruna içlerinde olan kötü duygularına yenildikleri için çoğunluk tarafından desteklenirler. Yazara göre insanların içinde bulunana bu faşist ve bencil duygular diktatörleri beslemekte ve onların güçlenmesini sağlamaktadır:

²⁸⁴Yıldız, *Darbe*,28.

“Hitler değildi güçlü olan. Onun hedeflediği yolun sonundan umutlanan, kendisinin de yararlanabileceği inancına varan insanların çoğalmasındı Hitler’i güçlü yapan. Belki de Hitler, pek çok insanın hücreesindeki Nazizm’i ateşleyen bir kıvılcımdı. Yılların oluşturduğu birikimin fişkırması, ya da yılanın kış uykusundan uyanması, bazı bünyelerin zaman zaman oluşturduğu bir siğildi. Böyle olmamış olsaydı, temerküz kamplarından kurtulabilen Yahudiler şimdi, günümüzde aynı soykırımını Filistinliler için uyguluyor olabilir miydi?”²⁸⁵

Yıldız, yukarıda yaptığımız alıntılardan da anlaşıldığı gibi düşüncelerini açıkça belirtmekten çekinmemiştir.

Genellikle görüşlerini kahramanlarına açıkça söyler ya da yukarıdaki alıntıda olduğu gibi yazar anlatıcı aracılığıyla olay aralarında okura aktarır.

Bekir Yıldız’ın bu eserinde eleştirdiği diğer bir konu da Türkiye’de din adına yapılan yanlışlıklara kimsenin ses çıkarmaması, insanların yapılan her şeyi kabullenmesidir. Bunlardan biri kötü sesli imamların ezan okumaları Ramazan ayında ertesi gün işe gidecek insanların, hastaların düşünülmeden gece yarsı davul çalınmasıdır:

“Sitenin yanı başındaki camiden yükselen ezan sesi öylesine güçlü, müezzinin sesi öylesine berbattı ki, zaman zaman yaptığı gibi parmaklarıyla kulaklarını kapatamıyor, güçlü ve cırtlak sese yenilmiş olarak bekliyordu. Ali’yi çıldırtan ezan değildi. Hoparlörden güç alan bu cırtlak sese, kimsenin ses çıkarmaması, hatta bu konunun konuşulamamasıydı.”²⁸⁶

Yazara göre Sovyetler Birliği’nde 90’lı yıllarda yapılan ve sosyalizmi sonlandıran gelişmelerin başlangıcı olan glastnost, perestroyka gibi reformlar, acımasız, bencil ve aşırı hırslı olan insanoğlunu daha da azgınlaştıracak, karşısında alternatif bulamayan kapitalizm iyice güçlenecektir. Bu durum da tamamen insanlığın yıkımı anlamına gelir:

“Derinden de olsa, rüzgarın uğultusunu, akşam dönen arabaların park ederken çıkardıkları sesleri duydu Ali. Şimdi o, Hong Hong’da değil, evindeydi artık. ‘Maymun

²⁸⁵Yıldız, *Darbe*,31.

²⁸⁶Yıldız, *Darbe*,50.

beynini bile kemirenlere karşı, glastnost, perestroyka, nereye götürecek insanoğlunu?’ diye düşündü.”²⁸⁷

Sonuçta yazara göre kaynakları sınırlı olan bir dünya için – tüm insanlık vetüm dünya ülkeleri- kurtuluş kapitalizm değil, sosyalizmdir. Çünkü kapitalist sistem var olduğu sürece insanlığın büyük kesimi acı ve sefalet içindeyken diğer azınlık refah düzeyi yüksek ve huzurlu mutlu bir şekilde yaşamaktadır.

Kitap da Yapılan Siyasi Vurgular

Bu romanda karşı güç grubunu Hamdullah Şimşek gibi dönemlerle işkenceciler oluşturduğunu görmekteyiz.. Halk ara güç konumundadır. Yıldız’a göre tarihin her döneminde diktatörlerle onlara inanan ve peşinden giden halk hep aynıdır. Çünkü Muaviye’nin peşinden giden halkla Şili darbesi diktatörü Pinochet’in arkasından giden halk haklıyı haksızı değil de sadece kendi çıkarını düşünür:

“Ali Kerbela olayını anımsamıştı. Kerbela olayı ona, Kufe halkını çağırtırdı. Halife Hasan’ın, on iki bin kişilik öncü ordusu, Muaviye ile karşılaşmadan, Kufe halkı kimin haklı kimin haksız olduğunu düşünmeden, Muaviye’ye biat etmeye hazırlanmamış mıydı? Atını Kufe sokaklarında durduran Muaviye ile tankların durmasıyla, askeri bir araçtan yükselen Pinochet aynı insan mıydı yoksa? İşte Muaviye’nin ordusu... İşte Pinochet’in ordusu...”²⁸⁸

Yüzyıllar öncesinin diktatörleriyle günümüz diktatörleri arasındaki fark; eski diktatörler sadece kendi çıkarlarına hizmet ederken günümüz diktatörlerinin arkasında çıkarlarını kollayan gelişmiş ülkeler vardır. Çünkü burada sadece diktatörlerin değil bu ülkelerin çıkarları söz konusudur. Günümüzde ise halk eskiye göre daha bilinçlidir ama yine de gücü bütün dünyayı saran emperyalizme yetmemektedir:

“İçeriye niçin alınacağım komutanım? Diye sordu Kamer Can

- Soru yok itaat var, dedi görevli.”

Yazarın bu diyalogla bize anlatmak istediği darbe döneminde ki sorgulamaya karşı tavır ve darbe sonrası itaatın önemidir.

²⁸⁷Yıldız, *Darbe*,138.

²⁸⁸Yıldız, *Darbe*, 85,58.

Yıldız 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte bir hukuk devleti olan Türkiye’de hukukun nasıl ayaklar altına alındığını ve önemsenmediğini de vurgular. Çünkü en büyük insanlık suçu olan işkenceye karşı mahkemeler duyarsız davranmakta gerçek suçlu olan işkencecileri değil de çoğunluktan farklı olarak olayların altında yatan gerçekleri görebilen haklı kişileri yargılamaktadır. Bir hukuk devletinin en ilk ve en önemli görevi işkenceyi engellemek, insan haklarının çiğnenmesine göz yummamaktadır:

“Kamer Can, bacaklarını topladı. Koridorda bir kıpırdanış, bir telaş oldu. ‘Savcılar, yargıçlar, komutanlar geliyor.’ diye düşündü Kamer Can. Az sonra, birer, ikişer savcılar, yargıçlar, komutanlar tutukluların önünden geçmeye başladılar. Tutuklulara bakamamaya adeta özen gösteriyorlardı. Onların zincire vurulmuş olduklarını görmek istemiyorlardı belki de. Çünkü az sonra başlayacak duruşmalarda ilk söz, tutuklular ya da sanıklar elleri bağlı olmaksızın getirilişleriyle başlayacaktı.”²⁸⁹

²⁸⁹ Yıldız, *Darbe*,91.

3.6 SON ADA TAHLİLİ²⁹⁰

Ömer Zülfü Livaneli'ne ait olan eser 2008 yılında yayımlanmıştır.183 sayfadan oluşan kitap 2009 yılında “Orhan Kemal Roman Armağanı” almıştır.

3.6.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.6.1.1 Eserin Konusu

Emeklilik yıllarını sakin ve huzurlu bir yerde yaşamak isteyen darbeci bir başkan herkesin cennet olarak nitelendirdiği bir adaya yerleşir. Başkan gelmeden önce ada herkesin yönetime katılmasıyla huzur ve güvenle yönetilen bir yerdir. Fakat başkan adayı tek başına bildiği şekilde yönetmeye talip olur. Kendini oy çokluğu ile başkan seçtirir ve adayı günden güne huzur bir cehenneme sürükler. Adada her şey değişmeye başlamıştır. İlk önce kimseye karışmayan martılar daha sonrada insanlar değişmiştir.

3.6.1.2 Zaman

Kitapta zamanın siyasi olarak birçok karışıklığın yaşandığı darbe dönemi zamanında geçtiğini anlamaktayız.

“Darbeyi protesto gösterilerini karışıklıkları, tutuklamaları başkent sokaklarında dolaşan askeri kamyonları...Radyolardan televizyonlardan resmi bildirimler”²⁹¹

Kitapta Nurullah çetin roman tahlilleri kitabındaki “Zaman tasnifine”²⁹² göre Anlatma zamanını sonradan aktarma olarak kullanılmıştır.

“ ‘hikayeni anlat’ demiştin bana hatırlıyor musun?

Bende öyle yaptım. Son Ada’yı yitirışimizin hikâyesini anlattım”²⁹³

²⁹⁰Zülfü Livaneli, *Son Ada*,61.bs. (İstanbul, Doğan Kitap, 2008).

²⁹¹ Livaneli, *Son Ada*,108.

²⁹² Anlatma zamanında ve vaka zamanları yeniden üretilerek sunulabilir. Yazar romanını yazarken ki ruh haline, bilgi birikimine bakış açısına göre geçmişe yeni ve farklı bir gözle bakar. Anlatma zamanı iki biçimde olmaktadır anında aktarma, sonradan aktarma. Sonradan aktarma: olaylar olup bittikten sonra ileriki bir zaman diliminde hatırlamalara ve ya tutulan kayıtlara göre aktarılır. 133,134.

²⁹³ Livaneli, *Son Ada*, 183.

3.6.1.3 Mekân

Kitap da olayların çoğu yazarın kurduğu soyut, ütöpik bir ada da geçmektedir.

“...Nasıl olduysa rastlantılarla adayı bulmuş kırk sakin aileydik...”²⁹⁴

Kitabın sonlarına doğru ise somut, kapalı bir alan olan hapishaneye geçiş vardır.

“bu satırları sızlayan ellerimle nemli, loş hücremde yazıyorum...”²⁹⁵

Livaneli, mekân tasvirlerinde nesnel bir yaklaşımla anlattığı görülmektedir. Gözlenen varlık ve olaylar en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır.

“Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek ,kış ve yaz aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak ağaçların arasında yitip gitmiş kendine yetererek sürüp gitmiş başlı başına bir dünyaydı burası”²⁹⁶

Yazarın bu detaylı tasvirlerinin amacı, Nurullah çetine göre “ mekan tasvirinde söz konusu edilen şeylerin aynen gerçek hayatta geçiyormuş hissini uyandırmaktır”

3.6.1.4 Kişiler Kadrosu

Martılar

Adanın asıl sahipleridirler. Hiç kimse adaya taşınmadan önce martılar adadadırlar. Kendi hallerinde hiç kimseye karışmadan bir yaşam sürmektedirler. Ada sakinleri de martılara çok değer vermekte ve martıları sevmektedirler. Ancak bir gün adaya Başkanın gelmesiyle martıların huzuru bozulur. Martılara sürekli müdahale eden başkan yüzünden martılar gittikçe hırçınlaşan bir hal alırlar. Başkan yüzünden Adeta martılarla adanın asıl sahibi kim kavgası başlar.

7 numaralı komşu

Yazar lakabında olan bu kişi, otoriteye hiçbir zaman boyun eğmeyen ve kendi doğrularından asla vazgeçmeyen, iradeli, kararlı, güçlü bir tiptir.

“ondan zaten nefret eden Başkanın acele bir karar Almak istemesine karşı müthiş bir direnç göstermiş yazar”

²⁹⁴Livaneli, *Son Ada*, 16.

²⁹⁵ Livaneli, *Son Ada*, 182.

²⁹⁶Livaneli, *Son Ada*, 15.

Her konu da başkanın karlarını sorgulayabilmektedir. Yukarıda da yine güvercinlerin hepsinin öldürülmesi konusunda direndiğini görmekteyiz.

Livaneli, okuyucusuna, Yazarı şu cümlelerle tanıtmaktadır.

“Genellikle suskun bir adamdı. İnce yüzünde güldüğü zaman bile azalmayan dertli bir ifade vardı. Sadece edebiyat konuşurken canlandığını görürdüm.

Bir de şunu eklemiyim ki, her zaman çok insafsız bir eleştirmendi.”²⁹⁷

Başkan

Adayı cehenneme çeviren kendini beğenmiş halkın duygularını sömüren zalim, acımasız, ülkenin eski bir başkandır, aynı zamanda eski bir askerdir. Livaneli, Başkanın eski hayatını şöyle anlatmaktadır.

“Adam yoksul bir ailede büyümüştü. Babası din görevlisiydi. Parası olmayan halk çocuklarının çoğu gibi ücretsiz askeri okula yazdırılmıştı. Yazara göre burada beyni yıkanmış, vatanımızın iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu ve koruma görevinin sadece onlara verildiği öğretilmişti. Her yerde vatan haini aramaya başlıyordu bunlar. Sonra okulu bitirmiş, evlenmiş çocuk sahibi olmuş. Küçük bir gelirle ülkenin zor bölgelerinde görev yapmıştı. Ama yüksek rütbelere geldiğinde bir ihtilalle parlamış ve devlet başkanlığına yükselmiştir.”²⁹⁸

Eserde, başkan her daim düzgün şık giyinen ve etkileyici konuşmasıyla tanıtılmıştır.

“ 24 numaranın bahçesindeydik, ayakta duruyorduk. Başkan verandada olduğu için bizden biraz daha yüksekteydi. Beyaz bir pantolon ve tiril tiril beyaz bir gölek giymiş, güneş gözlüğü takmıştı. Ayağında da beyaz mokasen pabuçlar vardı. Elini cebine sokmuş başı biraz yukarıda, o etkileyici ses tonuyla konuşuyor, oraya şikâyet etmek için gelmiş olan bizleri neredeyse o ağaçları kendi haline bırakmış olduğumuz için, özür dileyecek konuma getiriyordu.”²⁹⁹

²⁹⁷ Livaneli, *Son Ada*, 33,34.

²⁹⁸ Livaneli, *Son Ada*, 107.

²⁹⁹ Livaneli, *Son Ada*, 41.

Tipleri yapılarına göre değerlendirdiğimizde, yazar lakabındaki tipin “Yüceltilmiş Tip”³⁰⁰ olduğunu görmekteyiz. Başkanın ise “Nihilist Tip”³⁰¹te olduğunu görmekteyiz. Başkan yıkıcıdır ve başkalarının kötülüğüne sebep olmaktadır. Başkanı betimleyen şu cümlelerle bu savımızı örneklendirebiliriz.

“...evet yürekleri nasır bağlamış bu insanların...bence başkan birilerini öldürmeden duramıyor. Yıllardır alışmış bu işe. Öldürmediği zaman kendini yararsız hissediyor olmalı.”

Lara

Eserde bize olayları anlatan kişinin karısıdır. Lara her konuda kocasına destek olan onu varlığıyla ısıtan bir kadındır. Kitabımızda, Lara ideal anlamda mükemmel güçlü bir kadın ve sevgili tipidir.

“...o kırılgan zayıf gövdesinde müthiş bir enerji ve mücadele ruhu gizli... işte benim sevgilim, işte benim ruhum, bir tanem, kadını! Sözleriyle ruhumu alev alev yanan ince bedeniyle gövdemin yaralarını saran yavuklum”³⁰²

1 numara

Adanın resmi sahibidir. Eserde toplantılara katılan ve en çok söz hakkı olan kişilerden biri olarak geçmektedir. Ancak o da başkana yaranmak için türlü şeyler yapmaya başlamaktadır.

“1 Numara tekrar söz aldı ve ‘Sayın Başkanım’ dedi, ‘bu yüksek düşüncelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederiz’”³⁰³

Yazara göre, 1 Numara; başkanın yaptığı her şeye tamam diyen sorgulama yeteneğini kaybeden bir kişidir.

18 numara

Adanın tek doktorudur.

24 numara

Ada sahibinin arkadaşıdır aynı zamanda eski avukattır.

³⁰⁰ Çetin, RÇY,151.

³⁰¹ Çetin, RÇY,155.

³⁰² Livaneli, *Son Ada*,85.

³⁰³ Livaneli, *Son Ada*,49.

Bakkal

Ada da evi olmayan ancak adanın yiyecek ihtiyacını karşılayan kişidir.

Bakkalın oğlu

Dilsiz ve ada halkının siparişlerini götüren küçük çocuktur.

29 numara

Çok dengeli bir kişiliği olan ve adada sözü dinlenen emekli noterdir

Başkanın Korumaları

Başkanı koruyan siyah gözlüklü ifadesiz soğuk kişilerdir. Başkan onlarsız hiçbir şey yapamamaktadır. Resmi giyinimli bu adamlar başkanın adeta kolu bacağı olan ve başkanın verdiği emirleri kati surette yerine getiren insanlardır. Acıma ve muhakeme yeteneklerini kaybetmiş gibi davranmaktadırlar. Eserde insani yönleri bu yüzden hiçbir şekilde vurgulanmamıştır.

Başkanın Karısı

Başkanın zulümlerine sadece seyirci kalan bir kişidir. Yazar başkanın karısını şöyle anlatmaktadır.

“ Başkanın etine dolgun, gözleri yarı kapalı gibi duran hanımı sakin bir baş selamıyla teşekkür etti. Konuşma yapmadı.”³⁰⁴

32 Numara

Ada sakinlerinden biridir. Zaman zaman yapılan züllüme tepki gösteren kişidir.

3.6.2 Anlatıcı

Öznel Tutumlu Gözlemci Anlatıcı:

Son ada kitabının anlatıcısı olayları bizzat yaşayan ve aynı zamanda gözlemleyen kişidir. Nurullah Çetin'e göre bu tarz bir anlatıcı öznel tutumlu gözlemci anlatıcıdır. Yani 'roman kişinin bakış açısına istinaden olayları aktarır; roman kişisi ve anlatıcı iç içedir.'

“...konuşmanın burasında ayağa kalkmış ve sesini yükselterek bana şöyle demişti:

³⁰⁴ Livaneli, *Son Ada*, 49.

“her şeyi biliyorsun birader ama bir tek insanlarımızı kimin kamplara böldüğünü ve kan davasını kimin isteyerek planlayarak başlattığını bilmiyorsun!”

Sonra beni mor suda bıraktın gittin. Ben arkandan bakakaldım”

Anlatma Yöntemi

Kitapta aktarma yöntemlerinden biri olan Anlatma yöntemi³⁰⁵ kullanılmıştır. Bu yöntemde anlatıcı-yazar romanda kendi varlığını belli eder. Araya girer yorumlar yapar değerlendirmeler yapar.

Kitapta anlatıcının okuyucuya hitap ettiğini görüyoruz. Yazarımız zaman zaman araya girerek varlığını hissettiriyor.

“...neyse ,galiba yine lafin ucunu kaçırdım ve size esas anlatmam gereken noktayı geciktirdim.”³⁰⁶

“biz boyun eğdiğimiz için ve adım adım içine sürüklendiğimiz zulmün ne kadar kötüleştiğini tahmin edemediğimiz için yenilmişik”³⁰⁷

3.6.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.6.3.1 Romanın Özeti

40 haneden oluşan adada yaşayan insanlar, günlük hayatın ve toplumsal sistemin tüm sıkıntılarından uzaktadır. Lara ile 36 Numara, kötü giden ve kaygılarla dolu hayatlarından kaçıp, beraber bu adaya sığınmışlardır. Ada da herkes birbirine saygılı ve hoşgörülüdür ve adadakiler büyük huzur dolu ,mutlu bir ailedir.

Emekliye ayrılan bir devlet başkanının adaya gelip yerleşmesine kadar herkes huzur içinde ,stresten uzak, doğal yaşamın tadını çıkarmaktadır. İnsanların, adada yaşayan martılarla yazısız bir anlaşması vardır sanki. Bu anlaşmaya göre iki taraf da birbirinin hayatına müdahale etmemekte ve barış içinde yaşamaya devam etmektedir.

Bir gün Başkan, aile ve adamları Ada’ya gelip yerleşirler ve o günden sonra bir dönüşüm başlar. Önce Ada da ki yolu kaplayan ve adeta adadakilere büyük bir gölgelik oluşturan doğa harikası ağaçlar kesilir. Ağaçların kesilmesine karşı çıkan adalılardan sonra Başkan, var olan düzenin bozuk bir düzen olduğunu ve anarşinin hâkim olduğu bu

³⁰⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*,116.

³⁰⁶ Livaneli, *Son Ada*,131.

³⁰⁷ Livaneli, *Son Ada*,181.

Ada'da bir yönetim kurulu oluşturularak demokrasinin getirilmesi gerektiğini önerir. Cümlesine ayrıca medeniyetin gerekleri vardır insan olmamız medeni bir şekilde yaşamamızı gerektirir der.

Başkanlık komitesinin seçimle belirlenmesine karar verilir. O güne kadar kendi hallerinde yaşayan adalılar şaşkındır bu yüzden hiç kimse bu yeni uygulama için adaylığını koymaz .başkan bir teklif sunar yıllarca bir ülkeyi yöneten olarak tecrübelerini bu ada içinde seve seve kullanacağını belirtir .ardından ada sahibinin de bu komitede olmasının en doğal bir halk olduğunu söyleyerek 1Numaralı ada sakini de komiteye alır.1Numaralı ada sakini bu komitede bayanlarında yer alması gerektiğini söyler ve adada bu konuda tecrübeli tek kadının yani başkanın eşinin de komitede yer alması gerektiğini söyler. Böylece beş kişilik komitenin üçü doldurulur. Ancak olanları izleyen ada sakinleri yine adaylığını koymaz ve kalan iki kişinin de kura ile seçilmesine karar verilir. Kurada çekilen numaralardan biri 32 numara diğeri 7 numaradır.

Ardından Başkanlık komitesi bir kurallar listesi yayınlar ve kurallara uyulmadığı takdirde halkın cezalandırılacağını belirtir.

Başkan tüm bunlarla yetinmeyip, bir tehdit olarak gördüğü martılara karşı savaş açmaya karar verir. Nedeni başkanın torununu yaralamaları ayrıca gece evin bahçelerinde dolaşmalarının hem kendisini hem de diğer insanları korkuttuğunu ileri sürer. Bu konuşmadan sonra ada halkı huzurunda martıların yok edilmesi kararı alınır.

1 Numara'nın desteği ile adayı, anayasa, kurallar, serbest piyasa ve teşebbüs hürriyetini barındıran bir medeniyet haline getirmeyi teklif eder.

Başkanın söylediği her şeye olumsuz bakan ve başkanın adanın sonu olacağını ileri süren yazar lakabındaki 7 Numarayı tüm çabalarına rağmen kimse dinlemez. Sonrasında martı ve martı yumurtaların katliamı başlar. Adadakiler bu katliamı yapmak istemeseler de hiç kimse başkanın otoritesine karşı koymaya cesaret edemez. Bir kişi hariç o da 7 numarada oturan yazar lakabındaki kişi. Ancak onun tüm bu direnişi sonuçsuz kalır ve başkanın emriyle tutuklanarak bir mahzene kapatılır.

Yazar mahzenden 36 numara ve Lara'nın başkanın hanımıyla konuşması sonucunda serbest bırakılır. Fakat martılara karşı yapılan bu savaş karşılıksız kalmaz martılar da birkaç gün sonra adaya ve insanlara zarar vermeye başlar hatta ada sakinlerinden marangoz martılar yüzünden ölür.

Bunu terör olarak tanımlayan Başkan, çözüm üretmek için ada sakinleriyle konuşur ve adaya martı yumurtaları ile beslenen tilkilerin getirilmesine karar verilir. Bir haftanın sonunda adaya on erkek on dişi olmak üzere tilkiler getirtilir. Gelen tilkiler hızla çoğalır ve tüm yumurtaları yer.

Ancak Ekolojik dengenin bozulmasıyla Ada da artan yılan sayısı insan hayatını tehlikeye atar. Hızla çoğalan zehirli yılanlar ada sakinlerinden birini ısırıp zehirleyince telaşlanan komşular çareyi yine başkana gitmekte bulur. Bu defada yılanları öldürmek için kokusu çok kötü olan zehirler getirilir, yasemin kokulu ada artık pis kokmaya başlar, zehirler içme suyuna karışır, insanları hasta eder.

Fakat Başkan'ın pes etmeye niyeti yoktur. Bu kez ada halkına memleketten bir uzman çağırdığına ve bu duruma muhakkak çözüm bulacağını söyleyerek ada halkından yüklü bir miktarda para ister. Çaresizlik içerisinde kalan ada sakinleri parayı aralarında toplarlar. Gelen uzman göç eden leyleklere yeni yuvalar hazırlatır ada da kalsınlar diye ancak leylekler sadece adanın üstünde birkaç tur atmakla yetinir onlar için hazırlanmış yuvalara konmadan giderler.

Ne yazık ki yapılan hiçbir şey adayı eski günlere döndürememektedir.

Ada sakinleri hesap sormak için uzmanı ararlar ancak uzman çoktan adadan ayrılmıştır.

Halk çaresiz kandırılmanın verdiği öfkeyle başkanın evinin yolunu tutar. Başkan yine evinin bahçesinde uzun bir nutuk çeker. Napalım dostlarım iş başa düştü diyerek halkı bu kezse tilki katliamına çağırır.

Çaresizlik içinde eski günlerin özlemini çeken ada sakinleri bu kez ellerinde tüfeklerle tilki avına çıkarlar ancak tüm tilkileri bulup öldürmek mümkün değildir.

Son çare olarak ormanda kontrollü bir yangın çıkarılır ancak ahşap evlerde yanmaya başlar ve yangın kontrolden çıkar. Ada'nın büyük bölümü yangına teslim olur. Başkan, artık adada yaşanamayacağı söyler. Kaçmak için gemisine gider ancak Lara, Yazar ve 36 Numara' ona karşı içlerinde ki her şeyi söylerler ve başkana karşı geldikleri, ona hakaret ettikleri gerekçesiyle tutuklanırlar. Tam o sırada bakkalın sakat, dilsiz oğlu yaşananlara büyük bir çılgılık atarak Başkan'a saldırır ve beraber uçurumdan yuvarlanırlar.

Ardından Başkan'ın adamları adadan ayrılır ve askerlerle beraber geri dönerek tüm ada sakinlerini zincire vururlar. Başkan'ı öldürme eylemini kimin gerçekleştirdiğini öğrenmek için hepsini alıp hapisaneye kapatırlar. Anlatıcı, Yazar ve Lara'dan bir daha haber alamaz ve roman onun pişmanlık dolu sözleriyle sona erer.

3.6.3.2 Dil

Yazar gündelik konuşma dili kullanmıştır. Kitap da Devrik cümleler, deyimler, samimi hitap ifadeleri, ikilemeler görmektediriz.

“...neyse yine lafin ucunu kaçırdım ve size esas anlatmam gereken noktayı geciktirdim”³⁰⁸

“...yok yok başkanın ne dediği ne yapacağı belli olmuyor”³⁰⁹

“Kulak misafiri olduğum bu konuşmalar ,insanoğlunu anlama yolundaki bütün çabalarımın boşuna olduğunu gösteriyordu”

3.6.3.3 Üslup

Yazar kitabında yalın bir üslup kullanmıştır. Nurullah çetine göre yalın üslup okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur. Son ada romanında yazar, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadelerden kaçınmıştır. Yazarımız da kitabında açık ve yalın bir dil kullandığını amacının sanat yapmaktan uzak olduğunu belirtmiştir.

“konuyu sade sade bir şekilde anlatmaktan alamıyorum kendimi. Çünkü basit bir anlatıcıyım “ben bundan sonra söylemek istediğimi doğrudan doğruya anlatacak ve sizleri sıkmayacağım”

Benim amacım size ustalığımı kanıtlamak değil, hikâyemi anlatmaktır”³¹⁰

³⁰⁸ Livaneli, *Son Ada*,131.

³⁰⁹ Livaneli, *Son Ada*,164.

³¹⁰Livaneli, *Son Ada*,19.

3.6.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

Romanın düşsel bir ülkede yaşanan aslında hepimizin aşına olduğu darbenin ülkemize yansımalarını, yaşanan müdahaleleri alegorik bir anlatımla ele aldığını görüyoruz.

Son Adanın adsız anlatıcısı da, adını kendisinin koyduğu bu yeri “son sığınak, son insani köşe” olarak niteliyor.

Darbeci bir başkanın emeklilik yıllarını geçirmek üzere bir adaya yerleşmesini konu edinen kitabımız, darbeci başkanın geçmiş politik gücünden de yararlanarak adadaki tüm yaşamı yok etmesini ele alan bir 12 Eylül parodisidir.

Ayrıca kitabımızda yazar, topluma müdahale ve doğaya müdahale arasında bir benzerlik kurularak sonuçlar gözler önüne sermiştir.

“biz boyun eğdiğimiz ve adım adım içine sürüklendiğimiz zulmün ne kadar kötüleşebileceğini tahmin edemediğimiz için yenilmiştik.

...martılar ise karşı koydukları ve uzlaşmadıkları için kazanmıştı. Bu durumda boyun eğen insan soyunun mu yoksa başkaldıran martıların mı daha akıllı olduğu sorusu sorulmalı değil mi?”³¹¹

Yazarın okuyucuya bu soruyu sorarak okuyucuyu adeta bir düşünceye yönlendirdiğini görmekteyiz. Toplumun her şeyi sorgulamadan başkan en iyisini bilir gibi bir düşünceye dalmasının yanlış olduğunu akıl sahipleri olarak sorgulamanın, gelecek sonuçları hesap etmenin insan olmamızın bir gereği olduğunu hatırlatmaktadır.

Eserde, yazar ülke de yaşananlarla ada da yaşananlar arasında benzerlik kurmuştur. Çünkü adaya darbeci bir başkan ayak basmış ve orayı da ada sakinlerinin kaçtıkları ülkeye çevirmeye çalışmıştır

“...ona göre anavatanda neler olduysa burada da küçük bir modeli tekrarlanıyordu. Başkan, emekliliğinde kendisine yeni bir minyatür ülke bulmuştu ve çok oynayacaktı bunun üstünde .Bütün deneyimini konuşuracak bütün kirli taktiklerini uygulayacaktı”³¹²

³¹¹Livaneli, *Son Ada*,181.

³¹²LİVANELİ, *Son Ada*,91.

3.6.4.1 Darbe Dönemi Yönetiminin Kitaba Yansımaları

Eserde demokrasi anlayışı, darbe döneminin baskıcı tutumu ve yasaklar en çok dikkat çekilen bölümler arasındadır.

“...bu işin başkanla veya adamlarıyla bir ilişkisi olduğunu sezebilecek kadar zekiydik ama kimimiz konduramıyor, kimimiz de düşünmeye bile korkuyorduk.”³¹³

12 Eylül 1980 döneminde Baskıcı bir darbeci zihniyetin yönettiği ülkede korkutmak, yıldırım susturmaya çalışmak esas alınmıştı. Farklı bir sese tahammülü olmayan darbeci başkan adeta halkı korkutmak ve yıldırma adına yeni bir fikir ortaya koyan aydın kesimi ya tutukluyor ve ya asıyordu kitabında o dönem aydınların sıkıntılılarına da parmak basan yazar ülkedeki yeni fikirleri olanları ezen zihniyeti şu cümlelerle anlatıyordu.

“söylediklerinize inanmıyoruz dedim ben....bu ada da iyiliği arkadaşımız temsil ediyor, kötülüğü ise siz. Burada ki herkes buna tanıklık edebilir. Adayı bu hale getiren o değil sizsiniz. Tam bu sırada başımın arkasında bir acı duydum... Gözlerimi açtığımda başım fena halde ağrıyordu, bilmediğim bir odadaydım, mahzen gibi penceresiz bir yerdi. Kapıyı zorladığımda kilitli olduğunu gördüm açılmıyordu.”³¹⁴

Evet, darbe döneminde yönetim o kadar sıkı ve baskıcıydı ki her durumdan ve şarttan halk bir şekilde nasibini alıyordu. İronik bir şekilde ülkenin sokaklarında güvenliği sağlama adına askerler dolaşüyor yer yer bozgunculuk çıkaranları sorgulamadan tutukluyorlardı.

Halk çareyi sorgulamadan emirleri uymakta buluyor, olan olayları korku ve telaşla seyirci kalmayı tercih ediyordu.

Yazarımızın eserinde bu olayları da eleştirisel bir üslup ile ele alıyordu.

“ ‘başkana gücümüz yetmez biz iyisi mi emirlerine uyalım’ dediler. İçimiz isyanla doldu, Lara’nın gözlerinden yine yaş geldi .Yazar yerdeki taşları tekmeledi ama acı gerçek buydu; çaresizdik”³¹⁵

³¹³Livaneli, *Son Ada*,53.

³¹⁴Livaneli, *Son Ada*,169.

³¹⁵Livaneli, *Son Ada*,95.

3.6.4.2 Başkanın Özellikleri

Yazarımız kitabında adeta dönemin panoramasını ince detayına kadar çizmiştir. Yazarın .yer yer dönem başkanına atıfta bulunarak onun hakkında bilgilere yer verdiğini görüyoruz.ve yazarın anlattıklarından başkanın sürekli bir korku halinde yaşadığını anlıyoruz .

“adam yoksul bir ailede büyümüştü, babası din görevlisiydi. Parası olmayan halk çocuklarının çoğu gibi ücretsiz askeri okula yazdırılmıştı. Yazara göre burada beyni yıkanmış , vatanımızın iç ve dış düşmanlarla çevirili olduğu ve koruma görevinin sadece onlara verildiği öğretilmişti .sonra okulu bitirmiş evlenmiş çocuk sahibi olmuş ,küçük bir gelirle ülkenin zor bölgelerinde görev yapmıştı. Âmâ yüksek rütbelere geldiğinde talihi bir ihtilalle parlamış, devlet başkanlığına kadar yükselmişti”...³¹⁶

“...ülkenin bütün dengelerinin bozulması tamda bu döneme rastlıyor” diyerek Livaneli dönemin başkanına karşı tutumunu bu cümle ile bizlere göstermiş oluyordu.

Ayrıca Livaneli darbeci başkanın korku ile yaşadığını etrafında en küçük bir şeyden tedirgin olduğunu ve başkana karşı herkesi terörist ilan ettiğini söyleyerek dönemin sadece halkının korku içinde yaşamadığını aynı zamanda darbeyi yapan başkanın bile korku dolu olduğuna dikkatlerimizi çekiyor.

“bu adam fena halde korkuyor, işte neden kötü olduğunun açıklaması bu içindeki büyük korku, işlediği cinayetler...”

3.6.4.3 Romanda Mahkeme Tarafsızlık Ve Cezaevleri

Romanda mahkemeler genellikle düzenin bir kuklası olarak resmedildiğini, güç ve iktidarın bağımlı nesnelere olarak betimlediğini görmekteyiz. Romandaki sanıklarda başkana ve mahkemelere karşı bir isyan duygusu nefret ve şiddet görmekteyiz.

“..fark edilmeyen sakat çocuğun sesini ilk kez duyuyorduk ama bu çığlığı duyanların bir daha unutabileceklerini sanmam. Öfke ve isyan yüklü bir çığlıktı bu; dünyanın bütün haksızlıklarına ,bütün zulümlerine karşı atılmış müthiş bir çığlık”³¹⁷

Adaletsizliğin had safhada olduğu bir dönemde dönemin adaletsizliğini haksızlıklarla dolu olaylarını anlatmayı dilsiz bir çocukla anlatmaya çalışmıştır bizlere.

³¹⁶ Livaneli, *Son Ada*, 107.

³¹⁷ Livaneli, *Son Ada*, 180.

12 Eylül edebiyatında yargılamaların göstermelik oluşu ve toplumsal olarak bu durumun kanıksanmışlığı hemen hemen bütün eserlerde vurgulandığı gibi son ada kitabında da vurgulanmıştır. Yazarımız taraflı yargılamaların altını çizincesine bizlere göstermiştir.

“Şimdi buradayız işte. İşlediğimiz günahın kefareti öduyoruz. Bir adam tarafından kandırılmaya izin vermiş, onun peşine körü körüne takılmış olmamızın kefareti, başkaldıran insan tanımını unutma, diktatöre boyun eğişlerimizden oluşan küçük günahların hikayesi bu.”

Dönemin cezaevlerinin şartları ve durumu o kadar kötüdür ki binlerce insan intihar etmiş baskı dolu işkence dolu soğuk zindanlarda yaşamak yerine ölümü tercih etmişlerdir.

“bu satırları sızlayan ellerimle nemli, loş hücremde yazıyorum.”

3.6.4.4 Darbe Sonrası

80 sonrası romanların bireyseli ve karamsardır. Bu dönem romanları umudunu kaybeden bir acı çeken, yasaklarla boğuşan bir toplumun aynasıdır.

Livaneli'nin son ada kitabında karakterlere ve ülkeye bir umutsuzluğun hakim olduğunu görmekteyiz.

“sonra son derece umutsuz bir ses tonuyla adayı terk etmemizi önerdi. ‘Gidelim buradan!’ dedi ‘Artık burası bir toplama kampı!’”

‘Nereye gidebiliriz ki’ dedim. ‘Artık her yer kamp. Hem burada martı öldürülüyorsa, orada da insanlar öldürülüyor’³¹⁸

³¹⁸Livaneli, *Son Ada*,96.

3.7 SESSİZ EV TAHLİLİ³¹⁹

Orhan Pamuğa ait olan roman 1983 yılında Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabımız 270 sayfadan oluşmaktadır. Sessiz Ev romanının Fransızca çevirisiyle 1991’de Priz de la Decouverte Eureenne’i kazandı. Sessiz Ev doğu ve batı ikilemini objektif bir şekilde ele alarak Türk edebiyatında sağlam bir yerdedir.

3.7.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.7.1.1 Eserin Konusu

Tamamıyla farklı görüşlere sahip üç torunun İstanbul’dan uzakta Cennet Hisar’da yaşayan babaannelerinin konağında geçirdikleri bir haftayı ele almaktadır. 1980 yılının yazında toplumun kutuplaştığı ve en yakınların dahi en uzakta olduğu anları gözler önüne serer. Yazar kitap da Biri tarihe meraklı, biri sosyalizmin etkisinde biride zengin olmayı kafasına koymuş torunların çekişmelerini anlatmaktadır.

3.7.1.2 Zaman

Eserde genel anlamda zaman 1980 yılının yazındaki kısa ama tüm gerçekleri önüne seren bir haftalık bir dönemdir.

Yazarın eserinde ‘Vaka zamanını’³²⁰ kullandığını görmekteyiz. Kitapta bazı olaylar üç ay beş ay ya da bir yıl gibi zaman dilimleri verilerek anlatılmıştır. Yazar vaka anlatırken nesnel zamanda tasarruflar yaparak atlamalara ve kesintilere gitmiştir.

“‘Bu gecenin de vakti geçmiş, ’dedi. ‘İki ay önceymiş bu gece. Bak, burada Mayıs 1980 diyor.’”³²¹ Evin cüce uşağının yeğeni olan Hasan milliyetçi gençlerin düzenlediği gecelerden gelir elde etmek için davetiye verip maddi güç elde etmeye çalışmaktadır.

³¹⁹ Orhan Pamuk, *Sessiz Ev*, 8. bs. (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018).

³²⁰ Çetin, R.Ç.Y, 131 .

³²¹ Pamuk, *Sessiz Ev*, 28.

“27 Mayıs’ın yıldönümü geliyor, askerler bir darbe daha yapacak diyorlar. İştmiyorum Doğan’ım seni ben. Bu darbeden sonra Kemalizm’e bir dönüş daha olacakmış, hiç olmazsa ansiklopediden bazı ilginç parçalar yayımlatabiliriz.”³²²

Yazar, okuyucusuna darbenin ayak seslerinin geldiğinin mesajını vermektedir.

3.7.1.3 Karakterler

Babaanne

Eserde Fatma Hanım olarak tanıtır. Bu kadın,90 yaşına gelmiş torunlarını seven ancak onlarla aralarında bulunan kuşak farkından kaynaklanan derin uçurumlardan son derece mutsuz olan bir yandan da eşi Selahattin Beye hasret olan konağın sahibesidir.

“Ama yarın gelecekler ve düşüneceğim. Merhaba nasılsın sen, sen nasılsın, elimi öpecekler ömrün çok olsun, nasılsınız babaanne? Aldanmak için soracağım biliyorum ve aldanmak için dinleyeceğim üstünkörü bir iki laf! E bu kadarcık mı hepsi. Benimle değil odayla, sorduklarımla değil kendi düşünceleriyle meşguller onlar ve ben gene kendi başımayım...”³²³

Yazar burada babaannenin iç konuşmalarından yola çıkarak yalnızlığı vurgulamaktadır.

Faruk Bey

Yazar, kendisini alkole kaptırmış bu Beyi, bizlere hayatta kaybettiklerini unutmaya çalışan, gelecekte umudunu tamamen kesmiş dönemin çatışmasından bunalan bıkkın birisi olarak tanıtmaktadır.

“Hemen içmeye mi başlayacaksın ?” dedi Metin. “Sana ne benim içkimden! Dedim ama öfkelenmemiştim.”

Burada yazar Faruk’a çok fazla alkol alan umursamaz bir profil çizmektedir. Faruk dedesi Selahattin beyin yazmak için ömrünü çürüttüğü ansiklopedileri araştırarak toplumdan uzaklaşmış birisidir.

³²² Pamuk, *Sessiz Ev*,180.

³²³ Pamuk, *Sessiz Ev*,19.

Nilgün

Belki de babaanneyi anlayan en iyi insandır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş olması ve kız torun olmasından dolayı hayata sol düşünce tarzıyla bakan bir kişidir. Hasan'ın kendisine âşık olduğundan habersiz onun yaptıklarından hoşnut olmayan sonrasında çok kötü bir olayla Cennet Hisar'dan ayrılmak zorunda kalan birisi olarak görmekteyiz.

Metin

Cennet Hisar'a biraz olsun eski günleri tazelemek, yeni aşklar yaşamak ve de zengin olmayı kafasına çokça takan biridir. Kasabadaki arkadaşlarıyla birlikte zamanının büyük bir bölümünü geçirmektedir.

“Ama biri paradan nefret edecek kadar ideolojik ve öteki de o parayı kazanmak için elini uzatamayacak kadar uyuşuk olduğu için olan bana oluyor. O arsanın üzerinde hala o aptal, tuhaf ve iğrenç eski ev boş boş duruyor.”³²⁴

Yazar burada Metnin her şeyi kullanarak maddi çıkar elde etmeye çalıştığını ortaya çıkarmıştır.

Recep

Evin cüce uşağıdır. Babaanneye bakmaktadır. Kasabalılar cüce olduğu için ona farklı gözle bakmaktadırlar. Kalabalıktan, yoğun koşturmacadan büyük değişikliklerden hoşlanmayan birisidir.

“Sonra, onu sızdığı yerde bulunca Büyükhanım görüp gene başlamasın diye ve soğukta orada kalmasın diye korka korka gider uyandırırdım.”³²⁵

Bu cümleden anlaşıldığı gibi Recep babaanneden korkmaktadır.

Hasan

Dönemdeki milliyetçilik akımından etkilenerek hareket eden bu yönde arkadaşlarıyla aktif bir şekilde görev alan aynı zamanda Nilgün'e âşık birisidir.

“Kalktım, pantolonumun cebinden Nilgün'ün tarağını alıp yeniden yattım. Pencereden giren güneş ışığından tarağa bakarak öyle biraz uzandım ve düşündüm.

³²⁴ Pamuk, *Sessiz Ev*,41.

³²⁵ Pamuk, *Sessiz Ev*,102.

Elimde tuttuğum şeyin Nilgün'ün saçlarının ormanının en kuytu köşelerinde gezindiği aklıma geldi."³²⁶

Bu satırlarda Hasan'ın Nilgün'e ne denli büyük bir aşkla bağlı olduğunu görmekteyiz.

3.7.2 Anlatıcı

Nesnel Tutumlu Gözlemci Anlatıcı

Roman kişilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatması ve kendi kendilerini ifade etmeleridir.³²⁷ Yazar burada tek düze anlatımı kırarak okuyucuyu etkilemeyi hedeflemektedir

Yazarın, aynı zamanda tarafsızlığı da bu yolla sağladığını görmekteyiz. Okuyucuya olaylar farklı farklı kişilerin ağzından aktarılmaktadır. Recep beyin ağzından Fatma Hanım şu şekilde anlatılmaktadır. “‘Bir şey demedi’. Bastonuna dayanmış öyle dikiliyordu. Gittim, koluna girdim, masaya oturttum. Söylenerek boynunu uzatınca aklıma geldi. Peçetesini çıkardım, kocaman kulaklarının altına uzanarak bağladım. Fasulyeyi de tiksiniyerek karıştırmaya başlayınca içeri gittim, oturdum, ben de yiyorum. Biraz sonra, bu sefer, biber, diye seslendi, ama duymamış gibi yaptım. Sonra meyve, diye seslendi, gittim meyve kâsesini önüne ittim. Kemikli, ince eli şeftalilerin üzerinde yorgun bir örümcek gibi ağır ağır gezinmeye başladı.”

Gösterme Yöntemi

Yazar eserinde gösterme tekniğine zaman zaman bağlanmışır çünkü bu yolla gerçeklik durumu daha ortadadır. Okuyucunun olayları bizzat yaşıyormuş duygusuna kapılmasını amaçlamaktadır. Yazar gösterme yönteminin özelliklerinden biri olan karşılıklı konuşmalara da oldukça sık yer verdiğini görmekteyiz.

“-Cennet Hisar'dan gelen ülkücü arkadaşlar sizler misiniz?

-Evet, dedim

-Yukarı mahalle kiminse kıyı da onların olur , dedi Serdar.

-Evet .Tuzla'yı da öyle aldılar. Aman dikkat edin.”

³²⁶Pamuk, *Sessiz Ev*,127.

³²⁷Çetin,*RÇY*,115.

3.7.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.7.3.1 Romanın Özeti

Roman, altı ana karakter üzerine kurgulanmıştır. Faruk, Metin , Nilgün adlı üç kardeşin Nilgün'e aşık Hasanın ve de konağın cüce uşağı Recebin doksan yaşlarındaki babaanneleri Fatma hanımın yanında geçirdikleri bir haftayı anlatır. Faruk, Metin ve Nilgün babaannelerini ziyaret ederken aynı zamanda Gebze'deki değişikliklerde gözlerine yansır.

Çocukluklarında bıraktıkları kasaba kalmamış başka bir havaya bürünmüş bir vaziyette bulmuşlardır. Her ne kadar beraber zaman geçiriyor olsalar da aslında herkes kendi halinde ve de bambaşka dünya görüşlerine sahiptirler. Babaanne Fatma Hanım, Doktor Selahattin Darvinoğlu ile mutsuz bir evlilik yapmış ve de ömrü boyunca yüzü neredeyse hiç gülmemiştir. Bu evlilik biraz da Fatma Hanım'ın ailesinin zorlamasıyla olmuş ve bu Fatma hanımı derin üzüntüler yaşamasına sebep olmuştur. Evliliğın henüz ilk demlerinde çok sevdiği İstanbul'dan ayrılarak eşinin mesleğinden dolayı Gebze'ye yerleşmek zorunda kalmışlardır.

Fatma Hanım hem ailesinden hem de çok sevdiği İstanbul'dan ayrı kalmıştır. Burada Fatma hanımın ilk ve son çocukları olan Doğan doğmuştur. Faruk, Metin ve Nilgün, Doğan Darvinoğlu'nun çocuklarıdır.

Selahattin Darvinoğlu toplumun içinde bulunduğu cahillikten, ahlaksızlıktan, körü körüne kulaktan dolma bilgilere inananlardan son derece şikâyetçidir. Toplumun bu geri kalmışlığının önüne geçebilecek tek yolun bilime sıkı sıkıya bağlı ve bu yolda çalışmalar yapan insanların sayısının artması ile mümkün olabileceğine inanmaktadır. Halkın dini inancını İslamiyet'in akla uygun olmadığını, çağa ayak uydurmaktan uzak ve de insanları uyutan bir olgu olduğunu düşünerek onları küçümsemektedir. Hep farklı düşünmeyi kendine prensip edinen Selahattin Bey, soyadı kanunu çıktığı zaman 'Darvinoğlu' soy ismini alarak farklılığını öne çıkarmıştır.

Dine dair tüm düşüncelerini ve ne hissettiğini eşi Fatma Hanım'a söyler. Halkı aydınlatmak gelecek nesillere büyük bir eser bırakmak, bilimin ışığında insanları yetiştirmek adına çeşitli türlerden yüzlerce çevireler yaparak dev bir ansiklopedi yazmaya başlar. Bu ansiklopediyi tamamlamak adına gecesini gündüzüne katarak çalışmış ancak ömrü yetmeyip vefat etmiştir. Eşi Selahattin beyin fikirlerini

onaylamayan, son derece rahatsız olan ve onun inancına karşı girişmiş olduğu kötü tutumdan son derece rahatsız olan Fatma hanım eşinin ölümüyle birlikte hazırlamaya çalıştığı ansiklopedisinin tamamını sobada yakarak adeta ondan tüm öfkesini almıştır.

Evlilikleri sırasında Selahattin Bey, Fatma Hanım'ı 'halkımın saflığını ve temizliğini görüyorum 'dediği ve gördükçe mutlu olduğu, ev işlerine bakan köylü kadınla aldatır. Ve bu ilişkiden de iki oğlu olur. Bu aldatma Fatma Hanım'ın da bilmesine rağmen evin yanındaki küçük barakada devam eder. Bu birlikteliğe daha fazla tahammül edemeyen Fatma Hanım, bir gece köylü kadın ve iki oğlunun yaşadığı bu barakaya giderek yılların öfkesini adeta ortaya çıkararak eline geçirdiği bir sopayla bu iki çocuğu tüm nefretiyle birlikte döver. Bu olay çocuklarda derin bir iz bırakır. Bu çocuklardan biri Fatma Hanım'a bakan cüce Recep'tir. Bu olaydan sonra Selahattin bey daha fazla zarar görmesinler, Fatma hanımın elinden canları daha çok yanmasın diye köylü kadını ve iki oğlunu bir köye yerleştirir.

Babasının ölümünden sonra vicdan azabı duyan ve bu yaşananları kabul edemeyen Doğan onları bulur ve eve geri gelmeleri yönünde ısrar eder ve en sonunda onları ikna ederek eve getirir. Romanda Fatma Hanım'ı sürekli geçmişiyile yaşayan ve ondan bir türlü kurtulamayan bir şekilde görürüz. Yazar, bizlere geçmişiyile, hatıralarıyla beraber yaşayan huysuz, sinirli mutlu olmayı bir türlü başaramamış ihtiyar bir kadın profili çizmektedir.

Faruk, Fatma Hanım'ın büyük torunudur. Faruk Bey, romanda silik bir karakterdir. Sorunlarını çok büyüttüğünden çok sevdiği eşinden ayrılmış, huzursuz ve kilolarıyla başı dertte bir öğretim üyesidir. Bu sebeplerden dolayı romanın bütününde Faruk'u kütüphanelerde 'Veba' konusunda araştırma yaparak, insanlarla ilişki kurmaktan uzak kendi başına yaşamayı prensip haline getirmiş biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında Faruk'un tek ve en büyük zevki kız kardeşi Nilgün'le yaptığı sohbetlerdir.

Nilgün, Fatma Hanım'ın tek kız torunudur. Nilgün, romanın en çarpıcı noktası olan ve okuyucuları şaşırtan ve hayli ilginç bir şekilde bitmesine neden olan ana karakterdir. Nilgün'ü sabahın erken saatlerinde güne başlayan konağın yakınında bulunan bakkaldan 'Cumhuriyet' gazetesi alırken, plaja gidip yüzerken ya da kitap okurken görürüz. Nilgün, romanda aydın, zamana ayak uydurmuş ,düşünen, kendisine

güvenen ve de akıllı bir genç kız görüntüsü çizer. Nilgün, aynı zamanda romanda şahit olduğumuz iki aşk hikâyesinden birinin de kahramanıdır. Diğer kahramanımız da evde çalışan Cüce Recep'in yeğeni olan Hasan'dır.

Hasan, asi, yoksulluğunun sıkıntısını yaşayan ve biraz da tembel bir lise öğrencisidir. Aynı zamanda siyasi olaylara da ilgili ve faaliyetlerde etkin rol oynamaya başlamıştır. Sağ görüşten arkadaşları vardır ve bunlar aşırı derecede faşisttir. Sağcı arkadaşlarıyla mahalle esnafına milliyetçi arkadaşların gecesine bilet almaz mısın diye söylenerek , tehditle dava adına para toplar. Hasan ile Nilgün dünya görüşü olarak, hayat standardı olarak ve yaşadıkları hayat açısından çok farklı iki karakterdir. Hasan fakir bir genç olduğu için zenginlere karşı büyük bir öfkesi vardır.

Hasan ile Nilgün çocukluk arkadaşıdır. Roman boyunca Hasan, bir gölge gibi Nilgün'ü izler ve sürekli onunla konuşmak için fırsat kollar. Takip ettiği günlerde tarağını düşüren Nilgün'ün tarağını alarak onu saklar ve bu vesileyle onunla konuşabileceğini düşünür. Nilgün Hasan'dan hoşlanmaz ve ondan uzak durmaya çalışır. Milliyetçi geçinen arkadaşları, Hasan'ın, Nilgün'e olan ilgisini öğrenince Hasan'dan o komünist kıza zarar vermesini isterler. Bu yönde ona ciddi bir baskı uygularlar. Hasan ne yapacağını bilemez. Sürekli bir çıkış yolu arar. Aslında Nilgün'e zarar vermek aklının ucundan bile geçmez. Hatta hayatta yapmak istediği son şey Nilgün'e zarar vermek olduğunun bilincindedir. Tüm cesaretini toplayarak konuşmak için Nilgün'ün karşısına çıkar; fakat hiç istemediği bir şey olur ve Nilgün onu tersler. Bu duruma çok sinirlenen Hasan onu sokak ortasında döver. Bu dayak olayı daha sonra Nilgün'ün beyin kanaması geçirerek ölmesiyle sonuçlanacak hazin sonu doğurur. Hasan, ise Nilgün'ün ölümünden habersiz trene binerek Gebze'yi terk eder. Bu hazin son romandaki en dramatik durumdur.

Metin, en küçük torundur. Bulduğu konumdan şikâyetçidir, ünlü olma ve bir an önce zengin olma gibi hayalleri vardır. Çevresindeki bütün arkadaşları zengin aile çocuklarıdır. Bu durum onu daha da zengin olmak için çabalamaya yönlendirmiştir. Romanda geçen bir diğer aşk hikâyesinin de kahramanıdır. Zengin ve şımarık bir kız olan Ceylan'a âşıktır. Metin'in girdiği ortamlar yoluyla , dönemin varlıklı ailelerinin çocuklarının yaşadıklarına tanık oluruz. Bu gençlerin gezmelerini, eğlencelerini, uçarı hallerine şahit olarak döneme ait olaylar, gözlerimizin önünde olmuşçasına romanda

buluruz kendimizi. Metnin aşk hikâyesi de hazin biter, mutlu sona ulaşmaz. Metin Ceylan'a duygularını açar onu ne kadar çok sevdiğini onun için yapabileceklerini , nelerden vazgeçebileceğine ifade eder ancak Ceylan'dan beklediği karşılığı bulamaz. Romanın sonuna doğru Metin yaşadığı hadisenin tesirinden kurtulmak için bir an önce Gebze'den uzaklaşmak ister.

Sessiz Ev romanı gerek konusu gerek çarpıcı sonu itibariyle yazarın ayrı bir yere konulacak romanıdır. Romanda yaşlı bir kadının geçmişini öğrenirken bazı sırları çözmeye çalışırız. Doktor Selahattin Bey gibi dönemine göre oldukça farklı bir karaktere sahip birisiyle tanışırız. Bununla beraber dönemin gençlerinin hayat tarzına da ayna tuttuğunu ve bize o dönemdeki gençlerin yapılarını öğrendiğimizi söyleyebiliriz.

Romana incelediğimizde elde ettiğimiz sonuç devrin gençleri üç gruba ayrılır. Bunlardan ilki zengin kesim, yani toplumun içinde bulunduğu durumdan, zorluklardan, yoksulluktan dönemin şartlarından haberdar olmayan ya da ilgilenmeyen, baba parasıyla gezen, hiçbir şeyi umursamayan eğlenen gençlerdir. Ceylan, Fikret, Metin gibi gençleri bu gruba koyabiliriz.

İkinci grup vatanın, milletin belli bir davaya mensup olarak kurtuluşa erebileceğini düşünen ve bu yönde faaliyet göstermenin en doğru tavır olduğunu savunan gençlerden oluşur. Mustafa, Hasan ve Serdar gibi gençler bu gruba örnek olarak verilebilir.

Üçüncü ve son grup ise okuyarak araştırarak kendini geliştirmeye çalışan, kendini geliştirdikçe daha faydalı işler yapabileceğine inanmış gençlerden oluşur. Bu son gruba ise sadece Nilgün yazılabilir ki, yazar da bu gençliği bir hiç uğruna, siyasi çekişmeler sonucunda, hem de onu seven Hasan tarafından öldürür. Bu açıdan da Nilgün'e çizdiği son ilginçtir.

3.7.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.7.4.1 12 Eylül 1980 Dönemini Ele Alan Kitap: Sessiz Ev

Sessiz ev romanı 12 Eylül 1980 askeri darbesinin öncesini ele alan ve bu dönemde toplumun yapısını gözler önüne seren, kutuplaşmayı ve yozlaşmış toplum yapısını ele alan yazarın ikinci kitabı olmasına rağmen son derece başarılı bir şekilde kaleme alınmış bir kitaptır.

Kitabımız o dönemin gençlerinin özelliklerini, kuşak farklılıkları arasındaki derin uçurumları Pamuğun güçlü kalemiyle okuyanı sıkmadan ele almış ve tarihe not olarak bırakılmıştır.

“ Dünya iki süper devlet tarafından bölüşölmek isteniyor ve Yahudi Marx yalan söylüyor çünkü dünyaya yön veren onun sınıf savaşı dediğı şey değil, milliyetçiliktir, en milliyetçi de Rusya’dır ve emperyalisttir. Dünyanın merkezinin Ortadoğı ve Ortadoğı’nun anahtarının da Türkiye olduğunu anlattı. Sonra süper güçlerin bizi bölmek için, ajanları aracılığıyla nasıl “Sen önce Müslöman mısın, Türk müsün? ” tartışması açtıklarını anlattı. Bu ajanlar her yerdedir , içimize sızmışlardır, dedi, evet ne yazık ki aramızda bile olabilirler, dedi. Sonra Mustafa , eskiden nasıl hep birlik olduğumuzu anlattı ve bu yüzden bize barbar Türk’ün geçtiğı yerde ot bitmez, diyen kalleş , iftiracı , emperyalist Avrupalıya kan kusturabileceğimizi anlattı ve ben soğuk kış gecelerinde Hristiyanları titreten nal seslerimizi duyar gibi oldum. ”³²⁸

Bireylerin belli gruplara bu denli tutunmasındaki en önemli sebeplerden bir tanesi de insanların milli ve manevi duygularını sömürerek kendi düşünce dünyalarını koşulsuz şartsız savunan topluluk oluşturma gayretidir. Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi kişileri en can alıcı noktadan yakalayıp onları kendi ideolojisini sahip olan kişiler olarak devşirmektedir.

Yazar 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesi toplumun ne denli kutuplaştığını , sevdiği halde sırf ideolojik olarak farklı düşüncelere sahip olduğu için ve bu yüzden arkadaşlarının da baskısı ile onu döverek öldürme noktasına gelebilen bir duygunun çıkmazını gözler önüne sermiştir.

“27 Mayıs’ın yıldönümü geliyor, askerler bir darbe daha yapacak diyorlar. İşitmiyorum Doğan’ım seni ben. Bu darbeden sonra Kemalizm’e bir dönüş daha olacakmış. ”³²⁹

Orhan Pamuğun bu romanı ayrıca, dönemin siyasi atmosferine doğrudan veya dolaylı olarak net bir tavır almaması, sadece olaylar üzerinden anlatımını gerçekleştirip kendince çok yorum yapmadan, yorumu okuyucuya bırakması yönüyle de evrensel bir özellik taşımaktadır.

³²⁸Pamuk, *Sessiz Ev*, 148.

³²⁹ Pamuk, *Sessiz Ev*,180.

Romanda gördüğümüz milliyetçi fikri kabul etmiş gençlerin gece düzenliyoruz bilet alın tarzında takındığı tavırlar dönemin akımlarını gözler önüne sererek, gençlerin fikirlerinde aşırılıklarını ve bunun neticesinde kutuplaşan bireylerin faydadan çok zarar verdiğinin sonucuna varmaktayız.

“Manyak faşist, bırak beni!”³³⁰

“Bu gecenin de vakti geçmiş” dedi.

“İki ay önceymiş bu gece. Bak burada Mayıs 1980 diyor.”³³¹

Kitapta ayrıca trenle yolculuk yaptıkları vakit belli bölgelerin komünizm akımını benimseyen gençlerin yeri olduğunu, oralarda gezinirken çok dikkatli olmaları gerektiğini, belli bölgelerin ise milliyetçilik akımına sahip bireylerin yeri olduğunu ve buralarda rahat davranabileceklerini beyan ederek, toplumsal ayrışmayı net bir şekilde tasvir edilmiştir.

“Tren Tuzla’ya gelince heyecanlandım, ama korkmadım. Komünistler her an içeri girebilirler. Serdar’la Mustafa da susmuşlar, sinirli sinirli bakıyorlar. Bir şey olmadı. Tren hareket edince komünistlerin duvarlara yazdıklarını okudum: Tuzla faşistlere mezar olacak! O faşist dedikleri bizmişiz. Biraz küfür ettim. Sonra tren bizim istasyona geldi, indik. Bir şey konuşmadan yürüdük durağa geldik.”³³²

“Cennet Hisar’dan gelen ülkücü arkadaşlar sizler misiniz?”

‘Evet,’ dedim.

‘Yukarı mahalle bizim’ dedi Serdar.

‘Biliyorum,’ dedi o. ‘Ben deniz kıyısını soruyorum. Tuzla komünistlerin.’

‘Yok’ dedim birden ben. ‘Cennethisar’da deniz kıyısında bir şey yok. Orada zengin sosyetikler var.’³³³

‘Faruk Bey, Nilgün’e ‘Bugün kaç solcu kaç sağcıyı, kaç sağcı kaç solcuyu öldürmüş?’

‘On yedi,’ dedi Nilgün.’³³⁴

³³⁰ Pamuk, *Sessiz Ev*, 222.

³³¹ Pamuk, *Sessiz Ev*, 28.

³³² Pamuk, *Sessiz Ev*, 33.

³³³ Pamuk, *Sessiz Ev*, 31.

“Yeni mahalle komünistlere mezar olacakmış ve esir Türkleri kurtaracaklarmış, peki , peki aferin hiç olmazsa komünist değiller ve hızla uzaklaştık. ”³³⁵

Pamuk bu satırlarla toplumun resmini çizmiş, ayrışmanın sonuçlarını ele almış ve adeta 12 Eylül 1980 darbesine giden yolun nasıl şekillendirildiğinin ispatını yapmıştır.

Orhan Pamuk’un *Sessiz Ev* romanı, sessizlik, suskunluk ve içinde yaşayan bireylerin arasındaki iletişimsizlik üzerine odaklanan, simgesel boyutu ile de ülkemizin bazı dış odakların çıkarları doğrultusunda ideolojilere hapsedilen insanının betimlemesini yapmaktadır.

Sessiz Ev, anlatıya dönüştürdüğü kurgusallığı, insanların içsel devinimini anlattığı psikolojik ayna işlevi, toplumun değişik katmanları arasında kurduğu ortak bir geçmişten oluşan, fakat zamanla ayrışan ilişkileri ve dönemin sosyolojik olayları sezdirmesi ile ön plana çıkan bir romandır. Beş farklı anlatıcının “ben” anlatıcı ile kavradıkları olaylar, değişimler ve dönüşümler kurgunun okuyucunun zihninde insanlar arasındaki ilişki ağını oluşturmasına zemin hazırlar.

Bu özellikleri ile soğuk savaş döneminin sonlarına yaklaşan dünyada, 12 Eylül askeri darbesinin hemen öncesindeki bir zaman diliminde toplumun dinamiklerini, yaşam tarzlarını, hislerini, şiddetin yoğurduğu ve biçimlendirdiği ideolojik çatışmaların sonucu insanların farklı kutuplara ayrışmalarını ve bunların insan bilincine, toplumsal belleğe nasıl yansıdığını anlatan bir tür belgesel bir roman olarak da düşünülebilir.

Romanda anlatılan insanlar neredeyse tümüyle dış dünyadan kopuk, kendi dünyalarında varlıklarını sürdüren yabancılaşmış bireylerdir. Simgelerle zenginleştirilen anlatım, bu yabancılaşmanın kavramsal düzeyde daha da iyi anlaşılmasına aracılık etmektedir. *Sessiz Ev* bütün bu içeriği ve üslubu ile Türk edebiyatında ayrı bir önemi hak etmektedir. ”³³⁶

Yrd. Doç. Dr. Vedi Aşkaroğlu’nun satırlarından da anlaşılacağı gibi yabancılaşan bireylerin toplum içinde tutunmak için türlü yollar deneyerek çözüm üretmeye çalışsalar dahi başarılı olamayacaklarını anlatmaktadır. Ortak yaşam alanlarının ayrışma sebebi olması, birlikte hareket etme zorunluluğu olan yerlerde dahi

³³⁴Pamuk, *Sessiz Ev*,50.

³³⁵Pamuk, *Sessiz Ev*,167.

³³⁶ Yrd. Doç. Dr. Vedi Aşkaroğlu ,*Sessiz Ev: Toplumsal Ve Bireysel Yabancılaşma Salgını Ve Yitirilen Gelecek Kurgusu*.

öfkelerin kontrol edilmesi ve de farklı fikirlerin ayrılık sebebi değil zenginlik olarak görülüp o yönde hareket edilmesi gerektiğini aktarmaktadır.

“Hasan, kendini sürekli ispatlama ihtiyacı hisseden bir karakter olarak karşımıza çıkıyor. Daha liseye giden Hasan, tıpkı Selahattin Bey gibi büyük işler başaracağı günlerin hayaliyle yaşar. “..O gün, ben bir telefonda öbürüne koşar emirler yağdırırken, uzatılan en son telefonu alırım, alo, orası Tunceli mi, derim, o zafer günü, alo, nasıl orası, tamam başbuğum, der telefonda ses, burasını temizledik, teşekkür eder..” Hasan’ın bir başbuğ olma hayali kitapta geçen hayallerinden biridir. Böylece siyasi kimliği ile güç kazanmış olacaktır. Kendini bir birey gibi hissettiği tek yer ülkü ocağıdır. Ayrıca, zengin olup Nilgün’ün onun karşısına getirileceği ve kurtulmak için ona yalvaracağı günlerin hayaliyle yaşar. Hasan, etrafındaki ülkücülerden pek hoşlanmasa da, hareketin içinde kalmanın büyük bir adam olma hayali için önemli olduğunu düşünerek, onlara katlanır. Bakıldığı zaman, Nilgün’e olan aşkı, acizce davranışları, oturmamış bir kişiliğin ve karakterin tezahürüdür.”³³⁷

İdeolojilerin bir sebep değil bir sonuç olduğu ortadadır. Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi bireylerin bir gruba üye olmayanların bertaraf olacağı mantığı ile hareket etmesi sonucunda toplumsal ayrışma gerçekleşmiştir. Hasan üzerinden toplumun genelinde bulunan bu gruplara katılan bireylerin aslında düşüncelerinin temelinde aidiyet hissetmesi ve onların özel olduklarını düşünmelerinin nedenidir. Yalnızlığa itilen, imkansızlığın ve maddi olanaksızlığın bir ürünü olan Hasan aslında özünde iyi birisi olmasına rağmen, şartlar onu sevdiği kişiyi döverek öldürmesine kadar gelebilen bir çıkmazın içerisine sürüklemiştir. Duygularına hakim olamadan hareket etmiş ve başkalarının hakkındaki düşüncelerine çok önem vermiştir. Toplumu kutuplaştırmanın insanları nelere getirebileceğinin bir yansımasına şahit olmaktadır.

Orhan Pamuk’un Sessiz Ev romanı, 1980 Türkiye’sinin bir kesitini sunar. Bu dönem Cumhuriyet tarihi açısından, siyasi, sosyal ve ideolojik değişimlerin yaşanması bakımından çok önemli bir yer tutar. Bu döneme gelene kadar, Türkiye modernleşme-muhafazakârlık ekseninde gelişen Batılılaşma sorunsalı ile yoğrulmuş, insanlar modernleşmenin yorumunu gelişen dünya şartları karşısında farklı biçimde algılamış ve

³³⁷ <https://metegenez.wordpress.com/2016.07.24/orhan-pamuk-sessiz-ev-incelemesi/>.

bu farklılık toplumun bir taraf tutmasına neden olmuştur. Bunun uzantısında Cumhuriyetçi-Osmanlıcı, sağ-sol, ilerici gerici, İslamcı-Atatürkçü gibi birbirlerinin tersi bir ideolojik kutuplaşma göstergesi olan akımlar ortaya çıkmıştır;

“Yazar, eski-yeni, Doğu-Batı, milliyetçi-devrimci gibi karşıt unsurları karşı karşıya getirerek ve bunu roman kahramanlarının bakış açısıyla sunarak bu toplumsal sorunları kurmacanın içerisinde gerçek bir zemine oturtmaya çalışmıştır”

Bu bölünmelerin yanı sıra Alevi-Sünni çatışmaları gibi mezhepsel ayrışmalar da sürece damgasını vurmuştur. Bu döneme kadar alevlenmiş olmasa da daha sonra ortaya çıkacak ve ülke iç barışını çok daha geniş çapta tehdit edecek olan Kürt ayrılıkçı/bölücü hareketin temelleri atılmıştır. Düşünsel altyapı olarak, farklı ideolojiler gibi görünseler de, ideolojik, mezhepsel ya da etnik farklılaşmaların sosyolojik yapısı neredeyse aynıdır. Benzer sosyal ve ekonomik koşullara sahip olmalarına ve aynı yaşamsal kaygılar duymalarına rağmen, düşünceler bağlamında, yani olgulardan ziyade soyut güdülerin dayatması (kimine göre soğuk savaş döneminin dış odaklı ayartmaları ve manipülasyonları ya da iç bazı grupların çıkarları doğrultusunda ve bunların sonucunda) galip gelmiş, on binlerce hatta yüz binlerce insanımız ya öldürülmüş, sürülmüş, eğitimden yoksun bırakılmış ya da ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır.

Bu dönem, özellikle ülke içi üretimi felce uğrattığı ve ülkenin geleceği olan genç zihinlerin bu çatışmalar yüzünden kaybedildiği konusunda neredeyse herkes hemfikirdir.

Bu dönemin dikkat çekilmesi gereken bir etkisi, bu olayları neredeyse her gün doğrudan ya da dolaylı olarak yaşayan insanların toplumsal belleğinde yarattığı depremlerdir. Sessiz Ev, toplumun düşünce biçimini, yaşayış ve duyuş tarzını betimleyen bir roman olarak ortaya çıkar. Gittikçe kalabalıklaşan, hızla değişen kavramları, yaşam tarzları ile zaten sarsılan bireyler aynı anda artan işsizlik, yoksulluk ve toplumsal şiddetin kapılarını çalmasını zihinsel olarak çoğunlukla travmatik bir misafirperverlikle karşılamak zorunda kalmışlardır.

Sessiz Ev, bütün bu toplumsal olgu ve gelişmelerin farklı kuşaklardan ve sosyal kesimlerden anlatıcıların ‘ben’ anlatıcı bakış açısı ile nasıl algılandığını ve insanların bunlara karşı nasıl tavır geliştirdiğini ya da bunlardan nasıl etkilendiğini derinlemesine işleyen, çoklu anlam katmanı sunan bir romandır. Roman gerçek hayatın, yaşanmış

benzer olayların kurgusallaştırılması ile ortaya çıkar ve 12 Eylül darbesinin hemen öncesinde kurgulanarak, gerçekçi bir toplumsal resim çizer.

Sessiz Ev, iletişimsizliğin getirdiği toplu anlamsızlık içinde bir anlam arayışının romanıdır. İnsanlar bir aradadır, ama iletişimin yoksunluğunun gölgesi altında diğerleri ile kopuk bir özneler toplamıdır. Ortada birçok 'ben' vardır ancak bu 'ben'lerin toplamı 'biz'i oluşturmaz. 'Yığın' kavramı birbirinden bağımsız ve ilintisiz birçok unsurun bir arada bulunma durumu olarak değerlendirilebilir.

Hümanist ve barışçı ilkeler yıpratılmış ve yozlaştırılmıştır. İnsan artık toplumun huzuru ve geleceği için bir amaç değil sadece bir araç haline gelmiş / getirilmiştir. Birçok düşünce, felsefe ve ideolojik görüş havada uçmaktadır. Fakat bu ideolojilerden insan olgusu ortadan kaldırılmış ve insana özgü, insanı daha ileri bir yaşam seviyesine çekmesi beklenen bütün bu akımlar insanı yutan bir pragmatizme, nesnenin Tanrılaştırıldığı materyalizme, cennet ve cehennem kavramlarının sadece birer yargı zorbalığı gibi kullanıldığı alt tarafı dünyevi çıkarlarla doldurulmuş bir din algısına dönülmüştür.

Aşırı bir ideolojik güdülenmenin temellerinin atıldığı 70ler ve 80ler gençliği, şiddetin olağanlaştırıldığı, meşrulaştırıldığı bir dönemin eseridir. Farklılaştırıl bu gruplar arasında köprü kurmanın yolu sevgiden geçmektedir.

Hasan, bir insan olarak başka bir insana, Nilgün'e âşık olur, sürekli onu düşünür ve iç dünyasında sadece kurgusal bir ilişki kurmayı başarır. Bu ilişkide her ikisi sadece birer bireydir ve anlaşmamaları, konuşamamaları, geçinememeleri için hiçbir neden yoktur. İkisi de ideolojik kimliklerinden arınmış, insani boyutta evrensel kadın-erkek ilişkisinin tipik bir mikro evrenidir. Bu mikro evren kutuplaşmanın karşısındaki çözüm evrenidir. Bu evrenin imlediği boyut ancak sanat ve sanatsal yaratımın ılıtıcı etkisi ile kurulabilecek bir dünya ve varlık evrenidir. Anlaşmazlığın, kavganın, yabancılaşmanın, ötekileşmenin, uzaklaşma ve kopmanın karşıt değer yaratımı sanattır, çünkü kurgusal olan, düşsel olanın yansımadır ve düşsel olansa insanın özünden sıyrılmış ve donukluğu sıcaklığı ile eriten ortak evrensel kökenlerin rüzgârıdır. Oysa koşullanmanın, ideolojik körleşmenin, öteki olma ve öteki olarak görmenin boyutları karşılıklı o kadar derine kök salmıştır ki Nilgün, Hasan'ın konuşma isteğini ve saflıkla kendisini sevdiğini söyleyen yalın, doğal güdülerinin sesini duymazlıktan gelir. İletişim kanalı tıkanan

Hasan ise, hem sosyolojik durumunun, yokluk içindeki hayatının, yoksulluğunun, akademik başarısızlığının, ailesi ve toplumun diğer kesimleri ile iletişim kopukluğunun bu son çırpınış içinde de sürdüğünü deneyimler. Zaten çökmüş, içine kapanan, bir topluluğa ve ideolojik oluşuma aidiyet çabası içinde psikolojik savaşım veren bir zihin olarak, Ben'i ve Sosyal Üst Ben'i zedelenen Hasan, iletişim kurmanın bir yolu olarak şiddete başvurur.³³⁸

“Sessiz ev romanının ana fikri doğu ile batı arasındaki uçurumun bir anda bulunan bir buluşla değil ancak ve ancak insanların kafalarındaki değişimle kapatılabileceğidir.”³³⁹

Sessiz ev romanı bir devrin tüm etmenleri ile ele alınan edebiyatımıza değer katan bir eser olmuştur. Yazar, Bir gazete okumakla komünist, birine aşık olmakla yolundan dönen, dönük birisi olunan , bir dönemi gözler önüne sermektedir.

Yazıldığı zamandan bugüne kıyasladığımız vakit eserin ne denli güncel olduğunun farkına varıyoruz. Hiç durmadan, duraksamadan süregelen ayrıştırma çabaları ülkemizde derin yaralar açmaya devam etmektedir. Toplumun değer yargılarını bilen ve bunları sürekli istismar etmeyi bir marifet zanneden gruplar faaliyetlerine devam etmekte.

Ortak paydalarımızdan sürekli bizleri uzaklaştırma çabaları ve farklılıklarımızı bir ayrıştırma, ayrılma nedeni görenler halen iyileşmemiş yaralarımıza tuz etkisi oluşturmaktadır. Sağcı-Solcu , Alevi-Sünni , Türk-Kürt , Laz-Çerkez , Dindar-Laik kavramları üzerinden sürekli propagandalarını yürütenler zaman zaman etkili olsalar da istedikleri sonuçları tam elde edememektedirler. Aynı ülkede dünyaya gelen , aynı bayrağın altında yaşayan , aynı olaylara sevinip , aynı olaylara üzülen bizleri kutuplaştırmak adına hiç olmayacak işlere girişilmektedir. Farklılar zenginliğimizdir. Körü körüne bağlı olunan ideolojiler bizleri sonu olmayan çıkmazlara sürüklemektedir. Aynı anne babadan olan abi kardeş sırf ideolojik görüşlerinden dolayı birbiri ile konuşmayı hatta öldürme noktasına dahi gelebilmektedir. Bunun önüne geçebilmek adına toplumumuzun vitrininde bulunan siyasetçiler , bürokratlar , akademisyenler ortak paydalarımızdan bahsederek müreffeh bir toplum olabilmemiz adına yoğun çaba sarf

³³⁸ Aşkaroğlu, *Sessiz Ev: Toplumsal Ve Bireysel Yabancılaşma Salgını Ve Yitirilen Gelecek Kurgusu*

³³⁹ https://www.academia.edu/19767538/Sessiz_ev.

etmeleri gerekmektedir. Kin, öfke ve zorbalıkla hiçbir şey elde edilememiş ancak huzursuz toplumlar inşa edilmiştir. Yazar eserinde bu konulara özellikle dikkat çekmektedir.

Eserden çıkarabileceğimiz sonuç:

Farklı bir ideolojik görüşe sahip olduğu için sevdiği kişiyi döverek öldürme noktasına daha fazla bu toplumun gelmemesi için her şeyden önce insan olduğumuz gerçeğini unutmamalıyız. Evrensel değerler etrafında toplanarak ve saygı çerçevesinde hareket eden bireyler olmak için çabalamalıyız. En önemlisi ise toplumun eğitim seviyesini yükselterek ülkemizi muasır medeniyetler seviyesine çıkartmalıyız.

İhtilallerle, zorbalıkla, baskıcı rejimlerle yönetilmek istemiyorsak bugünden itibaren eğitim müessesemize ciddi bir önem vermek zorundayız.

3.8 İKNA ODASI TAHLİLİ³⁴⁰

Ramazanoğlu'na ait olan eser 2014 yılında Kapı yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Kitabımız 133 sayfadan oluşmaktadır. 28 Şubat dönemini ele alan eserlerden biridir.

3.8.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.8.1.1 Eserin Konusu

Kitap, 28 Şubat sürecinin en çok etkilenenleri olan kadınların, bu süreçte yaşadıkları zorlukları anlatmaktadır.

Romanın konusu; 28 Şubat sürecinin en büyük haksızlıklarının yaşandığı ikna odasında ki üç genç kızın gelecek kaygısıyla baskı altında bir seçim yapmaya zorlanmasını ele almaktadır.

Eserde genç kızlar üzerinden adeta ülkenin siyasi portresi çizilmektedir.

3.8.1.2 Zaman

Kitapta genel anlamda geçen olaylar 28 Şubat süreci ve sonrasını kapsamaktadır.

Yazar roman da ara ara gün ay yıl belirten cümlelere yer vererek zamanın akışını ifade etmektedir. Şimdi, romanda geçen zaman akışını ifade eden birkaç cümleyi inceleyelim.

“neyse ikinci vaktiydi. Ortalığa tatlı bir pembelik yayılmıştı. Bir kaç yıldan beri her karne günü, mümkün olduğunca her cumartesi buraya gelip arkadaşlarıyla buluştu.”³⁴¹

Yazar Yukarıda ki cümlede kahramanın lise sonda olduğunu anladığımız zaman dilimine yer vermiştir. Ana kahramanımız olan Nermin'in henüz haksızlığa uğramadığı, başarılarla dolu lise yılları anlatılmaktadır.

“...altı ay sonra

İkinci yarıyıl başlamıştı. Yedi yaşından beri ilk kez dersleri sınavları olmadan geçiyordu Nermin'in hayatı.”³⁴²

³⁴⁰ Yıldız Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 1. bs. (İstanbul: Kapı Yayınları,2014).

³⁴¹ Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 11.

³⁴² Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 45.

“pazartesiydi, dedi belleğine, bir kez daha kayıt altına alınmasını ister gibi.”

Yazar, bu cümleler de kitap da Nermin’in başörtüsünden dolayı üniversiteye alınmadığı gün olarak aktarıldığı zamanı ifade etmektedir. Yani 28 Şubat sürecinin sancılı geçen ilk günü...

Eserde olaylar nesnel zamana paralel olarak genişlemeye devam ederken iç konuşmalarla geriye dönüş ve ileriye sarış tekniğini kullanmaktadır.

“henüz bir yıl olmuştu bu rüyaya adım atalı. Böyle bir hale uğrayalı.”³⁴³

Bu cümlede yapılan haksızlık üzerinden geçen zamanı vererek günlerin çok zor geçtiği mesajı verilmektedir.

3.8.1.3 Mekân

Kitap da olaylar birden farklı yerlerde geçmektedir. Bu bölümde romanda anlatılan mekânların belirleyici etkisini görmekteyiz. İkna odaları, Nermin’in evi, Nuray’ın iş yeri ve sokakların umursamaz insanlarla dolu olması eserdeki mekân tasvirlerine bir işlevsellik katmaktadır.

“Nermin bulvarın göbeğinde yürüdü. İki yandan arabalar akıp gitti. Egzoz kokuları hiç incitmedi. Artık hiçbir şey incitemiyor. Kamyonlardan çıkan gazları derin derin çekti içine. Durağa geldiğinde işten dönen yorgun insanlar onları evlerine götürecek otobüsler için çoktan yerini almıştı. Nermin yine erken davranmamıştı.

Gezmeden gelen kadınlar neden çalışan insanların çıkış zamanına getirirler dönüşlerini, ayakaltında dolaşıp yer işgal ederler caddelerde. Bakışlardan okunan buydu.”³⁴⁴

Bu satırlarda da görüldüğü gibi Nermin devamlı bir dışlanmışlık psikoloji içindedir. Yazar kalabalık cadde tasvirileri üzerinden kalabalıklarda kaybolan Nermin’in ruhunu açığa çıkarmak istemektedir.

Nermin işten dönen yorgun kadınları gördükçe bir dışlanmışlıkla kendisine yapılan haksızlığa bir kez daha derinden hissediyordur. Âmâ ‘artık hiçbir şey incitemiyordu ’diyen yazar kırılmışlıkların ne kadar çok biriktiğini ön plana çıkarmaktadır.

³⁴³Ramazanoğlu, *İkna Odası*,24.

³⁴⁴Ramazanoğlu, *İkna Odası*,101

Eserde, mekânlar somut olup genellikle kapalı mekânda geçmektedir. Kapalı mekân tercihi yapan yazar, eserinde kahramanların kişilikleriyle ve ruhsal durumlarıyla doğrudan bağlantı kurmaktadır. Örneğin romanda ki Nermin karakteri yalnızlığı kapalı mekânlara kapanmayı, inzivaya çekilmeyi sevmektedir.

Yazarımız daha ilk sayfadan detaylı mekân tasviri yaparak girişini yapmaktadır:

“Nermin Tunalı Hilmi caddesinden aşağıya yel gibi iniyordu. Yürüdüğü yolun yokuş mu yoksa iniş mi olduğunun ayırdına varamayacağımız kadar rahat adımları vardı.”

Roman girişi olan bu cümlede daha ilk sayfada İstanbul’da olduğunu anladığımız Nermin’in ailesinin evinin bulunduğu caddenin tasviri yapılmaktadır.

Yazar, mekân tasvirlerine oldukça önem vermiştir. Detaylı anlatılan mekânlar, olay ve kişileri belirgin kılmak için adeta yardımcı bir unsur olmuştur. Aşağıda kahramanın ikna odasında olduğunu anladığımız bir alıntıya yer vereceğiz.

“sadece bir oda da on beş dakika kadar, kim bilir yoksa bana hitaben bir şeyler söyleyen müstakbel öğretmenlerimi dinlemek ve beyaza boyanmış duvarlara bakarak, nerede ve neden burada olduğumu uzun süre idrak edemeyeceğim bir akıl tutulmasına uğramak için çabalarımışım.”³⁴⁵

İkna odasında olan kahramanımız mekân tasviri üzerinden yıllarca boa çıkan çabaları gözler önüne serilmiştir.

Duvarların beyazlığını özellikle öne çıkaran yazar, âdeta genç kızların geleceğinin karartıldığı bu odaları ironik bir beyazla anlatmayı seçmiştir.

Kitapta mekan tasviri olarak nitelendirebileceğimiz bir diğer yer ise kahramanlarımızın dertleştikleri bir tepedir. Yazarın burayı okurun karşısına sanki kaçış, adeta bir sığınma tepesi olarak çıkarması dikkat çekicidir.

“büyük bir mucize gerçekleşmiş, duaları kabul olmuştu. Lise birden beri hiç ayrılmayan Nermin, Seher ve Nuray üçü de İstanbul’a yerleşmiş, bu tepeyi de bazen ikili bazen üçlü buluşma yeri yapmışlardı.”³⁴⁶

³⁴⁵Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 31.

³⁴⁶Ramazanoğlu, *İkna Odası*,55.

Yazarın kitap da oluşturduğu kapalı mekânlar işlevsel bir boyuttadır. Yani yazar, kitaptaki mekânları belirli bir amaca uygun olarak seçmiştir. Şimdi Nermin'in evini kapalı mekan olarak seçen yazarın bu mekanı nasıl işlevselleştirdiğine bakalım.

“okulu bıraktıktan sonra ne olduğunu anlayamadan giriştiğim odalarda varoluş mücadelemi. Evin içinde saatlerce dolambaçlı yollarda yürüyorum. Ellerim en çok da onlar sahnede.

Aslında eve ruh verdiğimi hissettiğimde severek yapıyorum her şeyi ama bazen biri beni dinlesin istiyorum. Göz göz odalar.”³⁴⁷

Okula alınmayan kahramanımızın odalar üzerinden yaşadığı karmaşayı görmektedir. Onu sıkıran boğan odalar bazen de rahatlatıcı bir iksir haline gelmekteydi. Çünkü Nermin'in başka kaçış yeri yoktu. Tüm bu yoğun hayatın rutin anneliğin sonunda kendisiyle baş başa kaldığı tek yer yine eviydi. Bazen bunaltıcı olsa da annelik, toplumun ona biçtiği rol sadece ev kadını olsa bile eve bir ruh kattığı düşüncesi kahramanımızı rahatlatan tek şeydir.

3.8.1.4 Kişiler Kadrosu

Roman kurgusunun önemli bir parçasını da kişiler kadrosu oluşturmaktadır. buna göre Yazar eserinde kalabalık bir kişi kadrosu kullanmamıştır. Bunun yerine üç ana şahıs üzerinden olayları aktarmayı tercih etmiştir. Çok fazla karakter kullanmayan yazar olayları karşılıklı sevk etmeden sade bir şekilde aktarmayı tercih etmiştir. Böylelikle olayların akılda daha kalıcı olmasını amaç edinmiştir. “karakter tahlilinde yoğunlaşan romanlar ise daha az sayıda kişiye yer verir.”³⁴⁸

Nermin

Romanın ana karakterlerinden biri olan Nermin kitapta ki 28 Şubat sürecinin en mağduru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar onu daha çok karakteri ve duygu durumuyla ortaya koymuştur. Bu nedenle Nermin'i sürekli konuşturmaya çalışmıştır. Yaşadığı karmaşayı ruhunun derinliklerini daima gözler önünde tutmuştur.

“...evhamlar içindeydi Nermin kırgınlık biriktiriyordu durmadan. Mesela ‘sen yat canım uykusuz kalma. Ben biraz okuyacağım.’ Ben okuyamam sanki. Zaten okumadım.

³⁴⁷Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 60,61.

³⁴⁸Çetin, *RÇY*, 147.

Okursam okurdum aslında, doktor olurum. Sen yat hayatım. Sen yatmak zorundasın hayatım. Hatta hadi ama artık. Sabah çalar saat gibi beni ve çocukları birer saat arayla kaldırır mısın? Kaldır değil. Ne incelik. Bize teker teker kahvaltı ettirmen bizi mutlu ediyor. Asli vazifeni yapmak seni de bahtiyar kılıyordur eminim. Dolaşma ortalıkta. Sabah zinde ve güler yüzlü olmalısın.”³⁴⁹

Burada Nermin’in iç konuşmasını görmekteyiz.

Yazar, Nermin’e başarılı bir öğrenci profili çizmiştir. Üstelik tıp fakültesini ikincilikle kazanacak denli başarılı bir öğrencidir. Buna rağmen toplumun ona dayattığı hayatı yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Nermin kendi içinde fırtınalar yaşar. Olaylara boyun eğmediği için memnundur fakat yaşadığı haksızlığa daima isyan içindedir.

“Artık kimse iyice görmezdi beni. Yok sayılmıştım. Kapıya dönüp birkaç kez bakmış, sonra yürümüşüm. Bu normal bir durum değildi. Normali kim söyleyecek, bunu söyleyecek kişinin bunu söyleyebilecek kişi olduğunu nereden bileceğiz. Algılanmış ve azalmıştım, tanımlanmış susturulmuşum. Peki, içimde ki adalet duygusu nereden geliyor? İtildim mi yoksa seçildim mi?”³⁵⁰

Seher

Romanın ana karakterlerinden bir diğeridir. Seher de 28 Şubat sürecinde ikna odasına alınmıştır. Fakat onun tepkisi Nermin kadar kesin ve net değildir. Seher üniversiteyi bırakmak yerine her iki tarafı da bir nebze olsa da memnun eden peruk takma yolunu seçmiştir.

“Yeni kayıttan sonra okula kadar başörtüsüyle gelmiş. Cümle kapısında insanları durdurmak için maaş alan bir görevli tarafından ince kırmızı hatta durdurulmuş. İnsan bilimci olmak kolay değildi burada. Bunun için bazı kızların saç olmayan ama saç gibi duran bu naylon nesneyi başına geçirmesi gerekiyordu.”³⁵¹

Seher peruk takmıştır takmasına fakat yine de bu davranışın doğruluğuna dair içinde bir yerlerde hep bir itiraz bir fırtına vardır. Gerçekten doğru bir karar verdiğine, vicdanını bir türlü inandıramamaktadır .

³⁴⁹Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 59.

³⁵⁰Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 39.

³⁵¹Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 66.

“İçi bunalıyordu seherin. Aslında artık ne istediğini biliyordu. Peruk takarak geçen yıllar içinde bir eziklik yaratmamış, gücünden bir şey alıp götürmemiş, büyük bir tecrübe olarak içinde sayısız odacığın açılmasına neden olmuştu.”³⁵²

Seher kitapta, kocasının mutluluğunu her şeyin üzerinde tutan bir kadın tipidir. Fakat yazar, kocasının tüm isteklerini yapmaya çalışan bu kadın tipinde okuyucuya kadınlar ne yaparsa yapsın erkeklerin memnun olmadığı mesajını iletmektedir.

“Ömer’in sesindeki gizli şenlik yapmacık bir endişe ama daha çok gıptayla karışık takdire benzer bir vücut dili omuzlarını geriye doğru atarak

‘Hilmi sekreteriyle her akşam yemeğe çıkıyormuş, herkesin dilinde.’ Dedi.

‘Nerden çıktı bu şimdi?’

‘sen Seher’e söyleme. Gerçi evleneceğim bu kızla, diyormuş sağda solda. Karım hayatını idame ettiremez, çalışmıyor çünkü, zaten onu asla bırakacak değilim, seviyorum çünkü de diyormuş..’

“Akşam eli işe varmamıştı Nermin’in. İnanmamıştı da habere. Kalbini araladı, Seher’e baktı:

Hep kocaya göre yol alan Seher’in ağaçları kuru meyveye durmaz artık duyarsa. Bahçesi tarumar olur. Hilmi hamur işini sever. Gül reçeli ister her baharda. Eli hamurdan çıkmayan, bu gülsüz şehirde, kokulu gül diye ona buna minnet eden Seher.

‘ Bak saçlarıma gölge yaptırdım Hilmi için ’”³⁵³

Yazar kitabın sonlarında Seher’i anlatırken yaşadıklarının Seher’i eskisi kadar şen ve konuşkan olmadığını belirtmiştir.

Nuray

Yazar üç ana karakterden sonuncusu olan Nuray da ikna odasına alınmış fakat o diğer iki arkadaşı gibi olayı sorgulayıp karşı çıkma yoluna gitmemiştir. Üniversiteye başlamak için başını açmıştır. Daha sonra bu örtüyü çıkarma sadece okulla sınırlı kalmamış ve örtüyü tamamen hayatından çıkarmıştır.

³⁵²Ramazanoğlu, *İkna Odası*,91,92.

³⁵³Ramazanoğlu, *İkna Odası*,124.

“Şimdi gelir Nuray. Dünyanın bütün bataklıklarını kurutabilecek kadar geniş yürekli olan Nuray dar bir etek ve dar bir ceketin içine sıkışmış olarak gelir. Ondaki her şey bir burukluk yaratır insanda. Rujuyla aynı renkte olan ve her gün asetonla silinip yeniden sürülmesi gereken ojeler kaile alınmak içindir. Saçlar her gün çekiştirilerek fönlenecek illa ki. Tutam tutam dökülecek. Bakımlı kadın olmak zorunda.”³⁵⁴

Nuray diğer iki karakterden farklıdır. Çalışan bir iş kadınıdır. Bakımlı ve güzel giyinen çevresine uyum sağlayan hayatı yoğunluklarla dolu olan bir bayandır.

Nuray örtüyü çıkardığı için arkadaşlarının onu yargılayacağını düşündüğü için seher ve Nermin’le üniversite yılları boyunca bir daha görüşmemiştir. Fakat bir yardım derneği toplantısında arkadaşı seherle karşılaşmıştır. Arkadaşlarının o konuya hiç girmediklerini ve hiç soru sormadıklarını görünce yeniden görüşmeye başlamışlardır.

“Seherle ve Nuray’la farklı bir şehirde kaderleri birbirine değerek yeniden buluşmuşlardı. Tevafuk denilebilecek bir gelişmeydi bu. Nuray hemen her yardım kuruluşunda adı geçen biri olup çıkmıştı.

Başörtüsünü dışarıda da örtmüyordu artık. Bunu telafi etmek ister gibi aşırı fedakarlıklara girişiyordu”³⁵⁵

Örtüyü çıkarmak onda kapanmaz bir yaraya neden olmuştur. O da bu yarayı sarmak için adeta kendini yardım derneklerine adamıştır.

Ömer

Ömer Nermin’in eşidir Nermin’i kırmamaya dikkat eden naif bir karakterdir.

Ömer Üniversitede araştırma görevlisi olan nazik ve kibar insandır.

“...yine de evlendiği için memnundu hayatından. Nermin’in hiçbir dersliğinin kapısından girmeye tahammül edilemeyen üniversitede genç bir asistandı Ömer. Ömer kariyer dünyasının ayınlerine tek başına katılıyor, bir zarar görmemek için karısını yanında taşıyıyordu.”³⁵⁶

Nermin yüzünden her mekândan dışlanan bu çift içlerine kapanmışlardır.

³⁵⁴Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 94.

³⁵⁵Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 82.

³⁵⁶RAMAZANOĞLU, *İkna Odası*, S. 79

Fakat Ömer çalışan bayanların arasında yer aldıkça, içten içe eşinin de çalışabilen bir kadın olmasını istemektedir. Fakat bu arzusunu hiçbir şekilde dile getirmemektedir.

3.8.2 Anlatıcı

Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı

İkna odası romanında anlatıcının ‘Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı’³⁵⁷ olduğunu görmekteyiz.

Anlatıcı romanın bütününe, kişilerin ruh dünyalarına, zamanın öncesi, şimdisi ve sonrasına nüfuz eden bir bilinçtir.

“Şöyle düşünürdü genç bir çocukken. Kim bilir, aşk nerede kalacak ben nerede. Üniversiteye giremezsem çabuk evlenirim. Kocamla içine kapanıp katlanmış bir ikili oluruz. Böylece yavaş yavaş eşyalarla bütünleşiriz.”³⁵⁸

Anlatıcı, eserde dışardan bir gözlemci olarak olup biteni izliyor, konuşmaları takip ediyor, ne gibi hareketler yaptıklarını görüyor aynı zamanda iç dünyalarında neler olup bittiğini zihinlerinden neler geçirdiklerini en ince ayrıntısına kadar bilmektedir.

“Yastığı yıkayan gözlerini sildi. Dünyaya gelişinde bir dahili yoktu ama bir kez gelmişse, dimdik durup dünyanın gözlerinin içine bakması gerekirdi.”³⁵⁹

Bu örnekte yazar Nermin’in içinden geçenleri bilmekte ve adeta olayları dışardan izliyormuşçasına okuyucusuna aktarmaktadır.

Gösterme Yöntemi

Kitabımızda yazar aktarma yöntemlerinden “Gösterme Yöntemini” tercih etmiştir. Burada yazar olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve olabildiğince ortalarda görünmeyip arka planda kalmaya çalışmıştır.

Okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Burada yazar gözlemci anlatıcı konumundadır.

“Seher çıldırmıştı bu saçmalıklardan . Yarım saat bunu konuştular. Yemek öncesi sıcak sitlerin nereye gittiğini anlayamamışlardı. Uzun zamandan sonra nihayet

³⁵⁷ Çetin, RÇY, 109.

³⁵⁸ Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 78.

³⁵⁹ Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 17.

birbirlerini görebilmenin memnuniyetinden diyet meselesini dikkate alacak durumda değillerdi işin doğrusu. Nuray'ın makyajı solmuş, yüzü sigara dumanının arkasında kalmıştı.”³⁶⁰

Bu örneğimiz de de aktarılan olaylar da yazarımız, gözlemci anlatıcı konumundadır.

Gösterme yöntemi daha çok bir tiyatro tekniğidir. Bu yöntemde okuyucu roman kişileriyle aracısız olarak doğrudan doğruya yüzleşir. Olduğu gibi roman kişilerinin konuşmalarını dinler ve onların kişiliğini konuşmalarından çıkarmaya çalışır. Yazar Bu yöntemi tarafsızlığı sağlama amacıyla yapmıştır.

3.8.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.8.3.1 Romanın Özeti

Romanımız üç genç kızın 28 Şubat döneminde yaşadıkları zor zamanları anlatmaktadır. Yazar bu kızların her birine farklı bir yol çizerek onlara seçimlerinin yaşattıkları hayatı ele almaktadır.

Eser, lise son sınıfta olan Nermin'in karne aldıktan sonra arkadaşlarıyla bir pastaneye gitmesiyle başlamaktadır. Pastanede ki kızların hepsi karnesindeki notlardan şikayetçiyken, Nermin her zaman ki başarısını bir kez daha pekiştirmiş olmanın gururunu yaşamaktadır.

Notlar ve karne muhabbetinden sonra az ilerde oturan pembe eşarplı bir kız için, masada alaycı, küçümseyici bir fiskos başlamıştır.

“...babası avukatmış, okula gelip kızımın böyle giyinmesine izin vermeyin diye müdürü uyarılmış, annesinde görmediğim şeye kızımda katlanamam derken sesini epeyce yükseltmiş, pembe kız ağlamış durmuş da.”³⁶¹

Masadaki bu konuşmalar Nermin'in canını sıkarak aynı zamanda kızın bu konuşmaları duymuş olmasına rağmen yine de onlara bakıp manidar bir şekilde tebessüm etmesi Nermin'i çok etkiler. Fakat Nermin, masadan kalkıp kıza destek olamaz. Ancak Nermin pastaneden eve döndüğünde aklında hep o pembeli kızın mahzun tebessümü vardır

³⁶⁰Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 95.

³⁶¹Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 12.

Kızın sadece başörtüsünden dolayı bu denli yargılanmasını hazmedemeyen Nermin biraz Nuray gibi kapalıların yanında zor olanı yapmak ve bir de ölüm gerçeğinin bir gün kendisini bulduğunda rıza göstergesi olarak başörtüsünü sunabilmek amacıyla kapanır.

Aradan zaman geçer ve Nuray Nermin ve Seher aynı okuldan olmanın verdiği bir tanışmışlık ile samimiyetlerini daha fazla iletirler. Artık pembe eşarplı kız tek değildir. Yanında Nermin ve Seher de vardır.

Üniversite sınav sonuçları açıklanır. Nermin İstanbul üniversitesi tıp fakültesini ikincilikle kazanmıştır. Bu sevinç Nermin'i o kadar gururlu ve heyecanlı hissettirmiştir ki Nermin zamanın bir an önce akmasını ve okullar başlamasını istemektedir.

Okullar açılmıştır. Üç arkadaş, farklı bölümleri olsa da İstanbul üniversitesini kazanmış olmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Ancak üç arkadaşın mutluluğu çok uzun sürmez.

Nermin kayıt sırasında beklerken gelen görevliler bu şekilde kayıt yaptırılmayacağını söyleyerek onu buzlu bir bölmeye alırlar. Nermin nedenini bir türlü anlayamadığı engeli müstakbel öğretmenin buz gibi bir tavırla, başörtüsünü çıkarması gerektiğini söylemesiyle kavrur.

“neden bu kadar farklısın arkadaşlarından?”

Ben mi?

Sen tabi.

Ses o kadar doğal, bu sesin söylediği her şey o kadar hakikatin kendisi ve bunun aksi o kadar düşünülemez ki.”³⁶²

Nermin bu ve benzeri soruların devam ettiği kendisini sıktıkça sıkılan sorularla bir an da böylesine acı bir şekilde yüzleşmiştir ki adeta odanın içerisinde ölmek ister.

Fakat sorulan tüm sorulara olumsuz cevap veren Nermin bu şekilde okula kayıt yaptıramaz. Sevinçle geldiği okulundan hüznle ayrılmak zorunda bırakılır. Herkesin yüzünde yeni kayıt yaptırmanın mutluluğu varken o kitaplarını bile aldığı okulunun derslerine girmeye layık görülmemiştir. Üstelik tek bir nedenden ötürü başörtüsü...

³⁶² Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 24.

Kimsenin umurunda değildir bundan önceki başarılı okul hayatı ve okulu dereceyle kazanmış olması. Öğretmenlerinin umursadığı tek bir şey vardır o da diğerlerinden çok farklı görünmesidir.

Nermin sorularla dolu hayal kırıklığıyla eve gelir. Hangi doğrunun eğrisidir de onu böyle acımasızca infaz etmişlerdir.

Evdekiler ise neden açmadın der gibi bakan gözlerle açıklama bekliyorlardır. Tüm beklentilere rağmen hiç kimseye bir şey anlatamaz. Nermin başından geçenler Seher’de biraz farklıdır çünkü Seher o an açılmayı kabul edip okula perukla gidip gelmeye karar vermiştir. Bu kararının ise ne kadar doğru olduğunu bilmemekte fakat insan bilimini okumayı çok istediği için kendisini bu fedakârlığı yapmak zorunda hissetmektedir.

Nuray ise bu süreç de örtü takmamayı seçmiştir çünkü Nuray’ın avukat olan babası zaten onun örtünmesinden çok rahatsızdır ve örtü yüzünden okulu terk edecek olmasını asla kabul etmeyecektir. Aslında Nuray’ın diğer kızlar kadar bile seçim hakkı yoktur.

Üç yakın arkadaş, okul kayıt gününden sonra kendi hayatlarının yolunu çizerler.

Bu süreç içerisinde Nermin evlenmeyi seçer. Evlendiği kişinin adı Ömer’dir.

Ömer nezaketli karısının uğradığı haksızlığın farkında olan, üniversitede genç bir asistandır.

Seher ise okulun biteceği sene evlenmeyi düşünmektedir. Fakat o da okul bittikten sonra çalışmayı düşünmemektedir çünkü okulda ki gibi perukla işe gitme düşüncesi ona çok dayanılmaz gelmektedir.

Seherin evleneceği adam bir şirkette yöneticidir ve adı da Hilmi’dir.

Hilmi, eşini seven ancak eşinin diğer kadınlar gibi çalışmasını ve kendi ekonomik özgürlüğünü eline almasını isteyen biridir. Seher ise sadece hilminin mutluluğuna odaklanmış kocasının mutluluğu için kendini parlayan kendi istek ve arzularını bir kenara koymuş ev kadını profilindedir.

Nuray ise üniversitede başını açtıktan sonra tamamen örtüden vazgeçerek açılmayı seçmiştir. Bu açılmayla arkadaşları tarafından yargılanmaktan çekindiği için kızlarla üniversite boyunca bir daha görüşmez. Fakat bu açılmanın verdiği vicdan

azabından kurtulmak için kendini olabildiğince yardım kuruluşlarına adayıp neredeyse tüm yardım kuruluşlarının tanınan yüzü haline gelir

Bir gün Seher'le Nuray bu yardım derneklerinin düzenlediği bir etkinlikte tesadüfen karşılaşılır. Nuray arkadaşlarıyla bu vesileyle yeniden görüşmeye başlar. Fakat Nuray eski Nuray değildir artık bir derginin editörü ve patronun gözde elemanıdır. Her gün rujuyla aynı renkte ojesi ve sıkılmadan düzleştirilen saçlarıyla bakımlı bir kadın profilindedir.

Üç arkadaş birbirlerine yeniden gelip gitmeye başlar ve yine eskisi gibi olurlar. Fakat bu kez hepsinde biraz burukluk ve kırılmışlık vardır. Onca yakınlığa rağmen hiçbiri ikna odasında neler yaşadıklarını birbirlerine anlatamazlar. Yakın arkadaş da olsalar bu olay bir ömür onların en mahrem yaraları halinde kalacaktır.

Arkadaşları arasında kendini en çok yıpratın ve yaptığının doğru bir seçim olup olmadığını sorgulayan Nermin'dir.

Yazar romanın sonunda Nermin'in bile ruhunun üzerine çöken karanlıkların yavaş yavaş dağıldığını söyleyerek kitabını sonlandırmaktadır.

3.8.3.2 Dil

Yazarımız romanında gündelik konuşma dili kullanmıştır. Burada hem romanın daha rahat anlaşılmasını, hem de okuyucusunu yormamayı hedeflemektedir.

Kitabımızda karşılıklı konuşmalara, devrik cümlelere samimi ifadelerle rastlamaktayız.

“- Hilmi sekreteriyle her akşam yemeğe çıkıyormuş. Herkesin dilinde, dedi

- nerden çıktı bu şimdi?

- sen Seher'e söyleme. Gerçi orda burada evleneceğim bu kızla diyormuş.”³⁶³

Kitabın genelinde de iç konuşmaların muhasebelerin fazla oluşu dikkat çekmektedir.

“Her muhasebenin ardından insan artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını düşünür nedense”³⁶⁴

³⁶³Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 123, 124.

³⁶⁴Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 123.

Burada da gördüğümüz gibi Nermin'in ağızından yazan yazar, kahramanın devamlı muhasebe halinde olduğunu belirtmektedir.

3.8.3.3 Üslup

Yazar kitabında sade anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Nurullah çetine göre yalın üslup okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur. Yazarımız da eserinde karışık cümlelerden uzak durmaktadır.

“...belki de odalarda gezerken Nuray'a rastlarım Seherciğim. Bazen bir ışık çakması gibi beni anlayan Nuray'a. Döngüden uzaklaşıp buraya nasıl çıktın sen der.”³⁶⁵

Yazarımız burada da görüldüğü gibi, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadeler kullanmamıştır. Bunun üç yakın arkadaşı devamlı birbiriyle konuşurmayı tercih etmiştir.

3.8.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.8.4.1 28 Şubat Dönemi ve Kadın

28 Şubat sürecinin en çok etkilenenlerinin başında olan dindar kadınlar, bu süreç de de tartışmaların merkezinde yer almıştır.

1990'ların sonu ile 2000'lerin ilk on yılını kapsayan süreçte kaleme alınan bu romanın kahramanları 1990'larda oluşan ve “bireysel Müslümanlık” adı verilen bu yönde anlayışını sürdüren üç genç kız kitabımızın ana kahramanlarını oluşturmaktadır

Bu nedenle İknâ Odası 90'ların romanlarında olduğu gibi şehirli, eğitilmiş orta sınıf Müslümanların hayatlarını ele almaktadır.

Yeni gelişen bu Müslüman tipolojisine 28 Şubat sürecinde ağır bir müdahale gelir ve bu müdahale bedenlerle başlar. Bedenin belli bir bölgesine yani saçların ve boynun örtülmesine ya da açılmasına odaklanılmıştır. Bu durum, eserde, kadın karakterlerinde yalnız kalmışlık duygusuyla birleşince tereddüt ve kafa karışıklığına dönüşmektedir. Bu nedenle eserimizde bir iç dökme ve iç muhasebe havası hâkimdir.

28 Şubat sürecinde Kadınlar hem kendilerini hedef alan kesimden, hem de kendilerini yalnız bırakan kendi çevrelerinden dolayı erkeklere tepkilidirler. Bu nedenle eser de dindar kadın yalnızdır vurgusu yapılmaktadır.

³⁶⁵Ramazanoğlu, *İknâ Odası*, 61.

Kadınların, bedenlerine yönelik müdahaleler ve içinde buldukları durum bir travma olarak adlandırılabilir. Romanlarda bu durum, çeşitli hayaller görme, kendine yabancılaşma, gibi belirtilerle aktarılmıştır.

İkna Odası romanında Nermin başörtüsü yüzünden okuldan ayrılmak zorunda kalınca derin bir boşluğa düşer ve neredeyse tüm hayatı bunu telafi etmeye yönelik, etkinliklere odaklanır.

İkna Odası romanında bedenin münferit bir bölgesinin saç, boyun ve onu kaplayan örtünün bütün sorunlar yumağının merkezine yerleşmiş olmasıdır:

“Bedensel bir şiddete uğramıyordum ama bedensel bir şiddete uğruyordum... Umutlarım dünyaya dair bütün tasavvurlarım, bedenime tutunmuş, zamanla kaynamış bütün dileklerim, narkoz bile kullanılmadan benden kesiliyordu”³⁶⁶

Eserde en dikkat çekici tezlerden biri, artık hiçbir sorun beden dışında tartışılmaz olmasıdır. Sadece okulda değil diğer kurumlarda ve gündelik hayatında kapılar, örtüsü nedeniyle yüzüne kapanmakta insanlar Nermin’e sadece bu yüzden sırtını dönmektedir.

Beden, kadın için en önemli sorun haline gelirken sorunun ele alınış biçimi hayli farklılaşmıştır. Bedenini örtmek ve Müslüman olmak ve öyle yaşamak arasında kurulan bilişsel nitelikli ilişki yerini başka tartışmalara bırakmıştır. Beden benliğe onu inşa edemeyecek kadar uzaklaşmış olarak anlatılır romanda.

Beden, ne zaman benlik üzerine etki yapacak olsa bu etki hep olumsuz yönde olmaktadır. Örtüye atfedilen Müslüman kişiliğin oluşturucusu vasfı ise romanda hiç anılmamıştır. Öyle ki İkna Odası romanında Nuray, örtü üzerinde koparılan fırtınalardan rahatsız olarak “inançların daha fazla zarar görmemesi için” örtüsünü çıkarmaya karar vermiştir. Nuray’a göre örtünün üzerine sürekli konuşulması onun içinin boşalmasına sebep olmuştur.

Romanda yazarın ortaya koyduğu bir diğer mesele peruğun kadınların derdine çare olmamasıdır.

Peruğun kadının iç dünyası ve kurdukları ilişkiler üzerinde de önemli etkileri vardır. İkna Odası romanında Seher’in ifadeleri durumu daha güzel netleştirmektedir.

³⁶⁶Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 32.

“...bazı kızların saç olmayan ama saç gibi olan bu naylon nesneyi başına geçirmesi gerekiyordu. Lastik kısmı çok sıkıyormuş, suni kıllardan yapıldığından öğrencilerin yüzünde boynunda giderek tüm vücudunda, sonra da bütün dünyada alerjiye neden oluyormuş. Bütün iyi duyguları dumura uğratiyormuş, kızlarda bir dövüş Kulübü ne yazılmakla bir manastıra kapanmak arasında çıldırtıcı gelgitlere yol açıyormuş, ruhlarında bir uçurum kadar derin fay hatları oluşturuyormuş, olsun.”³⁶⁷

Aslında peruk İslam’ın emrine karşı gelmemek için bulunmuş bir çaredir. Fakat kullananlar bunun bir çare olmadığı iğreti ve yasak savma için bir hareket olduğunu ifade etmektedirler.

3.8.4.2 28 Şubat Süreci ve Toplum

28 Şubat sürecinde yapılan tüm haksızlıklara bir de sosyal baskıların eklenmiş olması yazarın bu konuyu kitabında irdelemesine neden olmuştur.

“...peki ya annem. Komşulardan kime haber yollasa müsait olmamaları da ne. Duvarların içinde insansız kalan annem bunalımlara giriyor”

Bura da gördüğümüz gibi toplum sadece kadınların haksızlıklara uğramasına sessiz kalıp bir de örtülü insanları ön yargıları yüzünden toplumdan dışlamış adeta onlatın ötekileştirilmelerine izin vermiştir.

Toplum yapılan haksızlığa kulak bile kabartmayıp olanları sadece televizyondan ve radyodan dinlemişlerdir. Ne çekilen acılar ne uğranılan haksızlıklar medya da yer alamamıştır.

“Dinleme alameti olmayan bir yerde yerini bulamayacak kelimeleri ortaya dökmenin alemi yoktur”

Yıldız Ramazanoğlu da toplumun bu kulak tıkamasını ikna odası romanında okuyucun yüzüne vurarak toplumunda suçsuz olmadığı göndermesini yapmaktadır.

Yazar romanında yapılan haksızlıkları görmezden gelen sanki habersizmiş gibi davranan insanlara şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Benim başıma gelenlerden haberiniz yoksa ölüsünüz. Gezdirin içi boş bedenlerinizi hiç kimseyi affedecek değilim. Ah bir bilseydiniz! Kapıların art arda

³⁶⁷Ramazanoğlu, *İkna Odası*, 66.

kapanışını, uzaklaşan gülüşleri, acımasızca sen bilirsin! Diyerek kendimi infaz ettiğimi ima edenlerin rahatlığını. Unutulur mu bütün bunlar sanmam, unutmak suç, kanıksamak.”

Buradan da anladığımız gibi toplumun umursamaz sanki hiçbir şey olmuyormuş havası içinde olması, yazarın öfkelenildiği en büyük olaylardan. Yazar bu insanların ölüden farksız olduklarını belirterek onları hiç hükmünde saymıştır.



3.9 HARBİYELİ TAHLİLİ³⁶⁸

Nehir Aydın Gökdoğan'a ait olan eser 2002 yılında Ravza yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Kitabımız 320 sayfadan oluşmaktadır. 28 Şubat dönemini ele alan eserlerden biridir.

3.9.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.9.1.1 Eserin Konusu

Kitap, büyük emeklerle askeri liseye girmiş bir gencin 28 Şubat sürecinde askeri okuldan atılmasıyla başlayan serüvenini ele almaktadır

Eserde 28 Şubat sürecin de dini tanımaya ve anlamaya çalışan bir askeri öğrencinin gelecek kaygısına, onca emeğine bakılmaksızın okuldan atılması anlatılmaktadır.

Roman da okuldan atılan genç köyüne döner ve orada yaşadıkları üzerinden adeta ülkenin siyasi portresi çizilmiştir.

3.9.1.2 Zaman

Kitapta genel anlamda geçen olaylar 28 Şubat süreci ve sonrasını kapsamaktadır. Bu sürecin 28 Şubat dönemi olduğunu eserde asker gencin dini anlatan eserler okuması ve dini faaliyetlerde bulunduğu için okuldan atılmasından anlamaktayız.. Şimdi kitap da bu zamanı ifade eden cümlelere bakalım.

“okulun son senesine işte bu değişim rüzgârları içinde başlamıştı. Devre arkadaşları onda ki değişimi fark edince bölümü bir fiskos alıp yürümüştü. En çok namaz kılmasına takmışlardı kafayı. Onun gizli bir tarikata bağlandığından, irticacı faaliyetlerin bir numaralı adamı olduğuna kadar bin bir çeşit söylenti yayılmıştı okulda.

Ve ülke geninde irticai söylemlerin arttığı bir dönemde Milli Güvenlik Kurulunun rutin toplantılarının birinin ardından okul idaresince çağrılmıştı.

Tarık kendisini ve arkadaş çevresini hedefleyen bu uyarıyı ta adına düzenlenmiş özel bir tasdikname alana kadar pek ciddiye almamıştı.”³⁶⁹

³⁶⁸ Nehir Aydın Gökdoğan, *Harbiyeli*, 1.bs. (İstanbul, Ravza Yay. 2002).

³⁶⁹ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 27,28.

Yazarın burada verdiği mesajla olayların, 28 Şubat döneminde geçtiğini anlamaktayız.

Yazar roman da gün ay yıl belirten cümlelere yer vererek zamanın akışını ifade etmektedir. Şimdi, romanda geçen zaman akışını ifade eden birkaç cümleyi inceleyelim.

“Aradan aylar geçti...”

Köse İbrahim, muhtarlık işine iyice ısınmıştı. Her gün sekiz-beş mesaisini aksatmaksızın sürdürüyor, akşam olduğunda dünyanın işini görmüş de mecali kalmamış gibi ağır adımlarla evinin yolunu tutuyordu”³⁷⁰

Eserde olaylar nesnel zamana paralel olarak genişlemeye devam etmektedir.

Bu cümlede ise yazarımız geçen zor zamanları Okuyucu ya şu cümlelerle aktarmaktadır

“Doğanca da günler geçmek bilmiyordu.

Mervan ağa ise oğlunun hapse düştüğünden beri sıkıntısından yerinde duramıyordu”³⁷¹

3.9.1.3 Mekân

Kitap da olaylar birden farklı yerlerde geçmektedir. Burada anlatılan mekanların belirleyici etkisini görmekteyiz.

Eserin ilk sayfalarında ise kullanılan mekân Ankara’dır.

“...Kara Harp Akademisine yollandığında, yepyeni umutlara kanat açmıştı. Ankara hayallerinin şehriydi. Hep bir metropolün havasını solumak istemişti çocukluğundan beri”³⁷²

“Tarık kendisini ve arkadaş çevresini hedefleyen bu uyarıyı adına düzenlenmiş özel bir tasdikname gelene kadar pek ciddiye almamıştı.

Ne diyeceğini derdini kime anlatacağını bilememişti. Etrafında onu anlayacak bir Allah’ın kulu yoktu. Herkes bir vebalı görmüşçesine kaçıp gitmişti etraftan”³⁷³

³⁷⁰ Gökdoğan, *Harbiyeli*,169.

³⁷¹ Gökdoğan, *Harbiyeli*,288,289.

³⁷² Gökdoğan, *Harbiyeli*, 13.

³⁷³ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 28,29.

Ankara da geçen bu olaylar kahramanın hayatında ki dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Yazar Eserinde genel mekân olarak Doğanca Köyünü kullanmıştır. Gökduman'ın, Doğanca köyünde kullandığı mekânlar ise somuttur. Yazar olayları anlatırken “Açık Mekân” seçmektedir çünkü “açık mekân” roman kişiliklerine ve karakterlerin ruhsal durumlarına bağlanmıştır.

Kitaptaki merkezi kişi, sosyal karakteri ve dinamik yaratılışıyla fiil ortaya koyma kapasitesine sahiptir. Yani, merkezi kişi ancak açık mekânda kendini gerçekleştirebilmektedir.

Yazarımız kitabında ilk sayfadan detaylı mekân tasviri yaparak okuyucusuna Doğanca köyünü tanıtmaktadır.

“...gökyüzü gri bir bulut kümesinin istilasına uğramıştı. Haziran da nisan havası çalıyordu. Gök bu sene de yapmıştı yapacağını. Bir damla suyu esirgercesine bulutları toplayıp başka diyarlara sürüklenmeyi matah bir şey sanıyordu sanki...”³⁷⁴

Burada yazarımız köyün su kıtlığı çektiğini anlatmaktadır. Çünkü kitap da olaylar suyun yokluğu üzerinden gelişmektedir.

Yazar, eserinde detaylı mekân tasvirleri de yapmaktadır. Detaylı anlatılan mekânlar, olay ve kişileri belirgin kılmak için adeta yardımcı bir unsur olmuştur. Aşağıda kahramanın köyünün detaylı tasvirine ve Tarık'ın odasının betimlendiği cümlelere yer vereceğiz.

“Tarık kapısı salona açılan küçük iç odayı kullanıyordu. Belki fazla dar ama sevimli, tam Tarık'ın arzuladığı gibi bir odacıktı burası. İki penceresi vardı. Bunlardan biri köyü kuşbaşı izleyebileceği Kuzey kısmına açılıyordu; diğeri Ayva yatağının olduğu güney kısmına. Odada Tarık'ın yatabileceği tek kişilik bir somya, Melike'nin çeyiz sandığı ve bu sandığın üzerine yığılmış yatak-yorganlardan müteşekkil üzeri pikeyle çevrilmiş bir yüklük vardı. Odanın kapıdan girişteki sol kısmında ise Tarık'ın kendi elleriyle yaptığı mütevazi bir kitaplık yer alıyordu.”³⁷⁵

³⁷⁴ Gökduman, *Harbiyeli*,5.

³⁷⁵ Gökduman, *Harbiyeli*,121,122.

Harbiyeli 'de yazar mekân tasviri üzerinden hayata tutunma çabasına ve umutların her daim olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Köyde bulunan taşlarla dolu olan tarlanın verimini özellikle öne çıkaran yazar, okuyucusuna hayatta umudun her daim olması gerektiği mesajını vermektedir.

Kitapta mekan tasviri olarak nitelendirebileceğimiz bir diğer yer ise kahramanlarımızın dertleştikleri bir tepedir.

“Kerem ve Harbiyeli her gece ayva yatağını Güvercin bozkırına bağlayan köşede buluşup köy meydanına inerlerdi”³⁷⁶

Yazar burayı kitap da ki kahramanlar için bir kaçış bir dertleşme yeri olarak sunmaktadır okuyucusuna.

3.9.1.4 Kişiler Kadrosu

Roman kurgusunun önemli bir parçasını da kişiler kadrosu oluşturmaktadır. buna göre Yazar eserinde kalabalık bir kişi kadrosu kullanmıştır. Yazar olayları karşılıklı sevk etmeden sade bir şekilde aktarmayı tercih etmektedir. Bu şekilde olayların akılda daha kalıcı olmasını amaç edinmiştir. “Roman kişileri en genel anlamda olumlu ve olumsuz; yani iyi ve kötü kişiler olarak karşımıza çıkarlar”³⁷⁷

Romanda kişiler gerçek hayattan alınmış sıradan alalede olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Tarık

Yazarımız Tarık 'ı okuyucusuna ‘Olumlu kişi’ olarak sunmaktadır. “Olumlu kişiler; iyi güzel ve faydalı olduğuna inanılan değerlerle donanmış yapıcı kişilerdir. Romancı bu tür kişileri genellikle okuyucuya örnek kişiler olarak sunar.”³⁷⁸

Eserde, Tarık umut ve güven telkin eden romanda, belirleyici ve yönlendirici konumda olan, olaylarla başa çıkabilen, öncü, güçlü, iyimser bir kişidir. Şimdi yazarın Tarık'ı fiziki özellikleriyle bize nasıl tanıttığına bakalım.

“Her geçen gün serpilten fiziği, şekillenen yüz hatlarıyla okulun en gözde tiplerinden biri olması onu pek çok akranından ayrıcalıklı kılmıştı. Önceleri gurur nedir

³⁷⁶ Gökdoğan, *Harbiyeli*,113.

³⁷⁷ Çetin, *RÇY*,145.

³⁷⁸ Çetin, *RÇY*,146.

bilmezken okulun son yılında kendini beğenmişliğinden yanına yaklaşılmaz biri olup çıkmıştı.... Yalnızca dış görünüşü değil dersleri de gayet iyiydi. İngilizceyi mükemmel öğrenmiş meslek derslerine herkesten önce ısınmıştı. Komutanları onda ki askerlik yeteneğine övgüler yağdırırdı her fırsatta.”

“Okul içinde ve dışında sivri yükselişleri yine doruktaydı. Boyu posu da öyle. Uzun bacakları üzerine görkemle yükselen atletik gövdesi ve kumral saçlarının çevrelediği yakışıklı çehresi onu ilk görende bir hayranlık hissi oluşturur, dostluk kurma hislerini körüklerdi. Bir de yeşil gözleri vardı, dünya hasmını alt eden bir edayla bakması kendini sanki bulutların üzerindeymiş gibi göstermesi ile meşhur...”³⁷⁹

Yazar her fırsatta Tarık’ı övmektedir. Onda ki hem fiziksel hem de ruhsal özellikler çok az insana nasip olacak niteliktedir. Yazara göre Tüm bu güzel özellikleriyle aslında hiç de mağdur olmayı hak etmemektedir.

Tarık çok küçük yaşlardan itibaren okumak için gurbete çıkmış evin tek oğludur. Bu nedenle anne ve babasının yanında aşırı kıymetlidir. Tarık zeki olduğu için okul hayatı da başarılarla doludur. Bir gün öğretmenin yönlendirmesiyle askeri lise sınavlarına katılır hiç beklemediği halde bu sınavı kazanan Tarık artık subay olmak için okuyacaktır. Ancak son senesinde irticai faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle okuldan atılıp köye dönmek zorunda kalır.

Son senesinde atılan asker olamayan bu çocuğun köydeki Lakabı Harbiyelidir

Köyün su sorununu halletmeye çalışan cana yakın bir kişiydi Harbiyeli ancak bu zekası ve fazla sivri konuşması köydeki muhtar ve ağayı rahatsız etmektedir.

Tarık başına gelen onca talihsiz olaya rağmen asla ümidini kaybetmeyen, çalışkan ve bulunduğu çevreyi güzelleştirmeye çabalayan sıcak kanlı sevecen bir kişiliktir.

“ – Doğru, belki eksiklerimiz çok fakat dilersek bütün güçlükleri aşabiliriz yine de..

– Önce kendimize güveneceğiz Sonra adam gibi çalışacağız.”³⁸⁰

Burada keremin umutsuzluğunu ümide çevirmeye çalışan Tarık’ın keremi ikna etmeye çabaladığını görmekteyiz.

³⁷⁹ Gökdoğan, *Harbiyeli*,12,13.

³⁸⁰ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 38.

Tarık'ın taşlı tarlayı bile adam etmeye çalışması keremi ikna etme çabaları kahramanın içinde ki umut ve yaşama tutunma çabasından kaynaklanmaktadır.

Kerem

Tarık'ın köydeki en yakın arkadaşıdır. Tarık'ın dertlerini paylaştığı arkadaştan ziyade aralarında abi-kardeş ilişkisi vardır. Kerem köyün en yoksullarından biridir.

“...bu hayat ne ideal bıraktı bende ne de yaşama arzusu. Beni ağabeyin bil bundan böyle. Her sıkıntını paylaşmaya hazırım.”

Keremin başına gelenler onda yaşama karşı bir bıkkınlık oluşturmuştur. Ancak yazar Tarık üzerinden başımıza ne gelirse gelsin bize pes etmek yakışmaz mesajı vermektedir.

Yazar olaylara Kerem ve Tarık üzerinden şekil vermektedir. Eserde genel olarak ikisinin olayları başına gelenler ele alınmaktadır.

Yazar eserinde Kerem'i şöyle anlatır.

“ Tarık göz ucuyla süzdü onu. Ay ışığında parlayan bu çehre henüz çocukluktan yeni çıkmış toy bir delikanlının uçarılığını yansıtıyordu. Orta boylu, buğday tenli,sevecen bakışlı, yakışıklı bir gençti Kerem”³⁸¹

Kerem aklındaki soruları köyün durumunu kafasındaki sıkıntıları hep Tarık'a anlatmaktadır. Tarık'ın bilgili ve mütevazı olmasından çok etkilenmekte ve ona imrenmektedir.

Tarık'ın köyde gece yaralarına kadar içtenlikle sohbet edebildiği tek kişidir Kerem.

Hazel

Tarık köye ilk geldiği sıralarda yaşadığı tüm olumsuzluklarla birlikte kahramanın evleneceği kişiyi bulma umudu yoktur. Ancak köyde geçen zamanla birlikte aslında içini ısıtan ve evleneceği kızın olabileceğini düşünmesini sağlayan biri olarak; Hazel'i tanıtır yazar bizlere.

“Giyim tarzıyla köyün kızlarından farklıydı Hazel. Üç yıldır köyde yaşamasına rağmen şehirli gibi giyinmekten vazgeçememişti.

³⁸¹ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 42.

Şalvar giymek ve başını örtmek ona çok itici geliyordu. Çocukluğundan beri spor giysiler içinde büyümüş genç kız olduğunda bile rahat pantolon ve tişörtten vazgeçememişti.

En çok özenerek uzattığı dümdüz kumral saçlarıyla uğraşmayı severdi. Her sabah ilk işi aynanın karşısında saçlarını taramak ve tokalamaktı. Koyu mavi gözleri ve kıvrık kıvrık kirpikleriyle henüz büyümemiş minik bir kızın sevimliliği vardı nahif yüz hatlarında. Boyu ne uzun, ne kısaydı. Biraz çelimsizce bedeni ile yaramaz bir oğlan çocuğunu çağrıştırıyordu. Fakat gizli bir hüznü yansıtan çehresiyle bambaşka bir dünyanın insanı gibi görünmesi onu yaşıtlarından ayrıcalıklı kılıyordu.”³⁸²

Hazel’in köydeki kızlara benzememesi Tarık’ında köydekilere benzememesi ikisini ortak olan bu nokta da birleştirmiştir.

Eserde başka bir umut nişanesi olarak verilen aşkı da görmekteyiz.

“Evlilik insanın hem dünyasını hem de ahiretini etkileyecek bir kurumdu ve Tarık umutsuzdu aradığını bulabileceğinden...

İşte tüm bu olumsuzluklar içinde hem de hiç sırası değilken küçücük bir ışık yanmıştı yüreğinde”

Hazel üvey babasının dayaklarından bıkip usanan ve dayanamadığı için köye kaçan kimsesiz olan, iki kardeşten büyük olanıdır.

Köye gelen Harbiyeli ile birlikte Hazel de de değişikliklerle olur. Kardeşinin kitaplarını okuyan ve Harbiyelinin kız kardeşi ile arkadaş olan Hazel de dini yönden gelişmeler olmuştur.

Melike

Tarık’ın çok sevdiği kız kardeşidir. Melike abisini uğradığı haksızlığa üzülen aynı zamanda abisine her konuda destek olan bir kişidir. Annesinin söylenmelerine alışkın olan kız aynı zamanda annesinin sinirlerini yatıştırabilen tek kişidir.

Feride Kadın

Tarık’ın annesi. Eşiyle severek evlenmiştir. Fakat genç yaşta eşini ince hastalıktan kaybetmiştir.

³⁸² Gökdoğan, *Harbiyeli*,67.

Feride hanım oğlu asker çıkacağı için her gün hayaller kuran ve bundan büyük gurur duyan bir kadinken oğlunun namaz kıldığı için okuldan atılmış olmasına çok üzülür. Bu olay Feride Hanım için tam bir hayal kırıklığıdır. Bu haberi alan feride hanım yemeden içmeden kesilir.

“Ve açlık grevi ona artık eski oğlunun gittiğini, yerine bambaşka birinin geldiğini fark ettirmiştir. Ne yaparsa yapsın Tarık’ı önceki durumuna döndüremeyeceğini, onu olduğu gibi kabul etmesi gerektiğini anlamıştı.

Eh n’apalım demekten gayrı söylenecek pek söz yoktu. Sırmalı uniformalar tarihe karışmıştı.”³⁸³

Oğlunu olduğu gibi kabullenen Feride’nin oğluyla ilgili başka bir hayali daha vardır. Feride hanım oğlunu evlendirmeyi onun mürüvvetini görmeyi çok istemektedir.

Selma Hanım

Mervan ağanın ikinci karısıdır. Selma hanım kocasına karşı oldukça kibar ve saygılı davranmaktadır. Üç oğlu vardır. Anne yüreğini yıpratın en büyük şey iki oğlunun İstanbul’da olması ve onların hasretlerini çekmesidir. Oğulları arasında en çok küçük oğluna düşkündür. Onu diğer oğullarından daha sıcak ve daha doğal samimi bulmaktadır. Romanda Selma hanım şöyle anlatılmıştır.

“ Mervan ağa işlerini hayli yoluna sokup köyde ağa olarak anılmaya başladıktan sonra vilayetten asil bir aileye mensup olan Selma Hanımla evlenmiştir. Evlendiklerinde Mervan Ağa 35 Selma Hanım ise 18 yaşındaydı”³⁸⁴

Güllü

Köse İbrahim’in karısıdır. Altınlara pek bir merakı olan bu kadını yazar, mal mülk için her şeyi yapabilme potansiyeli ile tanıtmıştır okuyucusuna.

“Köse İbrahim karısının bileğini kavrayarak iki bileziği de geçiriverdi. Güllü hayran bakışlarına bileğine mihladi...”

Güllü ortası mavi Oltu taşı süslü altın küpeleri eline aldı ve ilk kez bir süs eşyası görüyormuş gibi gözüne yaklaştırdı çok güzelmiş dedi”³⁸⁵

³⁸³ Gökdoğan, *Harbiyeli*,34.

³⁸⁴ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 133.

Mervan Ağa

Mervan ağa köyün tüm tarlalarını satın alıp köylüleri tek tek borca bağlayan ve köyün su ihtiyacını gidermek için yaptırdığı kuyularla işi ticarete döken paragöz bir adamdır.

“- Yok, öyle yağma diye gürlledi Mervan Ağa. Hepsinin tapusu-senedi elimde. Borçları dersen her birinin ki Ağrı dağını geçmiş. Faizleri tıklar tıklar işliyor. Birde utanmadan hak iddia ederler ha! Hele borçlarını günü gününe ödemesinler; ellerinde kalanı da almazsam bana da Mervan demesinler.”³⁸⁶

Yazar tüm kötü özellikleri Mervan Ağa üzerinde toplamıştır. Mervan Ağa gururlu, kibirli, paragöz, inatçı, ve karşılıksız hiçbir şey yapmayan bir adamdır.

Kazandığı tüm parayı köylülerin üzerinden ve faizden kazanan biridir.

Harbiyeliyi sevmeyen ve köylülerin her birine birer köleymiş gibi davranan bir karakterdir. Yazar, Harbiyelinin tam zıttı özellikleri ile daima karşısında yer almaktadır.

Nitekim Harbiyeli köylüye yeni yeni icatlar çıkarıp onları Mervan Ağadan kurtardığı için Mervan ağa Harbiyeliyi kendine düşman bellemiştir. Hatta bunun için tehditlerle dolu zarflar bile göndermektedir.

“ ‘Köylüleri Mervan ağaya karşı kıskırtmaya devam edersen .Senin için hiç iyi olmayacak. Ayağımı den al, yoksa biz aldırmanı bildiririz... ’”³⁸⁷

Mervan ağa, bu şekilde baş edemeyeceğini anladıklarıyla da işlerini tehdit yoluyla halletmektedir

Muhtar Maho

Mervan ağa sayesinde rahat bir hayat yaşayan Muhtar Maho, Mervan'ın çocukluktan arkadaşıdır. Her seçimi Mervan Ağanın destekleriyle kazanmaktadır.

Köylü boğazına kadar borca battığı demlerde muhtara koşmuşlardı. Ancak Muhtar yapılanların hepsi yasal diyerek Mervan Ağayı korumuştur.

³⁸⁵ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 309.

³⁸⁶ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 44.

³⁸⁷ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 21.0.

“muhtar Mervan ağanın yaptığı işin gayet yasal olduğunu ve kimsenin babasının hayrına bedava borç vermeyeceğini söyleyip meseleyi kapatmıştı.

Üstüne üstlük Mervan Ağaya övgüler yağdırıp, onu köyün kalkınmasında bir numaralı isim olarak görmesi ve memleketin böyle onlarca yiğide ihtiyacının olduğunu söylemesi son umudu da tüketmişti köylüde.”³⁸⁸

Tüm bu olanlara rağmen bunca yıl muhtar olarak Maho seçilmektedir. Seçim yaklaştığında köylüye türlü vaatlerde bulunan Maho seçim sonrası eski haline dönmektedir.

Osman Hoca

Cami imamı olan Osman hoca, aslen Doğanca köyünden değildir. Ama o da Mervan ağa sayesinde köyde rahat bir yaşam sürmektedir.

Osman hoca dini işleri Allah rızası dairesinde yapmaktan ziyade insanların dini duygularını sömürüp bundan da bir kazanç elde etmeye çalışan bir imamdır. Bu imam yaptığı tüm dini işler için para talep etmektedir.

Her daim muhtar Maho’ya ve Mervan ağaya destek veren hutbeler yapar.

Osman Hoca yangına körükle gitmeyi pek seven Mervan ağayı kışkırtıp köylüleri kötöleyen, onlar hakkında ileri geri konuşan bir adamdır. Karşı köyün imamı ile pek de iyi anlaşamaz Osman hoca.

Müftülükte ne zaman karşılaşırsalar karşı köyün imamı Osman hocaya nasihatlerde bulunur. Ancak Osman Hoca bunların hiçbirini umursamaz.

“Arada bir müftülükte karşılaştıklarında bile, uyarmadan duramazdı Osman Hocayı.

İnsanları dinin naslarına çağırması gerektiğini, kısa günün kârı yaklaşımların İslam’da asla yeri olmadığını anlatmaya çalışırdı. Osman Hoca ise anlamamazlıktan gelirdi meslektaşının sözlerini. İçten içe gülüp geçerd. Çünkü o böyle düşündüğü sürece karşı köyün bütün düğün, sünnet, mevlit, hatim işleri Osman Hoca’ya gelir, o da kısa günün karı diye küçümsenen ücretlerden fazlasıyla memnun olurdu.”³⁸⁹

³⁸⁸ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 50.

³⁸⁹ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 55.

Köse İbrahim

En başta muhtarlık seçimlerinde köylüyü Mervan Ağa'dan kurtaracağını vadetmiştir. Muhtar Maho gibi Mervan Ağanın yanında yer almayacağını köylünün bu adama muhtaç olmadığı gibi türlü yalanlar atıp tutarak köylüyü en hassas oldukları konu üzerinden kandırır.

“Dünün nalıncısı bugünün ağasıymış pööhh! Yok, öyle üç kuruşa beş simit... Ya Maho'nun muşmulaları... Mervan'a yaltaklanıp yıllardır sırtımızdan geçinir gitmesi... Osman hocayı da almışlar arkalarına... Oh ne ala... Üç silahşörlere yakında pek yazık olacak...”³⁹⁰

Seçim öncesinde atıp tutan Köse İbrahim muhtar seçildikten sonra ise hiçbir şey yapmaz.

Hatta bir gün hastalanan köse İbrahim yataklara düşmüştür. Bunu fırsat bilen Mervan Ağa Köse İbrahim'in tüm hastane masraflarını karşılamıştır. Günlerce hastane de yatan Köse İbrahim köye döndüğünde bir daha Mervan ağanın evinden çıkmaz.

Rasim

Mervan Ağanın en küçük okumamış oğludur. Çiftlik işleriyle ve atlarla ilgilenen yalnız kalmayı seven biridir. Kitap da yazar Rasim'i şöyle anlatmaktadır.

“Rasim İri yarı, geniş omuzlu, annesinin demiyle külhan beyi bir delikanlıydı. Taşı sıkırsa suyunu çıkarırdı.”³⁹¹

Ancak Rasim de Harbiyeliye düşmandır. Bu düşmanlığın sebebi ise Hazel'dir. Çünkü Hazel'in gönlünün Harbiyeliye kaymasından korkmaktadır.

Rasim Hazel'e âşıktır. Ancak Hazel den aşkına karşılık bulamıştır. Aynı zaman da Hazel ile evlenmesine ailesi de sıcak bakmamaktadır.

“ O ne derse desin Rasim'in umurunda değildi. Her geçen gün biraz daha asileşiyordu çevresine karşı. Daha iki gün önce annesine gidip, Hazel'e açılması için dil dökmüş fakat bir türlü ikna edememişti”³⁹²

³⁹⁰ Gökdoğan, *Harbiyeli*,97.

³⁹¹ Gökdoğan, *Harbiyeli*,105.

³⁹² Gökdoğan, *Harbiyeli*, S.183

Günden güne içine kapanan Rasim Çareyi Hazel’i kaçırmakta bulur. Fakat daha sonra hapse girer. Hazel’in Harbiyeli ile evleneceğini duyduğunda kendini ve evi yakarak öldürür.

3.9.2 Anlatıcı

Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı:

Harbiyeli romanında, anlatıcının ‘Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı’³⁹³ olduğunu görmekteyiz.

Anlatıcı romanın bütününde, aynı zaman diliminde farklı mekanlarda, farklı kişilerce yaşanmış, olayların hepsini görmüş izlemiş gibi aktarmaktadır.

“Yengeleri desen apayrı bir alemdi Rasim’e göre... ikisi de esmer kara kuru fakat kendilerini dünya güzeli zanneden iki budala...”³⁹⁴

Burada anlatıcı Rasim’in yengeleri için içinden geçenleri okuyucuya aktarmıştır.

Anlatıcı, eserde dışardan bir gözlemci olarak olup biteni izlemekte, konuşmaları takip etmekte, ne gibi hareketler yaptıklarını görüp aynı zamanda iç dünyalarında neler olup bittiğini, zihinlerinden neler geçirdiklerini en ince ayrıntısına kadar bilmektedir.

“Hiçbiri memnun değildi gidişattan. En çok da memlekette okuyana, düşünene aydın olana itibar edilmemesi yaralıyordu onları..”

“Sabah namazında uzun uzun duaya açtı avuçlarını. Rabbine kardeşini ve kendisini koruması için yalvardı. Raşimin ses tonunu anımsadıkça midesine delice kramplar giriyordu hala...”³⁹⁵

Bu örneklerde yazar her şeyi görmekte, hatta kahramanların ne düşündüklerini bu düşüncelerde neler hissettiklerine kadar bilmemektedir.

³⁹³Çetin, RÇY, 109.

³⁹⁴Gökdoğan, *Harbiyeli*,183.

³⁹⁵ Gökdoğan, *Harbiyeli*,160,197.

Gösterme Yöntemi

Kitabımızda yazar aktarma yöntemlerinden “Gösterme Yöntemini” tercih etmiştir. Burada yazar olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve olabildiğince ortalarda görünmeyip arka planda kalmaya çalışmıştır.

Okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Burada yazar gözlemci anlatıcı konumundadır.

“Tarık o gün ilk kez görmüştü Hazel’i başörtülü haliyle. Genç kızın yüzünde ki mazbut ifade, başörtüsünün turkuaz mavisıyla öyle bütünleşmişti ki. Tarık içinde ki sevgiyi açığa vurmamak için olağanüstü bir çaba göstermek zorunda kalmıştı.”³⁹⁶

Bu örneğimiz de de aktarılan olaylar da yazarımız, gözlemci anlatıcı konumundadır.

Gösterme yöntemi daha çok bir tiyatro tekniğidir. Bu yöntemde okuyucu roman kişileriyle aracısız olarak doğrudan doğruya yüzleşir. Karşılıklı konuşmalar okuyucuya araya girmeden direkt aktarılmaktadır. Yazar Bu yöntemi tarafsızlığı sağlama amacıyla yapmıştır. Şimdi örneği somutlama adına romanda geçen karşılıklı konuşmalardan birine yer verelim.

“ – onu tanıyor musunuz dedi, umutla.

- Evet evvelki gün onu burada yaralı buldum.
- Yaralı mı buldunuz? Ne yaptınız peki?
- Ne yapacağım alıp hastaneye götürdüm tabi ki.
- Hangi hastaneye?

...³⁹⁷

Burada da gördüğümüz gibi yazar, olayı gözümüzde canlandırmak istercesine, kişilerin konuşmaları bize olduğu gibi aktarmıştır

³⁹⁶ Gökdoğan, *Harbiyeli*,202.

³⁹⁷ Gökdoğan, *Harbiyeli*,230.

3.9.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.9.3.1 Romanın Özeti

Eser 28 Şubat döneminde askeriye giren Tarık'ın okuldan atıldıktan sonra ki maceralarını anlatmaktadır.

Kitap da önce olayların geçtiği yer olan Doğanca köyü anlatılmaktadır. Bu köyde insanlar her şey den uzak ve habersiz yaşamaktadırlar. Cahil insanlarla dolu olan köy de okumak pek de kıymetli değildir. Ancak kahramanımızın babası okumayı önemsemektedir. Bu nedenle oğlunu okutmak uğruna hasreti göze alıp oğlunu yatılı okula gönderir.

Tarık başarılı zeki bir çocuktur. Bir gün öğretmeninin yönlendirmesiyle askeri lise sınavlarına katılır ve kazanır. Bundan sonraki hayatı askeriye de geçecektir. Tarık Askeri okulda da olağanüstü başarılar göstererek komutanlarının gözüne girmeyi başarır. Liseden sonra Ankara da ki harp okuluna geçer. Burada liseden gelen tecrübe ve aşinalıkla okula hemen adapte olur. Hatta okulda, zekâsı ve görünüşü ile oldukça dikkat çeken biri olur.

Tarık, bu popülerliğin verdiği özgüvenle küçük dağları ben tarattım edasındadır. Nerde sabah orda akşam eğlence mekânlarında gününü gün eden Tarık, Babasının gönderdiği parayla saçıp savurmakta ve hiç paranın kaynağını merak etmemektedir.

Ancak bir gün hiç beklemediği bir şey olur. Okula babası gelir. Babasının köylü haliyle okula girmesine çok kızan Tarık onu, hemen dışarı çıkarır. Bir yerde otururlar, ve burada babasının artık parasının kalmadığını öğrenir.

Köyde ki Mervan Ağa denilen kişi tüm tarlalara el koymuştur. Borç batağında olan baba, hem artık para gönderemeyeceğini hem de hasta olduğunu söylemek için gelmiştir. Bu gelişten çok geçmeden Tarık babasının ölüm haberini alır. Onca lüksten sonra artık beş parasız ve babasız kalmıştır. Bu olaylarla beraber kendini iyice içkiye kaptırır. Bu sırada Harbiye de son senesidir.

Bir gün, 3. Sınıfın yaz tatilinde meyhanenin birinde içerken alt devreden Burak Engin'le tanışır. Burak Tarık'a hayli sıcak ve ilgili derdini dinler sonra da onu evine davet eder. Bu daveti kabul eden Tarık yazları hem çalışıp hem okuyan üç arkadaşıla bu

vesile ile tanışmış olur. Bu arkadaşlar da Harbiye'dendir. Farklı farklı karaktere sahip bu gençlerin ikisi aşırı Türkçü Burak ise İslamcıdır. Tarık akşamları Burak'la yaptığı dini sohbetlerden yavaş yavaş etkilenmeye başlamaktadır yazı dini sohbetlerle ve dini kitaplarla geçiren Tarık, namaza da başlar.

Okullar açıldığında ise devre arkadaşları bambaşka bir Tarık'la karşılaşır. Devre arkadaşlar bu değişime çok şaşırırlar. Ancak bu değişim bazılarını rahatsız eder ve okulda bir dedikodu yayılır. Tarık'ın irticai faaliyetlerde bulunduğu dair ...bunun üzerine komutanları üç arkadaşı uyararak bir daha bir araya gelmemelerini söylerler. Komutan özellikle Tarık'a eski canlı hayatına geri dönmesi gerektiği tavsiyesinde bulunur. Ancak Tarık bu uyarıları çok dikkate almaz ve dini kitapları okumaya, namaz kılmaya devam eder.

Bunun üzerine okul komutanlığı tarafından adına bir tasdikname düzenlenerek atılır.

Tarık şok olur. Hiç böyle bir şey olabileceğini düşünmemiştir. Çeşitli yerlerde hakkını aramaya koyulur ancak bunun çok mümkün olmadığı söylenir.

Bunun üzerine Tarık köyüne döner. Köy halkı askeri okuldan geldiği için ona Harbiyeli lakabını takar.

Köy hayatı zordur. Üstüne bir de annesinin Tarık'a olan kızgınlığı günleri daha da çekilmez yapmaktadır.

Tarık köydeki Mervan Ağadan nefret etmektedir. Ona muhtaç olmadan babasından kalan son taşlık tarlayı ekip biçmek ister. Bu durum köy halkı tarafından şaşkınlıkla izlenir. Nitekim köylüler taşlık tarlanın adam olmayacağına emindirler. Gidip gelip Tarık'ı uyarırlar 'boşa uğraşma hemşerim o tarladan adam olmaz, hadi diyelim oldu suyu nereden bulacaksın' derler. Tarık ise taşların altından verimli bir toprağın olduğunu suyu ise köyün mahsullere zarar verir diye kullanmaktan çekindiği dereden sulayacağını söyler.

Tüm bunlar olurken bu sırada Tarık köyün en fakiri ve kimsesiz olan Keremle tanışır. Kerem ile ablası yalnız yaşamaktadırlar. Üvey babalarından kaçan iki kardeş babalarının Doğanca da ki eski harabe evine sığınmışlardır. Kerem köylülerden

farklıdır. Tarık'ı yargılamadan dinler, Tarık'ın söylediklerine inanır bu iyi giden arkadaşlık, her gün köy kahvesinde pekiştirilir.

Bu sırada, Tarık'ın annesinin de kızgınlığı da geçmiştir. Ferîde kadın, oğlunu yeni haliyle kabullenmeye karar vermiştir.

Tarık yavaş yavaş köy ortamına ayak uydurmaya başlar babasından kalan son taşlık Tarlayı adam etmek için çabalayıp durur.

Tarık tarlayla uğraştıkça, zaman ayırdıkça karşılığını almaya başlar. Ektiği ürünler köylülere nispet edercesine büyürler.

Tüm bunlar olurken köy ortamı da hayli karışıktır. Köye yeni muhtar seçilecektir. Mervan ağanın yanından ayrılmayan Maho'dan sıkılan köylüler onun karşısında yer alan Köse İbrahim'den umutludur. Köse İbrahim köylünün Mervan ağaya kaptırdığı tarlaları söke söke geri alacaklarını vaat etmektedir köylüye.

Tüm bu yenilikçi söylemler, Köse İbrahim'e seçimi kazandırır. Ancak köylü yine istediğini bulamayıp hüsrana uğrar .

Köyde başka bir muhtarın seçilmesi, Harbiyelinin yeni yeni icatlar getirmesi Mervan ağanın işine gelmez. Bu durumdan rahatsız olan Mervan ağa Harbiyeliyi ve arkadaşı Kerem'i tehdit eder.

Tarık ile keremin dostluğu ilerler artık arkadaştan öte abi kardeş olmuşlardır.

Kerem de her gün iyi yönde değişimler olur. Tarık kitap verdikçe Kerem okur okudukça değişir. Bu değişim keremin ablasının dikkatini çeker. Başlarda kitaplara karşı ön yargılı olan Hazel bir gün ön yargısını kırıp kitabı okumaya karar verir. Kitabı okuduğunda aslında iyi olduğuna karar verip Tarık'ın Kerem için verdiği tüm kitapları okumaya başlar. Hazel de kitapları okudukça daha dindar daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Hatta örtünüp namaza bile başlar. Hazel de Harbiyelinin kardeşi ile arkadaş olmuştur. Bu değişimler Tarık'ı köy için ümitlendirmektedir.

Tarık, kardeşi, Hazel ve kerem adeta namaz ve dini işlerde birbiriyle yarışa girmişlerdir. Bu gelişmeler olurken Tarık'ın içinde Hazel'e karşı yeni duygular oluşmaya başlar. Fakat, Hazel den hoşlanan bir tek Tarık değildir.

Mervan ağanın oğlu Rasim'de, Hazel'i sevmektedir. Bir gün tüm cesaretini toplayıp Kerem'in evde olmadığı bir zamanda pencerenin önünde Hazel'e duygularını açar. Ancak Hazel'den bu duygulara karşılık göremez. Bunun üzerine zorla Hazel'i Mervan Ağanın deniz kenarında olan villasına kaçıtır.

Bunu öğrenen Kerem çılgına döner ve Tarık'a haber verir. Tarık büyük çabalar sonunda Hazel'i ve Raşimi bulur ve Rasim'i polise teslim eder. Mervan ağa küçük oğlu için araya tanıdıkları koyar ama tüm uğraşlarına rağmen oğluna, adam kaçırmaktan 5 ay hapis cezası verilir.

Bu olay sayesinde Tarık'ın Hazel'e olan duyguları perçinlenir. Kerem'e konuyu açan Tarık duygularına karşılıklı olduğunu öğrenir. Tarık ile Hazel'le nişanlanır.

Bu arada Harbiyelinin tarlasını gören köylüler. Ekinlerinin ilaçlanması ve sulanması için Tarık'tan yardım isterler. Artık kimse Mervan ağanın kuyularına ve ekin ilaçlarına muhtaç değildir. Bu nedenle Mervan ağanın işleri kötüye gider. Rasim hapisten çıktığında Hazel'le Tarık'ın evleneceğini öğrenir. Bunu kendine yediremeyen Rasim evi yakarak intihar eder.

Mervan Ağanın koca konağı yanıp kül olurken. Hazel ile Harbiyelinin düğünü olur...

Kitabın sonunda; Tarık ve ailesinin bir gece köyden çıkıp gittiği anlatılır.

3.9.3.2 Dil

Yazarımız romanında gündelik konuşma dili kullanmıştır. Kitabımızda karşılıklı konuşmalara, devrik cümlelere, yöresel sözlere rastlamaktayız.

“...vakit iyi düşünme vaktidir ağalar.

- Düşün düşün poktur işin...
- Yahu biz adam olmayız. Güleriz ağlanacak halimize
- Sahi bastıralım oyları ibrahime..
- Yuh deve!
- Maho dan başkasına zırnık koklatmam.
- Ohooo, sen hala ananın tereyağını...

Yine gülüşmeler..”

Karşılıklı konuşmaların yer aldığı kitapta yöresel sözcüklere de yer verilmektedir. Şimdi yöresel ağzın hâkim olduğu bir cümleyi örnekleyelim.

“- Daha bitmedi mi a gözü çıkasica! O nasıl uyuşukluk öyle...kız sallasana şu bıçağı ellerin mi kurudu?”

Baban şimcik dikilir başımıza Azrail gibi. O zaman görürsün oyartmayı.”

3.9.3.3 Üslup

Üslup romancı romanını nasıl anlatıyor sorusunun cevabını vermemektedir. Burada yazarımız eserinde “Yalın Üslup”³⁹⁸ kullanmaktadır.

Romanda yazar akla ve mantığa aykırı unsurlara ve karmaşık çağrışımsal anlamlara yer vermektedir. Sadelik gerektiği kadar ve doğaldır.

Yazar kitabında oldukça sade anlaşılır akıcı bir üslup kullanmıştır. Nurullah çetene göre yalın üslup, okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur. Yazarımız da eserinde karışık cümlelerden uzak durmaktadır.

“Yemekler gerçekten nefisti. Bol etli bulgur pilavı hem görünüşüyle, hem lezzetleriyle herkesin iştahını körüklemişti.”

Yazarımız burada da görüldüğü gibi, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadeler kullanmamış yoğun sanatkarane bir betimleme yerine oldukça anlaşılır açık bir betimleme yapmıştır.

3.9.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi:

3.9.4.1 Romanda 28 Şubat Dönemi

28 Şubat’ın aktörleri, “irticayla savaşıyoruz” diyerek bin yıl süreceğini söyledikleri post modern bir darbe yapmışlardır. Eserde dönemin askeriyesinde de oluşan bu söylemle bir çok öğrenci okuldan atılmış veya okula alınmamıştır.

“...ne diyeceğini derdini kime anlatacağını bilememişti Tarık. Etrafında onu anlayacak bir Allah’ın kulu yoktu. Herkes bir vebalı görmüşçesine kaçıp gitmişti etrafından. Eski günlerde ona yakın olabilmek için fırsat kollayanlar vefasız bir sessizliğe bürünmüşlerdi.”³⁹⁹

³⁹⁸ Mehmet Kaplan, *Üsluba Dair*, Yapı Kredi Yay.,(İstanbul,1955) ,4,10.

³⁹⁹ Gökdoğan, *Harbiyeli*,30.

Yazar burada Tarık'ın irticai faaliyetlerden dolayı okulla ilişinin kesilmesinden sonra toplumun da onu yalnızlaştırdığını ve 28 şubat döneminin mağdurlarına toplumun sahip çıkmadığı mesajını vermektedir dönem uğranılan haksızlıklara sivil toplum örgütleri bile kayıtsız kalmışlardır.

“Sonuçta canlı, diri bir görünüm arz eden, 1980’lerde ve 1990’larda zirve noktaya ulaşan İslâmî entelektüel yönelimler kurutuldu; kitap ve dergi yayıncılığına büyük darbe vuruldu.”⁴⁰⁰

Yazar eserinde de işte bu gençlere vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda aslında mağdur edilenlerin hep genç nesil olmasına dikkat çekmiştir.

“Cahit ve Hakan inançlı mütevazı gençlerdi...”

Yazarın eserinde değindiği bir diğer konu aydın kesimin bu dönemde göz ardı edilerek emeklerinin hiçe sayılmasıdır. Yazar aydın kesim olarak nitelendirdiği okuyan gençlerin hiçbirinin kendi mesleklerini icra etmemesine vurgu yaparak 28 Şubat dönemi mağdur gençlerini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

“hiçbiri memnun değildi gidişattan. En çokta memlekette okuyana, düşünene aydın olana itibar edilmemesi yaralıyordu onları”⁴⁰¹

28 Şubat döneminde okuyana kıymet verilmediği gibi daha acı olanı toplumun bu durumu kanıksamış olması ve sessizce izlemiş olmasıdır.

Kitapta başörtüsü mağdurlarına değinmeyen yazar 28 Şubat sürecinde yalnızca başörtülü kadınların mağdur edilmediğini, gerçek de dini bütün, İslami tavırı benimsemiş bütün gençlerin kadınıyla erkeğiyle bu dışlanmışlığa maruz kaldığını anlatmaktadır.

“Küresel sistemin post modern / sinsi yöntemlerle İslâm’la savaştığı bir süreçte, 28 Şubatçıların “irtica tehdidi” numarasıyla, toplumun kardeşliğinin, ülkenin birlik ve bütünlüğünün ve toplumun en büyük ortak paydası, İslâmî kimlik ve duyarlıklar aşındırıldı.”⁴⁰² Buradan çıkardığımız sonuç, 28 Şubat sürecinde toplum birlik ve beraberliğini kaybetmiştir.

⁴⁰⁰ <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusufkaplan/28-subat-darbesi-ve-yikimi-2041647>

⁴⁰¹ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 160.

⁴⁰² <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusufkaplan/28-subat-darbesi-ve-yikimi-2041647>

Gökdoğan da bu birlik ve beraberliğin kaybolmasına eserinde parmak basmıştır.

“...bunu yaparken bile Mahocular ve İbrahimciler olarak iki Kısıma ayrılmayı ihmal etmediler. Mahocular ön Kısıma İbrahimciler arka Kısıma... Fakat sıranın tam ortasında iki taraf birbirine yakın olmamakta inat edince araya Tarık girdi ve ortada seve seve yer alabileceğin, söyledi.”⁴⁰³

Birlik ve beraberliğin ayrışmadan daha çok şey kazandırdığını vurgulayan yazar, siyasilerin toplumun birlik ve beraberliğinden korktuğu için toplumu ayrıştırma yoluna gittiklerini söylemektedir.

Eserde dikkate değer bir konu daha vurgulanmıştır. Siyasilerin seçimi kazanmak için tüm yollara başvuracakları bununla birlikte, halkın iradesinin asla sandığa yansımayacağı düşüncesi halkı ümitsizliğe sevk etmekteydi.

“Mervan ağa ne yapıp eder sandıktan Maho’yu çıkarmayı başarır dedi. biz de burada konuştuklarımızla kalırız.”

28 Şubat ta oluşan ümitsiz hava her şeyin daha da kötüye gitmesine neden olmuştur.

Bu dönemde halk korkutularak susturulmuştur. 28 Şubat dönemin de korkan halk ne olanları eleştirmeye yanaşmış ne de eleştirenlere söz hakkı tanımıştır. İşte yazar kitabında şu cümlelerle bu durumu dile getirmektedir.

“Süleyman emmi korkak bir ses tonuyla:

Böyle ulu orta konuşursunuz ama dedi. Mahoyla ağanın kulakları deliktir. Köseyi istediğinizi bir duydular mı? Vay halinize! Her bir hizmete zam, her bir borca faiz...”⁴⁰⁴

Korkuyla bastırılan halk tüm zulümlere sessiz kalmak zorunda bırakılmıştır.

Eserde genel olarak hep umuttan bahsedilmektedir. İnançlı bir insanın yaşadıkları ise onu asla ümitsizliğe sevk etmemelidir mesajı verilmektedir. Nitekim yazar bu doğrultuda, romanı ucu açık bir sonla bitirmiştir.. Tarık’ın tekrar asker olup olmadığı okuyucunun hayaline bırakılmaktadır.

⁴⁰³ Gökdoğan, *Harbiyeli*,156.

⁴⁰⁴ Gökdoğan, *Harbiyeli*,80.

“Doğanca Mervan ağanın yanan konağını, yangında kaybolan borç defterini aynı gece sırta kadem basan Harbiyeliyi konuştu durdu yıllarca. Bir gece Feride Kadın, Melike ve Kerem’de ortadan kayboldular aynı gizemle..”

Kitabın sonunda okuyucuya verilen diğer bir mesaj ise iyilerin her daim yaptıklarıyla güzel anılacaklarıdır. Hak yiyen haksızlık yapanların ise toplumda hatırlanmak bile istenmeyeceğidir.

“O günden sonra Güvercin Bozkırına ‘Harbiyeli Yokuşu’ dendi. Mervan Ağa’nın bir zamanlar yüce bir anıt gibi yükselen konağını ise kimse hatırlamak istemedi nedense...”⁴⁰⁵



⁴⁰⁵ Gökdoğan, *Harbiyeli*, 319.

3.10 KARA GÜNEŞ TAHLİLİ⁴⁰⁶

Bahadır Yenişehirlioğlu'na ait olan eser, 2018 yılında Timaş yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabımız 255 sayfadan oluşmaktadır. Bu eser,15 Temmuz dönemini ele alan ilk roman olması açısından önemlidir.

3.10.1 İçerik Yönüyle İnceleme

3.10.1.1 Eserin Konusu

Kitap, 15 Temmuz darbe girişiminin arka yüzünü anlatmaktadır.

Eserde iki arkadaşın Hasan öğretmenle yaşadıkları serüven anlatılmaktadır. Eser iki arkadaştan birini darbeci diğerini ihanete direnen bir kahraman yapan 15 Temmuz ve 15 Temmuz'a giden büyük oyunun sır perdesini ele almaktadır.

Romanda iki arkadaş üzerinden adeta ülkenin içinde bulunduğu siyasi portre çizilmiştir.

3.10.1.2 Zaman

Kitapta genel anlamda geçen olaylar 15 Temmuz süreci ve öncesini kapsamaktadır.

Eserde yazar “Nesnel Zaman”⁴⁰⁷ı kullanmaktadır... nesnel zaman romanın dışında da var olan toplumlumun paylaştığı ortak zaman dilimidir. Olayların cereyan ettiği Nesnel zamanla beraber bu zamanın bazı bazı günlerinde bazı aylarında bazı yıllarında geçen olaylarda anlatılmaktadır. Yani eserde aynı zamanda “Vaka Zamanı”⁴⁰⁸ da kullanılmıştır.

Yazar eserinde Nesnel zaman olarak, 15 Temmuz darbe girişiminin olduğu zamanı anlatmaktadır.

“O gün bitmişti her şey. O gün ve takip eden günler tek sığınağı Ebubekir olmuştu...

⁴⁰⁶ Bahadır Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş* 4. bs. (Timaş Yayınları, İstanbul,2018).

⁴⁰⁷ Çetin, RÇY, 129.

⁴⁰⁸ Çetin, RÇY, 131.

Köprünün ayağına gelince arabasını durdurdu ve deli gibi koşmaya başladı. Önüne geleni deviriyordu adeta. Ebubekir ve Kadir'in karşı karşıya kaldıkları ve baktıkları anın arasında buldu kendisini.”

Anlatıcı romanda bazı olay ya da durum ve eşyaların uyandırdığı çağrışımlarla ve hatırlamalarla geriye dönmüş veya ileriye gitmiştir.

“Güzel günlerdi aslında. Kadir'in yüzüne yakışırdı gülmek. Şimdiyse elinde silah yüzünde sahte bir cesaret vardı.

Ebubekir'in elinde ise Türk bayrağı.”

Birbiriyle karşı karşıya gelen iki arkadaşın geçmişte yaşadığı birlik ve beraberlik dolu mutlu günleri anımsamaktadır.

Yazar Eserde okuyucusuna sayfa başlarında zamanı belirtmektedir.

“Yıllar önce, Ebubekir'in kararından az bir zaman sonra...”⁴⁰⁹

Burada darbe gecesinden yıllar önce Ebubekir'in Hasan Öğretmenin peşinden gitmeme kararı aldığı günü anlatmaktadır.

“O gece ,Boğaziçi Köprüsü.”⁴¹⁰

Yazar burada 15 Temmuz gecesini köprüde olup bitenleri anlatmaktadır.

Yazar romanda geçmişe dönük olayları anlatırken bu olayların içinde de zamanı detaylı olarak verdiğini görmekteyiz.

“gecenin bir vakti salondan gelen bir sesle uyandı. Kolundaki saate baktı. Üç buçuktu. Yatağından doğruldu. Bir süre öyle sessizce bekledi...”⁴¹¹

3.10.1.3 Mekân

Kitap da olaylar, birden farklı yerlerde geçmektedir. Geçmiş anlatılırken kemikli köyü mekan olarak kullanılmış daha sonra ise üniversite okumaya giden kahramanlarımızın serüvenleri İstanbul'da devam etmiştir.

Romanda mekân tasvirlerine önem verilmemektedir. Eserde mekan, sadece olay yada kişilerin belirgin kılınması için birer araç ve vesile konumundadır.

⁴⁰⁹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,175.

⁴¹⁰ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,127.

⁴¹¹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,218.

Kitapta Kemikli köyünde geçen olaylar iki arkadaşın hayatlarının dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Eserde Kemikli köyü şöyle betimlenmektedir.

“Kemikli, Manisa’ya otuz kilometre mesafede bir köydü. Köyün ortasında tertemiz bir dere akardı. Derenin kenarları kavak ağaçları ile yemyeşildi. Caminin bahçesinde gömülü büyüklere Fatiha okudu alelacele. Sokakta sürüler halinde bir yukarı bir aşağı dolaşan kazları, ördekleri kışlayıp korkuttu...”⁴¹²

Yazarın, Kemikli köyünde kullandığı mekânlar somuttur. Yani gündelik hayatın içinde de var olan mekânlardır.

“Ebubekir odanın ortasında tüyleri dökülmüş, desenleri kaybolmaya yüz tutmuş Gördes halısının üzerinde yatıyordu.”⁴¹³

Burada yazar köyde ki Hasan öğretmenin kullandığı odayı anlatmaktadır.

Yenişehirlioğlu, olayları anlatırken “Açık Mekân” kullandığını görmekteyiz, Kullanılan açık mekânın, roman kişiliklerine ve karakterlerin ruhsal durumlarına bağlanmıştır. Anlatıcının açık mekan olarak kullandığı yerlerden birisi de Boğaziçi Köprüsüdür.

“O gece, Boğaziçi köprüsü...”

Ne kötü bir karşılaşma. Köprüler birleştirir kavuşturur oysa...

Ama şimdi! Ama bu gece!

Bahar rüzgarını henüz unutmamışken kar tipisine benzeyen soğuk bir güne devrildi an.yaz günü insanlar evlerinden korkmayarak evlerinden caddelere meydanlara çıktılar.

Karanlık bir gecede gökyüzünde kara bulutlar belirdi. Bulutlar gürlendi uçakların aralarından haince geçişiyle. Boğaz sele yattı, kaydandı köpürdü, dalgalandı. Mermilerin sağanağında halk hayretler içinde kaldı.

İnsanlar bağıştılar.”⁴¹⁴

⁴¹² Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 9.

⁴¹³ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,136.

⁴¹⁴ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 71

Yazar, eserinde detaylı mekân tasvirleri de yapmaktadır. Mekânlar için yapılan ayrıntılı betimlemeler olay ve kişileri belirgin kılmak için yardımcı bir unsur olarak kullanılmıştır.

Burada da yazar, Ebubekir ile Kadir'in aslında ne kadar ayrı yerlerde ne kadar zıt kutup da olduklarını ironik bir dille anlatmıştır

. “Ne kötü bir karşılaşma. Köprüler birleştirir kavuşturur oysa...” diyerek.

3.10.1.4 Kişiler Kadrosu

Roman kurgusunun önemli bir parçasını da kişiler kadrosu oluşturmaktadır. Buna göre Yazar eserinde kalabalık bir kişi kadrosu kullanmıştır. Yazar olayları karşılığa sevk etmeden sade bir şekilde aktarmayı tercih etmektedir. Bu şekilde olayların akılda daha kalıcı olmasını amaç edinmiştir. “Roman kişileri, en genel anlamda olumlu ve olumsuz; yani iyi ve kötü kişiler olarak karşımıza çıkarlar”⁴¹⁵

Bahadır Yenişehirlioğlu, eserinde Fetullah Gülen'in peşinden giden ona bağlanan insanları kötü, diğerlerini iyi olarak karşımıza çıkarmaktadır.

⁴¹⁵ Çetin,RÇY,145.

Ebubekir

Ebubekir eserde iyi karakterlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebubekir düşünen sorgulayan bir kişidir eserde. Fiziki özellikleri ise şöyle anlatılmaktadır.

“Ebubekir çelimsiz bir çocuktur. Ne kadar yese de kilo alamazdı. Üzerine giydiği giysiler omuzlarının dikliğinden askıya asılmış gibi dururdu.

Boyunun uzunluğu daha da zayıf görünmesine sebep olurdu. Kızıl üç numaraya vurdulmuş saçları vardı.”⁴¹⁶

Ebubekir, Hasan Öğretmenin yaptıklarını bir türlü mantığına oturtamadığı için en yakın arkadaşı ile arası açılmıştır.

“Ebubekir ay ışığında Kadir’in gözlerini görebiliyordu. Donuktu yabancıydı, yalancıydı. Bir çift kuyuda gibi duran gözlerinden iyi olan ne varsa söküp çıkarılmış, yerine iyinin karşıtı ne varsa doldurulmuş gibiydi.”⁴¹⁷

Yazar olayları Ebubekir ve Kadir’i merkeze alarak anlatmaktadır. Olaylar bu iki karakter üzerinden gelişmektedir.

Yazar düşüncelerini Ebubekir aracılığı ile aktarmaktadır. Ebubekir’in olayları sorgulayan tavrı ve eleştirisel bakışı yazar kaynaklıdır.

“Ebubekir içinden konuşmaya devam ediyordu.

‘sen ne arıyorsun burda peki?’ diye sordu kendine

Cevap bulamadı.

Ellerine baktı birbirine kenetlenmişti.

‘ben kimim?’

‘Çık git,’ dedi içindeki ses.

Yerinden kalkıp hasan öğretmenin yüzüne bir yumruk indirmek istedi. Tükürmek ve avazı çıktığı kadar bağırarak

‘Sen yalancısın, sahtekârsın, sevenleri birbirinden ayıransın sen kimsin ulan ?’ demek istedi”⁴¹⁸

⁴¹⁶ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,135.

⁴¹⁷ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,155.

Ebubekir'e göre Züleyha'yı ondan ayıran en önemli etken Hasan Öğretmen ve idealleridir.

O gün odada Kadir den Züleyha'nın okumak için hasan öğretmen referansı ile İstanbul'a gönderileceğini öğrenmiştir. Çocukluğundan beri Züleyha'yı seven Ebubekir, Züleyha dan ayrılmamak için üniversiteyi Züleyha'nın olduğu şehirde okumaya karar verir. Ebubekir hayalleri doğrultusunda İstanbul Hukuk Fakültesini kazanmıştır.

Sorgulayan, düşünen Ebubekir İstanbul'da da beyin fırtınaları yapılan mekanlara gitmeyi sevmektedir.

“Züleyha'dan ayrıldıktan sonra eve gidip gitmeme konusunda tereddüt etti Ebubekir. Eve gitse geç kalabilirdi ama külliyyede ki tartışmaları kaçırmak istemiyordu. Doğrudan gitse daha iyi olacaktı.”⁴¹⁹

Kadir

Kadir, romanda kötü karakterlerden biri olarak çıkartılmaktadır karşımıza. Kadir, Hasan Öğretmene koşulsuz şartsız bağlanan onun sözünden katiyen dışarı çıkmayan biridir.

“Hasan öğretmen artık kadir için vazgeçilmezdi gerçekten de. Talebeleriyle bu kadar yakından ilgilenen, onların dertleriyle dertlenen, nasıl gusül alınacağını, bir kadına nasıl yaklaşılacağını anlatan, öğrencisinin saçını, tırnağını bile kontrol eden, çözülmüş ayakkabısını dahi eğilip bağlayan Hasan Öğretmenin dedikleri neden kesin olarak kabul edilmesindi? Neden sorgulansındı?

Kadir böyle düşünüyordu.”⁴²⁰

Yazar, kitapta özellikle Kadirin sorgulamayan tavrına koşulsuz şartsız itaat etmesine vurgu yapmaktadır.

Yazar eserinde Kadir'i fiziki özellikleriyle şöyle anlatmaktadır.

“kadir babasına benzemezdi. Babası tıknaz, güçlü bir adamken Kadir, anasına çekmiş narin, hastalıklı bir çocuktur. Benzi hep sarıydı. ‘veremli bu çocuk veremli,

⁴¹⁸ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 144.

⁴¹⁹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 203.

⁴²⁰ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 67.

öksürdüğünde yanına çok sokulma' derdi Ebubekir'in annesi. Ebubekir de annesine çikıştırdı hep ' Kadir'e veremli deme' diye. Ama gerçekten Kadir veremli gibiydi. Gözleri kuyuda gibi, çukur mu çukurdu. İçine kaçacakmış gibi."⁴²¹

Hasan öğretmenin yanından ayrılmayan Kadir gözünde problem olmasına rağmen asker olabilmıştır.

Züleyha

Kemikli köyünün Muhtarının kızıdır. Eserde Züleyha fiziki özellikleriyle şöyle anlatılmaktadır.

"Ebubekir'in, Züleyha'sı sarı saçlı, yemyeşil gözlü, teni pembe beyaz güzeller güzeli bir kızdı. Her zaman akranlarından farklıydı, görenlerin bir kez daha baktığı bir çocuk. Bu yüzden sürekli nazlanır, yıldızının düşük olmasından şikâyet edilirdi."

Küçük yaştan itibaren Ebubekir'i sevmektedir. Zeliha İstanbul'a gittikten sonra Kadir'le buluşmaya başlamışlardır. Zeliha hep Ebubekir'i hizmet dairesine çekmeye çalışmaktadır. Ebubekir'de, Zeliha'yı bu daireden çıkarmaya çalışmaktadır. Bu uzun uğraşlar oturup karşılıklı tartışmalara neden olmaktadır Şimdi bunu Kitaptan bir bölümle örnekleyelim

" ' Habis bir ur olarak mı görüyorsun hizmet hareketini? "

'Evet, öyle görüyorum. Senin de o evden ayrılmanı istiyorum. Yakında sende zehirleneceksin.' Dedi Ebubekir sesini yükselterek.. Ama kızgınlık yoktu Kadir'in sesinde korku vardı. Sevdiğini kaybe korkusu.

' bu fikre nerden vardın? Ne zararları var ki bu insanların. Kültürümüzü, dilimizi bütün Dünyaya öğretiyorlar. Ahlaklı bir nesil yetiştiriyorlar. Seni böyle düşünmeye iten ne?' diye sordu Züleyha. Yüzü asılmıştı."⁴²²

. Ebubekir kendi fikrini Zeliha'ya kabul ettirmeye çalışmaktadır Züleyha da kendi fikrini Ebubekir'e kabul ettirmeye çabalamaktadır.

Ebubekir'i seven Ebubekir ile buluşan Züleyha hizmetin uygun gördüğü kadir ile evlendirilmiştir.

⁴²¹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 14.

⁴²² Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 193,194.

Züleyha, Gülen cemaatini sorgulasa da ondan bir türlü kopamaz ta ki 15 Temmuz kadar. 15 Temmuz günü televizyondan Ebubekir'i görüp köprüye gider. Ancak orada kadir tarafından vurularak öldürülür.

Hasan Öğretmen

Köye gelen yeni öğretmendir. Hasan öğretmen Fetullah Gülen'i seven ona bağlı olan biridir. Hizmet hareketi adı altında çocuklarla ilgilenmektedir. Yazar hasan öğretmeni okuyucusuna şöyle anlatmaktadır.

“ Hasan öğretmen ideallerinin topluma yayılması hususunda kendine biçilen rolü hizmet aşkı ile kabul etmiş biri olarak karşılına çıkmıştı. Giyinişine dikkat ederdi. Sesi etkileyici, yazısı inci gibiydi. Herkesi kendine hayran bırakırdı.

Başta bilgisizlik olmak üzere her türlü baskıyla, katı laikçi toplum düzeniyle öz veriyle mücadele etme konusunda kararlıydı. Oldukça genç sayılabilecek yaşta kendi arzularından feragat edip Anadolu'nun çeşitli şehir, kasaba ve köylerinde öğretmen olarak görev yapmayı hizmet hareketinin en önemli amacı olarak görmüş biriydi.”⁴²³

Çocukları benimsediği idealler uğruna her hafta ilgilenmekteydi. Hasan öğretmene göre bu çocuklar seçilmişlerdir.

“Eli hep çocukların üzerindeydi. Sürekli motive ediyor, hedef gösteriyor ve onları adeta hedefe kitli yordu. Artık onlar hasan öğretmenin seçilmiş talebeleriydiler.

Birilerinin arasından seçilmiş olmak, daha çok ilgi görmek ve bunun aileler tarafından da bilinmesi büyük bir ayrıcalıktı çocuklar için onları giderek öğretmenlerine daha fazla bağlayan bir sebep.”⁴²⁴

Hasan öğretmen çocuklara arkadaş akıl hocası bir abileri gibi yakın davranmaktadır. Çocukların gönüllerini alarak onları kendine bağlamaya çalışan biridir.

Hasan öğretmende yazarın dikkat çektiği en önemli şey, fazla saygılı edep ve dindar bir hal takınmış olarak topluluğun arasına karışmasıdır.

İmam Efendi

⁴²³ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 27.

⁴²⁴ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 37

Köyün sayılan ve sevilen insanlarından. Amacı İslam dinini yaşayarak köylüye örnek olmaktır.

İmam Efendi, dini kötü emellerine alet etmeden halkın dini duygularını sömürmeden işini büyük bir aşkla yapan biridir. Hatayı her daim kendinde arayan karşı tarafı suçlamaktan ve kul hakkından çok korkan biridir.

“Köyün imamı akıllı bir adamdı. Çok okuyan temiz yaşayan biriydi. Vazifesini vazife olmaktan ziyade muhabbetle yapar, elinden geldiğince herkese yardımcı olmaya çalışırdı. Koca Yusuf’u da severdi.”⁴²⁵

Ebubekir zaman zaman aklındaki soruları imam efendiye sormaktadır. İmam Efendinin sohbetini dinleyip kafasını karıştıran şeyleri açıklığa kavuşturmaktadır.

Koca Yusuf

Ebubekir’in babasıdır. Her daim oğlunun yanında yer almaktadır. Eserde koca Yusuf şöyle anlatılmaktadır.

“Ebubekir’in babasına Koca Yusuf denmesinin sebebi iri yarı olmasıydı. Pehlivan gibiydi. İnsana güven verirdi. Soysuzluk bilmezdi, yalan söylemezdi, dinine kavi bir adamdı. Kendince fanatik olabilirdi ama bunu asla ama asla kötülük niyetiyle yapmazdı. Sahip olduğu değerlerin önemine inanır ve bunların hayata geçmesi için mücadele ederdi. Okumuş bir adam değildi ama sohbeta önem verirdi. Hatta sohbetlerden döndüğünde ter içinde kalmış olurdu çoğu zaman sohbeta dinlediklerini daha o anda anlatmaya başlardı Koca Yusuf. Sanki anlatmazsa unutuverecekmiş gibi ardı ardına sıralardı.”⁴²⁶

Muhtar

Muhtar köylü tarafından sevilen ve sözü dinlenen köy halkının kıymet verdiği kişilerden biridir.

“Birkaç gün sonra, hasan öğretmen ve Kadir’in köyden ayrıldıkları haberi yayıldı köyde. Herkes bir şey söylüyordu. Her kafadan bir ses çıkar olunca Muhtar köy kahvesinde Hasan Öğretmenin rahatsız olduğunu, tedavi görmesi gerektiğini anlattı. Tedavisi uzun süreceği için yerine başka bir öğretmenin atanacağını söyledi. Her şeyin

⁴²⁵ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 84

⁴²⁶ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 57.

normal görünmesi konusunda büyük bir gayret içindeydi. Bunu koca Yusuf ve imam efendiden başka kimse anlamıyordu.”⁴²⁷

Yazar romanında muhtarın Hasan öğretmene güvenen onu seven, ona laf söylettirmeyen özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

“Bizim muhtar dinlemiştir öğretmeni. Ne diyosa Allah kelamı biliyo. Pek bi seviyo ya”

Roman da muhtarın Züleyha'nın babası olması yönü de vurgulanmaktadır. Öğretmene güvenen muhtar, kızı Züleyha'yı Hasan öğretmenin referansıya, İstanbul'a okumaya göndermeyi kabul etmiştir.

⁴²⁷ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,179,180.

3.10.2 Anlatıcı

Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı

Kara Güneş romanında, anlatıcının ‘Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı’⁴²⁸ olduğunu görmekteyiz.

Anlatıcı romanın bütününde, aynı zaman diliminde farklı mekânlarda, farklı kişilerce yaşanmış, olayların hepsini görmüş izlemiş gibi aktarmaktadır.

“Bu sırada Züleyha televizyonun karşısında hayretler içindeydi. Odanın içinde dört dönüyordu. Ebubekir’i yaralı askeri araca yerleştirdiği esnada fark etmişti. Kocasının köprüde olduğunu biliyordu bir an durup düşündükten sonra hızla çalışma odasına geçip masanın çekmecesini çekti. Evrakları karıştırıp etrafa savurdu, aradıklarını bulmuştu telaşla masanın üzerinde ki çakmağı alıp banyoya yöneldi.”

Anlatıcı, eserde dışardan bir gözlemci olarak olup biteni izlemekte, konuşmaları takip etmekte, ne gibi hareketler yaptıklarını görmekte aynı zamanda iç dünyalarında neler olup bittiğini, zihinlerinden neler geçirdiklerini en ince ayrıntısına kadar bilmektedir

“Beyler beyinde karşılaştıklarında ezeli – ebedi bir ayrılığın bütün sonuçları ip uçlarını vermişti aslında”

“Gördüklerini anlatmanın imkansızlığı yakıyordu Ebubekir’i. Karşısında gördüğü şey saplantılı bir deliliğin eşiğinde kaybolmuş bir insandı.”⁴²⁹

Bu örneklerde yazar her şeyi görmekte, hatta kahramanların ne düşündüklerini hatta bu düşüncelerde neler hissettiklerine kadar bilip okuyucuya sunmaktadır.

...Gösterme Yöntemi

Kitabımızda yazar aktarma yöntemlerinden “Gösterme Yöntemini” tercih etmiştir. Burada yazar olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve olabildiğince ortalarda görünmeyip arka planda kalmaya çalışmıştır.

Okuyucunun dikkati anlatıcı üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Burada yazar gözlemci anlatıcı konumundadır.

⁴²⁸Çetin, RÇY, 109.

⁴²⁹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 245.

“Züleyha Ebubekir’in kendisine yönelmesi üzerine ona doğru bir hamle yaptı, yüzü tan yeri gibi aydınlanmıştı o an.

Kadir bu aydınlanmayı fark ettiğinde dünyadan gözünü çekti, kimseyi görmez oldu”⁴³⁰

Bu örneğimiz de de aktarılan olaylar da yazarımız, gözlemci anlatıcı konumundadır.

Gösterme yöntemi daha çok bir tiyatro tekniğidir. Bu yöntemde okuyucu roman kişilerle aracısız olarak doğrudan doğruya yüzleşir. Karşılıklı konuşmalar okuyucuya araya girmeden direkt aktarılmaktadır. Yazar Bu yöntemi tarafsızlığı sağlama amacıyla yapmıştır. Şimdi örneği somutlama adına romanda geçen karşılıklı konuşmalardan birine yer verelim.

“ ‘Değil. Artık benim öğretmenim değil.’

‘ Neden Ebubekir?’

‘Neden mi?’

‘Kadir hala anlamıyor musun oğlum?’

‘Neyi anlayacağım oğlum neyi?’

‘Hasan Öğretmen ikiyüzlü oğlum, ikiyüzlü!’”⁴³¹

Burada da gördüğümüz gibi yazar, olayı gözümüzde canlandırmamızı istercesine, kişilerin konuşmalarını bize olduğu gibi aktarmaktadır.

3.10.3 Kurgulama Tekniği Ve Yöntemleri

3.10.3.1 Romanın Özeti:

Eser 15 Temmuz darbe girişimi gününü ve öncesinde bu ortamı hazırlayanların adım adım uyguladıkları gizli planları ele almaktadır. Romanda 15 temmuz gecesini hazırlayan olayların temeli kemikli köyünde yaşanmıştır. Bu nedenle yazar olayların ilk geliştiği yeri betimleyerek olaya giriş yapmaktadır.

⁴³⁰ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 254.

⁴³¹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 152.

Bu köy de samimi ve iyi niyetli dindar insanlar yaşamaktadır. Bir gün bu köye öğretmen olarak hasan adında biri gelir. Başlarda çocuklarla çok iyi diyaloglar kuran öğretmen zamanla çocukların bir kaçıyla zeki diyerek daha çok ilgilenmeye başlar. Bu ilgilendiği çocuklar arasında Ebubekir, Kadir ve Züleyha da vardır. Bu üç arkadaş birbirileriyle çok samimidirler. Ebubekir Kadir'in en iyi arkadaşı hatta sır kâtibidir. Ebubekir aynı zamanda Zeliha'ya da âşıktır.

Öğretmen her hafta çocukları ders çalışma bahanesiyle evine çağırılmaktadır. Veliler ise bu durumdan oldukça memnun kalmaktadırlar. Çocuklarını her hafta öğretmene gönderen veliler yeni öğretmenin oldukça iyi ilgili ve dindar oluşundan bahsetmektedirler.

Ancak, öğretmenin evde ders çalıştırmaları zamanla Fetullah Güleni tanıtmaya ve onun ideallerini anlatmaya dönüşür.

Öğretmen çocuklara, hepsinin ilerde bir gün çok iyi yerlerde olacaklarını vadeder. Bu durumdan rahatsız olan Ebubekir öğretmenin anlattıklarını sorgulamaya başlar. Öğretmenin yaptıkları Ebubekir'e sahte yapmacık gelmektedir. Ancak, öğretmen Fetullah gülenin mehdi olmasından ve ona inan insanların altın nesil olacağından bahsetmektedir. her sohbetin sonunda ise bu anlatılanların asla bir yerde anlatılmaması gerektiğini söyleyerek öğrencilerini sıkı sıkı tembihlemektedir.

Köylülerden İmam Efendi ve Ebubekir'in babası, Koca Yusuf bir şeyler den şüphelenir ancak net bir şey göremedikleri için de öğretmeni suçlayamazlar.

Fakat bir gün Ebubekir Kadir'i öğretmeninle gizli konuşurken bulur. Kadir en iyi arkadaşı Ebubekir'i fazla sorguladığı ve itaat etmediği için öğretmeninine şikâyet etmektedir. Öğretmen ise köyde yüzüne güldüklerinin arkasından atarak onların iyi insanlar olmadıklarından bahsetmektedir. Hasan Öğretmen ayrıca kadire idealler uğruna, artık dilini düzeltmesi gerektiğini söyler sinirle. Kadir büyük bir mahcubiyetle öğretmenininden özür diler ancak öğretmeni benden değil hocamızdan özür dilemelisin diyerek Kadir'e Fetullah gülenin fotoğrafını öptürür.

Tüm bunları duyan Ebubekir bulunduğu ortamın basıklığından ve duyduklarının da etkisiyle bayılır. Uyandığında karşısında gülen bir yüzle öğretmeninini görür.

Ebubekir, Az önce konuşulanlardan sonra öğretmeninin nasıl böyle ikiyüzlülükle gülümsediğini anlayamaz. Ve ir daha asla öğretmeninin evine gelmeyeceğini bağıırır ve evden koşarak uzaklaşır.

Ancak arkasından Kadir gelir ve Fetullah Gülenin ona kızacağını söyler. Kadire göre Fetullah Gülen'in kızdığı kişiler iflah olmamaktadır. Kadir arkadaşını ikna etmek için çok uğraşır ancak Ebubekir kararını vermiştir. Bir daha hocanın evine gitmeyecek ve bir daha en yakın arkadaşı kadirle de konuşmayacaktır.

Zeliha ise tüm bu olanlardan habersiz Hocasının gerçekten çok iyi biri olduğuna inanmaktadır. Bir gün Hasan Öğretmen Zeliha'nın babası Muhtara kızını daha iyi okutmak için ve elinin çabucak ekmek tutması için İstanbul'a göndermesi gerektiğini söyler. İkna etmek için de orada hep dindar kapalı kızlar olduğunu Zeliha'ya çok iyi bakacaklarını söyler. Muhtar da Hasan öğretmenin iyi biri olduğuna inandığı için kızını Hasan öğretmene teslim ederek İstanbul'a gidebileceğini söyler.

Züleyha'nın İstanbul'a gideceğini duyan Ebubekir, Hasan Öğretmenin iyi biri olmadığını ve yaptıklarını önce babasına sonra da Züleyha'ya anlatır.

Bunun üzerine Koca Yusuf Hasan Öğretmene net ve kararlı bir dille köyden gitmesini söyler. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Hasan öğretmen Kadir'i de yanına alarak köyden ayrılır.

Aradan uzun bir zaman geçer.

Ebubekir Züleyha'nın İstanbul'da olmasından dolayı üniversite tercihlerinde İstanbul'u yazar ve İstanbul üniversitesi hukuk fakültesini kazanır. İstanbul'a gider gitmez ilk işi Züleyha'yı bulmak olur. Züleyha onu böyle sadık ve deli gibi seven Ebubekir'e sadıkam diye seslenmektedir.

Züleyha ile Ebubekir sık sık görüşürler. Her görüşme de birbirlerini ikna etmeye çalışırlar. Züleyha cemaatin iyi olduğundan bahseder Ebubekir ise pis ve habis olmasından.

Dört yıl bu şekilde akıp gider.

Bir gün Ebubekir Züleyha'ya ulaşamaz ve telaşlanır ne kadar çaldırda da telefonları açılmaz. Bunun üzerine Ebubekir Züleyha'nın evine gider. Züleyha'yı başka

bir adamın yanında evden çıkarken görür. Yaklaştığında ise bu adamın Kadir'den başkası olmadığını anlar. Kadir görmeyen bir gözüne rağmen asker olmuştur.

Yazar burada Züleyha'nın aşkı değil de davasından olan Kadir'i seçtiğini vurgulamaktadır.

Bunu gören Ebubekir bu ülke durmak istemez ve yurt dışına gider. Fakat yurt dışında çok kalamayan Ebubekir tam İstanbul'a döndüğü gün darbenin ortasında çatışmanın içinde kalır. Boğaziçi köprüsünde Hocanın askerleriyle halk çatışma içindedir.

Yaralılara yardım eden Ebubekir'i televizyondan gören Züleyha köprüye gelir. Köprüde Kadir'le Ebubekir'i karşı karşıya bulan Züleyha'nın içinde büyük bir pişmanlık vardır.

Züleyha'nın Ebubekir'e doğru yürüdüğünü ve ona bakarken yüzünün aydınlandığını gören Kadir, belindeki silahı çıkarır ve Züleyha'yı vurur. Ardından Ebubekir'in bir şey söylemesine fırsat vermeden tabancayı kendi kafasına doğrultup tetiği çeker.

Yazar romanına şu cümleyle son vermektedir.

“...güneşin bütün heybetiyle hüküm sürdüğü gökyüzünde neşeyle salınan iki uçurtmanın yaldızlı olanı bağlı bulunduğu kayadan ipini koparıp bilinmez diyarlara savrulup gökyüzünde kaybolurken diğeri hala uçmaya devam ediyordu.”⁴³²

3.10.3.2 Dil

Yazarımız romanında gündelik konuşma dili kullanmıştır. Kitabımızda karşılıklı konuşmalara, devrik cümlelere, yöresel sözlere rastlamaktayız.

“kadir omzuna vurdu . İmam Efendiyi gösterdi.

- Bak cigara içiyö. Anladın mı?
- Ne var cigara içiyorsa?
- Doğru değil işte.
- Bundan mı dedi sana doğru adam değil diye?
- He.

⁴³²Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 255.

- Eeee ben de ara sıra içiyom, sen de biliyon bunu. Hatta sende içmedin mi benimle ya. Ya deli deli konuşuyon Kadir. Hasan Öğretmeni haklı çıkarcem diye, battıkça batıyon...”⁴³³

Karşılıklı konuşmaların yer aldığı kitapta yöresel sözcüklere de yer verilmektedir. Şimdi yöresel ağzın hâkim olduğu bir cümleyi örnekleyelim.

“ ‘Nene, bunları bana ne anlatıyon. Ver gari şu otu bana.bir an önce götürerem,’ dedi

Nenesinin anlatacakları bitmemişti.

‘Dur bakem , sabırlı ol. Var elbet bi sebebi, acele yok. Sabır öğrenecen.sabır öğrenmessen olmaz. Acele bir ağaçtır, meyvesi pişmanlık. Unutem deme sakın.’ ”

Romanda ki kişilerin ege ağzıyla konuşturulduğunu görmekteyiz.

3.10.3.3 Üslup

Üslup romancı romanını nasıl anlatıyor sorusunun cevabını vermemektedir. Burada yazarımız eserinde “Yalın Üslup”⁴³⁴ kullanmaktadır.

Yazar kitabında oldukça sade anlaşılır akıcı bir üslup kullanmıştır. Nurullah Çetine göre yalın üslup, okuyucu zihninin güçlük çekmeden anlayabileceği metinlerden ve basit cümlelerden oluşur. Yazarımız da eserinde karışık cümlelerden uzak durmaktadır.

“Her yer ne kadar güzel, her şey ne kadar pürüzsüz görünüyordu. Ne kıskançlık ne kötülük ne savaş vardı. Dikkatini çekti resimde hiç insan figürü yoktu. Belki de bu yüzden bu kadar temiz ve huzurlu görünüyordu”⁴³⁵

Yazarımız burada Ebubekir’in odasında bulunan bir tablonun betimlemesini yapmaktadır. Görüldüğü gibi, okuyucuyu zorlayan ağır anlaşılması güç ifadeler kullanmamış yoğun sanatkârane bir betimleme yerine oldukça anlaşılır açık bir betimleme yapmıştır.

⁴³³ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 63.

⁴³⁴ Mehmet Kaplan, *Üsluba Dair*, İstanbul,1955, 4,10.

⁴³⁵ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 111

3.10.4 Romanda Darbe Konusunun İncelenmesi

3.10.4.1 15 Temmuzda Işık Tutan; Kara Güneş

Kitabında,15 Temmuzda yaşananların perde arkasını ele alan yazarımız birçok konuya değinmektedir. Yazar yaşananları, bu sürecin aniden olmadığını yılların birikiminin toplu intikamı olarak değerlendirmektedir

Yazar o gün yaşananlarla Türk milletinin inanılmaz bir direniş gösterdiğini ve birlik beraberliğin bu noktada çok önemli bir yeri olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Bahadır Yenişehirlioğlu'nun eseriyle ilgili kendisinin oluşturduğu konu başlıklarına değinelim.

“Müslümanlar ile Yüce Kitabımız ve Efendimiz 'in sünneti arasında ciddi bir örtüşme görmüyoruz. Bir yerde bir arıza var, bir yerde bir şeyler yanlış yapıyor olmalı.”

Türk Halkı her dönem dindarlara bir sempati beslemiştir. 15 Temmuzun kaynağı ise yine dindar görünümü altında yapılanlardır. Evet din önemlidir ancak devletin dindar olması diye bir durum söz konusu olmamalıdır. Halkımız Laikliğin önemini bir türlü kavrayamamış ve bunun bedelini ise 15 temmuz gibi ciddi bir kalkışmayla ödemiştir.

Yazar eserinde, “Din insan içindir; insan din için değildir. Ancak bu gerçeğin üzeri örtülünce, dinin doğası bozulup gönderiliş amacının dışına çıkılır, menfaatler ve dünyevi hırslar Allah'ın hükmünün önüne geçerse din algısı özünden uzaklaşır.”

Olgusu altında okuyucuya çok manidar mesajlar vermektedir. Dinimizin en önemli kriteri sorgulamaktır. İnsanlar ne zaman sorgulama olayını yapmadıklarında her daim zarar görmüşlerdir. Bu düşünceyi yazar eserinde imam efendinin ağzında söyletmektedir.

“Hah işte neden vermiş peki? Akletmemiz için. Zaten kitabımızın pek çok yerinde, dur söyleyeyim, Bakara süresinde mesela ‘ ve yine kendilerine, ‘ insanların iman ettiği gibi sizde iman edin’ denildiğinde, ‘ Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi

iman edelim?’ derler. Bilin ki gerçekten düşük akıllılar kendileridir, ama bilmezler,’ diyor Rabbimiz.”⁴³⁶

Burada yazarın cemaatler olarak ‘sorgulama itaat et ’düşüncesini sert bir şekilde eleştirdiğini görmekteyiz.

Bahadır Yenişehirlioğlu Kara Güneş’ten bahsederken şu sözlerle yaşananların, çarpıcılığını ortaya koymaktadır.

“Peki, aklım almıyor bu millet bozulmaya bu kadar meyillimi gerçekten. Bir millet bu kadar kahraman çıkarıp dünyaya örnek olabiliyorken aynı zamanda tarihin en büyük ve geniş çaplı bir kitle ile ihanet şebekesine dönüşebiliyor? Burada tuhaf bir durum var. Bunun daha çok tartışılacağını ve daha derinlere inileceğini ve bu çürümüşlüğün kökeninin uzun zaman araştırılacağını düşünüyorum.”⁴³⁷

Burada Türk Milletinin yaptığı hatayı telafi etmek için uzun zamanların geçmesi gerektiğini söylemektedir. Olayın tam da açıklığa kavuşturulamadığı vurgusunu yapan yazar, bunun da ancak tartışılarak, olayın köklerine indikçe farkına varılacağını anlatmaktadır.

Evet Türk Halkının önünde 15 Temmuz gibi ciddi bir gerçek vardır. Ancak konuyla ilgili henüz tam olarak neyin nasıl ve neden olduğunun cevabı verilememiştir. Olay hala büyük bir muamma olarak bekletilmektedir. Mecliste konuyla ilgili bir araştırma komisyonu dahi kurulmamıştır. Hâlbuki Türk milletinin bu olayların perde arkasını öğrenmek en büyük hakkıdır.

“Sahte dinler bolca sahtekâr üretir. Şeytanı en fazla sevindirecek şey, insanların din adına bir şeyler uydurmaları ve uydurdukları o şeylerin peşine takılarak hakikatten uzaklaşmalarıdır.”⁴³⁸

“Bu süreçte en çok din algısına zarar verdiler aslında. Zahirini koruyup batınını, ruhunu, yönünü değiştirdiler ve kendi sapık davaları, ekonomik çıkarlarına, planlarına, emellerine ve sürekli hayal ettikleri darbelerine, ülkeyi parçalama hedeflerine uygun hale getirdiler. Şükürler olsun ki başaramadılar.”

⁴³⁶ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*, 87.

⁴³⁷ <https://www.dirilispostasi.com/makale/kara-gunes-5a78429318e540239c109160>

Yazar bu planın ülkeyi parçalamak hedefli olduğu çıkarımını yapmaktadır. Dini makam mevki uğruna harcayanlar ülkeyi hırsla yönetmek isteyenler; her biri derin bir düşünceyi, bir akideyi içinde barındıran dini kavramları anlamsız, içi boş, çürük ve ruhsuz bir şekle sokmuşlardır.

Yazara göre “Keşke içini boşaltıp öyle bıraksalardı. Fakat bununla kalmadılar; bu kavramların içini insanı uyuşturan İslam dışı uydurulmuş küresel dinleri ile doldurdular.”

Boşaltılan değerlerin yerini dinle hiç alakası olmayan şeylerle doldurmaktadırlar.

Yazarın kitap da vurguladığı en temel konulardan biri de, Barış ve kardeşliğin birlik ve beraberliğin aşamayacağı hiçbir şeyin olmamasıdır. Bu millet başına gelen tüm kötülükleri daima birlik ve beraberliğin gücünü kullanarak aşmıştır.

“Hangi siyasi görüşten, hangi inançtan, hangi etnik yapıdan olursa olsun herkesin ama herkesin darbeye karşı dik durmasıyla eşsiz bir kahramanlığı var ediyordu el birliğiyle.

Ayrıştırmamış, birleştirmişlerdi el birliğiyle.”⁴³⁹

Allah’ın insan yaratılışına uygun kıldığı, hayatı güzelleştirmek ve yeryüzünü bir arada barış ve kardeşlik içinde yaşanır hale getirmek için bedeller ödeyen halkımız

“Eğer insanlar dini; planlarını emellerini, tutkularını, yalanlarını, kötülüklerini kapatmak için kullanıyorsa o zaman yaptıklarını daha rahat saklayabilirler. Âmâ asla uzun süre saklamaları mümkün değildir kötülüğü. Zira giderek günahları daha pervasız işlemeye başlarlar. Yaptıklarını günah olarak görmedikleri için tedbiri elden bırakırlar. Arsızlaşmış ruhlar giderek daha azgınlaşıp doyumsuzla saçağı için için pervasızlık bir yaşam biçimi haline gelir.

Kendine kutsiyet yükleyenler, planlarının hayata geçirilmesi yolunda insanların özellikle kriz zamanlarında dini ahlaki hassasiyetleri askıya alan davranışlar sergilemesini mübah görürler. İnananları, telkinler sonucu kutsallaştırdıklarına asla yanılmaz ,hatadan korunmuş gözüyle bakarlar. Bu da onların felaketi olur.”⁴⁴⁰

⁴³⁹ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,165.

⁴⁴⁰ Yenişehirlioğlu, *Kara Güneş*,161.

Yazar, insanların sevdikleri ve inandıkları şeye her zaman bir kutsiyet vermeye meyilli olmasından bahsetmektedir.

Buradan okur olarak şu sonucu çıkarabiliriz. Yaşadıklarımızın Allahtan geldiğini ve aslında her şeyin Allah'ın istemesiyle olduğunu unutmamalıyız... Bizler millet olarak ne zaman ki kutsiyeti gerçek sahibine verirsek bu dehlizlerden o zaman kurtulabiliriz.. Yoksa buna benzer felaketlerin biri başlar biri biter.

Yenişehirlioğlu'nun kara güneş ile ilgili yaptığı röportaja çalışmamda yer vermemin en büyük nedeni, Yazarın bu kitabı yazarken ki düşüncelerini daha iyi anlamak ve sunmaktır. Yazarın en başından beri cemaat yapılanmasına ön yargılı olduğunu röportajdan çıkarmaktayız.

15 Temmuzun hemen ardından çok kısa bir sürede olaylar henüz tam bir netlik kazanmamışken. Bu konuyla ilgili araştırma komisyonu bile kurulmamışken, bu şekilde edebi bir eser vermenin ne gibi avantajları ve dezavantajlarının olduğunu yazarın sözleriyle ortaya koymaktır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana askerler farklı sebeplerle sivil yönetimlere müdahale etmişlerdir. Ordu 1960'e 1980 yıllarında iki kez yönetime el koymuşken, 1971 ve 1997 de ise hükümeti 'demokratik zaruri süreç' iddiasıyla istifaya zorlanmıştır. Hâlbuki demokrasi, bu karanlık sürecin sözde görünür nedenidir.

Demokrasinin darbe dönemlerinde askıya alındığı görülmektedir. Bu süreçte Halk meydanlarda yaşamını yitirmiş ve binlerce faili meçhul cinayetler işlenmiştir. Siyasi ideoloji gözetmeksizin işkenceler yapılmış psikolojik baskılar yükselişe geçmiştir. Darbe dönemlerinde halk büyük bir travma yaşamıştır. Elbette burada toplumsal olaylardan edebiyat da etkilenmiştir.

Yazılan eserler bu dönemi veya hemen sonrasında yaşananları antidemokratik uygulamaları sert bir şekilde eleştirmiştir.

Hatta bu dönemlerden birkaç yıl öncesinde bile yazılan romanların aynı misyonu yüklediğini görmekteyiz. Yaşanan olaylar eserlere yansıtılırken kimi Yazarlar önceyi bazıları ise o anı ve sonrasını anlatmayı tercih ettirmişlerdir. Önce ve sonrayı anlatan eserler genellikle siyasi ortamın tasviri üzerinde dururken anı anlatan eserlerin, askeri dönemde yaşanan şiddeti ön plana çıkardıkları görülmektedir. Romancılarımızın darbeyi özellikle ele almalarının en önemli sebebi yapılan darbeleri unutmamak ve unutturmamak içindir.

Unutturmamak, baskı yapan ve gören arasındaki zıtlığın bir başka görünümüdür. Bu açıdan baktığımızda baskıları doğrudan yaşayan kişiler için de bir sığınaktır. Pek çok darbe romanında yazarlar işkenceleri yapılan psikolojik baskıları ele almışlardır. Buradaki amaç topluma geçmişte yapılanların unutturulmaması ve bu anlamda toplumun bu olaylardan ders çıkarmasıdır.

Son yirmi yılın toplumsal darbe bilançosunda on binlerce insanın hayatını yitirdiği, çok daha fazlasının evini barkını terk edip göçe zorlandığı, gencecik insanların cezaevlerinde, yargısız infazlarda katledildiği, yoksul kesimlerin giderek daha yoksullaştığı apaçık görülmektedir. İncelenen bütün eserlerde romanların dönemi

yansıttıklarını söyleyebiliriz. Romanlarda, sadece sanatın politikanın emrine verilmediği yazarların sanata siyasî bir perspektiften de bakabildikleri görülmüştür.

Askerî darbelerin ardından yazılan romanlar incelendiğinde edebiyatın darbe travmasını farklı boyutlarıyla, farklı bakış açılarıyla “konuşulabilir” kıldığı görülür. Yazarlar bilhassa toplumların bunalımlı, olağanüstü zamanlarını eserleriyle ele almış, özeleştiriler yaparak, tenkitlerde bulunmuşlardır. Bu romanların bazıları “dönem romanı” olarak adlandırılır ve bu romanlar belli bir dönemi ve o dönemin etkilerini anlatmışlardır. Eserler anlattıkları dönemi gerçek kişi ve olaylara dayandırmamaktadırlar. Bazı Kitaplarda yazarların belgesel tarzına mesafeli durarak yalnızca darbenin etkilerini, darbeye ilişkin hiçbir tarihsel kişi ya da olayı anmadan, soyut bir dille aktardıkları görülmektedir.

Romanların genelinde yazarların, dünyaya ve yaşadığı topluma ilişkin görüş ve önerilerini kendi bakış açısı ve tecrübeleri doğrultusunda yansıttıkları görülmektedir., diğer yandan da belli bir döneme ilişkin gözlemlerini bize edebi araçlarla sunmaktadırlar. Darbe romanları bu öğeleri içeren bir kategoride yer almaktadır.

Askerî darbelerin ardından yazılan romanlar incelendiğinde, edebiyatın darbe travmasını farklı boyutlarıyla “konuşulabilir” kıldığını görmekteyiz. Yazarlar yabancılaşma, şüphe, bunaltı gibi dramatik unsurlara yer vererek kişisel deneyimlerle toplumsal kutuplaşmaları iç içe geçirip, kayıplara ağıtlar yakarak, belli konularda özeleştiriyi yapmışlardır. Bu romanlar “dönem romanı” olarak adlandırılmışlardır. Bazı yazarlar gerçek kişilere ve olaylara dayanarak tarihsel bir portre sunmaya ve bu portrede kimi duruş ve düşünüş şekillerini desteklemeye çalışırken, bazıları ise belgesel tarzına mesafeli durur ve darbenin etkilerini, darbeye ilişkin hiçbir tarihsel kişi ya da olayı anmadan, soyut bir dille aktarır. Tanıklık romanlarının bazıları kendileri de darbe süreçlerinde fiziksel şiddet, işkence veya kötü muamele görmüş, hapisanede yatmış ve travmatik deneyimler geçirmiş kişiler tarafından yazılmıştır. Bu birincil tanıklıkların yanı sıra, kurgusal anlatılar üzerinde yükselen ve dramatik etkisini gerçeklikle kurduğu bağdan ziyade estetik çabasıyla yaratan tanıklıklar da bulunmaktadır.

Edebiyatta askerî darbelerin ardından yazılan kurmaca tanıklıklar dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Her darbenin ardından aynı yoğunlukta bir yazınsal üretim gerçekleşmediğini görmekteyiz. Örneğin, 27 Mayıs, 1960’larda darbeyi anlatan önemli

bir roman yazılmamıştır.. 27 Mayıs romanları diyebileceğimiz romanların ilk örnekleri ancak 12 Mart darbesi gerçekleştiğinden sonra, 1970'li yıllarda yazılmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül, her ikisi de bir ölçüde kendi edebiyatlarını yaratmış, tarihsel dönemeçler olarak askerî darbenin hemen ertesinde edebiyatta çarpıcı bir şekilde boy göstermişlerdir. Her iki askerî darbe de, üzerinden uzun yıllar geçmesine karşın, darbenin mağduru olmamış, o yıllarda belki de dönemi hatırlayamayacak kadar genç olan nesiller tarafından da benimsenen yazınsal birer motife dönüşmüşlerdir.

28 Şubat, 12 Mart ve 12 Eylül'e kıyasla daha az sayıda romana ilham vermiştir.

Darbeler toplumu her zaman derinden etkileyen ve sonrasında da ülkelerin geleceğini şekillendirmeleri açısından büyük önem arz eden olaylar olmuşlardır. Toplum bu denli derinden etkileyen bu olaylar edebiyatta da kendisine genişçe yer bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Süheyla. *Yağmurun Yedi Yüzü*. 1. Bs. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet. *Bir Düğün Gecesi*. 23. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet. *Hayır*. 15. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Akınhay, Osman. *Gün Ağarmasa*. 2. Bs. İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Aksoy, Asım Ömer. *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü II*. İstanbul: İnkılap Kitapevi,1998.
- Aktaş, Cihan. *Seni Dinleyen Biri*. 1.Bs. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.
- Alatlı, Alev. *İşkenceci*. 1.Bs. İstanbul: Alfa Yayınları, 1987.
- Altan, Ahmet. *Sudaki İz*. 18 Bs. İstanbul: Can Yayınları, 2004.
- Altan, Çetin. *Büyük Gözaltı*. 1. Bs. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2015.
- Altan, Mehmet. *Darbelerin Ekonomisi*. 1. Bs. İstanbul: Hemen Kitap, 2006.
- Anday, Melih Cevdet. *Gizli Emir*. 2.Bs. İstanbul: Adam Yayıncılık, 1992.
- Anday, Melih Cevdet. *İsa'nın Günceci*. 1. Bs. İstanbul: Adam Yayıncılık,1991.
- Ateş, Alpat Sabiha. *Sevda Uğruna*. 1 Bs. İstanbul: Beka Yayınları,2012.
- Baltaş Şöhret, Koşarken *Yavaşlar Gibi*. 1 Bs. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2012.
- Başgil, Ali Fuad. *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. 3. Bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı,2014.
- Bener, Yiğit. *Eksik Taşlar*. 1. Bs. Ankara: Om Yayınevi, 2001.
- Buğra, Tarık. *Dünyanın En Pis Sokağı*. 1. Bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 1989.
- Buğra Tarık. *Gençliğim Eyvah*. 19. Bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Celâl, Mehmet .*Ne Güzel Çocuklardık Biz*. 2. Bs. İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000.
- Coşkun, Alev. *Tarihi Unutmamak, Günceli Yakalamak*. 1. Bs. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2006.
- Çakır, Ahmet. "İkinci Baskı Yapmak Yasak", *Radikal Gazetesi* (26.07.2001).

- Çetin, Altan. *Bir Avuç Gökyüzü*, 1. Bs. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1984.
- Çiçekoğlu, Feride. *Uçurtmayı Vurmasınlar*. 24. Bs. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*, 1. Bs. İstanbul: Akçağ Yayınları 2012.
- Çokum, Sevinç. *Karanlığa Direnen Yıldızlar*. 1.Bs. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2014.
- Demirtaş, *Ceyhun, Yağmur Sıcağı*. 1. Bs. İstanbul: Broy Yayınevi,2014.
- Devecioğlu, Ayşegül. *Kuş Diline Öyküden*. 2. Bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Eraslan, Sibel. *Saklı Kitap*. 2.Bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Ergin, Sedat. "İhtilal Olmaz, ABD İle Konuştum". *Hürriyet Gazetesi* (28.08.1997).
- Ergin, Sedat. "İrtica Tehdidi Devletin Önemli Belgesinde". *Hürriyet Gazetesi* (02.11.1997).
- Eroğlu, Mehmet. *Fay Kırığı 2*, 1.Bs. İstanbul: Agora Kitap,2011.
- Eroğlu, Mehmet. *Geç Kalmış Ölü*. 1.Bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Eroğlu, Mehmet. *İssizliğin Ortası*. 8 Bs. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.
- Füruzan, *Kırk Yedililer*. 9.Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Gökdoğan, Aydın Nehir. *Harbiyeli*. 1 Bs. İstanbul: Ravza Yayınları, 2002.
- Güney, Yılmaz. *Hücrem*. , 1.Bs. İstanbul: Güney Yayınları,1998.
- Güney Yılmaz, *Salpa*, 18. Bs. İstanbul: Güney Yayınları, 1998.
- Güney Yılmaz, *Sanık*. 13.Bs. İstanbul: Güney Yayınları, 1998.
- Çiçek, Hikmet. *İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*. 3.Bs. İstanbul: Kaynak Yayınları,1997.
- [Http://Www.Kongar.Org/Aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_I11.Php](http://Www.Kongar.Org/Aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_I11.Php)
Erişim Tarihi: (22.04.20018)
- <https://Www.Evrensel.Net/Haber/372141/Adanadaki-Khk-Magdurlari-Panelde-Bulustu>
- <https://Www.Gazeteduvar.Com.Tr/Gundem/2017/07/20/1-Yila-Damga-Vuran-26-Khk/>

- Işinsu, Emine. *Canbaz*. 2.Bs. Ankara: Elips Kitap, 2006.
- İlhan, Attila. *Bıçağın Ucu*. 8. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- İlhan, Attila. *Kurtlar Sofrası*. 14.Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,20016.
- İlhan, Attila. *Sırtlan Payı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,(İstanbul ,6. Baskı),2016.
- İlhan, Attila. *Yaraya Tuz Basmak*. 2. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- İlter, Turan. “Siyasal Sistem Ve Siyasal Davranış”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını*,1977.
- İnan, Nurkut. “Hedeflerini Gerçekleştirebilmiş Bir Askeri Müdahale Yok”, *Radikal Gazetesi*, (10.05.2007).
- Kara, Mehmet. *Düşte Kördüğüm*. 1. Bs. İstanbul: Nesil Yayınları, 2012.
- Karakoyunlu, Yılmaz. *Yorgun Mayıs Kısrakları*. 12 Bs. İstanbul: Doğan Kitap, 2014.
- Karasu, Bilge. *Gece*. 10 Bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Keskin, Atilla. *Dostluk*. 2.Bs. İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000.
- Kışlalı, Ali Mehmet. “Cumhurbaşkanının Konumu” *Radikal Gazetesi* (10.03.2006)
- Kıvanç, Ümit. *Bekle Dedim Gölgeye*. 3. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Kocagöz, Samim. *Mor Ötesi*. 1. Bs. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2008.
- Kocagöz, Samim. *İzmir'in İçinde*. 1. Bs. İstanbul: Dünya Aktüel,2004.
- Kongar, Emre. *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi,1985
- Konuk, Kadir A. *Gün Dirildi*. 1.Bs. İstanbul: Belge Yayınları,1991.
- Konuk, Kadir A. *Çözülme*.3. Bs. İstanbul: Belge Yayınları,1998.
- Konuk, Kadir A. *Kimlik*. İstanbul: Belge Yayınları,1998.
- Korat, Gürsel. *Ay Şarkısı*. 2. Bs. İstanbul, İletişim Yayıncılık-Kelepir, 2011.

- Kutlu, Ayla. *Hoşça Kal Umut*. 11. Bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2011.
- Kutlu, Ayla. *Kaçış*, 3.Bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2002.
- Livaneli, Zülfü. *Son Ada*. 61. Bs. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, 23. Bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2004.
- Nesin, Aziz. *Zübük*, 13. Bs. İstanbul: Nesin Yayınevi, 2017.
- Opçin, Tuncay. *Şubat Uzar Bin Yıl Olur*,3. Bs. İstanbul: Selis Kitapları, 2004.
- Orhan Selçuk, *40 Hadis*, 1.Bs. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2010.
- Önder, Meltem. “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies Xiv/28* 2014: 283-306.
- Öz, Erdal. *Yaralısın*, 8. Bs. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017.
- Özakın, Aysel. *Genç Kız Ve Ölüm*, 1. Bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2007.
- Özgan, Ali. *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden Ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi, 2008.
- Özlü, Demir. *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, 1. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Özlü, Demir. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, 29 Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Öztürk, Osman Metin. *Ordu ve Politika*, 1. Bs Ankara : Fark Yayınları, 2006.
- Pamuk, Orhan. *Kar*. 24 Bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2008.
- Pamuk, Orhan. *Kırmızı Saçlı Kadın*. 6. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Pamuk, Orhan. *Sessiz Ev*. 8. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Ramazanoğlu, Yıldız. *İkna Odası*. 1. Bs. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Rıfat, Oktay. *Bir Kadının Penceresinden*,1. Bs. İstanbul: Adam Yayıncılık,1992.
- Söğüt, Mine. *Şahbaz'ın Harkulade Yılı*. 5. Bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

- Şenel, Adnan. *Elma ve Bıçak*. 1.Bs. İstanbul: Kurgan Edebiyat, 2012.
- Tekin, Latife. *Gece Dersleri*. 7. Bs. İstanbul, Everest Yayınları, 2004.
- Toy, Erol. *Zor Oyun*. 3. Bs. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2014.
- Tunçkanat, Haydar. *27 Mayıs 1960 Devrimi*. 1. Bs. İstanbul: Çağdaş Yayınları,1996.
- Turan, Ahmet. *Darbeler Arası Türkiye*. 1.Bs. İstanbul: Resital Yayıncılık, 2007.
- Türkali, Vedat, *Bir Gün Tek Başına*, Everest Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2004.
- Ülsever, Cüneyt. *Hacı*. 1. Bs. Doğan Kitap, İstanbul, 2014.
- Yenişehirlioğlu, Bahadır. *Kara Güneş*, 4. Bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Yetkin, Murat. “10.Yılında 28 Şubat” *Radikal Gazetesi* (26.02.2007).
- Yıldız, Bekir. *Darbe*, 4. Bs. İstanbul: Everest Yayınları, 2012.
- Yıldız, Pamuk. *O Hep Aklımda*, 2.Bs. İstanbul: Penta Yayınları, 2008.
- Yılmaz İsa. *Ben Bu Adamı Sevdim*, 1. Bs. İstanbul: Paradoks Yayınları, 2012.
- Zeren, Mehmet. *Öz Yurdunda Garipsin1-2*, 10.Bs. İstanbul: Hazen Yayınları, 1996.
- Zileli, Irmak. *Eşik*, 1. Bs. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.